

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

20154

20155

891.99-192

U-67

217

108

✓

891. 9. 9 - 192

Ս-67

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ. Ա. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ.

ՄՈՒՍԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՅՈՑ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԻՉՆԵՐԻ

2003

Քանի կ'երգէ, Հայաստանին
իմ Սոխակ,
Արաիս խորքում վառ կ'ծողէ
Նա միշտ սիրո՞յ, միշտ ազգային
յիշատակ:
Բօն-Ամի:

ԱՆԽԱՏՈՒԹԻՒՆ Է.

ՀԱՏՈՐ III.

ԲԱԳՈՒ.

ՀԱՅՈՑ ՄԱՐԳԱՐԱՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ.

1876.

Գրադար իւրն Տէր Բողոքականաց

ՄՈՒՍԿԻՆ

I, II ԵՎ III ՀԱՏՈՐՆԵՐԻ

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ, ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻ

ԵՎ

ԲԱԺԱՆՈՐԳԱԳԻՐՆԵՐԻ

ԳԱՂՑՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՆՈՒՐՈՐՄԷ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉԸ:

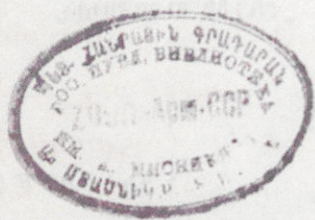
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԻՔ.

Արդէն „Սոխակ Հայաստանի“ առաջին հատորի յառաջաբանի մէջ խոստացել էի մեր ազգային երգիչների (աշուղների) խաղերից ժողովելու և տպագրութեան միջոցաւ դարձեալ Ազգին նուիրելու:

Այսօր գո՛հ եմ երկնքից, որ կարողացայ գէթ մասամբ կատարել իմ խոստումը, հրատարակելով պ. Յակովբ Փամպուխչեանցից հաւաքած ներկայ երկասիրութիւնքը, որոց մասին յայտնուեմ յիշեալ պարոնին իմ սրտի խորին զգացմանց շնորհակալութիւնը. կեցցէ՛ աղնիւ գործ իր անմահ յիշատակներով:

Որովհետեւ „Սոխակ Հայաստանին“ Ազգի անհատների քաջալերութեամբ և նոցա մասնակցութեամբն եմ սկսել հրատարակելու, ուրեմն և նորանցով պէտքէ դարձեալ շարունակեմ, որքան կարող եմ և որքան կ'ներէ ինձ ժամանակը:

Իմ խորին և յարգանաց շնորհակալութիւնն 'ի բոլոր սրտէ յայտնելով „Սոխակ Հայաստանի“ առաջին, երկրորդ և երրորդ հատորների հեղե-

նակներին, աշխատակիցներին և բաժանորդագիրներին և ներկայ երկսիրութիւնքն ևս նուիրելով նոցա քաղցր և վառ յիշատակին, վստահանումմամբ ստելու, քանի որ Ազգի անհատներն այսպէս կ'համակրեն ինձ իմ աշխատութեան մէջ և ուրախութեան թւեր կ'տան թռչելու դէպի յառաջ և յառաջ, - դէպի աշխատութեան սփերայի մէջ, այնուհետեւ ինձ երջանիկ համարած կ'լինեմ, որ կարողացայ Ազգի գրականութեան զանձանակի մէջ քանի մի լոմաներ ևս գցելու:

Աստուծոյ Գրեթորեանց:

1876 թ. 4 Մարտի

Բազում.

Մեր հաւաքած երգերը դեռ ևս մամուլի տակ մտած չ'լինելով, ահա՛ առաջին անգամ 'ի լոյս ենք հանում նոցա "ՍՈՒՍԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ" խմբագիր պ. Ա. Գրիգորեանցի ձեռքով մեր սիրելի հասարակութեան առաջ, յուսալով, որ սորանով մի չնչին ծառայութիւն արած կ'լինէինք նորան: Թէև այս նիւթերը մի նշանաւոր տեղ չեն կարող բռնել մեր մանուկ գրականութեան մէջ, բայց և այնպէս սիրելի են նոքա, որովհետեւ ծնունդ են այն ժամանակի՝ երբ աշխարհաբառ լեզուն ստրկական կապանքի տակ՝ դատապարտւում էր զրաբառական ամբոխից:

Մեր սիրելի հասարակութեանը նուիրելով իւր աղքատ սեփականութիւնը, մենք շատ մեծ շնորհապարտութիւն համարելու էինք մեզ, եթէ նա կընդունէր առանց արհամարանքի:

Այս երգերից շատերը առաւել դործ են անվում Աստուծանում, իսկ մասամբ կովկասեան քաղաքներում:

Անհրաժեշտ պարտք ենք համարում մեզ հրապարակօրէն շնորհակալութիւն մատուցանել մեծայարդ պ. Յովհաննէս Յամապեանցին, որ մեծ քանակութիւն երգերի հասցրեց մեզ այս դործը սկսելիս: Նոյնպէս և պ. պ. Նաղարէթ Ռոստովանեանցին և Ալէքսանդր Քուջուրէյեանցին:

Յակովբ Գամբուխեանց:

Աստուծան:

Ինչ ազգ որ աշուղներ չունի, (*)
 Նա իւր սրտումն սէր չունի.
 Ինչ ազգ սրտումն սէր չունի,
 Նա Աստուծոյ պատկեր չունի.
 Ով Աստուծոյ պատկեր չունի,
 Նրան բարի գործեր չունի.
 Ինչ մարդ բարի գործեր չունի,
 Նրան աշխարհին խէյր չունի.
 Նորա կեանքն քամոյ պէս է,
 Ինքն չարեաց միաբանող:

Սէյէալ:

(*) Տես , Բնար Հայաստանի: վերնագրով Սէյեաղի երգերի Ա. տետրա-
 կոմ երես 4. 1837 թ. հրատարակումը Ոսկանայ Յովհաննէսեանց, Երե-
 ւանցւոյ: Ա. Գրիգորեանց:

ԻՄ ՍՈՒԱԿԻՆ.

Սյդ ի՛նչ ծաղկունք, ի՛նչ փնջիկ
 Քո կտուցին դու բռնած,
 Սլանումես իմ տնիկ
 Ուրախ դիմօք զմայլած:

Ա՛խ, քո ծայնին ես մատաղ,
 Իմ քաղցրախօս իմ Սոխակ,
 Մի՞թէ այդպէս դու վաղվադ
 Պտոյտ եկար դաշտ, ծորակ:

Հայոց դաշտեր ու ձորեր
 Մի՞թէ քեզի հիւրեցին,
 Եւ զեղապանձ պսակներ
 Քեզ հիւսեցին, մատուցին:

Մի՛թէ այդպէս քո սիրով
 Վարդեայ թփիկը բացուեցին,
 Եւ զեղաղէշ ժպիտով
 Քեզ այդ փնջիկ ձօնեցին:

Դէ՛հ, մօտեցի՛ր, իմ Սոխակ,
 Շուտ դէպի ինձ, որ բռնեմ,
 Քո սյդ սիրուն կտուցիկ,
 Ա՛խ, համբուրե՛մ, համբուրե՛մ:

Ա. Գրիգորեանց:

Թուրինջի երգերը.

1.

Այրն Աստուած, որ ստեղծեց հայր Աղամին, մայր Եւային,
բէնն բերաւ լուսեղէն զարդ հագցրուց հարսն ու փեսային.
Գինն զանչեց, նստացրուց լոյս զբախտում եղեմային,
Դան զբախտն էր, շատ կար պտուղ, չարն ու բարին չիմանային
Եչն եկաւ, նշանց տուաւ իւր զօրութեամբ Աստուածային:

Չան զրուց արաւ օձի հետ, մտաւ բերանն, սէրացան
Էն էս կերպիւ խաբեց նրանց, Աստուած կ'զառնաք, չիմացան,
Ըթն ըշտապեց Աստուածանալ, կերան պտուղն, մերկացան,
Թոն թօթափեց լուսեղէն զարդն, փառք ու պատիւն վերացան,
Ժէն ժանտ օձի զուր խօսալուն ճշմարտապէս հաւատային:

Ինին իմացաւ, ինչ իլաւ, կանչեց, Ագամ ազնուական,
Լիւնն լոկ մերկ էր մարմնով, չունէր հազուստն սեփական,
Խէն խաբեց ինձ, կե'ր էս պտուղն, խիստ համեղէ, ակործական,
Ման ծիծաղեց ասեց, մի՞ թէ չունինք կերակուր բաւական,
Կէնի կամքն կատարեցիք, այժմ դարձաք խաւարային:

Հոն հիւանդ էր, չ'տեսաւ նա, կուրացել էր հոգու ակն,
Չան ձախ քցեց ամեն բանը, մթնեց պայծառ արեգակն,
Ղառն զարապով ասեց թէ, ես կը բերեմ լոյս ճրագն,
Ճէն ճար չունէր, քարին զրեց մուշտուլուղ զարմ ու զաւակն,
Մենն մեզի տուաւ ծառայ հոգւով մարմնով սատանային:

Յին յերբ առաւ ձեռագիրը, տարաւ քցեց զետ յորդանան,(1)
Նուին նեղութիւն շատ տուեց էն նեռն նախանձ չար սատանան,

(1) Մի «Ժողովածու» անունով հին զրքի վկայութեամբ մեր ժողովուրդի մէջ
մի պատմական աւանդութիւն է մնացել, որ իբրեւ Թէ երբ հայր Աղամը ար-

Շան շատ կլանեց սուրբ հոգիք, ածեց դժոխքն լիանան,
Ոն ոխացաւ, ուղեցաւ որ ազատի հոգիքն ամենայն,
Չան չ'կամեցաւ շուտով դալ, կամքն էր ստեղծող արքային:

Պէն պարզեն Աստուածային իջաւ յերկնից խոնարհական,
Չէն ջահ վառված բնակեցաւ յարգանդ կուսին հաւանական,
Ռան ռահիւ ծնաւ անսերմն՝ հոգւով մարմնով անապական,
Սէն սուրբ մարմնով չարչարեցաւ, խաչվեցաւ կամաւորական,
Վեւն վասն մարդկան մեռաւ և թաղեցաւ անդնդային:

Տիւն Տէրն մեր երեք օրէն յարեաւ փառօք գերեզմանէն,
Բէն բամբալ ընդ երկնայնոց համբարձաւ յերկինս 'ի յերկրէն,
Յոն ցաւակից սուրբ հոգիքն ազատեցիր 'ի մահուանէն,
Իւն լիւծեալ է խեղճ հոգիս, որ կապեալ կայ 'ի չար ախտէն,
Փիւր փրկիչ, փրկեա՛ զանձն իմ 'ի տանջանաց և 'ի բանտէն,
Քէ Քրիստոս զքեզ օրհնեմ, զհայր և սուրբ հոգիդ ամէն
Յ օրն տո՛ւր արքայութեան մեղաւոր Թուրինջ բանտային:

Չ.

Աստուած ամենակալ, հօր թաղաւոր,
Ստեղծութեանդ ինչ որ հրաման ես արած՝
Հաստատ է եղած.

Հաստատեցիր երկինք գետինք առանց հիմն,
Քանզ էն գեղեցիկ՝ էլ ի՞նչ կայ շինուած
Էնպէս յօրինված:

տարավեցաւ դրախտից, մինչև այն ժամանակ անձանթ լինելով գիշերվայ մթին, շատ տրտմեցաւ, կարծելով որ միշտ այնպէս էր մնալու: Սատանան կամենալով օգուլի այս յարմար միջոցից, խոստանում է նրան լոյս բերել, ուստի այդ մասին իսկ Ադամից ձեռագիր ստանում է մի քարի վերայ ('ի հարկէ այն ժամանակ թուղթը հնարված չէր գեղ ևս) այն պայմանաւ, որ եթէ սատանան լոյս կը բերէ, նա (Ադամը) իւր ստորագրութեան (Ադամը կարդալ գրել էլ գիտէր) զօրութեամբ խոստանում է, որ իւր սերունդը սատանային զերի կտայ (հոգւով մարմնով) մինչև այն ժամանակ, երբ „անծինն ծնանի, ան-

Էնպէս է յօրինված աշխարհ աննման
Պակասութիւն էլ չ'կայ մէկ բան էլ կուսման,
Վեց օրումն ստեղծար մարդն քեզ նման,
Զորս տարերքից՝ նորան ձեռօք ես կազմած,
Գու. ես ստեղծած:

Գու ստեղծար հոգէն Ադամ ու Եւին,
Մեղաց պատճառ իլան, խաբվեցան դէին,
Երբ լոյսն մերկացան, հազան տերեւին,
Մնացին լալով խեղճ, վիզներն ծռած,
Անձար մոլորված:

Մոլոր նստած էին 'ի մէջ խաւարի,
Ոչ ով չ'կար՝ նրանց, որ մխիթարի.
Սատանի ձեռումն վեց հազար տարի
Մնացել էր աշխարհ ամենայն կալած,
Չինջիլով կապած:

Չինջիլակապիցն մեզ հանեցիր դուս,
Պարգևեցիր պայծառ արքայութեան լուս,
Վերջին օրն ահեղ դատաստան գալուս
Մեղաւոր Թուրինջին քաղցր նայիր գթած,
Ողորմած Աստուած:

մահն մեռանի. մինչև որ այդ Ադամական ձեռագիրը վերջացել էր և սատանան տարել յորդանան գետի մէջ պահել էր նրան, լոյսը բացվել էր: Ի հարկ է յետոյ հայր Ադամը լաւ հասկացած կ'լինէր, որ շատ զառն խաբվել էր, բայց էլ ինչ օգուտ, բանը բանից անցել էր: Երբ որ Քրիստոս մկրտվեցաւ յորդանան գետում, կանգնելով այն Ադամայազիր ստորագրութեան վերայ, հալեցրեց և ջնջեց նրան: Ցանկալի էր իմանալ թէ հայր Ադամը ի՞նչ լեզուով էր գրել իւր ստորագրութիւնը, անշուշտ և մի և նոյն լեզուով խօսած կ'լինէր սատանայի հետ, այն ժամանակ կվճռվէր լեզուի անդրանկութեան հարցը: Ես կարծում եմ, որ մեր Հայկական սխոլաստիկները կ'սնդեն, որ անշուշտ հայերէն կ'լինէր այդ „ժողովածուական“ ծակ ստորագրութիւնը: Բ. Փ.

3.

+ Աշխարհումն շատ մարդ քեզ կարօտ կայ, եանայ եանայ,
 Որ դառնել ա ուրեան,
 Է՛յ մարալ ու ջէյրան, (*)
 Ե՛կ դո՛ւս արի սէյրան,
 Գառնամ քեզի հէյրան,
 Խնեմ քեզի զուրբան:

Պատկերով նման ես ճառագայթալոյս արեգական,
 Փայլումես զանազան,
 Լցուած լուսին ես բոլոր մաքուր տասնուհինգ օրվան,
 Եղանակի աշնան.
 Զիջուն մազերդ չորս գումանդ թուխալ ամսի նման
 Խիստ կապել ա դուման,
 Զուստ աչքերդ վառ նման է զանդլի չրաղվան
 Շողքդ ա ուովան,
 Թերթեռնքներդ սուր սուր խանջալ նաշտարի փէքեան,
 Ունքերդ է քեաման.
 Խիստ լարվել ա, հոլորվել ա, պինդ շարվել ա վրան,
 Դուս ա եկել մէյդան:
 Ա՛խ, սիրտս էրէցիր, խորովար, արեցիր բիրեան,
 Կեանքս արար վէրան:
 Սուր ես հրեղէն երկնքից կախ անդանաղ, անթել,
 Ի՞նչ վարպետ ա սարքել,

(*) Ինչպէս երևում է, Աբրահամ Մարտիրոսեանը (Զարկար մականունանալ ազգային երգիչը) այս երգը լսած կամ կարդացած պէտքէ վնի, պատմաւոր, նա իր երգերի մէկի վերնագիրը դրել է այսպէս. «ըստ եղանակի Մարալ ու ջէյրան Մուխամմադին Թուրքիցի»։ Տես «ՍՈՒԱԿ ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ» Բ. հատորի 205 երեսում:

Զարկեարի երգերից ես շատ ունիմ ե պէտքէ տպագրում «ՍՈՒԱԿԻ» Գ. Բ. հատորից սկսած:

Աղամ ա տեսել, մինչեւ էս օր՝ էլ մարդ չի տեսել,
 Տեսնի, կու քնայ պէլ,
 Ուով միամիտ չի կարանալ քեզ ձեռը ձգել,
 Պինդ պահել ու զափտել,
 Շուտով զլուխը ջալլաթի պէս դաստ կանես կտրել,
 Ոչխարի պէս մորթել:
 Էս թարիֆլամադ գրվաւ սրտիս անչափ առաւել,
 Լեզուով չի լինիլ պատմել:
 Ա՛խ, ես ո՛ւր գնամ, արդ ու հալս ո՛ւմ արդ անեմ էլ,
 Նահախ մի՛ սպանել:
 Էս աշխարհումն մէկ դու ես գեղալների սուլթան,
 Քշիր դամ ու դովրան:
 Քաշվել ա բոյրդ թուրի-սաշար սարաստ խաղանկի
 Գալար ծառ ես խնկի,
 Պտուղներ ունիս հոտով անոյշ քաղցր բաղրանգի,
 Խիստ զինն է թանգի.
 Հընդ ու Խորասան քու թարիֆն չի գալ ֆարսանկի
 Համ չի ածել զանգի.
 Ու ենկի դիւնեայ կայ քեզ նման սուրաթ Ֆրանկի,
 Քու թահրի քու հանգի.
 Քեզ պտրողն պէտք ա հագնի փուստ ու փալանգի,
 Բէլքի քեզի ձանգի:
 Էդ քու թարիֆն պէտք ա քցել փող ու սրնգի,
 Որ աշխարհ զրնգի.
 Էլ ի՞նչպէս գովեմ, ինքդ ինձի արա՛ հրաման,
 Հուրի, փարի զման.
 Վիշտ շուշայ ա քիւնկի նման, սինադ ա ֆարֆուռ,
 Քալադ զուրու մախմուր,
 Անտես խաղնիցդ եփա դալիս, բղնումայ խորխուր
 Մէկ անմահական ջուր:

Եդ հողեղէն գոհար բերանդ շինել ես աղբիւր,
 Մին թաս լցուր ինձ տո՛ւր,
 Եշխիդ կրակը իմ սրտումս վառվումայ գուրգուր,
 Նման կայծակ հուր,
 Ինչպէս վառել ես, ե՛կ ռահմ արա՛ ել ինքդ հանգցուր
 Քեարամ դադի դաստուր (*)
 Եշխիդ հաւասէն մարդ կը դառնայ սարխօշ ու մախմուր,
 Միշտ ամեն աւուր,
 Եդ նշանով դու շատ քաղցր ես, քօլին սիրական,
 Գովելի ես արժան:
 Եշխիդ թալաքը ման ա դալիս բերի օվանդի,
 Որ քցի Ֆրսանդի,
 Բեշարա թուրինջին մի՛ քցիր զաֆտ ու քամանդի,
 Անձար հնազանդի,
 Օր ըստ օրէ խօ մարդու իլաժ կեանքը կը քանդի,
 Շատ կ'տայ նօղսանդի,
 Քաշեց ինձ սէրդ, տարաւ ինչպէս քար աղամանդի,
 Կալեց կապեց բանդի,
 Խափսով լաւ քաշեցիր դու ինձի ուսուլ ու Ֆանդի,
 Չիլնես դու շարմանդի.
 Թէ որ թարիֆդ ողջը ասեմ, մարդ կու զարգանդի,
 Հոգին կու աւանդի.
 Բէ դայրի քեզանից չունիմ ինձ էլ ումուդ ու կիւման,
 Ե՛կ էս ցաւէս ինձ հա՛ն:

4.

Արի՛ զնա՛ եարի մօտ, քու ցաւ ու տեղ ու ճարի մօտ,
 Ի՞նչ իլաւ, էլ չես գնում էն շուխ ու բաֆադարի մօտ,
 Շատ մարդ կուղի դուլ դառնայ էնպէս զիւլ ու գիւլգարի մօտ,

(*) Քեարամի հառաչանքի նման:

Թէ բիւլբիւլին խաթր անես, հարկիս մի՛ զնա խարի մօտ
 Եթէ դու նրան սիրես, նա չի զնալ հաղարի մօտ:

Տեսար որ ղալմաղալը հասաւ քեզ անգումաններից,
 Շո՛ւտ արա ակր մին գուման էս դաւ ու դարաքաներից
 Օղորդ ա շատ համով են, կուշտանալ չիլնիլ ջաններից,
 Եթէ ինձի կու լսես, հեռացիր էդպէս բաներից,
 Ձեռդ քաշիր, թա՛փ տուր եախադ, երբէք մի՛ զնա չարիմօտ:

Վախտ կիլնի չի խնայիլ, եթէ ուզես հողին կ'տայ,
 Քարվանի պէս պտոյտ կը դայ՝ դիխովդ մին, ողջը սո՛ւտ ա,
 Օրը հաղար մատաղ կասի, չում էս գործին նա հմ՛ւտ ա,
 Տեսնողն ո՞նց մուշտաղ չիլնիլ, մանաւանդ ինքն էլ անփոյթ ա,
 Իրա լուսին կը թողնի, կը զնայ էն խաւարի մօտ:

Էնքան բան խաբար կ'տան, ականջներդ խուլ կը լինի,
 Ձեռիցդ էլ բան վեր չի գալ, զլիւիդ մօխիր քուլ կ'լինի,
 Մին կողմից էլ էն բէլարը քու մօտին մախբուլ կ'լինի,
 Կիսամորթած ոչխարի պէս քու դրանը դուլ կը լինի,
 Մալքամուդի պէս կուռարար, երբէք չի ասել արի՛ մօտ:

Գիտես թուրինջի խօսքերը ամենայն տեղ ընդունումեն,
 Ես քեզ շահ բան եմ ասում, չիլնի սրտումդ պահես քէն,
 Քանի աչքումդ լոյս կայ, հաստատ ձեռածեռ կուխլեն
 Ջանից կիլնիես, կը բէգարես, անչափ կու ինիես դէս ու գէն,
 Ել էնպէս ձեռ չես քցել, դահի կերթաս բէթարի մօտ:

5.

+ Աշխարհ դուս եկած դու նոր նշան ես,
 Քեզ գովել չի լինիլ, շատ զանազան ես:

Շահգատայ ես դու, սուլթան ու խան ես,
 Նստած թախտումդ աղիլ դիվան ես,
 Մէկ զօռքա զարիթ հուքմ ու հրաման ես:

Ջահմուլ խօսելով մարդ կու սպանես,
Ամեն բանումն էլ շատ փահշիվան ես,
Դեռ կատարեալ չես, դու նովջիվան ես,
Էդ իմաստութեամբ ու՞մ կ'նմանես,
Քանա Սողովմօն ճարտարաբան ես,
Գեղեցկութիւնով իստութի քան ես,
Հրեշտակաց մէջն շատ գովական ես:

Սումբուլ մազերդ նման ա սաթի,
Ջառ եղլուխներով դաթ դաթ փաթաթի,
Հէնց ա զլուխդ սաղաֆի դութի,
Սարքած նման ես ոսկի սահաթի՝
Քեզ պէտք ա պահած փառք ու ազաթի,
Շատ մարդ քու վրայ արիւն կու վաթի,
Կու պտռի քեզի քաղցած, անօթի,
Քար ես պատուական զումբութ եղլութի,
Մին անդուման տեղ դու ես դաֆլաթի,
Անգին ջալահիր դու նոր մաղան ես:

Բօյդ չինար ա, սալբուռ ուկանի,
Լիբասող նման կանաչ վրանի,
Ձեռներդ բարակ ճիւղ եասամանի,
Կռներդ կակուղ մում կ'նմանի,
Մասներդ շմալ նաղիկ նաղանի,
Ծոցդ մամուռ ա չայիր չիմանի,
Բաղշա ու բաղ ա ծաղիկ ուհանի,
Ջամբաղ նուռութար վարդ բալասանի,
Հոտդ շատ մարդու խելքն կ'տանի,
Դու անթառամ ծաղկեալ բուրաստան ես:

Թահլա գոված ես մաթահ Ֆռանկի,
Երանի՝ նորան, ո'վ քեզ կը ճանկի,
Դեռ քու թարիֆը աշխարհ չի ընկնի,
Չարդարված նման ես փարշեփանկի

Ոսկեփետուր ես ըռանդ ըռանդի,
Բարձրաթռիչ ես նման կռունկի,
Ինքդ սիրուն ես ձայնդ է զանգի,
Լսողը կըղառնայ խե ու բանկի,
Շախ շախ կու կարդաս ամենայն հանգի,
Դու քաղցրախօս բիւբիւլ հաղարան ես:

Ի՛յ դու ոսկէ կուռք Անահետայի,
Վախում, քեզ տանեն թաթախութայի,
Հնդիկ, Մոլթանի թէ քեզ պատահի,
Կը կարդի ջաա՛մ ջաա՛մ ստահի (*)
Խեղճ Թուրինջը քեզ մաթ, մաթ կու նայի,
Մին թամաշա ես ուրիշ ջուռայի,
Կայնած նման ես կաթուղիկայի
Ինչպէս ակնակապ ոսկի ջղայի,
Արժես բիւր ու հաղար խաղինայի,
Էդ գովքի գեօրէ դու շատ էծան ես:

6.

Ասեմ Ձեզ, վեց դարում ո'վ եկաւ աշխարհ,
Մէկն Բէնէ էր, մէկն այլը, մէկն Նոյ,
Բանն մարմին առաւ, ծնաւ սուրբ կուսէն,
Մէկն Յիսուս, մէկն Քրիստոս մէ կնոյ:

Մէկն էլ չիլնիլ ընութիւնն մարդեկին,
Անասնաբար մեղանչեցին մարդեկին,
Մինչ ջրհեղեղ երեք արդար մարդ եկին,
Մէկն Աբէլ, մէկն Նոփ, մէկն Նոյ:

Շատ քահանայք կարդացել են ովերէն,
Չեն իմացել, չեն ճանաչել, ո'վ է ընէն.

(*) Տէ՛ր, տէ՛ր. ողորմիր:

Երկու անմեղ անձինք ծախվեց ուլեր են,
Մէկն ուկրայ, մէկն արժաւայ մէ Գնոյ:

Ամեն ազգ էս խօսքը, գիտէք, որ ունեն,
Թուրինջին ուլ չի հաւատար, որոնեն,
Հայոց երեք գիր կայ աւել, որ ունեն
Մէկն ա, մէկն ֆ ա, մէկն օ:

7.

Ուլ սիրելի եղբայր, ախա՛նջ գիր, լի՛ր!
Մին քանի բան ասեմ պատուական, լե, լե (*)
Թէ որ չի հաւանես, թողութիւն արա,
Չի համարես ինձի սարսարի, խե, խե:

Ծուռը նիւթ մարդուն դու մի՛ մօտենայ,
Լեզուով քեզ կու խաբի, սրտով վա՛տ ա նա,
Ասլըն սաղայել ա, ինքն սատանայ,
Յատուկ բնակվելայ սրտումն դե, դե:

Բարեկամ կուգառնայ որ շատ հալածի,
Անգուման տեղից քեզ՝ փորձանքի կածի.
Երկիւղ ունեմ, յանկարծ շան պէս չի խածի
Մաս մաս կու կորատի, քեզ կանի ձե ձե:

Թուրինջ, հողու դուռնը մէկ ամուր բերդ ա,
Մահը շուտ կը տանի, ուլ որ դուս երթայ,
Ծուռ մարդը իւր մեղքը շալակին կերթայ
Աստուծոյ դատաստան՝ երեսն սե, սե:

8.

Բիւլբիւլ եմ վարդից կարօտ, խարի ձեռից զանգատ ունեմ,
Քցելայ ինձի ջուղայ, եարի ձեռից զանգատ ունեմ:

(*) լաւ լաւ:

Թէ կուգէք ջոկ ջոկ ասեմ, հարի ձեռից զանգատ ունեմ,
Վայումեմ լսող չկայ, զարի ձեռից զանգատ ունեմ,
Խոցերս մղկտումա, եարի ձեռից զանգատ ունեմ,
Ի՛նչ անեմ չի սաղանըմ, ճարի ձեռից զանգատ ունեմ,
Լսումէք էսպէս դարդ ու սարի ձեռից զանգատ ունեմ:

Հարկիս ինձ ումուղ չունեմ, մինչի մահս ուրախանամ,
Դարդերս միտք կը բերեմ, կը զարհուրեմ, կը զարմանամ,
Չուճի էլ չարայ չկայ, ճարբս էն ա, որ դիմանամ,
Մնացել եմ մոլորված, չեմ իմանում, թէ ո՞ւր դնամ,
Գիւհնս խան չի անում, շարի ձեռից զանգատ ունեմ:

Ինձ համար վատացել են ժամանակիս տարիներն,
Կարծեմ էլ մարդ չի քաշել իմ քաշած դարդ ու սարերն,
Տալիս ա ինձ նեղութիւն, չարչարում ա մարդու նեռն,
Չարերն մօտացել են, հեռացել են բարիներն,
Չունեմ էլ յաջողութիւն, զարի ձեռից զանգատ ունեմ:

Չովստոս քարի նման էշխի քիւլունքով տաշել ա,
Դառն և քաղցր խօսքերով սրտիս արինը քաշել ա,
Ամա լերդ ու ջիգեարս վառվառ կրակով խաշել ա,
Էս բարաթ մինչի օրս իմ ջիվան ումբոս մաշել ա,
Է՛յ զալում եաղի սիթամ քեարի ձեռից զանգատ ունեմ:

Թուրինջն եմ, զարդի արբար, չեմ իմանում ինչպէս տանեմ,
Թէ ինի Լողման հէքիմ, էլ շահ չունիմ զանգատ ունեմ.
Չի կարելի սուր քաշեմ, ինքս ինձի տամ, սպանեմ,
Չեմ էլ մեռնում, պրծնեմ, ցաւի ձեռին բանդիվան եմ,
Նամուսը ինձ հեղդել ա, առի ձեռից զանգատ ունեմ:

9.

Գիշեր ցերեկ չունիմ զարար ինձի,
Խօշ դիվանա ջունուս արար ինձի,

Հանդէսը իման ի՞նչ զիպար ինձի,
Աստուած սիրես, մի՛ տալ զարար ինձի.
Կամ թէ աւելի դարդ ու սար ինձի,
Դարդեր ունեմ հազար հազար ինձի,
Արեւ են ջանիցս բէզար ինձի,
Քցար կրակ ինչո՞ւ համար ինձի,
Հաբասայ նահախ տեղ էրար ինձի,
Էդպէս ջազայ տուող էլար ինձի,
Դու ես լաւ ու վատ բարերար ինձի,
Պէտք ա քեզանից ինչի ճար ինձի:

Մտքիդ բանը թէք ինձ այան արա՛,
Ինչ զազարի կամիս արժան արա՛,
Տա՛ր քու դրանդ բանդիւկան արա՛,
Կրակումդ էրի՛ր, բիրեան արա՛,
Քանդի՛ր կեանքս, ումբս վերան արա՛,
Ինչ կամենաս, թէ՛ք ինձ մին բան արա՛,
Սաստիկ ինձ վերայ հրաման արա՛,
Ինքդ քեզ ու քեզ մին զիւկան արա՛,
Կամ սպանիր, կամ մին կուճան արա՛,
Մի՛ տալ դէս ու դէն քարէքար ինձի:

Հողիդ սիրես, ինձ մին քերամ անես,
Շնորհք շա՛ղաղածդ ո՛չ քեամ անես,
Սրտիս եարաներին մահլամ անես,
Շուտով կաղատես, թէ որ կամ անես,
Չ'տես ռաղուքներին սիթամ անես,
Սրաներին զիւզուն դաղ ու դամ անես,
Հար մաթլաբդ էսպէս թամամ անես,
Նստած թախտումդ ուրախ դամ անես,
Ուրախութիւնիցդ ինձ սամ անես,
Տխրութիւնդ ա նամուս ա՛ռ ինձի:

Չեմ խաբար ախր, թէ ի՞նչ անեմ էշխէդ,
Խեղճ թուրինջն եմ, սարգեարդան եմ էշխէդ,
Կեահ վարվանայի նման եմ էշխէդ,
Երված, քաբար ու բիրեան եմ էշխէդ,
Թէ իմանաս կէսաջան եմ էշխէդ,
Ոչ մեռած եմ, ոչ կենդան եմ էշխէդ,
Ջար ու զուղայ նալայ կանեմ էշխէդ,
Հարդամ հարդամ կու սասանեմ էշխէդ,
Յատուկ մահից անդուման եմ էշխէդ,
Զի՛նի՞ էշխէդ զիպաւ ազար ինձի:

10.

Պիտեմ իմաստութեամբ քեզի թայ չունես,
Չո՞ւմ ես ինձ երեւում յիմարի նման,
Պատճառն ի՞նչ ա, որ ինձ տեսնելու
Ծանդր ես մտիկ տամ խումարի նման:

Էդ նազ ու զամգայով հողիս հանում ես,
Եարա՛ր իմ ցաւերը դու իմանո՞ւմ ես,
Շխշխայի զայով որ մօտանում ես,
Հոտ ես տալիս մուշկ ու ամբարի նման:

Ուազի եմ, կեանքս քու ծամբիդ մաշեմ,
Սիրաս քցեմ էշխիդ կրակը՝ խաշեմ,
Ինչ վախտ որ ծարաւեմ, բերնէդ ջուր քաշեմ,
Ծծեմ էդ քու լեղուդ շաքարի նման:

Բարակ շխտակ բոյրդ մէկ սալբու ծիւղ ա,
Տեսնելիս հէնց զիտեմ զարգարված թուղ ա,
Անձդ անարատ ա, ու խիտ կակուղ ա,
Դեղեցիկ ա սիպտակ մարմարի նման:

Պիշեր ցերեկ էշխէդ կանչում հառայ,
Թուրինջն եմ բանդիւկան՝ դրանդ ծառայ,

ինչ կամենաս, ինձի հրամանն արա՛, Դուլուղդ կատարեմ նոքարի նման:

11.

† Գեղեցիկ ես գեղեցիկ, շատ ղիամամ ես գեղեցիկ, ջեմ իմանեմ պատճառը, դու ի՞նչ ջահաթ ես գեղեցիկ:

Անման ես գովական, բարաթ բարաթ ես գեղեցիկ, Զորս կողմը զառ վարադած, փոշտի քաղաթ ես գեղեցիկ, Շափաղիդ մօհրա տուած թուղթ մագաղաթ ես գեղեցիկ, Զարմանալի փառահեղ քաշած սուրաթ ես գեղեցիկ, Լեզուով քեզ դովել չիլնիլ, շատ ղիամամ ես գեղեցիկ:

Էդ քու թոհվայ բաներդ հարկիս չինում իմանալի, Շինուածդ զուգրաթի ա, խիստ պատուական զարմանալի, Քու թայը, բարեբարը, չկայ որ քեզ նման իլի, Մաշուր վարպետի ձեռօք յօրինված ես հիանալի, Շահնիշիրով զարդարած քեռօք իմարաթ ես գեղեցիկ:

Էշխդ սրտումս ծով ա, քու ծոցը դարիս օման ա, Տեղբատեղ թարիֆ անել հար աշուղ զժվար կիմանայ, Չի կարանալ քեզ գովել, քու թարիֆը զանազան ա, Կարծեմ էս աշխարհումս քեզ պէսն հազիւ քթանայ, Քանս Արայ առաւել դու փարիզաթ ես գեղեցիկ:

Ինչ վախտ ինձի տեսնում ես, աչքով ունքով նազ ես անում, Անդանակ ես սպանում, հոգիս մարմնէս վազ ես անում, Զարդարված թաւուղի պէս խշալով փարվազ ես անում, Ման ես զամ ճք ճքի ճք, քաղցր ձէնով սազ ես անում, Հազար վիճտով, չարխերով սարքած սահաթ ես գեղեցիկ:

Բաղիդ բաղվան եմ դառել, մէկ նուռն ու նարինջի համար, Ծաղիկ ես ըռանդ, ըռանդ՝ իմ պէս մեղրածանձի համար, Համ մալ ես, համ խաղինայ, չեմ հոգալ զազանջի համար,

Ոսկետիպ զիր ես դառել խեղճ՝ պարապ Թուրինջի համար, Զեռքս բռնած կարդում եմ նաղլու հէքաթ ես գեղեցիկ:

12.

Գովելի ես գովելի ջուրա ջուրա, բարաթ բարաթ, Հիանալի, զարմանալի, էդ ի՞նչ օրինակ ես իլած:

Մաքուր բոլոր պատկերով հէնց այ, լուսնիակ ես իլած, Ճառաղայթվել ա լոյսդ, պայծառ արեգակ ես իլած, Զարմանաղան կերպովդ նման հրեշտակ ես իլած, Ասողանիշ աչքերովդ հրատ երեակ ես իլած, Շողդ աշխարհ է էրում, երկնային կրակ ես իլած:

Ում նման տամ քեզ ախր, ստեմ, քեզի սու յարմար ա, Թարիդումս խօ չկայ, էլ չի լինիլ, անհնար ա, Էդ ձևի կերպարանքդ զուգրաթի նախշուն նկար ա, Առաւել ես գեղեցիկ քանս Յովսէփ, քանս Արայ, Անարատ՝ Արիսողովին դու նմանակ ես իլած:

Ամեն կերպ կատարեալ ես, բայց հաստիով նորաբոյս ես, Քօլ աշխարհի սիրեկան, թարիֆլու ամենից դուս ես, Զարդարվել ես փառահեղ, փիւնիկ հա՞ւ ես, թէ թաւուղ ես երբ տեսայ փայլուն գոյնդ՝ կարծեցի զոհարի լուս ես, Բազմաձիւղք վառված լուսով, ոսկի աշտանակ ես իլած:

Դու զրախտ ես ծաղկաւէտ, զարմազան չկայ նմանդ, Բայվել ա անուշ հոտով վարդ ու սուսան բալասանդ, Չի կարող ոչ ով մանել անմահական բուրաստանդ, Աջ ու ձախ կայնած են միշտ հրեշտակներ պահապանդ, Աղամայ դրախտի պէս սերովբէափակ ես իլած:

Թուրինջն եմ, կը ղիմանամ քու թարհին ամեն ժամանակ, Դրանդ հաւատարիմ ես ծագայ եմ քեզ միայնակ,

Հինգ տարի ինձ ամէն օր սպանել ես առանց դանակ,
 Եշխիցդ զարար չունեմ, յիմարի եմ ես նմանակ,
 Հալիցս խաբար չունես, բա՛ս դու անդիտակ ես իլած:

13.

Դիպուկ դէմքդ զառվարալ զափտար, նամակ չէ, ի՞նչ ա բաս:

Սիրելի քո կերպարանքը լուսնիակ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Շովղդ պայծառ արեգակի նմանակ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Քաղցրախօս էդ քու լեզուդ զումրի, թութակ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Ղալամ բաշած ունքերդ կեռ կամարակ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Թերթեռնքներդ սրած նաշտար դանակ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Աչքերդ կանթեղի պէս վառ վառ ճրագ չէ, ի՞նչ ա բաս,
 Բերանդ, պռօշներդ մեղր ու կարագ չէ, ի՞նչ ա բաս:
 Քօղդ առար երեսէդ, տեսայ խալդ զարդարել ես,
 Բոլորված լուսնի նման նուռ ջամալդ զարդարել ես,
 Քցել ես դոշիդ վերայ սուրբ հեքեալդ զարդարել ես,
 Զարմանալի գեղեցիկ սինայ դալդ զարդարել ես,
 Կապել ես բարակ մէջքիդ թիրմա շալդ զարդարել ես,
 Հագել ես սալբի բոյիդ զարուզալդ զարդարել ես,
 Սարսափ զարբար դիբագ գիւլ, նառ ըռանդ չէ, ի՞նչ ա բաս:

Էլ չկայ աշխարհումս յատուկ քու բարերարի պէս,
 Սուքնու մագերիդ հոտը վարդ, ուհան սուսամբարի պէս,
 Քցել ես մէջքիդ վերայ երկու ծամդ շահմարի պէս,
 Եդ քու ալ պռռնկներդ նման մուշկ ու ամբարի պէս,
 Ծոցդ բազայ ու բաղ ա, ջուխտ շամամներդ նառի պէս,
 Բոլորված անձնդ սպիտակ նման ձիւն նստած սարի պէս,
 Սինադ մարմար քարի պէս խտակ, ճերմակ չէ, ի՞նչ ա բաս:

Թուրինջն եմ զարդի արբար՝ զուսա ու ֆիքր շատ կանեմ,
 Վախտ կիլի որ ինձի ես՝ կու մոռանամ, քեզ ետդ կանեմ,
 Իմ ջահիլ ջիվան ումբս ես՝ կու քանդեմ, բարբադ կանեմ,

Սուր կ'տամ ինքս ինձի, կու սպանեմ, աղատ կանեմ,
 Ասեցի՛ր թէ՛ սաբր արա, յեա ու առաջ իմդատ կանեմ,
 Գժուար հիւանդ եմ ինկած, գիշեր ու ցերեկ դատ կանեմ,
 Էս ցաւ որ ինկել եմ, անճար կրակ չէ, ի՞նչ ա բաս:

14. (*)

Երկնային Թագաւորն ստեղծողն Աստուած
 Ստեղծեց հայր Աղամին իրան նմանակ,

Ժառանգ յիշատակ.

Յիշատակ, ժառանգող զբախտում՝ նա էր,

Զկարաց վայելել փոքր ժամանակ,

Զրկուեց խտակ:

Խտակ զրկվեցան փառաւոր բաղդից,

Անմահքն մահացան, վեր ինկան թախտից.

Երբ իրանց հանեցին, դուս արին զբախտից,

Ստեղծուածք սուգ արեցին, բարձր աղաղակ,

Բոլոր բովանդակ:

Բովանդակ ինքն Աղամ յոյժ աղտեղեցաւ,

Սկզբնական մեղքին խիտ համեղացաւ.

Քաշեց մին ժամանակ կինն յղացաւ,

Մեղաց պատճառ իլան ծնեցին զաւակ

Գող և աւազակ:

Գող և աւազակ կայէն չխոստովանեց,

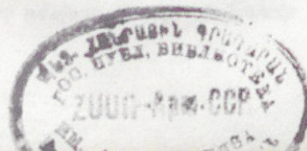
Զար խորհուրդ նախանձն սրտից չի հանեց,

Անմեղ գառն եղբօրն տվեց, սպանեց,

Ճակատին պօղ բուսաւ, իլաւ խայտառակ,

Խիստ անօրինակ:

(*) Այս երկը գրված է շղթայակապ կերպով կամ բառադարձարար, Թուրքերեն գլխադրամայի: (Աշուղների առաջարկութեանց մեկնից մէկն է.) Յ. Բ.

Անօրինակ մարդոյ փորձանքն տեսէ՛ք,
Ամենայն յանցանքն լալով միշտ լսէ՛ք,
Որէնք պատուիրանքին ընդդէմ՝ բան չ'ասէք,
Ով Աստուծոյ բանին կրնկնի հակառակ,
Կիկնի անդանակ:

Անդանակ արեցին քանի սուրբերի,
Ո՛րն սպանեցին, որն արան գերի,
Չարչարվեցան, մեռան Աստուծոյ սէրի,
Քանի՛ մարտիրոսներ, քանի՛ նահատակ
Առին թագ պսակ:

Պսակի արժան մարդ հրեշտակի պէս ա,
Աշխարհից հեռի ա, մարդուս անտես ա,
Մեղաւոր թուրինջն եմ, խնդիրքս էս ա,
Տէ՛ր Աստուած, դու կանգնես ամենին քոմակ,
Պահես յաջողակ:

15. (*)

Եղբա՛րք, էս աշխարհիս ումուդ մի՛ կապէք,
Անցաւոր աշխարհ է, շուտ կանցնի, վռալ,
Ինչպէս մէկ երազ.

Երազը ի՞նչ է, որ ումուդ ես կապում,
Ե՛կ, դու էդ խիալդ սրտէդ արա՛ վալ,
Միշտ և հանապազ,

Հանապազ Աստուծոյ երկիրպագանի՛ր,
Քեզնից ողորմութիւն նա չի հատանիր.
Քո հալալ քիսիցն մէկ բաժին հանիր,
Տո՛ւր Աստուծոյ ճամփին մէկ ծաղիկ նիալ,
Աստուած կանի հալ:

(*) Նայի՛ր յառաջընթաց երգի ծանօթութիւնը:

Հազ կանի Աստուած, յատուկ իմացի՛ր,
Երկու ձեռդ, սիրտդ լաւ առատ բացի՛ր,
Չափում, քար կշիռքում՝ ճշմարիտ կացի՛ր,
Մի՛ լինիր խաբեբայ, զալը ու հէլէպազ,
Մի՛ անիր խարազ:

Խարազ անող մարդուն Աստուած կու ատէ,
Լսել ենք, տեսել ենք փոքր ՚ի շատէ.
Հողիդ միտքդ բե՛ր, որ՝ մահդ խիստ մօտ է,
Անցել են օրերդ, կեանքդ է նուազ,
Ինչպէս բարակ մազ:

Մազէ կարմունջ (*) կասեն, մէկ ուրիշ ձեւի,
Թո՛ւրինջ, ՚իզուր անմեղ հողիդ մի՛ սեւի,
Ով բարին մոռանայ, չարին հետեւի,
Վեր կինկնի էն բարձրից ներքե կոր, նիազ,
Վ՛դառնայ անազ:

16.

Ե՛կ ագամայ որդի, դու լաւ Ֆիքր արա՛,
Փուչ աշխարհս ինչպէս հաւատալ պիտի,
Աստուած ամէն մարդու իւր մեղքին յարմար
Չարչարանք ու պատիժ, հաւատ, տալ պիտի:

Չեռդ բռնի՛ր առատ, միտքդ ցանկ արձակ,
Ո՛վ տեսնի քեզ կասի դու ես հանք արձակ,
Ապականեալ մարմնէդ հողիդ յանկարծակ
Ասեն որ կու թռչի հաւայ, տալ պիտի:

(*) Այդպիսի մի կարծիք է եղել մեր հինների մէջ, որ արքայութեան ճանապարհի վերայ մի մազէ կամուրջ կայ, ով որ արգար է, անվտանգ կանցնի և կմտնի արքայութիւն. իսկ ով որ մեղաւոր է, իսկոյն վեր կ'ընկնի դժոխքի մէջ. զարմանալու բան է, որ դժոխքի կրակը չի խանձի այդ մազէ կամուրջին: Յ. Փ.

Ամեն ծնանկոյ մայր ու հայր ա պէտք,
Ով լուսաւորիչ, է նա հայրապետք,
Տասներկու առաքեալ, բազում հայրապետք,
Կապեցին սուրբ օրէնք, հաւատ ալ պիտի:

Մարդ կայ որ տարին բոլորն բան բաս է,
Կիրակի օր նա չի անիլ բան՝ պաս է,
Ամենի յեղեցն խօսէ, բամբասէ
Կասէ թէ լաւութեանն հա՛ վատ ալ պիտի:

Թուրինջ, քու յանցանքն ասա՛ ամէն, որ,
Դու մեղաց մէջին ես, քանի ամէն նոր,
Քեզ պէս մարդն՝ վերայ անձին ամէն օր
Լալով, արտասուքով հա՛ վա՛յ տալ պիտի:

17.

Երկու խան որ կռիւ ուղեն,
Չարխիլէքը մէյդան կուգան,
Չափ կուտան ձի խաղացնելով,
Խափսով մէկ մէկու եան կուգան:

Կու գործատվեն թափուր թափուր,
Չեռներին կառնեն թվանք, թուր,
Մէկ մէկու մտիկ կտան ծուռ,
Ինչպէս զիծված աւլան կուգան:

Մաջալ չիլիլ որ յետ աշեն,
Գողալով Ատուած կու յիշեն,
Սիրմաղլին՝ ձի կու քշեն
Փոթորիկի նման կուգան:

Գլուխն կառնի պատանից,
Մարդն դուռ կուգայ մէյդանից,
Դող դող յետով էն կուգանից,
Մորթած լեշի վերան կուգան:

Որ սպանեցին սարգարին,
Շիքաստ կուտայ քօլ փարգարին,
Դու տե՛ս, Թուրինջ, դիւի լէշքարին
Ինչպէս թարաշ թալան կուգան:

18. (*)

Է՛յ նոր սիրելի նազանի խանըմ,
Հատդ չի քթնվիլ քօլ Իրանըմ:
Դու հրեշտակի ես յատուկ նմանըմ,
Քեզ տեսնելիս խօ՛ մարդ է սասանըմ.
Շաքաղիդ մտիկ տալ չի կարանըմ,
Քանդումես կեանքը, հողին ես հանըմ,
Ուշքը թափում ես, խելքն ես տանըմ,
Ինքդ քեզ ու քեզ ուսմ չես անըմ,
Էսպէս ջաղացով չո՛ւմ ես ըսպանըմ,
Է՛յ զուլումքեար, մուրվաթ չես անըմ,
Արարմունքէդ աշխարհ է հիանըմ,
Շատ Ֆիքր եմ անըմ, խելք չի հասանըմ:

Քու թարխիլը մէկ հրաշքի բան ա,
Քեզնից կու փախչի դե ու սատանայ,
Յատուկ մեռած մարդ թէ քեզ մօտենայ,
Շունչ կառնի յանկարծ, կու կենդանանայ,
Էդ էլ մէկ ուրիշ ջուռա նշան ա.
Չիլիլ՝ երկնքէն եկար մանանայ.
Թաջի թոհմար ես Հաջի-թարխանայ,
Ով տեսնի քեզ՝ իսկոյն կուրախանայ,
Չ'կայ համեմատ քեզ երկու դանայ,
Չարիլուշա բոլոր Իրան Թուրանըմ:

(*) Այս երգը նոյնուհանր իւր ռուսերէն թարգմանութեան հետ տպւիլ է Աստրախանում Հատ աղաջ հրատարակող «Азіатскій Музыкальный Журнал»-ում 1816-1818 թուերի, տետրակ աղաջին № 2. երես 3. (իւր ծայնադրութեան հետ adodio) Բ. Փ.

Կերպիդ նման ա շաւի ու զամարին,
Վառվել ա վերէդ Զոհալ, Մուշթարին,
Թո՛ղ աչքերս մին նայի քու ջահրին,
Զարմանայ ու հիանայ քու թահրին,
Երբ աչքս ինկաւ քու լոյս զիղարին,
Խեղքս փաթաթվեց ունքիդ կամարին,
Ճոնդերն ցցվեց սրտիս դամարին,
Ես գիշեր ցերեկ թափումեմ արին,
Ինչ ռաստ եմ եկել էս դարդ ու սարին,
Զես հարցնում թէ ո՞նց ես դիմանում:

Սարմաստի նիգետր, ջգայու թովուզ
Էդ աչքերդ Հնդստանայ ջովուզ,
Բարաթ բարաթ զարդարվել ես եադո՞ւզ,
Թափել ես սինայիդ վերայ եալուզ,
Թէ որ հատել է բահար ու նովուզ,
Շինեմքեդ համար զիւլաբի հովուզ,
Սոնայի պէս լո՛ղ տուր, արա՛ փարվուզ,
Թռի՛ր դուրս արի՛, թառթառի թամուզ,
Մա՛ն եկ ջողալով կեահ կեահի դուզ դուզ,
Բազի՛ր զիւլանում հովզի էյվանում:

Մայիլ մնացի քու պէս մահբուբին,
Մահբուբ, փաքիզա, ջիվան ու խուբին,
Մէկ տեսդ ածէ քուլուռ Հալաբին,
Աշխարհ մաթ արի՛ր քու արութարին,
Լանկի բերի՛ր քօլ երկրի սհաբին,
Իլլահի Հաշտարխանայ նայիբին,
Ե՛կ, ռահմ արա՛ Թուրինջ զարիբին,
Բարով հասանես դու քու մաթլաբին
Խղճի՛ր, մի՛ քցիր էշխիդ զիրդաբին,
Լալով չի մնամ, ֆարեադ եմ անում:

19.

Է՛յ նորահաս	Բռնի՛ր ինձ սաղ,
Զիվան ու խաս,	Կլխի՛դ սաղաղ,
Թէ իմանաս,	Մորթի՛ր մատաղ,
Դու ես եար ինձ.	Քեզ համար ինձ:
Քանի որ կաս,	Շէնի թվալի, 1)
Թարխ չի տաս,	Կարգի քալի 2)
Ուր որ կերթաս,	Մօտ չես գալի,
Վե՛ր առ, տա՛ր ինձ:	Մտիկ տալի,
Շահ ես թազայ	Սիրտս խէյլի
Քէֆդ սաղ ա,	Դարդով է լի,
Հումքդ վռազ ա,	Ով պիտ՛ իլի
Կանես զազայ	Դեղ ու ճար ինձ:
Կեանքս նուազ ա,	Թուրինջ, օմադ
Բարակ մազ ա,	Եար քեզ մին դադ,
Մի՛ տար ջաղայ,	Մի՛ թող նամրադ
Զարէշար ինձ:	Արա՛ ազատ,
Դուս արի՛ բաղ,	Հասի՛ր իմզադ,
Առաւօտ վաղ,	Հալս է վատ,
Վարդ ու զամբաղ,	Մի՛ քցիր շատ
Քաղի՛ր թաղ թաղ,	Քարէքար ինձ:

20.

Թէ կամենաս, մէկ սուր ա՛ռ, արեւո՛ւղ մատաղ,
Իմ գլուխս կտրի՛ր, տար, արեւո՛ւղ մատաղ:

Մին բան ասեմ, լսի՛ր, եա՛ր, արեւո՛ւղ մատաղ,
Բիւլբիւլի պէս կուլամ, խա՛ր, արեւո՛ւղ մատաղ,
Մին թո՛ղ խոնչէդ քաղեմ, բա՛ր, արեւո՛ւտ մատաղ,

1) Գու աքբերը, 2) Սիրուն աղջիկ:

Մի՛ ջոկիր ինձ վարդէդ, ծա՛ռ, արեւո՛ւղ մատաղ,
Մեր մէջումն կար իղրար, արեւո՛ւղ մատաղ:

Ղուլ եմ դառել քեզի, մնացել եմ ֆաղիր,
Քանի որ կենդան եմ, ուրախ կացիր, հաղի՛ր,
Իսկ երբ որ կու մեռնեմ, մազդ վռէս շաղի՛ր,
Դի՛ր ինձի գերեզման, բու ձեռնովդ թաղի՛ր,
Քցի՛ր վռէս նշան քար, արեւո՛ւղ մատաղ:

Թուրլու թուրլու դարդեր սրտիս մէջ է լցված,
Դաղել ա ջիզարս, մնացել ա խոցված,
Հէնց գիտես թէ սուր, սուր խանջալներ ա ցցված,
Լերդ ու թոքիս մէջին եարաներ ա բացված,
Ցաւս ինձ կ'սպանի, ծա՛ր, արեւո՛ւղ մատաղ:

Կարօտ եմ պատկերիդ, փառք Աստուծոյ, տեսայ,
Մին բան հարցմունք անեմ, Աստուած սիրես, ասա՛,
Սերտ սիրով քո ինձ հետ եար իլնելդ է՞ս ա,
Չես հարցնում հարկիս, թէ հալդ ի՞նչպէս ա,
Սրտումս ըլթիմաղ կար, արեւո՛ւղ մատաղ:

Աւքս մնաց ձեռիդ կարմիր վարդի փունջին,
Մեղուի պէս տղղալով կաշէիմ էն քունջին,
Լեզու չունեմ խօսեմ, խղճի՛ր իմ պէս մունջին,
Չես հարցնում ո՞ւր ա քո ծառայ Թուրինջին,
Ի՞նչ շուտով ինձ մոռացար, արեւո՛ւղ մատաղ:

21. (*)

Իմաստունք, մարգարէք, որ աշխարհ եկին,
Սրանք ո՞ւր գնացին, ի՞նչ իլան եարար,
Կերեա՞ն աջար:

(*) Նայիր 14-րդ երգի ծանոթութիւնը:

Աջաբ դո՞րդ են ասել՝ էս սուտ աշխարհը
Իբր թէ մէկ ծով ալ շատ ունի զիրդար,
Որ չ'կայ հէսաբ:

Հէսաբից դուրս բան մի՛ բռնիր բէքեամալ,
Որ յետով չի ծնի կռիւ զալմաղալ,
Սուտ քաղցր աշխարհիս պարտ չէ հաւատալ,
Մէկ ֆանդով, ուսուլով մարդուս կ'տայ խաբ,
Թէզ կանի խարաբ:

Խարաբ կանի կեանքդ, քեզ կ'տայ մնաս,
Թէ ճարը իմանաս, շատ դինջ կը մնաս,
Ուղիղ սրտով եթէ ողորմութիւն տաս,
Խեղճ՝ քաղցած տկլորին, թէ անես սուար,
Լուս կը դառնաս հաբ:

Հաբ սրտիս բանն ասեմ, չի մնայ արդու,
Լսել ես կայ տարքած միզան թարաղու,
Լաւ ճարտար խօսելու ունես մին լեզու,
Երբ մեղքդ ջամ կանեն, քեզ վրայ արբար,
Պիտի տաս ջուղար:

Պուղար կուզեն մեղքիդ մէկին երկուսով,
Գիշեր ցերեկ աղօթք արա՛ սաղմոսով,
Թուրինջ, Աստուած յիշի՛ր հաւատով, յուսով,
Ինչ ունես սրտումդ խնդիրք ու մաթլար,
Դու արա՛ թալար:

22.

† Իմ սիրելի, մինչև ե՞րբ ես արտասովեմ,
Էս ի՞նչ ֆիքր ու դարդ ու աղար ա, դի՛լար,
Քաղցրախօս լեզուիդ ինձ մխիթարի՛ր
Մին դամ հետս խնդա՛, հա՛ղ արա, դի՛լար:

Գիրքն Աստուածային սուրբ՝ մինչ 'ի մի տառ,
 Բոլ տված տանջանքն մէկ մէկ, 'ի միտ ա'ռ,
 Լրաւ ժամանակը, քեզ հետ 'ի մի դար,
 Լուսափայլ լէրաստդ հա', զառ ա, զիլբար:

Երեսդ բոլորված լուսնի հաւասար,
 Սուրբ աւետարանին մի'տ դիր, հաւաս ա'ռ,
 Թուրինջն եմ ողբալով դարդս հաւասար,
 Օրս մէկ ա, լալս հազար ա, զիլբար:

23. (1)

† Ինչ վատութիւն արի, մատաղ մի' անիր,
 Զանս քեզի զուրբան սաղաղ մի' անիր:

Մին փուչ բանով ինձ բէղամաղ մի' անիր,
 Դօստ ու դուշմանիս դու օյաղ մի' անիր,
 Խոցված սիրտս, սիրելի, դաղ մի' անիր,
 Գլխիս վերայ դալմաղալ չաղ մի' անիր,
 Արտասուքս վարար բուլաղ մի' անիր:

Ի՞նչ պէս անեմ, ո՞ւմ ասեմ դարդ ու սարս,
 Շատանում ա օրբէ օր ահուզարս,
 Եշ իդ սիրով ճգճգվել ա զուբարս,
 Յեռ ա գալիս, մղկտում ա ջնգարս,
 Աստուած սիրես մահլամ դի'ր, աղ մի' անիր,

Զիման ումբոս քու ճամփումն փուչ արի,
 Կու խնդրեմ տայ Աստուած քեզի միշտ բարի,
 Մուրվաթ արա', կայնիր շարթ ու իղբարի,
 Ինչ որ ասեմ խօսքս լսիր, կատարի,
 „Զէ" մի' ասա, ունքերդ թաղ մի' անիր:

Եփրայադօր թագաւոր ես դու զօրեղ,
 Նոր զարգարված թախտըմ նստած փառահեղ,
 Կայնացրել ես ջալաթիդ արիւնահեղ,
 Մեղքս իմացի'ր, դիւան արա'ահեղ,
 Թէ մեղք չունեմ, 'ի զուր նասաղ մի' անիր:

Լալով արտասուելս սէլի նման ա,
 Սիրտս լեքը զարդերով հար զուման ա,
 Թուրինջն պէս հար մարդ գծար զիմանայ,
 Ով ինկել ա, ով քաշել ա՝ կիմանայ,
 Նա քեզ կասի, էշխի հետ հաղ մի' անիր:

24.

Ինձ մի' հաշիր, մի' մաշիր, սիրտս բարակ մաղ մի' անիր:

Սիրելի, Աստուած սիրես, արի' դու շատ նաղ մի' անիր,
 Թէ զրուստ ինձ եար ես՝ սէրդ սրտէդ վաղ մի' անիր,
 Զախ ու ծուռն մտիկ մի' տար, հարասայ զարաղ մի' անիր,
 'ի զուր տեղ մի' սպանիր, ինձի նամուրաղ մի' անիր,
 Կեանքս մի' փչացնիր, օրերս նուաղ մի' անիր:

Թշնամին կուրախանայ, գիտեմ, կ'գայ բան կու խօսայ,
 Նիաթը չուլքի ծուռ ա՝ սատանի նման կու խօսայ,
 Կեահի ցաւ ու չոռ կասի, կեահի սիրով ջան կու խօսայ,
 Խիստ քաղցր զրուց կ'տայ, քեզի դուրական կու խօսայ,
 Մի' հաւատար, օրը մի' տար, խօսքդ սաղութաղ մի' անիր:

Լսել ես աշխարհումն շիրինի Ֆահրադ է (1) էլած,
 Էն սիրելի ճամփումն կեանքը բարութաթ է էլած,
 Քանիսը սէր են ինկել, քանիսներն էլ եադ է էլած,
 Էն ջհաթէն վախում եմ, մեր պէսներն շատ է էլած,
 Իմացի'ր, էլ ինձի դու մասխարայ տնաղ մի' անիր:

(1) Այս երգը տպված է „Քնար Հայկական"ի մէջ պ. Մ. Միանսարեանցի՝ որ տպված է 1868 թուին Ս. Պետերբուրգում: Երգ 225, երես 447. Ե. Փ.

(1) Ֆահրադը Պարսից երեւելի բանաստեղծներից մէկն է, դա ունի իւր անցքը գրած (Թէ ինչպէս սիրահարված է եղել) սիրուհւոյ անունն է Շիրին: Ե. Փ.

Ղուսայով սիրաս էրված, Ֆիլքր ու խիալով մի' թողիլ,
Ազատի'ր Աստուած սիրես, ինձի էս հալով մի' թողիլ,
Քցել ես էշխիդ ծովը, թողխունը տալով մի' թողիլ,
Թուրինջն եմ, մէկ ռահմ արա', ինձ կարօտ լալով մի' թողիլ,
Աչքիս սէլ արտասունքը էլ Գուռ ու Արազ մի' անիր:

25.

Կարմիր, կանաչ բացված վարդի նման ես դու,
Հիւ ու մեխակ դարչին, հոտով ռահման ես դու:

Մարդ կու մայլի քեզնէն հրեշտականման ես դու,
Կարօտ եմ պատկերիդ, շատ աննման ես դու,
Գեօղալների միջին խիստ դովական ես դու,
Աշխարհումս մին ես, թովա նշան ես դու,
Զի դուս գալ քու թայըդ, ի՞նչպէս ինսան ես դու:

Ինձ նման քու զաղրը լաւ իմացող չ'կայ,
Ուզում եմ քեզ առնեմ, ի՞նչ անեմ փող չ'կայ,
Գնիդ բարեբարի աշխարհում հող չ'կայ,
Դու մին ջալահիր ես, քեզ պարող չ'կայ,
Թաղաւորի խազնում քար անգուման ես դու:

Խիստ քաղցր է բերանդ, մեղր է լցված հալքաթ,
Պռօշներդ զանդ ա, լեզուդ շաքար նարաթ
Լցրո'ւր, տո'ւր ինձ, խմեմ մին փխալայ շարբաթ
Ինձ համար մաղա ես, ամեն բարաթ բարաթ,
Փռած կանաչ գետնում սուֆրա սեղան ես դու:

Եւ ի՞նչ գովեմ քեզնէ, էդ կերպի որ դու կաս,
Լաւ հուրի զմանից դու չես ինիւր պակաս,
Ով որ տեսնի քեզի, նոր կու ինիւն հաւաս,
Սէյրանկեհա սէյրումն ես կանաչ զարունքահաս,
Ծլած, ծաղկած մամուռ, չայիր չիման ես դու:

Պէտք ա լեզուս լալի, բէլքի թէ զանց անեմ,
Գովասանքդ կասեմ, քանի որ կենդան եմ
Թուրինջն եմ սարգէշտան, ես մարդու մարդան եմ,
Թէ կուզ ինձ սպանես, չ'ւմ պիտի Ֆիլքր անեմ,
Ինձպէս մեռածների շունչ, հոգի, ջան ես դու:

26.

Ղօչաղ կովարարներ հուջումեն քաշած,
Խոռալով գալիս են պօզ Ֆիլի նման,
Ասրիկ ուղտի նման վրփրած գիծված
Իրար կտրատում են ինչ գէլի նման:

Որն որ յաղթում ա, հասցնում ա զօռը,
Տկլորում ա թամամ եարաղ ու շորը.
Օձի լեզու խանջալ կոխում է փորը,
Բղբղալում է շուտ խեղճ ուլի նման:

Աչք ա տանում թուր ու թուանքի շողը,
Մուխանաթի սիրտը ին'նում ա դողը.
Թափում են զլիկիցը արիւն ուղիղը,
Գնում ա Ֆշշալով թունդ սէլի նման:

Հայդրմիշ անելով լաւ դօչաղ կէտին,
Զալաչափ առնում ա, քցում ա գետին,
Կտրում ա զլուխը հազցնում ջիլին,
Թոցնում ա ձին թունդ սամուլի նման:

Ե՛յ Թուրինջ, մարդ պիտի էնդամ հունարով,
Որ զլուխ դուս հանի իւր ձեռքի զօռով,
Զոր քալաներ խիի չորփաչորի թուրով,
Կտորի վեր թափի ջանկալի նման:

27.

Նոր բահար ես գովելի, թաղա նուգբար ես գովելի:
Անման ես գեղեցիկ, նաղչ ու նկար ես գովելի:

Էդ սուրաթ շափաղովդ շամչ ու դամար ես գովելի,
Լուսաբեր աստղի նման պայծառ ու վառ ես գովելի,
Արևելեան կողմից լոյս կապած կամար ես գովելի,
Չի հասնիլ քեզ գովասանք, դու անյարմար ես գովելի:

Նազ ինելով դու կը գաս նաղիչքար օթաղի մէջէն,
Թուի կարմիր վարդի նման բացվել ես եամբարդի մէջէն,
Քաղցրահամ շամամներդ բարձրացելա թաղի մէջէն,
Շուխ բոյբդ թահրայ արել արքայութեան բաղի մէջէն,
Միշտ կանաչա տերեղ, դու սալբու ծառ ես գովելի:

Լուսով ես պատկերովդ քանս արեգակի վերայ,
Վառվում ես ճրագի պէս, ոսկի աշտանակի վերայ,
Փայլում ես մաշալի պէս գունով ես կրակի վերայ,
Թօրինած ես կայսերաց, թաղաւորաց թաղի վերայ,
Թրաշած անդին ետղութ ջաւահիր քար ես գովելի:

Թայ չունես աշխարհումս, ետրա՛ք դու ի՞նչ օրինակ ես
Բիւլբիւլ ես գարնանային, ճարտարախօս ծիծեռնակ ես,
Բաց արա՛ անմահական բաղիդ դուռնը, քանի՞ փակես,
Գիտեմ՝ անոյշ հոտ ունես, վարդ ու ռեհան մանուշակ ես
Կամ թաթայխութայի մուշկ ու ամբար ես գովելի:

Ո՞րտեղան որտեղ, Թուրինջ, ըռաստ եկար դու էս պահը,
Դէս ու դէն պտուտ գալով ա՛խր ինկար էշխի ջահը,
Պրծնելու ճար չ'կայ, հողիդ կառնի դալում մահը,
Թէ հաղար ցաւ ունենա ի՞նչ կանի հիմիկի շահը,
Ինձ համար անմահական դու դեղ ու ճար ես գովելի:

↓ 28.

Նշանց տուր պատկերդ, տեմեմ աչքերդ,
Խոււմար, խոււմար մտիկ սալիդ եմ կարօտ:

Ասի՛ր, լսի՛ր, խօսի՛ր, հարգամ ծիծաղի՛ր
Անուշ անուշ քո խնդալիդ եմ կարօտ:

Կերպովդ մարալ ես, դէմքովդ ջէյրան,
Ով որ քեզ կու տեսնի՝ կը դառնայ հէյրան.
Բաղ ու բաղչի սազ ես, դո՛ւս արի սէյրան,
Նաղով նաղով քու մանգալիդ եմ կարօտ:

Թէպէտ հողէդէն ես, շատ անման ես,
Անարատ փաքիսայ, դու նոր ջիւան ես,
Քաղցրաճայն բիւլբիւլ ես կամ հաղարան ես,
Կարդի՛ր, կարդի՛ր, ծըլմըլալիդ եմ կարօտ:

Արի՛ Ֆիքր ու դուսան սրտներէս հաններ,
Տանք քամու առաջին՝ դէս ու դէն ցաններ,
Նստներ ՚ի միասին զօղ ու դամ աններ,
Քաղցր, քա՛ղցր քու խօսալիդ եմ կարօտ:

Եթէ կուգես ամեն դարդս իմանալ,
Առանց քեզ աշխարհիս ես չեմ դիմանալ
Խեղճ Թուրինջին մէնակ մի՛ թողնիլ գնալ,
Կացի՛ր, կացի՛ր, քո մնալիդ եմ կարօտ:

29. (1)

Ով իմ սիրելի, մէկ մօտս արի
Հարգամ քո դուռնը դալքս իմացիր,
Երկու աչքիցս արիւն ա կաթում,
Գլխիս վայ տալով լալս իմացիր:

Հերի՛ք ա, մուրվաթ արա՛
Եար, հերի՛ք ա, մուրվաթ արա՛,
Նահախ տեղէն մի՛ չարչարիր,
Ն'կ ռահմ արա՛, եա՛ր, քեզի դուրբան:

(1) Այս երգը տպւած է «Քնար Հայկականում» պ. Միանսարեանցի, երգ 245, երես 470:

Սրտիս դողերը չո՞ւմ չես իմանում,
ինձ նահախ տեղէն չո՞ւմ ես սպանում,
Աչքիդ տակովը մտիկ ես անում,
Իմ անմուռն բարով տալս իմացիր:

Մէկ խալված օթաղ, մէկ ես ու ես եմ
Արի՛ իմ մօտս, քեզ հետ մին խօսեմ,
Բացեմ դարդերս, ականջ դի՛ր ասեմ,
Իմ քոռ անբաղդ իղբալս իմացիր:

Ե՛կ մին բան արա, դառնամ քեզ ուղի
Ինձ նահախ տեղան ե՛կ մի տալ ջաղի,
Ինքդ Ֆիքր արա, հար, քեզ ու քեզի,
Սրտիս միջի խխալս իմացիր:

Էջիւիդ կրակը սրտումս վառ ա,
Լերդ ու ջիգարս դառել ա հարայ,
Աստուածդ սիրես, ինձ մին ու՛հմ արա,
Խեղճ Թուրինջն եմ ես, հալս իմացիր:

30.

Ո՛վ սիրելի, էս աշխարհի
Նարերիցը բէզարել եմ,
Բիւլբիւլի պէս զար եմ կանչում,
Խարերիցը բէզարել եմ:

Մտիկ տուէ՛ք դարդ ու սարիս,
Մէկ մահլամ չի քեծամ հարիս.
Էնքան քաշամ ահօ՛ղարիս,
Ճարերիցը բէզարել եմ:

Բաղդաւորին մտիկ տալիս,
Աչքերիս արիւն ա գալիս,
Ջուռունի պէս ման եմ գալիս,
Սարերիցը բէզարել եմ:

Խիստ իղբալս քօռացել ա,
Ազգս ինձի մոռացել ա,
Բարին ինձից հեռացել ա,
Չարերիցը բէզարել եմ:

Խեղճ Թուրինջն եմ, չունեմ քօռակ,
Արտասունքս իլաւ ծովակ.
Էսպէս նահանջ, անյաջողակ
Ճարերիցը բէզարել եմ:

31.

Ո՛վ սիրելի մէկ ուհմ արա,
Արի՛ սիրտդ քար մի՛ անիր,
Աստուած սիրես, ինձի թողած՝
Քեզ ուրիշն եար մի՛ անիր:

Եար, զու ինձի ումուդ տալով
Մի՛ թողնիր արտասունք լալով,
Ըռաղուբին հաւատալով,
Դու քեզի սըրդար մի՛ անիր:

Սըր մի՛ տար, խօսքդ մի՛ եաշիր,
Իմ ջիւան ումբրս մի՛ մաշիր,
Սրտիս զիւղիւն դաղ մի՛ քաշիր,
Աւել դարդ ու սար մի՛ անիր:

Դարդ ու սարս շատ շատացաւ,
Օրբէօր հալս վատացաւ,
Ազգ ընդանիքս ետդացաւ,
Նա՛ր, ինձ քեզ օտար մի՛ անիր:

Օտարն ինձ բերաւ ամանի,
Թուրինջն եմ, հասել եմ ջանի,
Էս ցաւը ինձ կու սպանի,
Նահախ տեղէն ճար մի՛ անիր:

32.

Ո՛վ եղբարք, սուտ օղորթ բաներ շատ կասեն,
 Կօղորթվի, երեք անձինք կասեն է,
 Երեք մարդ կերպիցն շուռ եկան, դարձան,
 Մէկն հապան, մէկն լարապ, մէկն է:

Մարդ պիտի աշխարհքն ունայն համարէ
 Նստի լալով մեղքն մէկ մէկ համարէ
 Երեք դիր կայ մեղաց պատժի համար է,
 Մէկն մէկն է, մէկն այլէ, մէկն է:

Ո՛վ աշխարհիս գանձին աչք ունի փողին,
 Վիշապ օձ կու գառնայ պարտ կառնի փոխին,
 Երեք կերպ ձայն ունի Գաբրիէլիան փողին
 Մէկն ապրում, մէկն խաւում, մէկն է:

Թէ տուն շինես, հիմն աւազի որմ՝ դնես,
 Նա չի մնալ տեղում հաստաւ որ մանես,
 Երեք նեղ տեղ ջուր կայ դրախտին, ո՛ր մանես,
 Մէկն դուրս, մէկն աստուծո՛յ, մէկն է:

Ենթոհ, իմաստութիւն, Թուրինջ, առն է լուս,
 Որպէս ճրագ մարմնոյ վերայ առնէ լուս.
 Երեք շունչ կայ հրեշտակն հոգի առնելուս,
 Մէկն ախէ է, մէկն լախէ է, մէկն է:

33.

Պարծանք ես երկնքի, լոյս ես աշխարհի,
 Փայլում ա պատկերդ ինչպէս մի՛ն արեւ,
 Քեզ տեսայ բարեւ.

Բարերար Աստուծոյ նախշ ու նկար ես,
 Քաշվել ա զալամով ունքերդ սեւ, սեւ
 Խիստ կամարածեւ:

Զեռվդ հրեշտակ ես, քաղցր ալաղդ
 Սպանում ա ինձի շուխ շանգի նաղդ,
 Վախեմ, էշխիդ ծովէն ամալի ունդ մաղդ,
 Զուր քաշի խուռալով ու տանի վերեւ,
 Թափի անձրեւ:

Անձրեւ ես մայիսվայ քաղցր ու շահական,
 Ծառ ու ծաղիկ բաղձանք, մարդոյ սիրական,
 Ամենայն կերպ զովելի ես բաւական,
 Անձովդ անարատ, հաստիւս պարթեւ,
 Խիստ պատուական, լեւ:

Լե օրհնած պաղաւէտ դրախտի ծառ ես,
 Քաղցրահամ, քաղցրահոտ, գեղեցիկ բար ես.
 Դառնաշունչ քամից դու ոչ խանդարես,
 Մնայ ծառդ դալար կանաչատերեւ,
 Յախտեան մինչեւ:

Մինչեւ հազար տարի կեանքդ երկարի,
 Հալդ, ըռուզգեարդ անցկենայ բարի,
 Խղճի՛ր քո Թուրինջին, էլ մի՛ չարչարի,
 Մի՛ ջոկիր քեզանից ինձ այսուհետեւ,
 Որ չի դառնում խեւ:

34.

† Պատկերով խիստ անման ես, սիրելի,
 ՔեաՅուրներին դին իման ես, սիրելի:

Մի՛ն շահ ու սուլթան ու խան ես, սիրելի,
 Լաւ խօշ աղալաթ դիւան ես, սիրելի,
 Մի՛ն արդ ունեմ անկաջ անես, սիրելի
 Ինձ սպանիր, չի հաւանես, սիրելի:

Ինձանից բան մի՛ թաքցուր ծիծաղելով,
 Սիրտս էրար անուշ խօսքով զաղելով,

Աչքով ունքով ուրախադէմ հաղելով
Խելք ու միտքս կուզե՞ս տանես, սիրելի՜:

Արարմունքով դու նման ես հոգեղեն,
Կերպարանքով, զահմով զաբիթ հրեղէն
Մին ձեռք թուր, էն մին ձեռիդ սրեղէն,
Ջարհուրելն հոգեհան ես, սիրելի՜:

Քանդար տունս, խարաբայ ա, տուն չունեմ,
Բայդուշի պէս մոլորվել եմ, բուն չունեմ,
Գիշեր ցերեկ քու էշխիցն քուն չունեմ,
Հովացել եմ ամեն բանէս, սիրելի՜:

Լաւ հաւատար քեզ ծառայ եմ, ծառայիս,
Ե՛կ ուսմ' արա՛, մին հասի՛ր իմ հարայիս,
Խեղճ թուրինջն եմ, ճար չես անում եարայիս,
Ջահտ եմ անում, հոգիս հանես, սիրելի՜:

35.

Պատկերդ գեղեցիկ գուգել ես, նազու,
Աչքերդ վառ վառ շամչրաղ ես արել,
Ջարդարվել ես ոսկում, անգին քարերով,
Խալերդ թամամ զառ, վարաղ ես արել՝

Իմաստունք չեն գիտել, քու հիմն ու բինէն,
Չեն կարող իմանալ, ինչքան որ քննեն,
Ջարդարված տաճարիդ լուսեղէն սիւնէն
Աջ ու ձախ ունքերդ թաղ թաղ ես արել՝

Կարմիր բացված վարդի բաղչայ է ծոցդ,
Մարդու խելք է տանում քու անուշ հոտդ,
Քաղցրաձայն բիւլբիւլներ լցվել են մօտդ,
Չորս կողմի գիւլաստան, չարդաղ ես արել՝

Ես մոլորված նաւ եմ, դու մին անտակ ծով,
Վախեմ ինձ տակ առնես, զլխիս բերես լով,
Անկուշտ, անհանգչելի էշխիդ կրակով
Քանի՞ ինձպէսներին դաղդաղ ես արել՝

Ռահմ' արա մահրումիդ լալ ու մրմունջին,
Արիւն ա դեօլ կապել աչքերիս քունջին,
Ախար ի՞նչ գունահ ունի դարիք թուրինջին
Առանց կապ դրանդ դու թսաղ ես արել՝

36. (*)

Պատուիրանից ոչ ելի, միտքս չարեօք ոչ է լի,
Թո՛ւրինջ, ե՛կ մին բան ասա, մէջում ա, " չելի՜:

Տեսի երեք հոօրք լերինք կից էին,
Հէնց թւի թէ՛ երեքի հիմքն մէկնի, 1)
Եւս տեսի կերպ կերպ դէմքեր կից էին,
Եթէ գէտ ես, քիչ մի խօսքս ինձ մեկնի 2):

Վրէժխնդիրն խիտ վիշտ և կիրք վեց կրէ, 3)
Սիրտն մանէ նեա հրեղէն վեց կրէ 4)
Էն ի՞նչ թիւ է, ի՞նչ կը գրվէ վեց գրէ,
Սկիզբն, վերջն ճ, մէկ շ, մէկն է 5):

Պիտէ՞ք, պէս պէս մեղօք մեք լի գէր 6) էինք,
Սիրտ վերցօղ իժ օձից գեր 7) էինք
Բեհեղգեբղի ձեռին մեք գեր 8) էինք,
Իսկ փրկիչն մեղի գնեց մէ գնի 9)

Քեզ ծնօղն երբ կը կրէ, երկն՝ 10) չէ,

(*) Այս երգում ա և ո տառեր չկան: Մինչև այժմ ևս կայ այդ սովորու-
թիւնը որ աշուղները առաջարկում են միմեանց այսպիսի դժուարին հարցեր, ու
որ չկարողանայ, իւր ձեռքի քնարը պարտաւորեալ կտայ իւր հակառակոր-
դին և՛ այդ մեծ նախատիքը է աշուղի համար: Բ. Փ.

Պիտի սիրտն երկիւզ կրէ, երկնէ՛.

Ի՞նչ մեղք լինի, նիւթն երեւի յերկ 11) ընէ
Վիշտ ծնողէ մէկ պիղծ սէրն մէ կնի 12)

Թրինջ, ճգնի՛ր, ճգնողները երեք են,
Ընկերիդ հետ սիրտդ միտքդ է՛ր է քէն,
Ստեղծիչ տէրն քեզ ստեղծեց երեքէն,
Վերջն պիտի մէկս մէկից մեկնի: 13)

37.

Պառ կու կանչեն առաւօտանց,
Որ հաւաքվեցան սան կուլի
Սան որ տեսնեն կու հաղիրվեն,
Յետով կուռի հրաման կուլի:

Թէ վիշեց յաջողակ քամին,
Կուռն կընկնի շուտ էն դամին,
Ով որ ճանկեց իւր թշնամին,
Տեսէք, թէ ինչպէս բան կուլի:

Կու վիշեն բանդիւռ ու փողն,
Կու ջոկվի արիւն խմողն,
Դու էնտեղ տես կուռի զողն,
Որ ի՞նչ բաբաթ թփան կուլի:

Կու խմեն մահուան դառն բանկ,
Դուշմանի հետն կանեն ջանի,
Էնքան կու քցեն թօփ, թուանկ,
Ծուխն բարձր դուման կուլի:

Ղու մարդ պիտի սե զուածներ,
Հեծնեն մանեն զուլումածներ,
Թուրինջ, քեզ պէս մուսաննածներ,
Որ տեսնի կէսաջան կուլի:

1) մէկ է 2) մեկնի 3) կրել 4) կիրք 5) Մարիամ 6) պարարտ 7) զերազոյն
8) զերի 9) գնով 10) վախ, ահ 11) երկու 12) կնոջ 13) բաժանի:

38.

Սիրելի կշտիցս եկար անց կացար,
Խէթ խէթ աչք ածեցիր, խալդ ի՞նչ ա,
Ելած խելքս զլիւսէս առեցիր, գնաց,
Ելի կրկին դալդ, գնալդ ի՞նչ ա:

Հանեցիր կէս ջանս, ինձանից տարիր,
Սրտիս դաղ քաշեցիր, խաթր չի արիր,
Խաթր անելի տեղ՝ քար ու քանդ արիր,
Գեահի գեահի շախշախ խնդալդ ի՞նչ ա:

Պանիս ջիդա նաշտար խանջալ ես ցցել,
Խտակ սիրտս լերդ լերդ արիւն ես լցրել,
Նահալս ինձի անձար կրակ ես քցել,
Չես հարցնիլ հարկիս թէ՛ հալդ ի՞նչ ա:

Հերիք էշխիւ սիրով շշշին քաշես,
Գնես կրակ էրես, ջիգարս խաշես,
Թէ ինձի յետ առաջ սիրով սրդաշ ես,
Ելի նահալս քարէքար տալդ ի՞նչ ա:

Դալ զաթղին սաղ կըզայ, ալը նարինջին,
Հէյրան արար խելքիդ շաղ ու զարինջին,
Ասել ես ջալլաթին հեղդի թուրինջին
Ելի խնայելդ ինձ, խղճալդ ի՞նչ ա:

39.

Սիրելի, քեզ դովել չիլիլ,
Պատկերով անման ես դու,
Քու պատկերով մարդ չեմ տեսած,
Եարաք էդ ի՞նչ ինսան ես դու:

Ամեն ինսան մին չի դառնալ,
Քեզ պէս սալաթին չի դառնալ,

(*) Այս երգը թուրքերէն ասվումէ «դողաղ դէկմէզ» այսինքն շրթունքների
միմեանց չկպչող. ուշադրութեամբ կարդացողը կ'նկատէ: (Աշուղների առաջար-
կութեանց ձեւերից մէկն է): Յ. Փ.

Աշխարհս քեզ գին չի դառնալ,
Զավահիրի մագան ես դու:

Մագան ես դու անկումանում,
Ոչ ուլ քեզի չի իմանում,
Մարդի աչքից լոյս ես տանում,
Գունովդ զանազան ես դու:

Զանազան ես լոյս արեզակ
Ոչ մարդ ես դու, ոչ հրեշտակ,
Աշխարհումս մին ես մէնակ,
Նոր դուրս եկած նշան ես դու:

Նշան ես դու, նոր նշան ես,
Ուղում ես մարդ զազար անես,
Վախում թուրինջին սպանես,
Հոգիս մարմնէս բաժանես դու:

40.

Սիրելի, ճշմարիտ շատ գեղեցիկ ես,
Զեմ խաբար, դու մարդ ես, թէ հրեշտակ ես,
Աշխարհս քեզանով լուսաւորվել ա,
Զեմ խաբար, լուսին ես, թէ արեգակ ես:

Երկրային հողեղէնք քեզի չ'հաս են,
Չիլնի՞ ջուղայ եկար հրեշտակաց դասէն,
Ելած ա մէկ Յովսէփ գեղեցիկ՝ կասեն,
Զեմ խաբար, ի՞նքդ ես, թէ նմանակ ես:

Դու մին ճրագիւլ ես լաւ ոսկէջրած,
Բարակ ճիւղներ ունես դէս ու դէն ծռած,
Խտակ մուսեր վառած մէջլիսում զրած,
Զեմ խաբար, դու ջա՞հ ես թէ աշտանակ ես:

Դու մին ջալահիր ես, քու զինդ թանգ ա,
Քանի՞ սառաջ վրէդ մաթալ ու լանդ ա,
Ետդու թ թրաշ քարդ ըռանդ, ըռանդ պ
Զեմ խաբար սուտակ ես, թէ զահանակ ես:

Ղալամքար արխալուդ, մէջքումդ քամար,
Դու հոտով ծաղիկ ես թուրինջի համար,
Յողացող բացված ես ձմեռն ու ամառ,
Զեմ խաբար, դու վարդ ես, թէ մանուշակ ես:

41. (*)

Սիրելի, տեսդ ռանդ, ռանդ, ռանդ,
Զարդարվել ես խիտ լե, լե, լե,
Զառ ու զառբաջ ա թանդ, թանդ, թանդ,
Էն էլ մէկ ուրիշ ձե, ձե, ձե:

Զեովդ լուս ես վառ, վառ, վառ,
Երևում ես մարդու սար, սար, սար,
Հրեշտակ ես հոգեառ ա՛ռ ա՛ռ,
Զունես պակասութիւն ե, ե, ե:

Եւրոպու երկրի զազ, զազ, զազ,
Ջուրի շնորհք ու սազ, սազ, սազ,
Տեսնողն կանխ, հազ, հազ, հազ,
Թէ փարվազ անես թե, թե, թե:

Թեւերդ է նախշուն վարդ, վարդ, վարդ,
Թովուզի նման ես զարդ, զարդ, զարդ,
Ոչ հրեշտակ ես, ոչ մարդ, մարդ, մարդ,
Քեզնէն կու փախչի դե, դե, դե:

(*) Այս երգի մէջ հեղինակը բացի նոյնայանգում իւնից պահել է նաեւ շղթայակապում եւս կանոնը (աշուղների առաջարկութեանց ձևերից մէկն է) Ե. Փ.

Դիւահար եմ, ու սար, սար, սար,
Ման եմ գամ սար, ու քար, քար, քար,
Թուրինջն եմ արա՛, ճար, ճար, ճար,
Եշխէդ դառել եմ խե, խե, խե:

42.

Սուլթան ես անուանի կայսերաց զաւակ,
Իշխող ես շատ երկրի սարդարի նման,
Թէ որ լինի հազար զօրեղ թագաւոր,
Յաղթող ես իսկէնդար Զուրդարի նման:

Զուրդար ես, քեզ հուքմով չի հասնիր ոչ ով,
Դու անչափ զիտուն ես քանս անտակ ծով,
Արդար դատաւոր ես խելքով ու խօսքով,
Սողոմոն խմաստուն ճարտարի նման:

Ճարտար ես լեզուովդ խիտ բաբաթ, բաբաթ
Մէկ ուրիշ ջուռա ես գեղեցիկ սուրաթ,
Ինչ մարդի պատահես, քեզ տեսնելու բաթ
Կու պապանձի լեզուն Զաքարի նման:

Զաքարի նման եմ անխօս ու մունջիկ
Չեռք ու ոտքս կապած քաշվել եմ քունջիկ,
Գլխիդ մատաղ արա, ինչպէս մին թունջիկ
Քաշեր ինձի մորթիր ոչխարի նման:

Ուխար եմ մոլորված սիւրից աւարայ,
Շատ լալով սղալով աչքքս խուար ա,
Թուրինջն եմ կիսամեռ՝ ինձ մին ոահմ արա՛,
Զայ չեկեմ էշխիցդ անճարի նման:

43.

Ոսկիի պէս ճառ ես, կանթեղի պէս վառ ես,
Արքայութեան բաղում թաղա ծաղկեալ ծառ ես,
Ամեն բաբաթ եմիշ քաղցր պտուղ բար ես,
Վարդեր ա չորս կողմի, հոտով սուսամբար ես,
Կարօտ եմ քո ձայնիդ, մէկ շայի շնչար ես,
Կամ հազարան բիւբիւլ, կանանչ կարմիր դար ես:

Հողեղինաց մէջում գովեալ հրեղէն ես,
Ծաղիկ ես բանովչայ, դու ալվուալվան ես,
Փունջ մանուշակ բացված նարկիդ զիւլիստան ես,
Կանանչ տափի վերան բիւբիւլի մաստան ես,
Քեզ նման չի ճարվել դու քուշանու սար ես:

Գեօղայների մէջում համ սուլթան ու խան ես
Փառահեղ նստած թախտիդ աղիլ զիւլան ես,
Հարկիս ֆիքր չեմ անել, թէ որ հոգիս հանես
Նթէ սուր քաշես Թուրինջին սպանես,
Ի՞նչ կանեմ հաքիմն, դու ինձ համար ճար ես:

44.

Վարդ ես աղուոր, զարունքվան օր,
Բացուել ես նոր, ալ խօնչի պէս,
Ռանդդ է խուշ, ճիւղքերդ գուշ,
Հոտըդ անուշ, նարինջի պէս:

Ծով ես անտակ, չունես վտակ,
Քերանդ փակ, սաղաֆ խտակ,
Ատամներդ հակ, ու խիտ գերմակ
Փայլուն ճերմակ, զարինջի պէս:

Գլխիս տէր ես, զաստս հէ՛ր ես,
Մին համբերես, մէկ էլ ներես,
Թէ որ սէր ես, փռեմ երես,
Անց կաց վրէս, կարմունջի պէս:

Դու ես մէկ զալ, ունես ահվալ,
Դոհար ու լալ խաղնա ու մալ,
Կուղես պա՞հ տալ, ինքն հալալ
Չես քթանալ Թուրինջի պէս:

45.

Տասնուհինգ օր եկած բոլորված լուսին,
Կապել ա ունքերդ կամարի վերայ,
Դռնիցդ դուրս կը գաս զառով զարդարված
Թամամ շողքդ կընկնի աշխարհի վերայ:

Ճակատդ կոլորակ թամամ բլուր է,
Ունքերդ զառվարող ջոհվարդար թուր է,
Աչքերդ վառվում ա, կայծակ ու հուր է
Թերթեռնքներդ սուր նաշտարի վերայ:

Բերանդ աղբիւր ա արու հայաթ ա
Աջ ու ձախ քիւլունքդ շարբաթ ու կաթ ա
Պռօշներդ դանդ ա, լեզուդ նաբաթ ա
Խօսուածքդ ա քաղցր շաքարի վերայ:

Թուրինջն եմ ման եմ դամ դաւրիշն նման
Էշխիցդ հարբել եմ սարխօշն նման.
Աւարայ, մոլորված բայդուշն նման
Նստել եմ վա՛յ տալով չոր քարի վերայ:

46.

Քրիստոս Աստուած ինքն որ եկաւ աշխարհ,
Երեսներեք տարի ման եկաւ աղքատ,
Շատ կրեց աշխատ.

Աշխատանք շատ արաւ աշխարհիս վերայ,
Տասներկու սուրբ անձանց քարոզ տուաւ շատ,
Պատուական խրատ:

Խրատն առին հոգւով սրբով լիացան,
Մեծասան առաքեալք սիրով միացան,
Երկիր աշխարհ նրանց վրայ հիացան,

Մին Յուդան դուրս եկաւ նրանց մէջում վատ,
Չարացեալ արմատ:

Արմատն չարացեալ Յուդա մատնիչն
Չում որ մահի տուեց նա իւր Փրկիչն,
Հոգւով մարմնով մնաց դժոխքի մէջն,
Եւ ոչ ով չի հասաւ նրան հովիւ, դատ,
Որ լինի աղատ:

Աղատեց մեզ Քրիստոս սատանի ձեռնից,
Աղատիցինք, պրծանք նախանձ ու նեռնից,
Մէջքներս դինջացաւ էն ծանր բեռնից,
Պէտք ա զնալ մտնել վանք ու անապատ,
Կենալ անարատ:

Անարատ կենալն մէկ դժուար բան է,
Ով մեղքն մտածէ, խեղճն կամանէ.
Թո՛ւրինջ, ուղիղ սրտով միշտ Աստուած կանչէ,
Ինչ ունիս սրտումդ մաթլար ու մուրադ,
Նա կրտայ հաստատ:

47.

Երեսդ շող շող է անում,
Ունդդ է կարմիր զիւլն պէս,
Քաղցրաձայն շաղ շաղ ես անում,
Շուխ հաղարան բիւլբիւլն պէս:

Բիւլբիւլ ես քաղցր է աւազդ,
Իլահի քու շուխ փարվազդ,
Թափել ես ուսերիդ մազդ,
Անուշահոտ սուամբիւլն պէս:

Սուամբիւլ մազերդ դոված եմ,
Թո՛ղ ձեռս Ծխտովդ ածեմ,
Էդ քաղցրախօս լեզուդ ծծեմ,
Քաղցր նաբաթ նոզուլի պէս:

Սուլ ես խտակ քանս ինջին,
Թէք ռաստ գաս իմ պէս մունջին,
Սարսամ արար խեղճ Թուրինջին,
Մին դիւանայ փահլուլի պէս:

48. (*)

Ախ եա՛ր ամա՛ն ամա՛ն, դիլբար ամա՛ն ամա՛ն.
Գեղեցկատիպ ես դու պայծառ, ամա՛ն ամա՛ն,
Կերպդ ա լոյս շամշի դամար, ամա՛ն, ամա՛ն,
Սև ունքերդ կապած կամար, ամա՛ն, ամա՛ն,
Ծով աչքերդ մում ա վառ վառ, ամա՛ն, ամա՛ն,
Փայլում ա ինչպէս լոյս դամբար, ամա՛ն, ամա՛ն:

Էդ քու սրած նաշտար սուր թերթեւունքներդ
Կտրատել ա սիրտս զուլում սրունգներդ,
Ինչ որ ասեմ, լսի՛ր, լաւ բաց ունի՛նքերդ,
Ե՛կ հուպ մի՛ տար, ժա՛ծ տուր բարակ պռունկներդ,
Դու մին բերան խօսիր, դիլբար, ամա՛ն, ամա՛ն:

Ոնց հուրի ա բոյդ սալքու չինար ա խուբ,
Զիդ կուռներդ դալար շիմշադի ծառ ա խուբ,
Կեռիքներդ շարած մարգարտաշար ա խուբ,
Էդ մատերդ ճերմակ մարմարի քար ա խուբ,
Սղունդներդ լալ ա գոհար, ամա՛ն, ամա՛ն:

Քանգովդ խիտտ տեսուկ նովջիվան ես թաղայ
Գեղեցիկ ես նախշուն դու նման ես բաղայ,
Էդ քաղցրահամ լեզուդ տո՛ւր ինձի մէջ մաղայ,
Մաշել ես իմ կեանքը, շտո եմ քաշել ջաղայ,
Եւ մի՛ քցիր էջիկդ թաքրար, ամա՛ն, ամա՛ն:

(*) Այս երգի համարագրութիւն տառերը կազմում են ասիւրոյ՝ բառը, ար-
դեօք սա ինչ Գէորդ է, յայտնի չէ, երևումէ, որ զորա խնդրելով է գրիկ
Թուրինջն այս երգը: Յ. փ.

Գնալով միշտ դալով քաղցր բարև տալով,
Եշխով քաղցր ջանս պէ՛ծ կրակով ալով,
Էրվում եմ, ինձ մի՛ թող, շտո մնամ էս հալով,
Ես Թուրինջն եմ, խեղճի՛ր, մի՛ թողնիր ինձ լալով,
Ուր որ դնաս՝ հետդ ինձ տար, ամա՛ն, ամա՛ն:

49.

Եա՛ր, քու չինար բոյիդ խիտտ լաւ կու սաղի
Հագիր աթլազ կարմիր ու ալ նազանի,
Բարակ մէջքիդ ոսկի քամարը ի՞նչ ա,
Կապի՛ր դօտիկ գառ, թիրմա շալ, նազանի:

Երկու ձեռդ մինա արա՛ դառերով,
Քցիր զօլբաղ ողջ մարգարիդ շարերով,
Շարի՛ր մաանիդ ոսկի մատնիք քարերով,
Եաղուլթ, զուգրուլթ ալմազ ու լալ, նազանի:

Քու երեսը կարմիր վարդա շողալի
Խեղճ բիւբիւլը կուզի քեզ հետ խաղալի
Ունքերդ մինա, ծամերդ օղալի,
Թափի՛ր դօշիդ վերայ ծալ ծալ, նազանի:

Շատ մարդ կայ որ քեզ տեսնելու փափագ ա,
Սիրտը էրված լեզուն բերնում տապակ ա,
Բանդիւան ա, մին քու սիրուն կայ, փակ ա,
Ե՛կ, դուս արի ջէյրան, մարալ, նազանի:

Չում Թուրինջն եմ, լաճաղաթս քեամ կանես
Ումուդ կ'տաս, հարդամ խաթրջամ կանես,
Ինքդ նստած մէջ լիններում դամ կանես,
Ես էլ կուզեմ քեզ հետ ցնծալ, նազանի:

50. (1)

Այս անգին մին ակն ա, Եւ եղովն աւաղ եղէ,
Երեք վտակ մին ակն ա, Որպէս ՚ի ջուր աղ եղէ,
Անմայր ծնաւ զորդին սուրբ Նետալից եղև հողիս,
Բղխեց զհոգին մինակ նա: Զար թշնամեոյն յաղեղէ:

Բնեն բան Աստուած տեսաներք Զա զի բնակիմք յայրի հեզ,
Քննեցին և տեսան երբ, Խղճուկ տնանկ այրի, հեզ,
Անհայր ծնեալն կրկնակի, Թուրինջ, հուրն դժոխոց
Յոյժ զարմացան տեսան երբ: Կայեալ զհոգիդ այրի հեզ:

Գիւմ զովեմ քեզ ո՞ր երանգ, Ե՛, էակդ խկղբանէ,
Գովեցի որպէս էր անգ, Որդիդ սուրբ խկս բան է,
Ամեն լեզուէ օրհնեալ ես, Զհոգին սուրբ որ այլայլէ,
Գովեալ ես երանգ երանգ: Զհոգին իւր խկ սպանէ:

Դա զիւր տեղի խանդամանդ Ըթ ըմբոն է առակ մը,
Արժան արա խանդամանդ, Ասեմ, լսէք առակ մը,
Քարշեա՛ սիրովդ զմիտս իմ Վախեմ հոգւով ու մարմնով
Որպէս քարն խանդամանդ: Լինիցիմ խայտառակ մը:

Թոյ թափ մտի կամայ մութ
Զ՛գիտեմ այսն կամ ամթթ,
Վա՛յ իմ աղտեղեալ հոգւոյս,
՚ի մէջ մեղաց կամ ամ ութ: (2)

(1) Այս երգում երեք տողերի (իւրաքանչիւր համարի մէջ) վերջնադիրը համաձայնում է համարագրութիւն տառի հետ, թուրինջը սորանով ուղղում է եղել յայտնել Երրորդութեան երեք անձնաւորութիւնը և մի բնութիւնը (Աշուղների առաջարկութեանց ձևերից մէկն է): 2) Այս երգից այսքանը միայն հաստատւում է մեր ձեռք, սորա մնացեալը յարմարեցել է Աղէքսանդր Քուչուքեյիանցը (աշուղի անուն Մելիքի) թ տառիցն սկսեալ, տես նորա երգերում, համար 40: 8. փ.

51.

Թիւ Տեառն փրկչին միակ տառիւ,
Յայտ առնեմ այս տողամբ քառիւ,
Ձ տառն հեզեա՛, թիւ մի բա՛ց երթ,
Լնանի թերին նոյն խկ բառիւ:

Եթմն եւ եղբարք, քսանին քորք,
Որք են ամուլ զերթ քարինք չորք,
Եթէ միմեանց հուպ մերձենան,
Ծնանին զաւակս անհամար զորք:

Այս ազգ երբեմն է հնազանդ,
Երբ շղթայեալ ձգի ՚ի բանտ,
Թէ արձակի ՚ի կապանաց,
Աշխարհս առնէ աւեր ու քանդ:

Արքայ մի կայ աղահ ու գող,
Խաղնումն չունի մէկիկ փող,
Ոչ հողի է և ոչ մարմին,
Ոչ թէ ծնեալ է նա ՚ի հող:

Տեսի առիւծ մարմնովն թուլ,
Կրճտէր նա իբրև մէկ ուլ,
Զոր ինչ ծամէր արտաքս փչէր,
Ինքն մասն իւր ոչ առնէր կուլ:

52.

Հայր մեր՝ որ Աստուած կարաթտի Աղամ 1)
Երկինս ու երկիրս դուզատի աջար 2)
Զհաց մեր հանապաղ շաջաղար էթտի 3)
Զոր տուր մեզ այսօր օլ կարաղան ռար 4):

1) Ստեղծեց Աղամին. 2) տնօրինեց զարմանալի. 3) մեզ խնամք արեց. 4) էն ստեղծող Տէրն:

Թողումք մերոց բիզում կիւնահրմըղ չօխ 5)
Մերոց պարտապանաց ջուղաբըմըղ եօխ 6)
Ու մի՛ տանիր զմեզ շէյթան աթար օխ 7)
Ի փորձութիւն, մէնդէն հախ օլուր ջուղաբ 8):

Այլ փրկեա ՚ի չարէ եարադան զանի 9)
Զի քոյ է վէրմիշսան, ալուրսան ջանի, 10)
Արքայութիւն բիզում գիւլն գիւլշանի, 11)
Ամեն միլաթադայ վէրսա նէ աջար 12):

Եւ փառք սէնէ տարդամ վէրան խալխ ալան 13)
Յաւիտեան օլդուդն քի՛մ գիլիր եալան, 14)
Յաւիտենից փաղիշահ ռաստ էյլիր գիւան, 15)
Ամէն միլաթանդա հախ օլուր ջուղաբ 16):

Հայր մեր, հաւատամքն հար քիմ քի գիլէր, 17)
Անմահական հացն բէլքի օ իլէր, 18)
Լուսեղէն զգեսան բէլքի օ կիլէր, 19)
Փաղր Թուրինջ, դու էլ կեօրսա նա աջար 20):

53.

Սիրելի, քո պայծառ կերպդ տեսնելուս,
Գեօկ ուզուն օխշիլիր սինայ ա դրուստ,
Երկնային դէմքդ նման ա լուսնիակի,
Երեսիդ գիւմ շարքին ու որ տեսնելուս
Օխուր դալու բէյ սինայ ա դրուստ,
Կու կարդի դալ ր սին այ այ դրուստ,
Թարգմանումը տաս պիտի, առնի որ իմանայ:

5) Մեղքերս շատ է. 6) պատասխան չունինք. 7) չաղն նետով կը խփի.
8) Աստուած ինձանից պատասխան կպահանջէ. 9) ստեղծող Աստուածը. 10)
տուեկես, յետ կառնես հոգիս, 11) Մեր վարդն ու բուրաստան. 12) եթէ բո-
լոր ազգաց էլ տաս, զարմանք չէ. 13) ամենայն բոլորք քեզ տուողը. 14) լինելով ու
կասի սուտ է. 15) Թաղաւորը ճշմարիտ կը դատէ. 16) ամենայն ազգից

Թո՛ղ քու սէրն սրտիս հետ կայ, հեռանամ
Ղամալուվայ մուշտաղ սանա հէյրան ամ,
Դէմքիդ կարօտ իսկ քեզ ապուշ եմ դրուստ,
Դժուար մինչի մահս քեզնից հեռանամ,
Դօղրու եար օլդուդում սինայ ա դրուստ,
Ճշմարիտ սիրական իլելս քեզ ճշմարիտ ա:

Սրտիս մէջն սրով ճղիր դու արա՛,
Դօստ ումբըրնա զլարամ դուարայ
Բարեկամիս համար աղօթք կանեմ ես,
Աստուած, վատի դատաստանը դու արա,
Դեօրինմէկէ բօյնի սինայ ա դրուստ,
Տեսնելուց քու բօյըդ կոտրված լիլի:

Չար թշնամին բռնես քցես սանդիրի,
Ազ բաշընի օլդուր ղօյնա սանդիրի,
Քիչ կորիր ոչխարի գլուխ դու տակից
Ոսկեթել ծամերդ բացիր սանդիրի,
Սաղի սալդան չունքի սինայա դրուստ,
Աջ ու ձախ դռշիդ հետ համեմատ կիլի:

Եւ քու ճամբին շատ քաշեցի վախճանի,
Սանա Փիրա սարում ինան վախճանի,
Քեզ ընծայ դլուխս ու իմ ջանս դրուստ,
Ինչ ժամանակ որ Թուրինջն վախճանի
Վա՛յ դիլի բէն եափշուր սինայեա դրուստ,
Վա՛յ ասելով յանձնիր ինձ գերեզմանի:

54.

Իմ եարս ի՞նչ էլաւ, սարդարս ի՞նչ էլաւ,
Իմ նախշուն նոր ջիվան իղբալս ի՞նչ էլաւ,

Աստուած պատասխան կ'պահանջէ. 17) ով որ կասէ. 18) զուցէ նա կուտի
19) գուցէ նա կը հաղնի. 20) աղքատ Թուրինջ, զարմանք չէ որ դու էլ տես-
նես:

Եւ ո՛ւր գնաց իմ զուլում քեարս ի՞նչ էլաւ,
Ո՛ւր գնաց իմ սարքս ու զարարս ի՞նչ էլաւ,
Սե նախշուն աչքերով խումարս ի՞նչ էլաւ:

Երանի՛ էն օրն խօշտար արեց, հաղեց,
Քաղցրիկ խօքերով սրտիս մէջն դաղեց,
Խել քս միտքս տարաւ թամամ կրակ մաղեց
Հրեշտակապետիս պէս շունչ ու հողիս քաշեց,
Եւ ո՛ւր գնաց իմ սիրահարս ի՞նչ էլաւ:

Ետ քաղցր էր վարքովը, ջուղարը սիրով,
Սալբաթի պօլկերով գնում էր կառքերով,
Վեց ձի լծած կարեա ճորտ լակէյներով,
Ինքը միջում նստած՝ կապուտ կաւալերով,
Իմ գեներալ ազնիւ բօեարս ի՞նչ էլաւ:

Եւ էշխի մէջն ընկայ ցաւով տրորվեցայ,
Բարակ խրեաթու պէս չարխում հոլորվեցայ,
Կծիկ դարձայ, թուրինջ, ընկայ կոլորվեցայ,
Մնացի մութը տեղ ճամբիս մոլորվեցայ,
Հնդաստանու պատուական բահարս ի՞նչ էլաւ:

55.

Այս է տունն իմ յաւիտենից,
Յոր սոսկ մարմինս բնակի,
Եմ ես տեղեաւս Շամախեցի,
Որդի Օհան ոսկերիչի,
Իսկ իմ անուն թորոս կոչի,
Եւ մականուամբ թուրինջ ձայնի,
Եմ Մարթաղեանց թուն Մատրի,
Պապն իմ գիւղէն էր Քարքանջի,
Շառաւիղէ սոցին բուսի
Մահտարածամ ժամանակի:

Որպէս ծնայ, աշխարհ եկի,
Հայր և զմայր ես ոչ տեսի,
Այլ և յազգաց զրկեալ մնացի,
Տաւապանօք յարբունս հասի,
Մտի 'ի մօտ վարժապետի,
Առաքելեանց Տէր Պետրոսի՝
Եւ հուսկ յետոյ յերկրէն ելի,
'ի տար աշխարհ կեանս անցուցի,
Զի միշտ եղէ վտարանդի,
Իմ ծովացեալ մեղաց սակի,
Գժքաղղութիւն միշտ կրէի,
Եւ հայթայթանս անթուելի,
Եկեալ իմ աստ (1) զկայ առի,
'ի ծերութեան զոյ հասակի,
Բայց այս դիտմամբ 'ի հոգ մտի,
Պատրաստութիւնն իմ ոչ թողի,
Զի մինչ էի 'ի կենդանի,
Չեռամբ իմով զծաղրէի: (2)

Հրաման եհաս իմ Արարչի
Դառնալ անդրէն ուստի առի,
Եկեալ մահըն իմ սոսկալի,
Կեանս վճարեաց վաղվազակի,
Որ եմ այժմ 'ի գեղանի,
Հող և ի քարն զիս պահպանի:
Ահազնադոչ փոզն պիտի
Ջարթուցանէ մէջ գիշերի,
Նիւթս 'ի հանգարա առաւօտի,

(1) Ասարախան. 2) Թուրինջը պարապում է եղի տապանադրեր փոքելով և սորանով վատակում է եղի իւր ապրուստը. միանգամ հարցնում են Թուրինջին թէ, այսքան անընդհատ աշխատում ես, ում համար ես դանձում. պատասխանում է, ինչ դանձի, երբ քանուկորսիս դժուարութեամբ եմ հասցնում, այսինքն ուզում է ասել 24 ատամների հաղի եմ բաւականացնում ուտելու: Յ. Փ. Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Համանգամայն նոյն րոպէի,
Եկեալ փառօք Տէրն յատենի,
Գայցէ յահեղ դատաստանի,
Եւ թէ արդար դատել կամի,
Զուսիմ երբէք պատասխանի:

Զձեզ աղաչեմ կցմամբ ձեռի,
Ես թուրինջ անարդիւն ոգի,
Իցէ թէ ոք ինձ հանդիպի,
'Ի մի բերան տո՛ւք ողորմի,
Եւ Տէրն ինքնին վարձատրեսցէ,
Զյանցանս ձեր մի՛ յիշեսցէ:

56. *)

Ե՛յ նազանի, քեզնից մին բան հարցանեմ՝,
Թարխիշդ լսել եմ, դու խիստ զանկին ես,

Ֆռա՞նկ ես թէ հայի,

Ֆռանկ հայի ու հաբաշ հնդու հնդաստան,
Քուլու չինիմաչին խաթախութայի չկայ քեզի թայի:

Թայդ չունես, դու խան ես համ սուլթան էլ ես,
Շատ մարդ սուր ես քաշել, կաշին հանել ես,
Քանի աշուղների որ սպանել ես,
Առաջ նրանց խելքերն ես տարի,

Զարմանք է հայի:

Ահա՛ զարմանք տարաւ, որ խելքս մաղվեց,
Թամամ լերդս, սիրտս, ջիզարս զաղվեց,

(*) Քացի այս շրջայակապ երգից. (տես 14-րդ երգի ծանոթութիւնը) թուրինջի անցեալ երգերի մէջ ևս այս տեսակները շատ պատահեցան, որոնց իւրաքանչիւրի մասին առանձին ծանոթութիւն տալն աւելորդ համարեցի. ուշադրութեամբ ընթերցողն իսկոյն կարողէ նկատել նոցա: Ա. Գրիգորեանց:

Շատ լալով աչքերիս լուսն էլ քաղվեց,
Արուն արտասուքս դառաւ նման չայի,

Գլխիս տուի վայի:

Վա՛յ տալով քնացի, չի լսար մին դամ,
Քու սէֆիլ թուրինջն եմ, մի՛ թող վնկվեկամ,
Եշխիդ կրակից պրծամ, անտակ ծովն ընկամ
Զի հովացաւ սիրտս, որ ասեմ օխայի,

Որքան արի սայի:

Ծանօթութիւն. Այս քանի օրերում հասան ձեռք մեր ազգային երգչաց զրուածքների թուում՝ թուրինջի երգերից ևս մի քանիսը: Քացի այդ, ինչպէս լսումեմ, քարանջ զիւղում (որ է Շամախույ վիճակում) էլի կան թուրինջի երգերից շատերը: Այս առթիւ յուսով եմ, որ Թէ Շամախու և Թէ Բաքանջու իմ ազգակիցներն այդ երգերը ձեռք բերելով, կ'բարեհաճեն ուղարկելու ինձ „ՍՈՒՍԿ ԶԱՅԱՍՏԱՆԻ“ հետեւեալ հատորներում տպագրելու համար, որով աւելի և աւելի վառ պահած կ'լինեն իրանց հանգուցեալ հայրենակցի յիշատակը ազգային զրականութեան մէջ:

Դոյնը ցանկանում եմ և Զարկեարի (Արրահամ Մարտիրոսեանի) երգերի մասին, որոնց ընդունելու եմ ամենամեծ շնորհակալութեամբ:

Աւագ Գրիգորեանց:

Չերքեզի երգերը.

1.

Եարա՛ր, ես քեզ ի՞նչ եմ արել
Քէֆիդ խիստ կպել ա, զիլբար,
Չիլնի ինձանէն դուշմանս
Քեզի բամբասել ա, զիլբար:

Ոչ ո՛վ չէր խաբար իմ բանս,
Որ քեզ դուրբան կանեմ ջանս,
Նահախ ինձի ջազայ տալս,
Հողուդ շատ մեղք էլ ա, զիլբար:

Հագել ես դեղին ու ալն,
Ի՞նչ ա քու սրտիդ խիալն,
Դալդա տեղէն մտիկ տալն,
Ել ի՞նչ համբերել ա, զիլբար:

Յաղթել ա նամուս ու առն,
Ո՛ւր ա մեր կապած իղբարն,
Իմ տեղան ձէն կ'տայ քարն,
Ել ի՞նչ չարչարել ա, զիլբար:

Ի՞նչ կիլնի դամ, սիրտս առնես,
Չուն որ ամեն ցաւիս ճար ես,
Չերքեզու բաջալու եարն ես,
Աստուած պարգեւել ա, զիլբար:

2.

Խօսքդ քաղցր խելքս տարար,
Քեզ նման շաքար չունեմ,
Որով դու էդ մեղքս մտար,
Ինձ ուրիշ պատճառ չունեմ:

Սովդա էշխիդ խառնվել եմ,
Ֆիքր ու զուսայով լալով,
Թէք էս դարդէն մին ազատվեմ,
Ել ուրիշ դարար չունեմ:

Ռաստ եմ եկել, ֆայտա չունի,
Քեզ նման կարմիր վարդի,
Ես մին բլբուլ ման եմ զալի,
Թառ ընկելու ծառ չունեմ:

Ո՞րտեղէն ո՞րտեղ պատահանք,
Էն ի՞նչ օր էր քեզ տեսամ,
Շարթ արեցիր, դօստովիշ էլար,
Բաս ասա՛ իղբար չունեմ:

Վատ օրով ինձ շատ մի՛ թողնիր,
Մին դուրս հանիր սէյրանդ,
Գու մին ծաղկած բահրով ծառ ես,
Չերքեզն եմ, նուկար չունեմ:

3.

Էսքան որ քաշումեմ քու ահուզարդ,
Եարար քեզանում էլ ահուզար կա՞յ մի,
Մին ամանի տայիր, կրարվէր ճարդ,
Ասէիր թէ, ամա՛ն, ինձի ճար կա՞յ մի:

Ձիւկան ումբրս էշխիդ սիրով տաշեցի,
Նահախ ճամիլիդ քաղցր ջանս մաշեցի,
Քո ջահթէն շատ նամուս ու առ քաշեցի,
Տեսնեմ քեզանում էլ ահուզար կա՞յ մի:

Էդ նազ ու զամգայով իմ հոգիս կառնես,
Չես խօսալ, հէնց գիտես, ապառաժ քարն ես,
Ո՞վ ա խաբար թէ դու էլ հումթ եարն ես,
Աջա՛ր, ձեզանում էլ դրխտ եար կա՞յ մի:

Չերքեղն եմ, էշխիցդ վայումեմ լալով,
 Չու՞մ որ ինձի թողար էս դարդի հալով,
 Քցել ես դարբէզար, քարէքար տալով,
 Չես խղճում, քեզ նման սիրան քար կա՞յ մի:

4.

† Ես դարիբ բիւթիւ եմ դառել, դու կապվել ես խարի, զիլբար,
 Մագամ էդպէ՞ս կիլնի շարթն, չես կայնում խորարի, զիլբար,
 էշխումդ բաւական երվամ, ե՛կ, էլ մի՛ չարչարի, զիլբար,
 Նահախ տեղան ինձ մի՛ քցիր էդպէս ահուգարի, զիլբար,
 Փարիշան հիւանդ պառկած եմ, հալս տեսուկ արի՛, զիլբար:

Դուշմանին մի՛ ուրախացուր, հէնց բան բռնիր, չի ամանչես,
 Ինձնէն շափաղաթ մի՛ կարիր, չու՞մ որ բարեկամ ճանանչ ես,
 Ի՞նչ կիլնի քու թայութուն զօնաղ անես, ինձ էլ կանչես,
 Դու մին ծաղկած բահրով ծառ ես, ծխես ծաղկես ու կանանչես,
 Քո բաղիդ ջուխտ խոնչա նուռն տո՛ւր ինձի նուկրարի, զիլբար:

Սիրտս շատ հալ ու մաշելով ինչպէս բարակ մազ ես անրմ,
 Կեահ թաքիբար ծիծաղում ես, կեահ կեահի դարաղ ես անրմ,
 Նստած համթայներուդ հետն՝ համդող ու դամ սաղ ես անրմ,
 Սարքած մէջլիսիդ մէջ ուրախ ման ես դամ, փաբլազ ես անրմ,
 Հէչ չես հարցնում քո եարին, ա՛խր ի՞նչ պատճառի, զիլբար:

Թորայ իլնի, դարիբ Չերքեղ, եարի ճամփին կեանք չի մաշես,
 Չուն որ էդ էր սրանց բափան, էլ նահախ տեղ ջան չի տաշես,
 Հերիք չիլաւ ա՛յ բիմուրվաթ, իմ ջիվան ումբու թրաշես,
 Եարաբ, Աստուած, ի՞նչ վախտ կիլնի, էս կրակէն դու էլ քաշես,
 Իմ քաշած դարդն իմանաս, փնայիր նաչարի, զիլբար:

5.

† Մին փախամ սովդայէդ քաղաք բէ քաղաք,
 Ղրկար էշխըդ յետնէս, ետ բերար ինձի,

Ինչ կամենաս, արա՛, եկամ քեզ աղաք,
 Աստուած սիրես, մի՛ տալ քարէքար ինձի:

Ասա՛ ինձի սրտիդ կամքըն իմանամ,
 Ես խօմ յետ ու յառաջ ա՛խր կիմանամ,
 Էս դարդերին էլ մինչեւ ե՞րբ զիմանամ,
 Չունեմ թաղաթ էլի բխտար ինձի:

Քեզնէն պակաս չի համարես իմ ցեղն,
 Իմ անբաղդութիւնն ա միայն իմ մեղն,
 Ճար չունեմ էլ գնամ, էս չէ իմ տեղն,
 Հաբաս եկամ նահախ չարաչար ինձի:

Էս տարի խօ չիլաւ՝ եկող տարին կայ,
 Տեսնենք ինչ կիլնի, վերջն բարին կայ,
 Ի՞նչ ասեմ զուշմանին դարդ ու սարին դայ,
 Ախր թողաւ էդպէս դարբէզար ինձի:

Անունս կոչվեցայ, Չերքէզ օղլանն եմ,
 Շատ երկար չիմանաս, քեզ հարեան եմ,
 Ըռա՛հմ արա ինձի, ես էլ մին ջան եմ,
 Մի՛ թող էշխէդ լալով անդադար ինձի:

6.

† Ա՛խ մի՛ քաշիր, ա՛խ քաշելով դաղված եմ,
 Ի՞նչ ես անրմ, պրծիր, արա՛ ճար ինձի,
 Քեզնէն ա, որ խելք ու մոքով շաղված եմ,
 Դու ես խաբար, չունեմ ուրիշ եար ինձի:

Թէ՛ դրիստ ինձի եարս ես, հաստատն ասա՛,
 Թէ՛ չէ՛ զօռի բան չէ՛, էս մին հաւաս ա,
 Երվումա ջիզարս, լցրուր շաքասայ,
 Քո ձեռնով տո՛ւր կարմիր գիւնին, սար ինձի:

Երբ կրնէր, հովանար երված ջիզարս,
 Խեղդաւ ինձ քու ջահգէն նամուս ու առբա:

Ես էսպէս քնալով ի՞նչ կրնի ճարս,
Ե՛կ մի՛ թող էս հալով շուխ նիզար ինձի՛:

Իմանում ես աջար, ես ի՞նչ եմ քաշում,
Ձիվան ումբրս ա որ, ճամփիդ եմ մաշում,
Եաղի էշխովդ ինձի չո՞ւմ ես թարաշում,
Հայբաթ, պէտք ա անես ըստիբար ինձի՛:

Մուրվաթ արա ինձի, ես մին անճար եմ,
Մինչև ե՞րբ համբերեմ, ես մակամ քա՞ր եմ,
Ես ջերքէզն եմ, միթէ՛ քեզի նօքա՞ր եմ,
Հերիք ա չարչարար զուլումբար ինձի՛:

Յ.

Ի՞նչ սովոյ էր, դու իմ զլխիս բերեցիր,
Գիշեր ցերեկ ինձ քուն չունեմ, աման եար,
Անուշ հոտով կարար ինձի էրեցիր,
Սուսամբար, բանովչայ, շուխ, եասաման, եար:

Էս ի՞նչպէս օրեր ա, թողար ես քաշեմ,
Ո՞նց զիմանամ, քա՞ր եմ թէ ապառաժ եմ,
Ձիվան ումբրս պէտք ա քու ճամփիդ մաշեմ,
Դու ես խարար, դու ես ումուդ, դուման եար,

Էդ քաղցր սոհբաթով նստար դամ արար,
Մակամ հէնց է՞ն հասաւ ինձ՝ որ սամ արար,
Եթէ արժան տեսար ինձ քեզ կամարար,
Յայանի՛ր ումբրդ, արա՛ ինձ հրաման եար:

Էս ի՞նչ ախ վայ տալ ա, ի՞նչ ֆիքր անել ա,
Էս ի՞նչ առանց դանակ մարդ ըսպանել ա,
Էս ի՞նչ ուշք ու միտք ու խելքն տանել ա,
Աչքերս չովնլ ա պէլի նման, եար:

Ձերքէզն եմ քու դաղած սիրտս ա եարայ,
Մին մեղքդ բեր, մակամ քու սիրտն քա՞ր ա

Ի՞նչ ես անում, մին ճար անում ես, արա՛
Մատա՛ղ, ես խօ մեռամ միանգամայն, եա՛ր,

Տ.

Ի՛նչ արիր, իմ սիրելի եար ինձի,
Հէ՞ր թողեցիր միշտ լալով անճար ինձի.
Առաջ ի՞նչպէս բան էր, որ սիրար ինձի.
Սա ի՞նչ ասեմ, որ շուտ մոռացար ինձի,
Նահախ ՚ի զուր վրէս քցար շառ ինձի,
Թէ ոչ էս մին մահանայ բռնար ինձի
Հաբաս տեղէն չում մօտաւորվար ինձի,
Հայբաթ ուրիշ եար ճարար յարմար ինձի,

Ել ինքս ինձի խափեմ,

Հէ՞ր լամ արտասուէք թափեմ,

Միտս գայ կու սարսափեմ

Քու արարմունքդ՝ ի՞նչ որ արար ինձի:

Քեզ բան ասեմ, թէ ընդունես մին ֆարթի
Նամուս արա, կայնիր իղրար ու շարթի,
Ումիդվար թէ կանի մին մարդ մին մարդի,
Ղալբութիւն չի անիլ նման կախարդի.
Ձի թողար քամ սիրտս որ մին զուարթի,
Իմ քեզ ուզելս՝ նման կարմիր վարդի,
Հաղ կանչելս՝ ինչպէս մին բիւբիւլ կարդի,
Էնպէս քեզի մուշտաղ եմ,
Քանի կենդան եմ, սաղ եմ
Քեզ հետ խօսեմ ծիճաղ եմ,
Թէ որ կապես, տաս շարթ ու իղրար ինձի:

Մի՛թէ՛ եարը եարի հետ էդպէս կանի,
Թահր ես անում դատարկ անպիտան բանի.
Դիցուք կը զիմանամ, քանի՞ մին քանի՞,

Համբերելով ինձ բերեցիր ամանի,
 Չարչարանքդ քաշամ, եկեցի՞մ ջանի,
 Լեզու չունէի շէնեցիր լեզուանի,
 Եւսկէս կանի՞ սիրեկան սիրեկանի,
 Մին Ֆիքր արա, ամաչի՛ր,
 Դոստ ու զուշման ճանանչի՛ր,
 Մին քանի օքմին կանչի՛ր
 Ասա՛, տես քեզ ի՞նչ կասեն պատճառ ինձի:

Ելիսիդ սէրէն ես հիւանդ եմ, հալ չունեմ,
 Արտասուելով ցամաքել եմ, լալ չունեմ,
 Ինչքան վախտ ա, քեզնէն մին ահալ չունեմ,
 Մէնակ եմ մնացել, գնալ գալ չունեմ,
 Տխրութեան մէջ թողել ես, լսեալ չունեմ,
 Չու՞մ որ ինձի եարկոյն իղբալ չունեմ,
 Տէրն քու հետ, կուիւ զալմաղալ չունեմ,
 Ինչ կամիս, էնպէս արա՛,
 Միթէ՛ իմ սիրտն քա՞ր ա,
 Հալբաթ կիլնի մին չարա
 Շատ էլ մի՛ կարծիր անդէտ, յիմար ինձի:

Ես անպարտ եմ, ինքդ քեզնէն իմանաս,
 Լաւ մտածիր, Ֆիքր անելով կիմանաս,
 Նահախ դարդ անելով ինձնէն չիմանաս,
 Իմ քաշածն դու էլ քաշես, դիմանաս,
 Էս էշխին մին դու էլ կը յանդիմանաս,
 Չերբեղի պէս դու էլ կու հալիմանաս,
 Ինչ ասել եմ - կու քաշես,
 Չու՞մ որ ինձ զալբ սրդաշ ես,
 Կեանքդ նահախ կը մաշես,
 Ել չես քթնիլ հարկիս բարեբար ինձի:

9.

Համապիւռ ծաղիկ ես ծաղկած, բացվիլես պայծառ, բանովչայ
 Թահրէ թահր ես օխտը ունդի,
 Դալար բոյ ունես կատարեալ, ինչպէս ջովղի ծառ, բանովչայ,
 Տեսուկ գառ ես ուրիշ հանդի,
 Կանաչ տերեւերդ սազուկ շուխ կարմիր ա խառ, բանովչայ,
 Խիստ անոյշ հոտ ունես խնկի,
 Բահրդ վրէդ հասրէհաս ա, մին ջուխտ լաւ նուզբար բանովչայ
 Նման ա դալի բադրանկի,
 Շատ աշուղ մենք դաղ ենք քաշել, մէկ մէկուց բէթար բանովչայ
 Հագել եմ փուստ ու փալանգի, —
 Ման եմ գամ յետնիցդ լալով, քեզ ճարեմ դժուար, բանովչայ
 Մին խղճիր ինձպէս անանկի,
 Եարար ո՞ւմ նասիրն ես, ո՞վ կայ քեզ նման արդար, բանովչայ,
 Երանի՛ ով քեզ կը ճանկի,
 Ախար եարիս էշխիդ սովդէն,
 Ես՛ խէյր, ու ես՛ զարար կանի,
 Տեսնում եմ որ էս զարդերն
 Ինձի ջանից բէզար կանի:

Աջար թայ ունես աշխարհիս կամ փոքր քեզ նապաստ իլնի,
 Ասիր, ես էլ մին ջէյրան եմ,
 Խելք չի հասնիլ մարալ կերպիդ, հրեղէն դայ՝ քեզ պաստ իլնի
 Էնքան դիդարիդ դուրբան եմ,
 Ճար չունեմ պատկերդ քաշեմ, թէ կայ քեզ նապաստ իլնի,
 Ճամփիդ մաշվելով հուրեան եմ,
 Կամ թէ էնպէս օքմին իլնի, որ ինձ հաքիմ թապաստ իլնի,
 Էնէնց էլ դարդի կիրեան եմ,
 Աման, էրված խորված սիրտս մի՛ թուլ թաքրար քաբար իլնի
 Մակամ ես գառնի բիրեա՞ն եմ,
 Եարար մին անկուման կողմէն, ո՞ւր ա, ինձ մին սարար իլնի,
 Ես էլ քեզանով սէյր անեմ,

Ֆիքր անելով մոլորվել եմ չիլաւ ինձի մին ճար, բաճուկայ,
Պատճառն խարաբ փող ու զանգի:
Շատ քաշամ ահուզարերն,
Որ չէր դիմանալ քարերն,
Ինձ էսքան տալով սարերն,
Մէջուովն բարէբար կանի:

Նալա քաշամ Մէջուովն պէս, այնիդ չէկամ Լէյլի նման,
Մին մեղքդ չի բերար ինձի,
Քցար վառ քուրայիդ մէջն, էրծաթ դալ դնելի նման,
Ֆիդար եմ դէ՛ վե՛ր առ ինձի:
Չեմ կշտանում լոյս երեսէդ, մտիկ տալով պէլի նման,
Ասա՛, մին բէզարա՛ր ինձի,
Դան դան էլած շուխ ծամերդ հոլոր ոսկէթելի նման,
Տո՛ւր հեղդըվելու լար ինձի,
Աժդահայ էշխիդ կրակով քաշար աղրահէլի նման,
Կլանեցիր, կերար ինձի,
Հողիս մարմնէս հանար հրեշտակապետ Գաբրիէլի նման,
Առանց կրակ էրար ինձի,
Անմեղ տեղ չարչարանք տալով ինձ ջուռուն արար, բանովայ,
Մուշտաղ եմ թիրիաքի բանկի,
Աչքս արտասուներով լալով,
Բէզարամ ճամփիդ ման գալով,
Էս ջուրա չարչարանք տալով,
Ելի մին դարդ ու սար կանի:

Նոր սաղացած դաղ ջեզարս դու կրկն էլի մի՛ ջարդի,
Առանց էն դարդերով դաղ եմ,
Ես էս հալով դիմանալով սրը չեմ տալի ամեն մարդի,
Քանի որ կեանք ունեմ, սաղ եմ
Բռահմ չունես, է՛յ բէմուրվարթ, քամ սիրտս թո՛ղ մին գուարթի
Քեզ հետ մին խօսեմ ծիծաղեմ,
Ինչպէս բիւբիւն հասրաթ ա նոր բացվելուս կարմիր վարդի,

Ինչպէս ես քեզի մուշտաղ եմ,
Էրված հաղ կանչելս նման ինչպէս մին թութի դուշ կարդի,
Առանց զաջաս քեզ դութսաղ եմ,
Մի՛ թող ինձ լալով սղալով, մուրվաթ արա, կայնի՛ր շարթի,
Ի՞նչ կիլնի քեզ հետ՝ մին խաղեմ,
Աչքիս արտասուներն սէլ ա, դնում ա վարվար, բանովայ,
Ել ինձ շատ մի՛ տալ վտանգի:
Նման ա թուփ կարմիր վարդին,
Ի՞նչ ֆայդա չի կայնիր շարթին
Ել ի՞նչ ասեմ ես էն մարդին,
Ով եարին ըխտիբար կանի:
Արի՛, շաքաղաթդ ինձմէն մի՛ կարիր, ես էլ մին ջան եմ,
Ել ո՞նց հանդիպեմ քու նազին,
Հալամաշ արար ինձ, մեղք եմ, քու ձեռնէն ես ի՞նչպէս անեմ
Նուազ եմ նման քու մաղին,
Շատ բարուք ա, քու ձեռնովն սուր տաս ինքս ինձի սպանեմ
Քան թէ դիմանամ էս ջաղին,
Որ ոչ մեռած, ոչ թէ սաղ եմ, կարօտ փափագ բանդիվան եմ
Եդ քու շուխ ջանկի փարվաղին,
Չեմ խարար թէ քու սովզայէն ես ինչպէս զլուխ հանեմ,
Կապար ինձ հաղի հետ սաղին,
Ման եմ դամ յետնիցդ լալով, միթա՛մ ես քեարամ դաղան եմ,
Դու ես խան ասլի չերքեղին,
Հաստաան թէ ինձ եար ես՝ կապենք մին իղրար, բաճուկայ
Ե՛կ էս բանն մի՛ թող լանկի,
Աշուղի խօսքն անգին ա,
Ահա՛ ջերքեղն էլ զամին ա,
Ինչպէս եար հաղարէն մին ա,
Որ մին նամուս ու առ կանի:

10.

Դարդս շատացաւ օրբէօր,
Վախեմ, թէ ջանիս քար կանի,

Մեղք եմ, էդպէս մի' թողնիլ, եար,
Քեզնէն զայր ինձ ո՞վ ճար կանի:

Էրված սրտիս դաղ մի' քաշիր,
Ե'կ ջիւան ումբոս մի' մաշիր,
Ետդ օքմինի մի' սրդաշիր,
Լեզուով քեզ ումիզվար կանի:

Մին ջաւահիր անգին քար ես,
Ինձ համար մեծ դարդ ու սար ես,
Եթէ յատուկ ինձի եար ես,
Եարն զրիստ իղրար կանի:

Գեօզաներն բաղչայ բաղ են,
Ղարիբ բիւլբիւլի եաթաղ են,
Եարաբ քու ծաղկեալ բուղաղէն
Ո՞վ կիլի որ նուկբար կանի:

Էսքան որ ես դարդ եմ անում,
Չես ասում, ո՞նց ես զիմանում,
Միթամ ինքդ չե՞ս իմանում,
Չերքեզն ահուզար կանի:

11.

Էս օր մին գեօզալ տեսամ,
Հագի կապան զառ էր, զիլբար,
Կայնեցի վարավուրդ արամ,
Աչքն անգին քար էր, զիլբար:

Աչքեր ունէր խիստ պատուական,
Ինքն էր տաճնուհինդ տարեկան,
Երես ունէր արեղական,
Շողքը վեէն վառ էր, զիլբար:

Չերքեզ-Օղլին ասաւ, լացաւ,
Միտք անելով սիրտը խոցաւ,

Ասաւ, Աստուած ողորմած ա,
Սիրտս ումիտվար ա, զիլբար:

12.

Դու մին մարալ ջէյրան ես, գովական ես յոյժ
Ունքերդ կապել ա երկնային կամար, աչքերդ խումար,
Դու մին Մարիամայ ծաղիկ ես, հոտով ես անուշ,
Գոյնդ սպիտակ ա, գեղեցիկ պայծառ,
Թուշիդ չունի խար:

Մէջքըդ բարակ շուշա, բոյըդ սալու ծառ,
Բերանդ սաղաֆա, ատամդ գոհար,
Քանի՞ քեզ աղաչեմ, նազանի զիլբար,
Ես իմ հեան խօսիր, եա չէ հոգիս ա'ռ,
Ինձ մի' թողուր նաչար:

Կապտո չիթ ա, եկած Հնդու շահարիցն,
Ոչ ում չունի էդ քու կապի թահարիցն,
Աչք չեմ կարում բացեմ դարդ ու զահարիցն,
Դու իմ թապիպս ես, նազանի զիլբար,
Արա՛ ինձ մին ճար:

Քու պատկերն քանս արեղակ պայծառ,
Լոյս երեսիդ խալն եաղութ անգին քար,
Քու ծոցի զիւշանը բացվել ա զիւլզար,
Սինադ կնմանի սպիտակ մարմառ,
Չարմանք ես իսպառ:

Դու ջիվան ես, երեքտասան տարումն ես,
Նորաբոյս հաճած ես թաղա գարունն ես,
Քո էշիս կրակն սրտիս վառում ես,
Չարքէզ-Օղլին ասաւ ջանիս արա՛ քար,
Ես կը կանչեմ դար:

13.

Քեզ ու քեզ Ֆիքր արա՛ տես,
Աշխահս չարիս ու Ֆարաի ա,
Շատերն են եկել քեզ նման էսպէս:

Կարօտեալ սրտէս ռահմէ կտրել ես,
Մե՞ղք ա, որ ասես լուս ջամալս տե՛ս,
Աստճանէդ վախե՛ս, խաջալաթ քաշե՛ս,
Միթամ խաբար չե՛ս, ե՛կ մին լալս տե՛ս:

Արդ անեմ քեզ, եա՛ր վիշտս չարաչար,
Չգար ինձ օտար, պառկած եմ տկար,
Նշանց տո՛ւր դիտար, յայտ չէ քեզ մազար,
Տանջվումեմ անձար, լալ ճըւալս տե՛ս:

Ինչպէ՞ս ինսան ես, ինձ մեղք չի անես,
Սրտէդ քէն հանես, ինձ հրաման անես,
Հէնց միշտ դաստ կանես, որ ինձ սպանես,
Մեղքս ո՞ւր կտանես, ճա՛ր գոռալս տես:

Արի՛ խղճացիր, իղբարիկ կացիր,
Մին վարձք ըստացիր, ինձ մի՛ մոռացիր,
Սիրտդ լէն բացիր, ինչ որ ասացիր,
Իղբարիկ կացիր, ե՛կ մին հալս տես:

Ներհակ ես մկրատ, չես առնիր խրատ,
Ասողդ է հրատ, մալում չէ նումրադ,
Կշրուես ապրադ, ոչ ես մին զուատ,
Չաղուն ա վրադ, զարմանալս տես:

Հէ՛ր մնամ տնանի, է՛յ անխղճմտանք,
Հետս կանես ջանի, կերպ կերպ ռանդբէռանդ,
Էշխումդ էրվանք, քեզ ծախում ես թանդ,
Ո՞ւր ա փող ու ժանդ, մէկ ահվալս տես:

Ե՛լ չի ամանչես, մէկ ամիսվան չես,
Չօւրբայ չե՛ս, խան չե՛ս, կամ թէ սուլթան չե՛ս,

Չում ինձ ճանանչես, ծաղիկս, կանանչես,
Չերքեղես կանչես, դամ, խնդալս տես:

14 (*)

Մենք խօ զօղ ենք անում մեզ համար գամով,
Թո՛ղ ռաղուբն մնայ իւր դարդ ու զամով,
Ախթար եմ բաց արէդ դու իմ նեղ սամով,
Երբ համբուրամ բերնէդ, համ առայ, հոգի:

Մարիամայ ծաղիկ ես գոյնով սպիտակ,
Երեսդ լուսնեակ, շողքդ արեգակ,
Աչքերդ կ'վառի, փայլում ես լուսնեակ,
Ունքերդ գեղեցիկ կամար ա, հոգի:

Չերքեղ - Օղլին ասաց, նազանի հուրի,
Խմ ջիվան աղբէրս մի՛ թող բիարի,
Էս քո սաստիկ սէրդ սիրտս կըվառի,
Մի՛ վառի, կեանքս քեզ համար ա, հոգի:

Իվանի երգերը.

1. (1)

Տէ՛ր, թէ շրթունս իմ բանաս Բոլոր արարածք հիանան,
Օրհնութիւնդ կը բարբառի, Հիացած, պէլված կը մնան,
Անհուն, անքննելի գործքդ, Բացում ես ձեռքդ, լիանան
Հող լեզուս ի՞նչպէս կը ճառի: Համայն դազանքն անտառի:

Ստեղծար հոգից Իվանին,
Որ հաւատայ անեղ բանին
Անսկիզբն երբեակ մինին,
Բնակեալն աննիւթ տաճարի:

(*) Այս տպուած է „Aziamerkiv Myzikaalnoy Zhurnala“ ում 1846 թուին
երես 13. № 4 իւր ժախաղրութեան և Թարգմանութեան հետ: Բ. Փ.
Թոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

2. (2)

Ստեղծող տէրն մեր ըզգեցաւ մարմին,
Առաւ կերպ ծառայի, մարդ եղև անհատ,
Իսկ և անթերատ.

Անթերատ մարդկութիւնն առաւ ճշմարիտ,
Շրջեցաւ աշխարհում, շատ կրեց նախատ,
Եղև բռնադատ:

Բռնադատեալ տանջանք, չարչարանք քաշեց,
Չեռագիրն Ադամայ իսկ ջնջեց մաշեց,
Մեր բոլոր աշխարհքի մեղքերն բաշխեց,
Իլանք արքայութեան ժառանգ պայազատ,
Որդիք հարազատ:

Հարազատ միածինն իջաւ ի վերուստ,
Ինքն աղքատացաւ, մեզ արաւ հարուստ,
Չու՞մ որ գերի էինք, դժոխքի կորուստ,
Ազատեց, ըզգեցուց հանդերձ լուսապատ,
Իսկ անհամեմատ:

Անհամեմատ հոգիներս պայծառ ա,
Որդի եմք Աստուծոյ, այժմ չեմք ծառայ,
Աշխարհս պարտեղ ա, մարդն մին ծառ ա,
Բարի գործքով պէտք ա պտուղ տայ առատ,
Սիրով յոյս հաւատ:

Հաւատով կատարեալ գործք բարի անես,
Մինչ կենդանի ես հոգւոյ մասն բաժանես,
Ի վա՛ն, էս աշխարհքից ի՛նչ հետդ տանես,
Ինդով պէտք ա քեզ տան փառք, պատիւ, աղաթ,
Հաղցնին խալաթ:

(1) Ի վանի երգերից 10 հատն ևս տպագրված է «Յոխակ Հայաստանի» երկրորդ հատորում, որոնց կրկին անգամ այստեղ արտատպելն աւելորդ համարեցի: (2) Այս երգը գրուած է շղթայակապ (թուրքերէն ղինջիլլամայ): Հետեւեալ երգերում այսպէսն ևս կարելի է տեսնել: Ա. Գրիգորեանց:

3.

Որդի եմ Ադամայ, սերունդ թորգոմայ,
Ծնունդ եմ քաջ Հայկայ, կասես թէ հայ ես,
Իսկս ո՞վ կիմանայ, նիւթս չորս բան ա,
Հետն հոգի, ջան ա, բէս բանական ես:

Ինն ամիս ճանապարհ եկամ բէխաբար,
Ընկամ ես էս աշխարհ, տեսամ լոյս խաւար,
Հասամ եօթն համար, խելքքս էր յիմար,
Հարցրամ մին խաբար, ասան ինսան ես:

Տասնհինգէն յետն տեսամ անգէտն,
Գտամ վարպետն, սուրբ կարապետն,
Առաքելոց պետն, օրինաց գէտն,
Յիսուս վարպետն, ասաւ չար չանես:

Երեսունին հասամ, չար բարին տեսամ,
Բարին անարդամ, չարին շուտ լսամ,
Հետն սէր հաստատամ, քչամ զովի ու դամ,
Խիստ անուշ քաղցրահամ դու խօշ դովրան ես:

Քառասունից յիսուն իլամ բանիբուն,
Փարզ արամ չար բարոյն, շահն իմ գործոյն,
Տեսամ շատ եմ մաղբուն, հսկեցիմ անքուն,
Յոյսս կապամ Աստուծուն, Տէ՛ր, ինձ օգնական ես:

Եօթնից ութսուն դալով վայ դարդի հալով
Անջախ զողորդալով, շրջամ սողալով,
Մահիս մտիկ տալով, աղաչամ լալով
Թէ Տէ՛ր, դատես հուրով, արդար զիվան ես:

Իննսուն հարիւրվան իլամ անպիտան,
Շունչ էիմ անկենդան, հասամ օր մահուան,
Մինչև ի դատաստան ո՞վ խեղճիկ ի վան,
Գնա՛ հող գերեզման, ասա՛ զնդան ես:

4.

Տէր քու դատաստանդ լամ, Ո՞վ կիմանայ զողի գալն,
 Առաւ սարսափ զողն ինձի, Կամ թէ իրա հոգու տալն,
 Լալով կաղաչեմ սարերէն, Ամպ մառախուղ սուգի լալն,
 Որ թագցնի հողն ինձի: Քաշկայ տար կենցաղն ինձի:

Ամենայն հոգիք կը սարսեն Ե՛կ Աստուած պաղատիր, Ի՛վան,
 Ահեղ ատենի երեսէն, Քեզ տայ անանց կեանքի դովըան
 «Եկայք մեռեալքն» որ կասեն, Քանի մարմնովս եմ կենդան,
 Զարթուցանի փողն ինձի: Արա՛, Տէ՛ր, եստաղն ինձի:

5.

Մին մարդ որ եկաւ էս աշխարհ, Ճշմարիտ կենալ պիտի,
 Ֆիքր անի վերջն օրն, որ թաքրար գնալ պիտի,
 Ամենայն դատարկ բաների պէտք ա, որ պատասխան տանք,
 Զար ու բարին բաժանելի միտքով խմանալ պիտի:

Թէ որ լինի տէր աշխարհի, վերջն վախճան կունենայ,
 Մերկանայ զովլաթ ու փառքն, զործքն հեան կը ֆնայ,
 Վերջն ահեղ դատաստանին ի՞նչ երեսով կը գնայ,
 Ամենայն չար արարմունքին յատուկ համար տալ պիտի:

Մարդ քանի որ կենդանի է, հոգու հոգսն թո՛ղ քաշի
 Ինչ նասիքն ա, էն կստանայ ֆիքրով սիրան չի մաշի,
 Դարձ զայ զործած մեղքերիցն, քէն չի սրահի, բարիչի,
 Իվանի ասած խօսքերին յատուկ հաւատալ պիտի:

6.

Տէրն ասաւ քօլ աշխարհքն խմանայ,
 Ինչպէս գնացել եմ, զալու եմ էնպէս,
 Մարդ կասեմ, որ իմ հանդէպ զիմանայ,
 Ամենին փոխարէն տալու եմ էնպէս:

Երկինքն շարժ կը տամ, տարերք խաւարեմ
 Քօլ աշխարհքը կրակ կը տամ, կը վառեմ,
 Երկու կողքիս վեց վեց աթոռք կը շարեմ,
 Ինչպէս դատաք, ձեզ դատելու եմ էնպէս:

Իմաստունք, փիլիսոփայք ի՞նչ տեղ են,
 Ճարտարախօսներն մոխիր են, հող են,
 Զուլար կուղեմ, կը պապանձվեն, կը դողեն,
 Ինձ էրել էք, ձեզ էրելու եմ էնպէս:

Ի՛վան, մին օր սուգ ու աղմուկ պոկ կը գայ,
 Որդն կը չարչարի, ցուրտն հուփ կը տայ,
 Արդարներն ամպի վերայ թուփ կը տայ,
 Ինչ արել էք, ձեզ անելու եմ էնպէս:

7.

Պուռն արքայութեան, երկնից բանալի,
 Ի մէջ հրեշտակաց, լոյս Աստուածածին,
 Հովանի ամպ ես, անշէջ մօրենի,
 Հողեղէնքից ընտրած, կոյս Աստուածածին:

Նշոյլդ նախապէս տեսաւ մարգարէն,
 Մեզ պատմեւ ըսկաւ Էմմանուէլէն,
 Ճշմարիտ մեր Փրկիչն է ծնածը ՚ի քէն,
 Երկնքի դրախտից, բոյս Աստուածածին:

Պու ընտրեալ աղանի, քաղցրախօս տատրակ
 Ծագեցիր փրկութեան պայծառ արեգակ,
 Որդուդ արեան զինն ենք մեք անառակ,
 Մեզ եղի՛ր բարեխօս, յոյս, Աստուածածին:

Պերագանց գովելի, ո՞վ քեզ կը գովի,
 Թագուհի հրեղինաց, Մայր Աստուած-բանի,
 Ողորմի՛ւ և զթա՛ խեղճիկ Իվանի,
 Խառնի՛ր աջակողմեան կոյս, Աստուածածին:

8.

Գովելի ես գովելի դու աննման ես տիրամար,
Չորեքկերպեան աթոռոյ համանման ես տիրամայր:

Դու Հօրն երկնաւորի խորհրդարան ես, տիրամայր
Միածին բանին կենաց բնակարան ես, տիրամայր,
Եօթն շնորհօք սուրբ հոգւոյն սուրբ իջեան ես, տիրամայր,
Ճշմարիտ Աստուածութեան ընդունարան ես, տիրամայր,
Հարսնացեալ Հօրն փառաց, մեզ փրկարան ես, տիրամայր:

Սոսկալի երեք խորհուրդ ճշմարիտ ՚ի քեզ տեսանեն,
Առաքեալք և մարգարէք խելութեանդ ոչ հասանեն,
Վարդապետք ոչ կարացին միով կերպիւ մեկնարանեն,
Հրեզնէքն հիացան, հողեղէնք երկիր պաղանեն,
Մարդոյ մտաց անքննելի, անձառ խորան ես, տիրամայր:

Նշոյլդ քո նախապէս մարգարէք տեսան, պատմեցին,
Իմաստունք միտք արան, հիացան պէլլած մնացին,
Էս կերպով թարիֆ արան, սա է դուռն կենաց հացին,
Լսեցին սանդարամեք զարհուրելով սարսափեցին,
Իմացան որ աշխարհիս փրկութեան պայման ես, տիրամայր:

Պարտեզ ես դու ծաղկալից, ընտրեալ ես դու քաղցր տաթրակ
Ծագել ես մեզ առաւօտ, լուսաբեր, պայծառ արեգակ,
Լուսովդ լուսաւորվեց բոլոր աշխարհս բովանդակ,
Մեղաւորաց միջնորդ ես, արդարներին թագ ու պսակ,
Երկնքից շատ զերազանց բացված վրան ես, տիրամայր:

Նունուֆար, նարգոս ծաղկեալ, հոտով ծաղիկ ես անթառամ,
Ամպ թեթեւ, անշէջ մորենի, կնքեալ աղբիւր ես բարեհամ,
Փրկիչն ազգի մարդկան ի քէն ծնաւ Կոյս Մարիամ,
Կենարար արեամբ նորա մեռած Իվանս շունչ առամ,
Երկոտասան ազգազանց կարգ ու սահման ես, տիրամայր:

9.

Մայր ողորմութեան, պարծանք աշխարհի,
Ամենի խնդիրն տաս, Աստուածածին,
Լոյս ես արեւու ինձ պէս խաւարի,
Անդադար բարեխօս կաս, Աստուածածին:

Լալով արտասունքով քեզ աղաչում եմ,
Անունդ հաւատով, յուսով կանչում եմ,
Ողորմի՛ր ինձ, խեղճիր, իսպառ կորչում եմ,
Ինձ պէս անտէրներին հա՛ս, Աստուածածին:

Խեղճ Իվանն ուրիշ տեղից յոյս չունի,
Չորս կողմիցն խաւարվել ա լոյս չունի,
Քօլ աշխարհքին քեզ պէս մաքուր կոյս չունի,
Ողջի հետ կապել եմ բաս, Աստուածածին:

10.

Շատ փառ ու փուչ բաներ ասանք,
Ընթիլաթով քաղցր խօսանք,
Փառք Աստուծոյ, պատին հասանք:

Մեծ պսան եկաւ, մախուխ հեփիր,
Աղանձով ինքդ քեզ խաբիր,
Կրճուռներդ տա՛ր դէն թափիր,
Ուրախ կաց, զատիկ ա դալիս,
Պաս պահողի վարկն ա տալիս:

Մեծ պսան եկաւ հեփիր չլաւ,
Մախուխն սիրտս տրորաւ,
Ղազի հետ զօն ի՞նչ իլաւ:

Մեծ պսան եկաւ հեփիր լօբի,
Թութուններն իրա բաբի,
Շատ մի՛ կեր, կտայ խարաբի:

Մեծ պսան եկաւ առնենք բոխի,

Ելի ինկնենք աղով սոխի,
Շատ մարդ կայ, պասից կը վախի:

Մեծ պասն եկաւ, առնենք զէյթուն,
Նրանումն կայ զօրութիւն,
Նրա հետ չի սազում թութուն:

Մեծ պասն եկաւ, զարօխ խաշի՛ր,
Ուրախ կաց, կեանքդ մի՛ մաշի՛ր,
Էդ ապաշխարանք ա, քաշի՛ր:

Մեծ պասն եկաւ, կապար առնենք,
Սոխն չըթենք, եղով խառնենք,
Յոյս հաւատով պասն պահենք:

Հորէս հասանք ծաղկազարդին,
Աւետիս տանք ամեն մարդին,
Ո՛վ կանգնել ա պասի շարթին:

Չատիկ, զատիկ, ուրախ զատիկ,
Դու իմ հոգի, հաւատ, զատիկ,
Արժան արա՛ խեղճ իվանին,
Շնորհք բեր մեր տունը, զատիկ:

11.

Թագաւոր ես աշխարհի, ո՛վ բռնաւոր չար, մամոնայ,
Իշխելով ման ես զալիս, ամեն ցաւի ճար, մամոնայ:

Այսերաց ես սիրական, յաղթութեան հնար մամոնայ,
Ոգնական ես արքայից, իսկ զօրաց զուժար մամոնայ,
Պահպանութիւն քաղաքաց, թշնամու զէնհար, մամոնայ,
Իշխանաց փառք ու պսակ, ցնծութեան քնար, մամոնայ,
Թագաւորքն առանց քեզ մնում են տկար, մամոնայ:

Թէ հարուստ եւ թէ տնանկ ցանկանում են քեզ շատանան,
Շողվել են խալիւր ջանիդ չարարանօք քեզ կը ջանան,
Սիրովդ վաճառականք ծով ու ցամաքն անց կենան,

Չարչարում ես տնանկին, արծաթասէրք փարթամանան,
Բորբոքիչ կրակի պէս մեր ջանին ինկար, մամոնայ:

Բաղ ու բաղչայ բուրաստան քեզանով ամբողջ ա մնում,
Թէ հիւանդի մօտ դնաս, եարաները ողջ ա մնում,
Ումնից որ պակասվում ես, մոլորվում ա խեղճ ա մնում:
Առաւել շատ սիրողդ մեռնում ա, անգեղջ ա մնում,
Փառք ու պսակդ տալով Յուդային՝ խեղդար, մամոնայ:

Ատրել ես գիշեր ցերեկ ազահների դու զարարն,
Անդադար աղօթքի տեղ խիսաք են անում զարարն,
Հազարն պակաս մնաց, ի՞նչ կիլնի եարա՛ք մեր ճարն,
Պաշտում են Աստուծոյ տեղ, դու ես նորանց կամարարն,
Ո՛վ քեզի անարգում ա, թողնում ես անճար, մամոնայ:

Ո՛վ քեզի առնի կաշաւ եւ կամ թէ կ'տայ մուգաթի,
Մարմնով փարթամ ա նա, հոգին քաղցած ա անօթի,
Որքան որ բարձրացնես, վերջն կը թողնես ամօթի,
Խնդրեմ, ինձ ով կը լսի, փառք պատիւ չ'տայ արծաթի,
Որ յատուկ թշնամի ա, զարշէլէն բէթար, մամոնայ:

Պարշէլի՛, չա՛ր, ա՛նպիտան, ո՛վ բռնաւոր ուստի՞ ծնար,
Խառնակիչ ես աշխարհի, ոչ կայ յերկրի քան զքեզ չար,
Կամակից բէլիարայ, կապեա աշխարհն յուռկան ու լար,
Որսալով դու մարդերին հոգու աչքն առնես խաւար,
Արդարեւ կը վկայի սուրբ գիրքն, վատթա՛ր մամոնայ:

Պատուիրան է Աստուծոյ, ոչ ծառայել մամոնայի,
Պաշտողն երկու տէրանց ծառայ լինի սատանայի,
Տնանկն փափագում ա, ա՛խ մին ճարել կարանայի,
Տէր, ողորմի՛ր աղքատին, յաջողիր զործք իվանոյի,
Խոստացել ա տնանկին թէ փոխարէնն ա՛ռ, մամոնայ:

12.

Ականջ դիր, թարիֆ անեմ հարուստ մեծատունի բանն,
Լսողն սարսափելով թո՛ղ պատմի իրա տանն:

Աւրախ էր, առատապէս վայելէր անտի կեանն,
Հանապաղ զարդարվում էր, զառ ծիրանի պատմութեանն,
Սիրում էր իւր նմանն, ի՞նչ անէր անանկի տանն,
Բնակին ողորմութիւն չէր տամ աղքատի անուանն,
Խեղճ՝ աղքատ Ղազարոսն ընկած էր իւր տան դռանն:

Էն հիւանդ Ղազարոսի կեանքն նման երազ էին,
Փառւում էր կեղտի միջին, որդուքները կը վազէին,
Շուկքն խնամք տանելով, ետրաններն կը լիզէին,
Մին կտոր հաց տալի տեղ աչքով տեսնէին չուզէին,
Յանկանալով փափագում էր տան սեղանի փշրանն:

Որ մեռաւ մեծատունն, փառք ու պատիւով թաղեցաւ,
Իսկ ննջեց Ղազարոսն, Աբրահամու գոգն հանգուցաւ,
Մեծատունն դժոխքից խկոյն հոգու աչքն բացաւ,
Ի հեռուստ Ղազարոսին նկատելով անդ նայեցաւ,
Սաղ վախտին քօռացել էր տեսնել նորա չարչարանն:

Աղաչում էր կանչելով, ասելով հայր Աբրահամին,
„Դժոխքի տաքութիւնից լեզուս, բերանս պապակին,
Ուղարկի՛ր Ղազարոսին, որ կարօտ եմ ջուրի կաթին,
Բերանս պապակելաւ, ջուր թաց անի ծաղի մատինս՝
Մին բարակ միտք անելով, լաւ խնացէք պատասխանն:

„Յիշեա՛, ասէ, որդեակ իմ, դու անդ բարիս վայելէիր,
Ղազարոսն քաղցած ծարաւ, ընդէ՞ր խնամք ոչ տանէիր,
Եթէ դու ողորմելով մին կտոր հաց սրան տայիր,
„Սրանիցն էլ փոխարէն մինին հազար ջուր կառնէիր՝
Պէտք ա այժմ՝ դու պապակիս, իսկ Ղազարն մոնի սէյրան:

Արկին խնդրէր, ուղարկի՛ր, գէթ աղբէրներս էլ խմանան,
Օրինակ էի նոցա, բէլքի իմ գործքից հեռանան,
— Ունին ասէ, մարգարէս, թո՛ղ լսելով ըզգաստանան,
Թէ մեռելոց ոք գնայ լաւ դրխան կը հասկանան,
— „Ականջ զնեն Մովսէսին, լսեն Աստծու պատուիրանն:“

Հինգ եղբօր մինն ես եմ, որ սարսափում եմ լսելով,
Անդադար քարոզում էր մարգարէն Մովսէս խօսելով,
Մեռելոց տէրն եկաւ, դրխտն պատմեց ասելով,
Չարչարվումա աղբէրդ, սրտից գութն պակասելով,
Ոչ ողորմիս աղքատին, տեսնես դժոխքի տանջանն:

Մի՛ կարծէք թէ առակ էր ասաւ ու պատմեց անցկացաւ,
Համօրէն յանցաւորաց ճշմարիտ օրինակ ցուցաւ,
Զաքէոսն լսելով ողորմութեան դուռն բացաւ,
Պատուիրեց մեծատունին, շատ դժուար նրան թուեցաւ
Արքայութիւն մտանել դժուար է մեծատանն:

Երկիւղն ինձ պատել ա, ահիցն հոգիս կը դողայ,
Միտք եմ անում, մարմինս յետ ու առաջ վերջը հողաւ,
Թէ հարուստ ե թէ անանկ թէ ծառայ կամ թէ աղաւ,
Մահն, դժոխքի ահն մտքին պահի, քանի՛ սաղ ա,
Յատուկ Աստուծոյ սէրն ցանկայ պահպանել իմանն:

13.

Էս ա Աստծու պատուիրանն, վաղվան համար դարդ մի՛ անիր,
Խելք ու միտքըդ խիալդդ մարմնու վերայ բանդ մի՛ անիր:

Փարթամութեան մի՛ ցանկար, հոգիդ քարուքանդ մի՛ անիր,
Թէ մեծութեան մօտանաս, միտքդ հնազանդ մի՛ անիր,
Հինգ օրվայ կեանքիդ համար սուտ ու օղորդ անդ մի՛ անիր,
Սէրդ Աստծու հետ միացուր, չարի հեան բանդ մի՛ անիր,
Չափաւոր զովզդդ արա, ետրն քեզ ֆրսանդ մի՛ անիր:

Փառք տո՛ւր Աստծու պարգեւածին, մի՛ ասիր, թէ էս էլ քիչ ա
Մի՛ նախանձիր այլոց վերայ, թէ ընկերդ մարդամէջ ա,
Թէ բոլոր աշխարհը շահես, խնացիր որ վերջն հէ՛չ ա,
Տես Սողոմոն խնաստունին, նորա պէսն նէ՛չա նէ՛չա,
Որքան կարող ես, խոնարհ կաց, ինքդ քեզ հպարտ մի՛ անիր:

Արի՛ գնանք գերեզմանոց, մահիկ անենք այն տեղանն,
Ոչ թէ շատ, առ ժամանակ էդ ա մեր մարմնու զնդանն,
Երկնչում եմ ասելի ահեղ օրվայ վերջի բանն,
Աւքիղ դիմաց գրված ա Ստեղծողի պատուիրանն,
Ճշմարիտ բռնիր բանդ, զալդ զուլաբի Ֆանդ մի՛ անիր:

Զու՛մ բարի օրըդ քիչ ա պիտի որ միշտ զգաստ կենալ,
Ուրախ ես դու լաւ օրիդ, վատին էլ պէտք ա դիմանալ,
Քանի որ կենդանի ես, մահուան օրըդ մի՛ մոռանալ,
Աշխարհս անցաւոր է, յետ ու առաջ պէտք ա գնալ,
Մահիցն մի՛ վախացիր, ինքդ քեզ հիւանդ մի՛ անիր:

Գիտես, որ պատկերովդ դու է Աստուծոյ նման ես,
Գործքովդ մաքուր կացիր, ինչ որ ուզես, դու էլ կանես,
Տե՛ս, որքան հրաշք գործան սուրբքն համայն ճշմարտապէս,
Ե՛կ, սրանց միջնորդ քցիր, մին ճար կանեն քեզ Յովհաննէս,
Հեռացիր բամբասանքից, չար գործ մանաւանդ մի՛ անիր:

14.

Վա՛յ մեղաւորիս որ տանին ատեան ինձ,
Ատենում չունեմ պատճառելու բան ինձ:

Իսկ տէրունական պատմութեանից առել եմ ուրեան,
Ուրանա իլած հոգիս մարմնով կալան ու կապան ինձ,
Կապած, թաղցրած եմ քանդարի հիսաբն բերան ինձ,
Բերան ու տեսան, որ շահ չունեմ, բանտում արգելան ինձ,
Արգելան, տեղս մութն է ու խաւար, մին լոյս չի արան ինձ:

Լոյսն երկնից եկաւ գտաւ մոլորված ոչխարիս,
Ոչխար եմ ես անառակ, պանդուխտ եմ աշխարհիս,
Աշխարհումս չար աւազակն խոցոտեց տկարիս,
Տկարբքն տեսան, չօղնեցին անկեալ կիսամահիս,
Կիսամահ էի, Սամարացին տուաւ սպեղան ինձ:

Ինձ էն անպառուղ ծառի նման, Տէր, մի՛ քցիր հուրն,
Հուրից ազատի՛ր, տէ՛ր, յիմարիս բացիր կենաց դուռն,
Դռանդ մի՛ թող, որ տնտես ես ամբաստանեն ծուռն,
Ծուռ մեղքերս իմ առանց բանտի ների՛ր, մի՛ տո՛ւր սուրն,
Սուր բարկութիւնիցն ազատի՛ր, հանի՛ր, տա՛ր սէյրան ինձ:

Սէյրան դրախտից կորած էի, եկար, զտար ինձի,
Ե՛կ, մի՛ թող, որ ինձ խեղդի փողն, չար սատանան հնձի,
Հնձել տո՛ւր ինձ, Տէր հրեշտակաց, մի՛ թող որ հուրն խանձի,
Խանձել եմ հոգիս, սէր եմ քցել մամոնայ պղնձի,
Պղնձի նման ժանդոտել ա, արել ա վէրան ինձ:

Վէրանայ իլած իմ, քաղաքի դռնապանն ա յիմար,
Յիմար վախտումն, Տէ՛ր, մահ մի՛ տուր, յանկարձակի մի՛ տար,
Տանես, ինձանից մի՛ հարցուր, թէ ոչ կերակրար,
Կերակուր եմ ես անքուն որդանց, թէ որ դատես արդար,
Արդարոց յորժամ յեկայք՝ ասես, Տէ՛ր, կոչիր և խմանն ինձ:

15.

Գիշեր ցերեկ այրի հոգիս խնդրում ա դատ,
Էդ իմ անիրաւ դատաւորին ո՞վ կ'տայ խրատ,
Որ չունի բնաւ խղճմտանքից մնալ ու դատ,
Քցել ա հոգիս մեղքի մէջն, զարդարում ա վատ,
Ել չեմ իմանում, էս զարդն ի՞նչ անեմ, ո՞ւմ անեմ զանգատ:

Ոչ Աստուածանից ունի երկիւղ, ոչ մարդից ամօթ,
Յատուկ շինողն լաւ շինել ա պատուելի անօթ,
Ինքն իրանից դոյացել ա կրակ և կամ օդ,
Վառվել ա սիրով, աշխարհի հետ իլել ա ծանօթ,
Հէնց ա իմանում անցաւորիս հիւքն ա հաստատ:

Մայիլ ա իլել անցաւորիս սնտոի կեանքին,
Վիզն ծռել ա, խնդրում ա էս խեղճուկ հոգին,
Հերիք ա, արի՛ մուրվաթ արա, լսիր օրէնքին,

Քանի՞ մին պէտք ա ականջ դնես էդ խղճմտանքին,
Ախար սա մեզ խառնակվելով թողել ա բարբառ:

Ե՛կ մուրվաթ արա՛ էդ ոտխլին, դու հանի՛ր բանտից,
Բէլքի զղջալով դու պրծնես սատանի Ֆանդից,
Քեզի մին մաքրիր, ինձ աղատիր դժոխքի դարդից,
Քանի չի եկել էն մանգաղն, չի հնձել արտից,
Ե՛կ մին աղաչենք ստեղծողին զթած ու առատ:

Էսօր ու էգուց որտեղ իլի գայ հոգեհանն,
Ինձ խօշ կը տանի, քեզ կը դնեն հողի տապանն,
Վերջն դողալով պէտք ա զնաս ահեղ ատենն,
Ամենայն հոգու թողութիւն տալ հայցէ իվանն,
Տէր, դու ստեղծար, մի՛ կորուսաներ, ե՛կ, արա՛ իմ դատ:

16.

Թարի՛ջ անեմ, լսեցէք, Աստծու օրէնքն էս ա,
Նախ պէտք ա Աստուած սիրենք, իսկ պատուիրանքն էս ա,
Երկնէնք, ահ ունենանք, իսկ Աստծու կամքն էս ա,
Իսկ սիրենք ընկերներիս դիրքն ու կանոնքն էս ա,
Եղբարքն սէր միաբան, յատուկ հրամանքն էս ա:

Յատկապէս մեր դավաթն պէտքը չի մէնակ վայելենք
Մեր արդար աշխատանքից իսկ Աստուծոյ մասն հանենք,
Նոյն մասն ուրախ սրտով տնանկ աղքատի փայ անենք,
Որբ ու կարօտ ընդանեաց հոգսն քաշենք, միշտ պահպանենք,
Արդար ու մաքուր մարդկանց յատուկ գովասանքն էս ա:

Ի՞նչ օգուտ աշխարհն շահի, իւր հոգու հոգսն չի քաշի,
Կը դողի փողի վրէն, անցկանայ կեանքն վաշվաշի,
Պահպանված դովլաթն անօգնական ա ուրիշի
Վայրենի թռչունի պէս նա իսկ նման ա բայդուշի,
Ագահ, նաքեազ մարդերի սրտի իսկ բաղձանքն էս ա:

Յատկապէս կը պատկանի մարդն դովլաթն պահպանի,
Շուայլ ու նաքեազ չիլի իսկ չափաւոր քէֆն անի,
Ի՞նչ իրա ձեռքով տուաւ, յատուկ էն հետն կու տանի,
Հետքիցն ուղարկածն աւաղակն կու թալանի,
Այն կեանքում լաւ ապրելու միմիակ հնարքն էս ա:

Ուղումեմ մէկ բան ասեմ, շատ մարդի խաթրն կը մնայ,
Չասեմ էլ ճշմարիտն՝ ինքն էլ հաստատ իմանումա,
Ի՞նչ օգուտ ննջեցելին շոր հագցրած զարդարում ա (*)
Մի՛թէ նա էն զարդարանքով ահեղ դատաստան դնում ա,
Հողից կարօտ ա թողնում, իսկ նորա տանջանքն էս ա:

Մեր արարիչ փրկիչին կտաւով գերեզման դրան,
Մի՛թէ այս մեղաւորն գերազանց է քան զնորան,
Պարծանք ա ու գովասանք թարխի անեն ու զարմանան,
Բնաւ շահ չունի հողին, թէ դուզ հազար գովասանք տան,
Յատկապէս հպարտութեան պարծանալոյ հիմքն է սա:

Արարիչ ստեղծողն իսկ որ յանձնեց հողը հողին,
Բայց մեռել զարդարողն պարծանում են իրանց փողին,
Չում որ նա հարսնացել ա իւր արարիչ ստեղծողին,
Վայելո՛ւ է զարդարանքն, հարսն արժան ա իւր քօղին,
Էս անցաւոր աշխարհքի վերջն զարդարանքն էս ա:

Հողին էն կեանք ա դնում, շոր զարդարանք չեն հարցնում,
Եթէ արդար հողի ա, ճերմակ հանդերձ են հագցնում,
Մտքներն փառք երգելով առ Աստուած են վերացնում,
Անարատ մաքուր կուսանք անկեղծ տեղն են լքցնում,
Զարդարանքն դի՛ր մի կողմ, իսկ որ նրանց փառքն էս ա:

(*) Այդ սովորութիւնը բաւական երկար ժամանակից մինչև այժմ իսկ շա-
րունակվում է Աստրախանում և ժողովուրդը չէ կամեցել հաւանալ դորա
տխտը հեռանքները, որի վերաբերութեամբ կարելի է մի համառօտ տեղե-
կութիւն ունենալ Նոր Արմէնի յօդուածից, «Մեղու Հայաստանի» լրագրում
1874 թ. 8. փ.

Իվանն միտք ա անում, էս աշխարհս է ճանապարհ,
Մարդ կայ, որ սուրբ օրէնքից գամ ա գնում ա բէխաբար,
Երանի տամ էն մարդին գործքերն առաջ գնում ա վառ,
«Ծառայ բարի» ասելով՝ ընդունի տէրն բարերար,
Երջանկութիւն ճշմարիտ անմահութեան կեանքն էս ա:

17.

Սիրելիք, էս աշխարհէն շատ մարդ կայ, գանգատ ա անում
Աշխարհն չէ մեղաւոր, ինքն գործքն վատ ա անում,
Բարին արհամարում ա, իսկ չարն արմատ ա անում,
Թէ մին լաւութիւն անի, էն էլ իսկ թերատ ա անում,
Զուռի բնաւ գործք բարի, հէնց դարտակ ումուտ ա անում:

Տէրն ինքնին ա կամենում, էս աշխարհքն մեք վայելենք,
Զում որ մենք չենք անասուն, խելքով մտքով բանական ենք,
Նման եմք հրեշտակաց, մի՞թէ մենք անբան հայկան ենք,
Պէտք ա որ մեզ ճանանչենք, չափենք կշռենք ու զին անենք,
Երկնաւոր հայրն մեզի որդի հարազատ ա անում:

Զում պատկեր ես Աստուծոյ, պիտի որ քեզ պահես մաքուր
Ի՞նչ օգուտ ցնծայ մարմինդ, էդ խեղճ հոգիդ իլի տխուր,
Աշխարհն վայելում ես, հոգիդ էլ մէկ բաժին տո՛ւր
Դու ես նրան օգնական, չունի նա ազգ կամ մէր ու քուր,
Քեզանից զիշեր ցերեկ աղաղակ ու դատ ա անում:

Զում ասում թո՛ղ դովաթդ, ե՛կ ձեռ վեր առ էս աշխարհէն
Տուել ա քեզ բարութիւն անհատ, անհուն բարերար էն,
Արժան ա, միշտ վայելի՛ր, գործի՛ր բարի, փախի՛ր չարէն,
Զիցէ թէ ձեռքդ քաշես որբ ու տկար կարօտներէն,
Էս բարի գործքն ա, որ քեզ ատեանն անպարտ ա անում:

Իսկապէս մեր գործքերն կամ արծաթ լինի կամ ոսկի,
Տէրն իսկ հատուցանի էն ահեղ հրապարակի,
Թէ խոտ ա, փէտ ու դամիշ, արժանի լինի կրակի,

Ազգ ընտանիք չեն օգնել, թէ դուղ հազար աղաղակի
Գործքն ա իսկ օգնական, հոգիդ անարատ ա անում:

Երանի՛ տամ էն մարդին, ողորմած ա ու բարերար,
Նորա գործքն ա բարի, իսկ սրտումն ճրագ ա վառ,
Վա՛յ տվէք էնպէս մարդի աղահ նաքեաղ գործքն ա չար,
Երկմիտ ու թերահաւատ հպարտ նախանձ միտքն խաւար,
Անողորմ մարդկանցը տէրն գատապարտ ա անում:

Աբրահամ հայր հաւատոյ Մեղքիսէթին ետ տասանորդ,
Ճշմարիտ Քրիստոսի մարմնոյ արեան իլաւ հազորդ,
Եւ Յակովբ նորա թոռը նորանից յետ իլաւ յաջորդ,
Ուստ զրեց Աստու հետ տասանորդ տալ հանապազորդ,
Օրինակ ամենեցուն նահապետն ուխտ ա անում:

Մովսէսն օրէնք դրաւ տասանորդել իսկ եղբօրն
Զի գտնվիլ ձեր միջին որբ ու կարօտ տկարներն,
Տէրն ինքը հրամայել է հան գանձիցդ հին ու նորն,
Նորիցն տասանորդ տո՛ւր, կառավարիլ չքաւորն,
Իսկապէս կատարողն գործքն մարգարիտ ա անում:

Իցէ թէ կը բամբասեն, թո՛ղ վատաբանեն իվանին,
Զում որ ինքն քասիւր ա, յորդորում ա մեծատունին,
Ողորմութիւնն պարծանայ բարձր ձայնով դատաստանին,
Ճշմարտութիւն գործողն զայ համարձակ լոյս ատենին,
«Եկա՛յք օրհնեալք» աջ կողմին, ձախ կողմին ըռադ ա անում:

18. (*)

Ականջ արէք, աղաներ, երկու աշուղ հիւր են եկել
Փառք սրանց ստեղծողին, միտքներն սուր են եկել:

(*) Մի քանի անձանց պատմութեան համաձայն՝ այս երկու աշուղները Եա-
ղուբ-Օղլիքն են եղել: Թ. ֆ.

Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Սուրբ Կարապետի վանքից ողջ և առողջ լուր են եկել,
Մաքուր սուրբ գերեզմանից անուշահոտ բուր են եկել,
Եօթն անուամբ շնորհօք անըսպառ աղբիւր են եկել,
Բոլոր համայն սուրբերից անմահական ջուր են եկել,
Իսկապէս խորհուրդ արած ոսկի սափոր լի են եկել:

Փառք տալով մին միտք անենք էն անեղ բանն անհասի,
Տուել ա սուրբ շնորհքն սրանց քցել ա հաւասի,
Յատուկ պարգև ա տուած սուրբ Մկրտիչ Յովհաննէսի,
Վառվել ա էշխի սիրով, բաղցր և անուշ կը խօսի,
Բորբոքված կրակի պէս անհանգչելի հուր են եկել:

Շատ կարօտ փափագ էինք էսպէս անուշ ընթերցաթի,
Անխալ յարմարապէս մէյդան բացան մարիֆաթի,
Քաղցր համեղ խօսքերով ակորժ իլան ամեն մարդի,
Լսողն մուշտաղ իլաւ ինչպէս բիւրբիւլն կարմիր վարդի,
Վարդ, ըռահան, սուսամբար ծաղիկ համասփիւռ են եկել:

Իսկ համեստ բնութիւնով ընթերցաթ ու սաղ արեցին,
Հաւասար արք և կանայք լսողներն հազ արեցին,
Մէկ մէկու իմաց տալով հաւաքվան փարվաղ արեցին,
Բոլոր հազ ասողներն մրթմրթալով տաղ արեցին,
Տեսան խօսել չեն կարող, մտքներինցն շուռ են եկել:

Այսուհետեւ ետդ կանենք սրանց անուններն տալով,
Բոլորքս ցանկանում ենք, որ Հաշտարխան միան տարով
Ի՞նչ անենք, կարօտել են օթեւանն փափագելով,
Սաղ սալամաթ եկել են, ողջ ու առողջ գնան բարով,
Ի վանն չի մոռանալ, չու՞մ որ սրտին զուր են եկել:

19.

† Պատն ուտիս միմեանց հուշաթ արեցին,
Ուտիսն ասաւ մարդկանց դովրանն ես եմ,

Պատն ասաւ մարմնով ինձ հետ սէր չունեն,
Հոգիների յատուկ սէյրանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ սէյրանումք ծառ չունես,
Երկու երեք ճրագ մին տեղ վառ չունես,
Աշխարհքին դովելի լաւ բարբառ չունես,
Զովղ ու սաֆայ քէֆի մաքանն ես եմ:

Պատն ասաւ, ինքս ինձի ծառ եմ ես,
Քան գծրագ միշտ լուսաւոր վառ եմ ես,
Երկնային եղանակ երգ բարբառ եմ ես,
Ճշմարտութիւն մարդկանց բերանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, ինձնով սարքում են մէջիս,
Սիրով և միարան մօտս են զալիս,
Քէֆ եմ նշանաց տալիս ինչպէս հարսանիս,
Քաղցրահամ բարելի սեղանն ես եմ:

Պատն ասաւ, մէջիսդ ինչի՞ նմանի,
Մեղաց հետ բամբասանք ՚ի քէն ծնանի,
Հակառակ կը խօսեն սուրբ պատուիրանի,
Անուշահոտ բուրմամբ խորանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, ի՞նչ ա քու զօրութիւնդ,
Լօրի, դարօխ, կապար, ոսպ ու գէյթունդ,
Հէնց էդ ա, որ համեստ ա բնութիւնդ,
Հարբու հուրբով խօսող սուլթանն ես եմ:

Պատն ասաւ, դովելի է համեստն,
Տէրն անիծէ անհնազանդն և հետտն,
Ես եմ ճգնաւորաց լուսոյ ըզգեստն,
Նրանց բնակութեան կայանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, զազ, մերի հաւ, զօլ ունեմ,
Խաւհար, զուրգար, զօշ, խորոված բօլ ունեմ,
Լաւ ձուկն որսալու ջուրի գիօլ ունեմ,
Երկնքի թռչունքի ուռ կանն ես եմ:

Պասն ասաւ, դրիտ ասար, ուռկան ես,
Ազահ մարդկանց խելքն միտքն պարտ կանես,
Վերջն կը հաւաքես, դժոխք կը տանես,
Նրկից արքայութեան զրանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, ինձնով ա զովդ ու սաջան,
Բացում են սեղանն, հեփում են դաջան,
Բաղ չեն տանում բնաւ քեզպէս բէրաջան,
Զայիր չիման ծաղկեալ զիւշանն ես եմ:

Պասն ասաւ, անցաւոր ա զիւշանդ,
Արբեցութեան մեղաց պատճառ նշանդ,
Հակառակ օրինաց քօլ արած բանդ,
Հայրապետաց դիրք ու կանոնն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, դիրք ու կանոնն ի՞նչ ա,
Պասն ուտողի համար յատուկ ոչինչ ա,
Որքան ուտեն, էլի կասեն թէ քիչ ա,
Նրանց համար իսկ պատուիրանն ես եմ:

Պասն ասաւ, ես եմ հիմքն օրէնքի,
Ճշմարիտ հաւաքի սուրբ պատուիրանքի,
Դու կապեցիր ծաղկեալ դուռն դրախտի,
Կրկին խոստացեալ օթեանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, ինձ սիրողն հարուստ ա,
Գովասանքներն ինձի տված դրուստ ա,
Քեզնից զանդատովում են, ասում են վատ ա,
Նրանց սրտի խորհրդարանն ես եմ:

Պասն ասաւ, ես պարիսպ եմ լուսապատ,
Թէպէտ ինձանիցն անում են գպնգատ,
Իսկ իմ ժողովուրդս տնանկ ա աղքատ,
Նրանց յոյս հաւատքի իսկ սիւնն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, իմն են իշխանք մեծատուն,
Իմ մօտ են հաւաքվում իմաստունք զիտուն,

Նրիտասարդ անձինք քօլ իշխանագուն,
Նրանց սրտի իսկ սիրականն ես եմ:

Պասն ասաւ, իշխանների որդիքն,
Հաւատքի թուլ ու որկրամոլ մարդիկն,
Պաս ուտում են շաղախվում ա հոգիքն,
Նրանց հոգու իսկ քաւարանն ես եմ:

Ուտիսն ասաւ, թէպէտ բարեաւ պարարտ չեմ
Նրանց մեղքին ես չեմ պատճառ, անպարտ եմ,
Պասի միտքն ասեմ, խօսքս աւարտեմ,
Նրա մտքով շատ անպիտանն ես եմ:

Պասն ասաւ, ինքդ քեզի իմացիր,
Հակառակ օրինաց ընդդէմ մի՛ կացիր,
Ինչ քեզ հրաման ա, հաստատ մնացիր,
Քեզնից աւել իսկ պարտականն ես եմ:

Թէ զիտուն ես, պաս ուտիսին վճիռ տո՛ւր,
Պաս ուտողն ա ուրախ, չուտողն ա տխուր,
Ուտողն ա շաղախված, չուտողն ա մաքուր,
Մեղապարտ շարադրող Իվանն ես եմ:

20.

Ո՛վ արդար դատաստան, չունեմ ինձ պատասխան,
Արժանի եմ կապման:

Ծանի՛ր հարսանիսն տէրունական, առաին արքայութեան,
Հրէայքն անդ հրաւիրեցան, գնալ ոչ կամեցան,
Տէրն առաքելոց տայ հրաման, կոչեալք չէին արժան,
Վայ ինձ, կոչել են, չունեմ պատմութեան, ոչ տալու պատասխան
Արժանի եմ կապման:

Ես եմ Աստուծոյ ծառայ ու նոքար, որ ետ ինձի քանքար,
Որ միշտ գործքովս լինեմ շահարար, քթնեմ հոգուս մին ճար,

Ահա զատենին տունէ ինձ համար, թէ որքան շահեցար,
 Ընդէ՞ր քանքարն երկրում թաղուցար, ո՞վ դու ծառայ չար,
 Խակոյն հրամայէ ծառայդ արժանի է անքուն ցրտան,
 Հրոյն անվախճան:

Այսարն Աղամն էր, որ փառքն կորոյս, մոլորվաւ անյոյս,
 Որ բանն ծնաւ անարատն կոյս, եղև մեզ բարի յոյս,
 Ի խնդիր եկաւ կորած ոչխարացս զտաւ, բարձաւ իւր ուս,
 Ո՞վ դուք բարեկամք իմ սիրեցելոյս, խնդացէ՞ք եկն լոյս,
 Սա մեղաւոր էր, եկն ապաշխարան, երկնքում ցնծան,
 Անչափ ուրախանան:

Աղամն էր, հօրէն որ բաժանվեցաւ, փառքից զրկվեցաւ,
 Անառակի պէս ինչքով վատնեցաւ, այլոց ծառայեցաւ,
 Սատրիկ սովիցը ինքնին զղջացաւ, առ հայրն ընթացաւ,
 Լալով ողբալով մեղայ քեզ կոչաւ, հայրըն զթացաւ,
 Եզն պարարակ միահատրիկ զենաւ, բարեկամք խնդան,
 Մեռեալն եղև կենդան:

Աղամն էր անկաւ ձեռս աւազակին, չար սատանային,
 Որքան մարգարէք որ պատահեցին տեսին ու անցին,
 Բայց երբ պատահեց այն Սամարային, ձէթ պատեց խոցին,
 Եւ տարաւ յանձնեց պանդոկսպետին, սուրբ վարդապետին,
 Եւ տուեց նմա երկու դահեկան թէ տո՛ւր դմա դարման,
 Մինչ իմ զալստեան:

Ծառ եմ Աստուծոյ պիտի պտուղ տամ, որ քաղեն ամէ ամ,
 Ծաղկեմ հաւատով, լինեմ բարեհամ գործով ամենայն ժամ,
 Յուսով Աստուծոյ կամքն իմանամ, սիրով միանամ,
 Անկանիմ մեղքում, անպտուղանամ, անէջ հուր զնամ,
 Տայ այդեգործին տէրն հրաման, հա՛տ ծառդ ՚ի հուրն այն,
 Երկիրդ առնէ խափան:

Ե՛կ ծանուցանեմ բանն կուսանաց, լսի՛ր ունկերդ բաց,
 Յրինակ է ձեզ զգայարանաց, որ լինին նոքա միշտ սանձահարած:

Մինչ ՚ի դալ փեսային դու կացիր վառված, չի լինիս հանդած,
 Լնչպէս յիմարքն մնացին քնած, վերջներն իլաւ լաց,
 Մօլին հարսանիս, դուռն փակեցաւ, յետոյ յիմարքն դան,
 Մնան արտաքաման:

Միտքը մարմնի վերայ է տնտես, կառավարիչ պէսպէս,
 Չիցէ՛ թէ հոգւոյդ բարիքն վատնես, օրէնքն առնես անտես,
 Արա՛ բարեկամ չար մամոնայէս, կընդունեն քեզի նես,
 Իցէ թէ ոմանք մեղանչին առ քեզ, բաշխի՛ր կամ արա՛ կէս,
 Եւ երբ քեզանից լինեն ամբաստան, տէրն տայ զովասան,
 Գործոյդ իմաստութեան:

Աամիս պարտատէրս դու իմանաս, քննի՛ր մտօք հա՛ս,
 Մեղօք Աստուծոյ միշտ պարտական կաս, պիտի որ համար տաս,
 Իցէ թէ ոմանք առնեն քեզ վնաս, մի՛ արա բառ, բաս,
 Հաշտրվիր հետն, խռով չի միաս, որ մահն ա մօտահաս,
 Չիցէ թէ տէրն կոչի քեզ ատեան, մտանես զընդան,
 Մինչև ՚ի հատուցման:

Աղամն էր այն զրամն կորուսեալ աղբում շաղախեալ,
 Աստուածութիւնն է իւր ճրագ վառեալ, խաշն աւել ածեալ,
 Երկնային զօրքերն զրացիս կոչեալ, լերո՛ւք ուրախացեալ,
 Տեսէ՛ք զի գտի զրամն կորուսեալ, արեամբս լուացեալ,
 Խակոյն երկնայինքն ուրախացան, արարին խրախճան,
 Կորուսան եղև գտման:

Թէ կամիս զիտել, սերմանայանն է Աստուծոյ բանն,
 Են ոմանք լսեն զիրք ու կանոնքն կամ սուրբ պատուիրանն,
 Անկանին հօգս ու վաստակ ու ջանն էդ ունայն դովբանն,
 Եւ հեղձուցանեն հողի ու ջանն և անմահ կեանն,
 Իսկ ոմանք բարի երկիրն անկան, ծաղկին պտուղ տան,
 Մինչ թիւ հարիւրեան:

Ե՛կ սէր մի՛ քցիր մամոնայ ժանգի, չարին կ'տայ բանտի,
 Աստուծոյ կապած սէրն կը քանդի, կը քցի քեզ լանդի,

Լստով սատանան քցում ա Ֆանդի, որ հոգին էլ ծանգի,
 Կը ներկի մեղքով ըռանդ ըռանդի հազար բաբաթ հանդի,
 Լսի՛ր, ինչ կասէ սուրբ Աւետարանն, որք սիրեն մամնան,
 Աստուծուց հեռանան:

Մարդ պիտի լինի ծառայ խմաստուն, ամենայն բանի բուն,
 Դռնապանի պէս միշտ մնայ արթուն, ոչ մտանի քուն,
 Ոչ դիտէ մահն երբ կը գայ իւր տուն և թէ ո՛ր ժամուն,
 Են, որք արբենան, չարեաւ զբաղնուն, վերջն լինի մաղբուն,
 Դայ տէրն ծառային ոյժ տայ անարգան, չար Յուդայի նման,
 Կորուստն է յաւիտեան:

Ե՛կ թարխն անեմ բան գառաստանի էն ահեղ ատենի,
 Ո՛վ ոք բանդարկեալք ՚ի բանդից հանի կամ ջուր արբուցանի
 Քաղցեալն լնու մերկ հագուցանի, էդ հետն կրտանի,
 Լստունցով կապի լեզուն խփանի, ինչ վախտ կը հարցանի,
 «Երթայք յինէն» խփոյն վճիռ տան «եկայք» ասէ տայ ձայն,
 Որդւոց արդարութեան:

21.

Աստուած Մովսէսի ձեռքով ուղարկաւ ձեզ համար պատգամ,
 տիրական ձեռքով ա զրված,
 Եւ ես մեղաւոր հոգիս կարգել եմ քանիցս անգամ, զրիստ
 մարգարիտ է շարված,
 Յոյս հաւատով ընդունողին՝ ցնծալով աւետիս կը տամ, որ
 զբախտի դուռն ա բացված,
 Չեմ զաղարել ես զովելից քանի որ կենդանի ես կամ,
 արքայութիւնն զարդարված,
 Թէպէտ ինքս լի եմ մեղօք, հոգւով մորմնով, կը հաւատամ
 ամեն չարին բերդ ա շինված,
 Զնծայ Աստուած սիրողն, որ տէրն ինքն էր զրողն, մաքուր և
 սուրբ էր բերողն
 Քցել էր երեսին քօղն,

Բոլոր ազգն իսրայէլի երկիրպագեցին միակամ, երեսն էք
 լուսով նկարված:

Նախ՝ տէր Աստուածդ ես եմ, չկայ այլ Աստուած ոչ ով,
 որ հաւատան նախահարքն,
 Երկունջին խօսքն էս ա սիրել Աստուած բոլոր սրտով,
 կատարվի Աստուծոյ կամքն,
 Երեքինջին՝ երգում մի՛ կեր անուն սուտին, գնելով, մի՛ պաշտեր
 արծաթի կուռքն,
 Չորսինջին՝ որ է կիրակին պարապ կաց էլիր աղօթքով, կատարվեց
 Աստուծոյ գործքն,
 Հինգինջին՝ հնազանդ կացիր, ծնողացդ պատիւ տալով, որ
 աւելանայ քու կեանքն,
 Տէրն տուել ա հրաման, կապելայ մեր հետն պայման, պէտք ա
 որ պահենք անխափան

Մինչև ՚ի դուռն գերեզման.

Եթէ որ կայնեցիր շարթի, ես էլ կրկին կը խոստանամ, ինեւ
 անմահ սեղան նստած:

Վեցինջին՝ մի՛ սպանանիր, խոցոտելով դու ըզմարմին, առնես
 անէծքն Կայէնի,
 Օխտինջին խօսքն ա մի՛ շնար, խառնակելով անըզգամին, որ
 չընկես հուրն գեհենի,
 Ութինջին՝ մի՛ գողանար, զրկելով աղամայ զարմին, պատիժն
 որդն ա կենդանի,
 Իննինջին՝ սուտ մի՛ վկայիր հախ ու նահախ ամեն բանին, սուտն
 որդի ա սատանայի,
 Տասնինջին՝ մի՛ ցանկալ ընկերիդ կնոջն կամ թէ ինչ ունի,
 իսկ քօնն էլ քեզանից ելանի,
 Տէրն տուել ա մեզ խրատ, պէտք ա հինգն պահենք հաստատ,
 հնգին հետեւին ա վատ,

Ել վերջն չի անես դանգատ,

Ինչպէս պատուիրեց աղամին, էնպէս էլ մեզ խրատ ա տամ
 պէտք ա որ ճշմարիտ կացած:

Նախնի պատուէրն Աստուծոյ տէրն էլ հաստատեց կրկին,
 հաւատով կամքդ կատարվի,
 Տվաւ մեզ չորս զլուխ զիրքն ճշմարիտ խօսքերն ա անդին,
 փրկութիւն էնտով կը ճարվի,
 Քաղցր ախորժ առաջներով բոլորն գրել ա սարքին, լսողն
 ախանջին հալվի,
 Աթէ իստակ սիրտ ունենաս, միտքով ախանջ արա կարգին,
 սէրդ էլ հեան կը վառվի
 Սիրովն միշտ խրատելով, քարքար ա տալիս երեքին, վայ նորան
 որ կը զարարվի,
 Տէրն տե՛ս թէ որքան ա հեզ, արաստունքով մտաւ պարտէզ,
 չարչարվելով գտել ա մեզ,
 Պէտք ա մաքուր պահես զու քեզ,
 Ախար վերջն քեզ կը կանչի, թէ ե՛կ, տեսնեմ ուրախանամ,
 մալր գործքովդ հագնուած:

Եթէ ճշմարիտ իմանաս, հաւատքըն ա մահալի քար, տէրն
 մեզ էնպէս ա փորձում,
 Ինչպէս սուրբ զիրքն էլ վկայի, յոյսն էլ նրան ա ծոհվար,
 լուս ա տամ շաքարն ա բացում
 Տէրն կրկին հաստատում ա, սիրով իլեցէք եղբայր, նոր օրէնքին
 հիմ ա քցում,
 Սողոմն էլ միշտ քարոզում ա, գործքով են էստունք կենարար,
 ահա՛ տալիս եմ իմացում,
 Էն ահեզ վերջի ատենին, մայր անարատ ծնօղ բանին, խղճիդ
 բոլոր բանդիվանին,
 Եւ ողորմելի իվանին,
 Եթէ դժօխքից ազատվեմ, ճշմարիտ քեզնից կիմանամ, գու
 ես ինձ պսակ բոլորված:

22.

Ինքնակալ, օգոստափառ իսկ զօրեղ կայսրը ես առատ,
 Բարձր հզօր բաղկաւրդ յաղթող թագաւոր ես առատ:

Ճառագայթեալ արեղակ, պայծառ լուսաւոր ես առատ
 Անպարտելի զօրութեամբ մեզ հովանաւոր ես առատ,
 Քաղցրահայեաց զթութեամբ, զթած, բարերար ես առատ
 Հայրախնամ տեսչութեամբ, միշտ խնամարար ես առատ,
 Հպատակ ազգ եւ ազանց իսկ երախտաւոր ես առատ,
 Քո բոլոր ենթակայից արթուն ակնարար ես առատ,
 Ի մէջ բոլոր կայսերաց անյաղթ հաշտարար ես առատ:

Նիկողայ Պավլովիչ, Աստուած քնդ քեզ իսկ տեսնես,
 Սերորէք ու քերորէք մինիստիրքն նշանակեն,
 Երկոտասան սէնատորք առաքելոց կը նմանեն,
 Ճշմարիտ արդարապէս իսկ եւ ուղիւ զիվան կանեն,
 Զօրքդ իսկ նման դասուց պաշտեն զքեզ փառաբանեն,
 Առ հասարակ ժողովուրդ կայսերիդ երկիրազանեն,
 Ողորմած կայսրը գովել իսկ համայնից տէր ես առատ:

Նիկողայ Պավլովիչ, պայծառացեալ իբրեւ արեւ,
 Գերազանց քան դամեհայն կայսերաց ես լոյս ակներեւ,
 Անյաղթելի զօրութիւն ամպ հովանի արծուաթեւ,
 Գեղեցիկ հիմնաւորեալ մահակով փայտաղդ բարեձեւ,
 Շրջի սուրբ հրամանդ առ ընդհանուր ազգս պարգեւ,
 Զօրապետք եւ զսնդք զօրաց գերազանցեալ անձինք պարթեւ
 Փառաւորեալ զօրութիւն լուսափայլ զամբար ես առատ:

Նիկողայ Պավլովիչ, քաղցր, առատ, տէր, ողորմած,
 Սարսափին միշտ զողալով չար թշնամիք, քօլ արարած,
 Ձեռամբդ տիրապետես ծով ու ցամաք լայնատարած,
 Կալ մնալ միշտ անասան հայցեմք ի տէր բաղկատարած
 Ազգէ ազգ որդւոց որդի հաստատ կացցես մինչ կատարած,
 Անթառամ սուրբ պսակին արժանացո՛ւ սորան, Աստուած,
 Ստեղծող տէրդ գովել օգնութեան հնար ես առատ:

Պետերբուրգ կայսերանիստ անդ է զիվան ու դատաստան
 Երկիրն յոյժ բարելի, աղբիւր, գետեր, ոսկու մալան,
 Ընթանան անթիւ նաւեր ինգլիզ, Շվեդ, Ֆրանգաստան,

Բուխարայ և Օսմանցին Պարսից երկիրն Հնդաստան,
Չինիմաչինի հետն ապրանք առնեն և ապրանք տան,
Յանկայի քօլ աշխարհքիս գովեն Նիժնայի եարմարկան,
Բոլոր վաճառականաց արձակ ճանապարհ ես առատ:

Արևելից արևմուտք, հիւսիսի կողմն և հարաւ
Վերջացան քօլ թշնամիք ջնջելով առաւ, զարգարաւ
Պատուական եպիսկոպոսք բաժանել ես թարաֆ, թարաֆ,
Սարքել ես գուբերնեաներ, իշխող են գեներալ զրաֆ,
Ապահով ակնարկութեամբ հովուել անսխալ, անխաֆ.
Գեղեցիկ առուտուրով քօլ քաղաքումս կայ սառաֆ,
Հովուապետ տէրդ գոյով, իսկ օրինատէր ես առատ:

Գեղեցիկ տէրութիւնդ յատկապէս դրախտի նման,
Բոլորն աստիճանով կարգել ես ինչպէս նարդիւման,
Հաւասար քօլ քաղաքում գերծալ բացած կանեն զիւման
Ամեն տեղ մանկանց համար հաստատուել ես ուսումնարան,
Անտէր, անճար հիւանդին իսկ շինել ես բժշկարան,
Ամենայն գեղ ու քաղաք կարգել ես անքուն պահապան,
Պարիսպ ես անքակտելի, զթաճ, ազգասէր ես առատ:

Անյաղթելի զօրութեամբ տիրապետար լեհաստանն,
Ահեղ հզօր բազկաւրդ յաղթար Օսմանցու Սուլթանն,
Ոչ կարաց ընդդէմ կենալ, հարկ տվեց, կապեց պայմանն
Իսկապէս տիրապետար բոլոր երկիր վրաստանն,
Անպատմելի հնարիւ իսկօյն առար երևանն,
Լսելով սարսափեցան իւր կողմերով քօլ Իրանն,
Անպատմելի զօրութեամբ մշտապէս գէնհար ես առատ:

Իսկ հմուտ արուեստագէտք, ճարտար գիտունք անհամար,
Պիտանի ազգ և ազանց բոլոր աշխարհքն զարհուրար,
Յաղթեցիր քօլ թշնամիդ, քաշար սուրն, առար աւար,
Քանդար բերդ ու քարերն, բացար լէն, արձակ ճանապարհ,
Եջմիածին տաճարիս Լուսաւորչի ազգի համար,

Ծագեալ իբրն արեգակ ճառագայթ լուսոյ կամար,
Իլանին ազգիս հայոց Փրկիչ կենարար ես առատ:

23.

Սերովբէք Քերովբէք դասք հրեշտակաց
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի,
Ժողովքն արդարոց մաքուր կուսանաց,
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Եօթն անուն շնորհօք սուրբ կարապետն,
Ցանկերկու առաքեալք օրինադէտն,
Յիսուս Սամարացի մեծ վարդապետն
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Սուրբ Ստեփաննոս մեծ սարկաւազն,
Աբգարին ընծայված սուրբ դաստառակն,
Բոլոր ուխտատեղեաց սուրբ պատարազն,
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Աստուածային զրաճ սուրբ պատուիրանն,
Հայր Աբրահամու, օրհնեալ սեղանն,
Քրիստոսի մաքուր լոյս գերեզմանն,
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Որ վասն մեր զենաւ Աստուծոյ գառն,
Քրիստոսի կապված սուրբ օրհնեալ ծառն,
Աստուածային օրհնութեան բարբառն,
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Դրախտիցն բղխած էն չորս յառաջն
Սուրբ Դրիդորի պատուական աջն
Քրիստոսի արիւնաներկ սուրբ խաչն
Ականջ դնողներին օգնական իլի, պահապան իլի:

Բոլոր ուխտատեղիք սուրբ Եջմիածին,

Փրկին աշխարհի Յիսուս միածին,
Ի վանն խնդրում աւրբ Աստուածածին,
Ականջ զնորներին օգնական իլի, պահապան իլի:

24. (*)

Ընկալայ գովասանքդ անկեղծ սէրդ որդիական,
Յարութիւն որդի կոչեմ, տամ օրհնութիւն քեզ հայրական
Յնծալով զուարճացայ իսկ բանիդ գովասանական,
Հաստատ սիրելութիւնն է ըստ հրամանի տէրունական
Սէրն է իսկ գովելի որպէս լոյս արեգական:

Հայցեմ տէրն տացէ քեզ սուրբ շնորհն առատապէս,
Լցուցէ իմաստութեամբ երկար կենօք բարեաւ պէսպէս,
Կալ մնալ միշտ յաջողակ, հաստատ անշարժ իսկ մշտապէս,
Առնես սրախը խորհուրդն հոգւով մարմնով ճշմարտապէս
Աստուծոյ սուրբ կամօքն կեանք ապահով վայելչական:

Երկիւղած ես Աստուծոյ բանական դիտուն հանձարեղ,
Լցեալ ես իսկ սուրբ հոգւով, զոր տէրն 'ի վերուստ եհեղ,
Բղխեալ աղբիւր անուշակ, բարբառդ է քաղցր և համեղ,
Լսողներն գովում են, թարիֆ են անում ամեն տեղ
Ճշմարիտ և իսկապէս իսկ սէրդ բարեկամական:

Ժողովքն բոլոր սրբոց միշտ եղիցի քեզ պահապան,
Առաքեալք և մարգարէք, զօրք հրեղէնք համանգամայն
Մարտիրոսք և ձգնաւորք, սուրբ հայրապետքն ամենայն
Տիրամայր Աստուածածին, նորա աղօթքն մայրութեան
Ղենի քեզ իբրեւ պարխապ կենարար խաչն փրկչական:

(*) Այս երգը առել է հանդուցեալ խմբի իբրեւ պատասխան Յարութիւնի (աշուղի անունը Զահիլ Օղլան) գովասանական երգին, տես նորա երգերում համար 14: Պիտի նկատել որ մեր աշուղքը մի որ և իցէ անմին գովելիս, անցել են բան զաւիագանցումիւնը: Աստուծոյ հայ ժողովուրդի մէջ երևումէ այս (եմէ կարելի է այսպէս անուանել) ախտը ընդհանրապէս: Յ. Փ.

Օրհնութիւն Աստուածային, զոր ետ տէրն Արքահամին,
Իբրեւ աւաղ և աստեղք հաստատութիւն նրա զարմին,
Տացէ քեզ բարի զառակ տէրն փառաց նման նմին,
Սիրելիք և բարեկամք ինչ վախտ լեք, ասէք ամին,
Խնդիրն խեղճ ի վանի լինի առ Տէր հաճոյական:

25.

Ո՛վ ստեղծող տէր բարերար, արեւ ես մեզի ումուղվար,
Երկնքումն քաղաք շինար, արքայութիւն անուն զբար,
Անգին քարով հիմքն քցար, եաղութ, զումբուրթ, լալ ու զոհար
Մաքուր ոսկւով պարխապն արար, պայծառ լուսով զառ վարադար
Երկոտասան դուռն բացար, մարգարիտ դուռներ կախար,
Գիշեր ցերեկ լոյս ա լուսով, միջին լիքն ա մաքուր կուսով,
Իսկ մեք էլ խնդրում ենք յուսով, արդարոց իլենք բարէբար:

Արի՛ զնանք արքայութիւն, չորս կողմն լիքն ա բարութիւն,
Ինչ վախտ որ կիլնի յարութիւն, կործանվի ամեն չարութիւն,
Տէ՛ր, ե՛կ մեզի տուր զօրութիւն, սուրբ և անարատ մաքրութիւն,
Խնդրեմք 'ի քէն երրորդութիւն, արժան արա զանք տեսութիւն,
Առանց քեզ տէր, ես ի՛նչ անեմ, մեղքի միջին բանդիվան եմ,
Թէ մեղքով հոգիս կըսպանեմ, դու ես ինձի տէր կենարար:

Արքայութիւնն ինկի ծառ ա, վարդ, ըռահան սուսամբար ա,
Զորս կողմն մուշկ ու ամպար ա, անուշահոտ նուսուխար ա,
Ծաղկունքներն հոգուս ճար ա, սիրտս սիրով սրահար ա,
Միջին նստած արդար դառ ա, օխտը ճրագ կողքին վառ ա,
Նկէ՛ք սրա լուսով զնանք, մի՛ կարծէք թէ ճամբին մնանք,
Լալով թախենք դուռն բանանք, ներսը տար մեզ տէ՛ր ու բախարար:

Քօլ աշխարհիս բաղչա բաղն, զարգարված տունն օթալն,
Արեգակի լուսին, աստեղն ոչ գոյ նրան նմանողն,
Հայր և որդի լոյս ծագողն, սուրբ հոգին մխիթարողն,
Հրեղէնքն փառք երգողն, մարգարէք երկիրպագողն,

Ժողովք սրբոյ ուրախանան, ըմպեն ջուրն անմահական,
Յնծութեամբ խնդան անվախճան, օրհնեն Աստուած միշտ անդադար՝

Հրեշտակաց ինն դասէն, փառք պատիւ երգելով կասեն,
Մեղաւոր հոգիք կը սարսեն, արդարոց մէջից կը պախեն,
Խնդրենք Աստուածածին կուսէն, ամենայն սուրբք բարեխօսեն,
Արդար հոգիքն կապասեն, արի՛ փեսայդ անմահ լսեն,
Մենք էլ ասենք միաբերան արի՛ Աստուածորդի և բան,
Լալով խնդրէ 'իքէն իվան, ինձ էլ ամպի վրէն զի՛ր, տա՛ր:

26. (*)

Փառք և պատիւ նախ Աստուծոյ մատուցանեմք, աղա՛ Դանէլ,
Բազմեալ աթոռ սերովքէից փառաբանեմք, աղա՛ Դանէլ,
Զօրք հրեղէնք մէք ընդ նոսին օրհնաբանեմք, աղա՛ Դանէլ,
Նա արարիչ, մէք հողեղէնք, հայր անուանեմք, աղա՛ Դանէլ,
Սիրտ կայսերաց ձեռս նորին իսկ տեսանեմք, աղա՛ Դանէլ:

Թագաւոր Թագաւորաց և տէր տէրանց է համօրէն,
Իսկ համայն արարածոց տուել ա պատուիրանք օրէն,
Նիկօլայ Պալլովիչին հաստատել ա իւր փոխարէն,
Կառավարեչ աշխարհի տէր և հովիւ առատօրէն,
Նորին մեծ կայսերութեան միշտ խոնարհ եմք, աղա՛ Դանէլ:

Նիկօլայ Պալլովիչն հայր է զթած և բարերար,
'ի վերայ ազգիս հայոց ծագեալ արեւ, լոյս և կամար,
Տէր պահեսցէ հաստատուն որդւոց որդի միշտ վարդարար,
'ի մէջ բոլոր կայսերաց հզօր բազկաւն փրկարար,
Կալ մնալ միշտ անսասան առ տէր հայցեմք, աղա՛ Դանէլ,

(*) Այս երգը ասել է հանգուցեալ իվանը Աստրախանի հայ հասարակու-
թեան առանձնաշնորհութիւն ստանալիս 1848 մայսի 30-ն: Դորա զխաւոր
պատճառն է եղել աղա Գրիգոր Դանիէլեան Սարգսեանցը. այդ երգի մէջ մեք
յիշումենք հին առածը „աղջիկ քեզ կասեմ, հարսիկ զուն լսիր“, երգը ուղ-
ղած է աղա Դանիէլին, բայց զովութիւնը տուած է աղա Գրիգորին. սա էլ
մի կենսոճայութեան եղանակն է եղել այդ ժամանակի: Գ. Գ.

Թագաւոր քաղցր առատ հայր խնամող համայն ազգին,
Պահպանիչ շատ շատ ազինք ընդ հովանեաւ դրօշակին,
Պրիվիլեգիան հայրական նորազարդ ետ մեզ կրկին,
Պաշտելի ողորմութիւն շնորհ բարի պարգև անգին,
Նորին ողորմութիւնն այսօր տօնեմք, աղա՛ Դանէլ:

Սիջնորդէր մեծն Մովսէս առ Աստուած խրայէլին,
Նոյն նման միջնորդ իշար վասն ազգիւ՝ ինքնակալին,
Ընկալար ողորմութիւն շնորհ բարի ոյժ լիովին,
Հարուստ տնանկ և աղքատ ուրախացան բոլորովին,
Տացէ տէր սէր միաբան, միշտ վայելեմք, աղա՛ Դանէլ:

Հարազատ որդիւք քոյին աղա Գրիգոր Դանիէլիչ,
Բարերար երախտաւոր իսկ եղև մեզ մխիթարիչ,
Երկմիտ, տխուր սրտներս ցնծութեամբ փառաւորիչ,
Տո՛ւր սմա երկար կեանս, հայցեմք իքէն տէր մեր փրկիչ,
Նորին իսկ պայծառ կենաց բարեխօսեմք, աղա՛ Դանէլ:

Փրկիչն ազգի համար ինչպէս կատարեց հօր կամքըն,
Կամաւոր և հնազանդ յանձն առաւ չարչարանքն,
Նոյն նման որդիւք քոյին կատարեց քո՛ հրամանքն,
Կամաւոր հետեւելով բարձրացրուց ազգի փառքն,
Նորա խոնարհութիւնն զովաբանեմք, աղա՛ Դանէլ:

Իսկ և ունի յիշատակ եկեղեցի լուսաւորչին *)
Նոյն նման այս երախտիք գերազանցէ քանս ողջին,
Դանձ է յերկինս զրեալ 'ի դպրութեան կենաց միջին,

*) Լուսաւորչի անունով եկեղեցին շինված է Ս. Պողոս և Պետրոս Առա-
քեցոց եկեղեցոյ սրահում, և համարվում է իբրև ձմրան եկեղեցի, որովհետև
առաջինը շատ մեծ է և առանց վառարանի (սեր եկեղեցիքը համարեա ամենը
ունեն այս պակասութիւնը) Օծված է Գեկտմբերի 19-ն 1843 թուի Սերովոէ
արք եպիսկոպոսի ձեռամբ: Ասում են որ միայն Սարգսեանցի արդիւնով
է շինվել այդ, այլ հանդուցեալ Լալայեանցից ևս մի զումար մնացած է եղել
այդ նպատակի համար թէ որքան ճշմարիտ է, մենք չենք երաշխաւորվում,
զրոււմենք այն ինչ որ հաւանական լուծենք Թ. Փ.

Սոխակ Հայաստանի III հատոր Ա. Գ. 8*

Հայցեմք տէրն հատուացէ 'ի գալստեան օրն վերջին,
Ձեզ և մեզ սուրբ պատկին ակն ունեմք, աղա՛ Դանէլ:

Խնդրեմք 'ի տեառնէ, տացէ նմա բարօրութիւն,
Բոլոր զարմ ու զաւակով սէր միաբան հաստատութիւն,
Հաւասար ամենեցուն եղև փառաւորութիւն,
Օգնութեամբն Աստուծոյ արաւ մեզ բարերարութիւն,
Յիշատակ անջնջելի միշտ յիշող եմք, աղա՛ Դանէլ:

Վասն կենաց իշխանիդ Հայցեմք 'ի տէր միշտ անխաբան,
Ազգէ ազգ, որդւոց որդի հաստատ պահեա՛ տէր անասան,
Տէրն լինի վարձահատու աստ մարմնով իւր տեսութեան,
Առ հասարակ ժողովուրդք ասէք ամէն միաբերան,
Մէք չենք կարող փոխարէնն հատուցանեմք, աղա՛ Դանէլ:

Իսկ տէրն հրամայէ, մարդն երախտիք իմանայ,
Յիշելով որդւոց որդի լաւութիւնն չի մոռանայ,
Յիշատակն անջնջելի, շատ գովելի բարի բան ա,
Գովասանքս ասողն ձեզ աղօթարար իւրան ա,
Պատուելի աղայութեանդ միշտ ծառայ եմք, աղա՛ Դանէլ:

28.

Սրտիս դարդերիցն դու խաբար չունես,
Աշխարհիս մէջիցն ծնածն կորաւ,
Թէ Սողոմոն իմաստունիցն հարցանես,
Երանի՛ մեռնողին, ծնածն կորաւ:

Աշխարհս եկաւ ինկաւ Ֆիլքր ու դարդերին,
Ըռաստ եկաւ չար սատանի Ֆանդերին,
Վա՛յ պատեալ ինձ պէս խեղճ ու անտէրին,
Օրէնք պատուիրանքով առածն կորաւ:

Պահապան հրեշտակն միշտ ա'խ ա քաշում 1)
Հոգիս էս չարչարանքն նահախ ա քաշում,

1) Հենրն աւանդել են (և մինչև այժմ իսկ տեսնուի) որ խրաբանքիւք

Մարմնս մահիցն միշտ վախ ա քաշում,
Աւազանի միջից հագածն կորաւ:

Խեղճ՝ ի վանի լեզուն վերջն կը լալվի,
Չար դործերն հանդէպումն կը շարվի,
Թէ ողորմես, փրկիչ, իսկոյն կը հալվի,
Էլ չեմ ասել կրկին մեռածն կորաւ:

Ջահիլ-Օղլանի երգերը:

1.

Ե'կ մուրվաթ արա, բէբաֆա զիլբար,
Հերիք չէ, ինձ էշխիդ դարդն չարչարի,
Մակամ քեզ յայտնի չէ՞, ես ինչ եմ քաշում
Ինչպէս որ բիւլբիւլին վարդն չարչարի:

Մուրվաթ արա՛, մին տես իմ քաշած հալս,
Գիշեր ցերեկ էշխիդ արիւն ողբալս,
Ամեն սօնա բօյիդ իմ մոքին գալս,
Մեր արած իղրարին շարժն չարչարի:

Գովասանքդ կանեմ, քանի կենդան եմ,
Ե'կ մուրվաթ արա, ես էլ մին ջան եմ,
Ղուլ խօմ չէլամ, ես մին Ջահիլ-Օղլան եմ,
Քաղցր խօսքըդ սրտիս դառն չարչարի:

2.

Ամեն ժամ դարդ կանեմ, դարդս շատացաւ
Բիւլբիւլի պէս կէրվեմ խարի ձեռիցն,
Օրս խափանվեցաւ, հալս վատացաւ,
Ինչպէս անեմ զուլումքարի ձեռիցն:

մարդ իւր բարի և չար հրեշտակներն ունի, առաջինը աջ ուսի, իսկ երկրորդը ձախի վերայ, եթէ նա որեւիցէ լաւ բան գործումէ, բարի հրեշտակն է ու րախտում, իսկ չարը տրտում, իսկ եթէ վատ, ընդ հակառակն: Յ. Փ.

Կեանքս փուչի հանեց, օրըս վատ իլաւ,
Սիրելի նազանիս ինձմէն ետդ իլաւ,
Ռազուբին մօտացաւ չու՛մ որ ինձի ետդ իլաւ,
Կէսաջան եմ դարդ ու սարի ձեռիցն:

Վախեմ էս դարդերն ինձի սպանի,
Օր ըստ օրէ էշխէդ եկամ ամանի,
Սիրելի՛ եար, էրվամ սէրդ նմանի,
Գիշեր ցերեկ զազար դաւի ձեռիցն:

Ինձ քեզնէն ջոկողն՝ ջոկվի դրախտէն,
Անդադար դատ կանեմ ես իմ քօռ բաղդէն,
Էն Զահլ-Օղլանն եմ փստիկուց վախտէն
Էրվամ մեր շարթ ու իղլարի ձեռիցն:

3.

Ոսկի արծաթ ես դու գիւլաբաթուն զարի պէս
Փայլում ա պատկերդ շամշ ու զամարի պէս:

Քու չադմա ունքերդ կապած կամարի պէս,
Էդ նախշուն աչքերդ խումար խումարի պէս,
Բերնիդ մօտի խալն դամդա ետդութ քարի պէս,
Խելքով կատարեալ ես խիկար իմաստունի պէս,
Աշխարհումն չկայ քեզ բարէքարի պէս:

Մարդի սիրտն շահի՛ր, աշխարհի բարութիւն ա
Ինչ որ ասեմ, լսի՛ր, քեզ խոնարհութիւն ա,
Մին պռօշտի անենք զատիկ յարութիւն ա
Զի տեսնելդ ինձ մեծ տկարութիւն ա,
Դու մին մօտա արի, անմահական ճարի պէս:

Ամեն քու տեսնելդ ինձ համար դովլաթ ա,
Քու խօշ ըլթիլաթն համ սաղ ու սովբաթ ա:

Պռօշներդ ծծեմ, ինձ համար շարբաթ ա,
Փռսդա բաղամ մէկ նուշ նողուլ նաբաթ ա,
Լեզուդ համեղ քաղցր դանդու շաքարի պէս:

Քաղցրախօսիկ ես դու աղունակի նման,
Կուզես հոգիս առնես հրեշտակի նման,
Հարդամ սիրտս էրվեց պէ՛ծ կրակի նման,
Գլուխս քեզ դուրբան էն Սահակի նման,
Դրիստ խօսք եմ ասում շարթ ու իղլարի պէս:

Զահլ-Օղլան կասեն, եար, քեզի դուստաղ ա,
Էդ քու ծոցի մէջն գիւլ գիւլան բաղ ա,
Ծաղկեալ կանաչ տերեւ բիւլբուլի ետիրաղ ա,
Նարինջ թուրինջներդ դարչին քաղված ջաղ ա,
Դու մին սալբու ծառ ես, բոյդ չինարի պէս:

4.

Մօրից իլայ ես բաղդաւոր, Անցեալ օրս չեմ մոռանում,
Այժմ բաղդն քօռացել ա, Արտասունքս չի չորանում,
Նմանակ տամ կանաչ ծառին, Ղամն ինձնէն չի հեռանում,
Տերեւներս չորացել ա: Յաւն ինձ հետ սէրացել ա:

Գիտեմ, կըզայ մին հոգեհան,
Չեմ քթանալ ճարի դուման,
Թէպէտ կասեն Զահլ-Օղլան,
Ապա հիմիկ ծերացել ա:

5.

Եարար ես քեզ ինչ տեղ տեսայ Սրտիս մէջն կրակ վառար
Որ դու ինձ պատահար, դիլբար Գիշեր ցերեկ չունեմ զարար,
Խելքս տարար, քաղցր լեզուով, Մինչեւ էս օր ալդալ արար,
Մայիլ իլամ խալիդ, դիլբար: Քաղցրահամ շամամով, դիլբար:

Վարդը բիւլբիւլի համար ա, Զահիլ-Օղլան կանեմ նարա
Քեզ պէս շուխ եար մեզ համար ա Արի՛ դու ինձ մուրվաթ արա,
Սուսան, սուճուլ, նուէնուֆար ա Տա՛ր դրանդ շինիր ծառայ
Էդ քու ծոցիդ մէջն, դիւբար: Մինչև մահս իլնեմ, դիւբար:

6.

Տղէն ասաւ աշխարհումն Աղջկն ասաւ միտքդ բարի,
Իմ սիրական եարն դու ես, Քաղցր ես նման շաքարի,
Անուշ հոտով խելքս տարար Քեզ զուլ իլնեմ օխտը տարի,
Արդար խնկի ծառն դու ես: Զու՛մ իմ սիթամքարն դու ես:

Աղջկին ասաւ ծուռ մի՛ խօսիլ Տղէն ասաւ աշխարհ վառ,
Յատուկ իմ դիւբարն դու ես, Բոյով բացվել ես նռնի ծառ,
Քարեղէնի մէջն ջոկած, Ուր որ գնաս ինձ քեզ հետ տա՛ր,
Անգին եաղութ քարն դու ես: Աբրահամայ զառն դու ես:

Տղէն ասաւ շատ անուշ ես. Աղջկն ասաւ զուլուդդ անեմ,
Լեզուովդ մին թուլթի զուշ ես, Եշխէդ ինքս ինձ կրսպանեմ,
Շաքար նարաթ քաղցր նուշ ես, Գլուխս քեզ զուրբան կանեմ,
Սրտիս բարէբարն դու ես: Սրտիս բարեբարն դու ես:

Աղջկին ասաւ մօտ չես դալի, Քեզ զուլ ա Զահիլ-Օղլանն,
Մի՛ մնացիր ծուռ խիալի, Դու ես գեօղաների խանն,
Զո՛ւմ չես ուզում բարով տալի, Էդ քու մաքուր արդար ջանն,
Իմ քաղցր շաքարն դու ես: Անմահական ճարն դու ես:

Տղէն ասաւ շաքար նարաթ Ոսկի քամարս չեմ կապել,
Գեղեցիկ ես ամեն բաբաթ, Արիւն արտասունք եմ թափել,
Պռօշներդ քաղցր նարաթ, Մինչև էս օր քեզ չեմ խափել,
Գլխիս ըխտիարն դու ես: Մինչ մահս իմ եարն դու ես:

7.

Բարովդ ինձնից կտրել ես, Աշխարհումս քեզնից աւել
Բարիշելու ճար չունեմ, Ըխտիբարլու եար չունեմ:

Նոր գիւլտանումդ բացուած Կարդում ես թուլթի զուշ պէս,
Վարդ մանուշակ սուսան ես, Քաղցր ձայնով անեման,
Ինչո՞վ աղիս խաթրդ շահեմ, Էդպէս գեղեցիկ որ դու ես,
Մօտիդ ըխտիբար չունեմ: Քեզի բարէբար չունեմ:

Նահալս տեղէն չո՞ւմ ես լալում Կամում ես Զահիլ-Օղլանին
Սիրտդ տխուր մի՛ անիր, Քո ձեռնովդ սպանել,
Լսեցի քո արարմունքն, Թէք մին բերան ինձ հետ խօսի՛ր,
Մեռամ, ըխտիբար չունեմ: Ուրիշ ահուգար չունեմ:

8.

Վերայ աշխարհումս գեօղալ նազանի,
Ամենայն օր վա՛յ եմ կանչում, հալս տե՛ս,
Սարսարի եմ դառել էշխիդ սէրիցն,
Գիշեր ցերեկ արտասովում եմ, լալս տե՛ս:

Ինձնէն մի՛ հեռանալ, կը սիրես Տէրն,
Առանց էն սպանում ա ինձի քո սէրն,
Աւարայի եկան շատ իմ պէսներն,
Թախիթ մինն էլ ես եմ, եա՛ր խիալս տե՛ս:

Ո՛ւր ա քեզ հետ կապած շարթ ու իղբարն
Հողն էլաւ ինձ ջոկվաւ, իմ քաղցր եարն,
Շաղախվել եմ մաքով, չեմ քթնում ճարն,
Իրաւ դու ես ճարս, եա՛ր, ահվալս տե՛ս:

Նորից էլի կամենո՞ւմ ես ինձ դաղես,
Նահալս տեղ ինձի կենդանի թաղես,
Երբ տեսայ գիւլշանդ, մէկ ծաղիկալ բաղ ես
Սիրոյդ հոտից մեռամ, արդու հալս տես:

Մական մեր իղբարն է՞դ էր՝ հեռանաս,
Ինձի մոռացած եալին սէրանաս,

Անճար Զահլի-Օղլանից վերանաս,
Նոր ղուսամարկ իլամ, քու իղբալս տե՛ս:

9.

Իմ սիրելի դիրբար, հերիք ինձ ատես,
Մոլորվել եմ, զլսիս եկել ա աղար,
Եշխդ սրտիս ա վառ:

Վառ ա սրտիս էշխդ հուր կրակի պէս,
Ելի ինքդ հանգցուր, արա՛ ինձ մին ճար,
Ե՛յ նովջիվան եար:

Եար ես եթէ ինձ՝ էս նասաղն չո՞ւմ ա,
Բարով քաշես զխոնաս ի՞նչպէս ղուլում ա,
Քար չե՞մ խօ ինսան եմ, ինձ էլ թվում ա,
Ոչ մեռած, ոչ կենդան, կիսամեռ թողար,
Ինչպէս մին օտար:

Օտարի պէս մտիկ տալդ խիստ վա՛տ ա,
Գիտես խօ քո ջահրէն կեանքս բարբաթ ա,
Քո հաւատար ղուլն եմ, Աստուծոյ հաւատա՛
Նահալս մէջլումի պէս մի՛ տար քարէքար,
Անմեղ, անպատճառ:

Անպատճառ ինձնից մի՛ երկարացիր,
Խղճ՛իր ինձ զարիր եմ, հետս սէր կացիր,
Սրդ անեմ դարդերս, ողջ տեղեկացիր,
Դիտացիր որ ես եմ քեզ ղուլ հաւատար,
Մի՛ թողնիլ անճար:

Անճար մի՛ թող ինձի, մէկ ըռահմ արա՛,
Զահլի-Օղլանն եմ քեզ մինչև մահ ծառայ,
Քու սէրի ճամբումն ինձ մատաղ արա՛,

Քու ձեռնովն մորթի՛ր ինձ ինչպէս ոչխար,
Հատ չի անեմ զար:

10.

Ձէյրան ես, ման կրգաս բաղերի մէջին,
Չեմ տեսնիլ պատկերդ, էդ ի՞նչ զատ ես դու,
Մօտդ գալ չեմ կարում, խելքս տանում ես,
Եշխիցդ ջունուն եմ, ի՞նչ զրատ ես դու:

Խելքով կատարեալ ես Սողմոնիցն,
Թափուղի պէս դուս ես գալի տունիցն,
Աստուած սիրես, ինձ մի՛ ջոկիլ քեզնիցն,
Էդ գեղեցկութեամբդ հրեղէն ես դու:

Քեզ մին ղուլ եմ դառել ես օխտը տարի,
Սիրելի օրերդ անցկենայ բարի,
Քեզ նման գեղեցիկ վերայ աշխարհի
Չիլնիլ բարեբաղդ, ի՞նչ ինսան ես դու:

Գեղեցիկներումն չի լինում թայլդ,
Արքայութեան մէջին պատրաստ ա փայլդ,
Պատրաստած սեղանդ զաֆայ ու չայլդ,
Կամում ես ինձ դուռնիդ դութաղ անես դու:

Զահլի-Օղլանն քեզ դառել ա ծառայ,
Մին բերան չես խօսում, քու սիրտդ քա՞ր ա,
Շովղդ շամ չըողի նման պայծառ ա,
Էդ ջազաներովդ ինձ կուսպանես դու:

11.

Էրված սրտիս մէջ դու մեծ ահուգար ես, բանովչայ
Իմ քօլ ցաւերիս հէքիմ ու գեղ ճար ես, բանովչայ,
Հիրիք ա, էդպէս նահալս ինձ չարչարես, բանովչայ,
Եշխիդ կրակով էրված սիրտս վառես, բանովչայ,

Հէնց գիտում եմ դու ինձ բարերար ես, բանովչայ:

Կայնա՞ծ զարար ես մարդու, էշխէդ խելքս շաղախ ա,
Դիվանայ արիր մէջումի պէս մաքանս դաղ ա,
Ե՛կ մուրվաթ արա, մին խօսիր իմ հետս, մին խաղա՛,
Ծոցդ գիւլի գիւլշան ա, բիւլբիւլների եաթաղ ա,
Մէկ հոտ առնեմ, դրախտի բարէբար ես, բանովչայ:

Միշտ պայծառ իլնես, Ստեղծողէն կեանքդ երկար,
Թարխիշդ կինկնի աշխարհ օրբէօր, տարբէ տարի,
Էլած ա մէկ Յովսէփի գեղեցիկ վերայ աշխարհի,
Բալքայ նա կիլնէր գեղեցկութեամբ քեզ բարէբարի,
Բայց այժմուս չ'կայ թայլդ, անյարմար ես, բանովչայ:

Թոյվայ նիկար ես փուչ անցաւոր աշխարհիս վերայ,
Ֆիքր ու զուսայէն նամուս առէն կենդանի մեռայ,
Էլ զարար չունեմ գիշեր ցերեկ, էդ ի՞նչպէս սէր ա,
ձամփիդ մանգալով յատուկ քաղցր ջանէս բէզարայ,
Մուրվաթ չես անում, մահամ սրտով քա՞ր ես, բանովչայ:

Էշխիւ ազարն գիշեր ցերեկ սրտումս վառ ա,
Ա՛խ, վա՛յ քաշելէս զիբուն սիրտս դառել ա եարայ,
Սարգարդան մնացի դռանդ մին խեղճ բէշարայ,
Ջահիլ ~ Օղլանն եմ հաւատարիմ քեզ զուլ ու ծառայ,
Դոնմիշ չեմ իլնիր իմ արած իղրարէս, բանովչայ:

12.

Թէ հաստատ ես եար ինձի,

Արա՛ ումուզվար ինձի:

Հէ՞ր սիրտս քու սիրուն խրիդտար իլնի,

Որ շուտ մոռացար ինձի,

Արիւն արտասուքս միշտ վարար իլնի,

Անմեղ չարչարար ինձի:

Կասես թո՛ղ ֆեարամին ¹⁾ բարէբար իլնի,

Ասլի խան ²⁾ դառար ինձի,

Բաղմացեալ դարդերս անհամար իլնի,

Խօփ ջունուն արար ինձի,

Սար ու ձոր տուար ինձ ճանասպարհ իլնի,

Էդ արժան արար ինձի:

Արել ես ինձ աւարայ,

Ե՛կ, ինձ մին բռահմ արա՛,

Սէրդ սրտումս վառ ա,

Երաւ զուրգուր վառ ինձի:

Եար եմ ասել քեզի, քանի կենդան եմ

Ես ՚ի վերայ աշխարհի,

Մին հառայիս հասի՛ր հալ փարիշան եմ,

Միննաթ եմ ինկել ճարի,

ձամփիդ մտիկ տալով ես կիսաջանեմ,

Աչքս ջուր դառաւ, արի՛,

Մլածաղկ ծոցիցդ թո՛ղ մին հոտ անեմ,

Վարդ ու հան սուսամբարի,

Թէ արժան կանես ինձ՝ իցէ ճար լինի,

Հերիք ա էբար ինձի:

Հատ աշուղք սիրտ կու գաղեն,

Լոյս պատկերիդ մուշտաղ են,

Քու անմահական բաղէն

Ե՛կ նուռն տո՛ւր, նուկբար ինձի:

Ռաստեկամ, հանդիպար, խելքս շաղախար,

Մալուր մուշկուլ թողար ինձի,

¹⁾ Քեարամին արեւելան առասպելներից մէկի մէջ պատմումէ իբրեւ առաջին հերոսը այդ առասպելի, որ շատ հայաբնակ տեղերում յայտնի է մանաւանդ Տաճկաստանի մէջ, ուր սրճանոցներում պատմումն աշուղները, միևնոյն ժամանակ երգելով դոցա մէջ բովանդակուած երգերը ասիական-սրտաշարժ եղանակով: ²⁾ Քարամիի սիրուին էր Ասլիխանը: Յ. ֆ.

Սիրտս էրված էր, դու էլ կրկին դադար,
Տուար մեծ ահուգար ինձ.

Մուշտաղ եմ քեզ, կուլամ ես միշտանդադար
Ե՛կ նշանց տո՛ւր զիդար ինձ,

Մակամ ուսմ հունե՛ս, է՛յ բէմուրվաթ եար,
Չո՛ւմ էս հալով թողար ինձ,

Ես քեզ չի տեսնիլս երեք դար իշնի,
Կասեն, համբերար, ինձի:

Քեզ պէս լալին սառափ եմ,

Չի կարծես այլոց խափվեմ,

Չես խօսում, խօսքիդ կապվեմ,

Մէկ քաղցրաբարբառ ինձի:

Ինչպէս որ մեր սիրտքն միմեանց սէր են,

Աստուած մեզ իմդադ իշնի,

Միանգամայն խնդրեմ երկնային տէրէն,

Չարն մեզնէն ուղ իշնի,

Ել ո՛ւմ զանգատ անեմ ուղիբի ձեռէն,

Կործանվի բարբադ իշնի,

Իմ սէրս աւել ա Քեարամի վռէն,

Կամ շիրին Ֆահրադ իշնի,

Կամ թէ այլք ասեն տաղք թէ հաղար իշնի,

Ել չեն գալ յարմար ինձի,

Բախամ ինձանում էլ հալ կա՞յ,

Քեզնումն ինչ խիալ կայ,

Բէլքի թէ լեզուս լալ կայ,

Որ իշնի դադար ինձի:

Քանի՞ մին ջազայ տաս ինձ էս բանումը,

Մորթի՛ր, քեզ մատաղ արա՛,

Ինձ կոչիր քեզ ծառայ, դու իմ խանումը,

Ինչ կամիս, նասաղ արա՛

Մի՛ թող արդու մնայ էլ իմ ջանումը,

Մին դամ ինձ հետ խաղ արա՛,

Մին բիւթիւլ եմ քու բաղնի գիւշանումը,

Վարդ զամբաղէն քաղ արա՛,

Կամ հոտով բալասան նունուֆար իշնի,

Կապ տո՛ւր թահրէ թահր ինձի:

Անուշ, անուշ հոտ անեմ,

Խղճի՛ր, ես էլ մին ջան եմ,

Քեզ եար ջահիլ-ժղան եմ,

Կասես, Արթիւն, ա՛ռ ինձի:

13.

Գիշեր ցերեկ ա՛լս եմ քաշում մէկ բէյբաֆա եարի ձեռից,

Երվում եմ, փթոթվում եմ, չեմ պրծնում դարդ ու սարից,

Մին բանով ոտն քաշաւ, Ֆանդով հեռացաւ ինձանից,

Ա՛լս քաշելով, արտասուելով սարսարումեմ դամ ղուսայից,

Ե՛կ բէմուրվաթ մի՛ անիր, մի փոքր մօտիս կայնիր,

Մին անգամ հոգիս հանի՛ր, շուտ ազատի՛ր դու էս բանից:

Հինգ օրվայ փուշ աշխարհում ի՞նչ պէտք ա մենք խաբար
տանենք,

Շատ էլ ոտնատակ մի՛ անիլ, Աստուծու ստեղծած ինսան ենք,

Քու հրամանովդ ժած զանք, ինչպէս կամենաս մենք էլ անենք,

Բէյղարի ստեղծողին սրնեքս իմաց չի անենք,

Թաք մինմին Ֆիքրդ քցիր, սրտիս նաշտար զամղա ցցիր,

Մին զալամ ջուրն քցիր, ջազա քաշեմ ես իմ եարից:

Խիստ կամար ունքեր ունես ինչպէս զալամով քաշած,

Ահռէկս ճերմակ զարինջ զումուլթ ալմաղ թրաշ արած,

Խօսելուց մարդ ես էրում ինչպէս սրտին կրակ վառած,

Երեսիդ մոխի տալուց մոլորվում եմ տարակուսած,

Խելքս գլխիցս տարար, քցար չօն սարսար արար,

Ախար ինձի ճար չի արար, խաբար չունես դու ինձանից:

Բէզարայ վիզս ծռած, աչքս մի' թող խալխի վերայ,
Մին զալամ հետս խօսիր, մին քիչ ինձի ֆարադաթ արա',
Մէկ սուր հանի'ր, վերաս արի', թէ գուզ արա փարայ փարայ,
Էլ խղճալ չունն'ս մագամ, էդ քու սիրտն ապառաժ քա՛ր ա,
Որ էլ չի հասնիլ սրբութիւնն, ինի մեղացս թողութիւն,
Աշխարհին լսողութիւն հրաման իլի տէր Աստծանից:

Վա՛յ իմ քօռ իղբալին, ես աշխարհում ի՞նչ պիտի անեմ,
Ե'կ, սիրելի, մուրվաթ արա', քանի առողջ ու կենդան եմ,
Թո՛ղ էս սրտիդ վատ խիալն, Աստծու ստեղծած ինսան եմ,
Թէ գիտես ինձ իմանալ, Ջահիլ-Օղլան Արտեմկան եմ,
Ես եարի մեռած եմ, էշխիցն թակված եմ,
Թո՛ղ սինադ բացեմ, հրամայի'ր, քաղեմ ծոցիդ բարից:

14. (*)

Քօլ Հաշտարխան գովում են ուստա Իվանն ա բանական
Ի վերուստէն տուեալ է քեզ շնորհն արուեստական,
Երբորդութեան նշանն լինի քեզ վերայ օգնական,
Գին չի հասնիլ խօսքերիդ, գովում են հաւասարական
Հսողն կամ տեսնողն կամ ահիլ մինչև օրական,
Քաղցրախօս բարեհոգի ամենի մօտ ես զուրական:

Թէ եղնադ կամ թէ մէջիս բոլորքիս հալբաթ ես անում
Բարեկամ ընտանիքով կամ սրտով սովբաթ ես անում
Խօսումես Աստուածարան ջոկում ես բաբաթ ես անում
Մաքուրբարբառ սրտիդ սէր ու յոյս հաւատ ես հանում
Չի իլիլ քեզնից կշտանալ Աստուածատուր ես սիրական:

Աշխարհում թամահ չունես, ամեն բանից լիացել ես
Մարմնիդ տանջանք ես տալիս, չար կամքիցն հեռացել ես

(*) Այս երգը ասել է Յարութիւնը (Ջահիլ-Օղլան) իբրև զովասանութիւն
ուստա Իվանին, սորա պատասխանը տես այս վերջինի երգերում համար 24.

Յոյս կապել ես Աստուծոյ, լոյս հաւատին հիացել ես,
Սրտիդ խորհուրդն առնես, չում որ էսքան սէրացել ես,
Ումուդըդ մի' փոխարկիր, նա է քեզի տէր տիրական:

Պարզերես ջերմ եռանդով մօի'ր Աստուծոյ առաջն,
Բարեխօս Աստուածածին սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչն,
Պահապան լինի քեզ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն,
Նշանն լինի հետրդ, Քրիստոսի կենաց խաչն,
Յուսովդ փաթաթվել ես, նա է քեզի միշտ օգնական:

Դու ես էս քաղաքումս բոլոր հայոց ազգի մէջին,
Պիտի քեզի պահպանենք քարեղէն կամ ոսկիի միջին, *)
Թէ ճարվի քանի սխալ, ների'ր ինձ էս խօսքի միջին,
Մեղաւոր Յարութիւնին մի' թող նրան մեղքի միջին,
Կը վկայեն էս բանին շատ գիտուն անձինք պատուական:

15.

Բացվել ա չինար բօյըդ
Վրէն հասած բար ա իլած,
Քեզ տեսնողն զարմացել ա,
Կասի, դա ի՞նչ ծառ ա իլած:

Ալվան պռօշներդ բարակ,
Լեզուիդ խօսքն ա մեղր ու կարագ,
Աչքերըդ ա վառ վառ ճրագ,
Ունքըդ վրէն թառ ա իլած:

Խեղճ Յարութիւնն եմ քեզի զուլ,
Նոր ա բացվել դրոմզի գիւլ,
Դու ես մէկ շէյդայի բիւբիւլ,
Մեր մէջումս թառ ա իլած:

(*) Թողնենք քարեղէններն ու ոսկիքը, ուստա Իվանը գերեզմանաբար էլ չունի
այսպէս է աշխարհի կարգը: Յ, Փ.

16.

Վա՛յ իմ պէս քօռ իղբալին, բէբա՛նային եար եմ դառել,
Գիշեր ցերեկ արտասուելով, մահմուդի պէս զառ եմ դառել,
Անդադար արտասուելով, աչքերով խաւար եմ դառել,
Դարդ ու զամիդ դիմանալով, հաստատ սրտով քար եմ դառել
Յալալի դարդ ու զամին յօժար խրիդար եմ դառել:

Աղաւնու պէս ուրախ սիրտս չի կարում աչք բացի եասէն,
Քաշկայ դարդս իմանան, էն դեօրա ինձի բամբասեն,
Շատունք չունեն խաբարութիւն յիմար, անգէտ, անբան կասեն,
Ոմանք էլ անարգանք տալով, ամենայն ժամ կու բամբասեն,
Մի՞թէ էնքան յիմարել եմ, աննամուս անառ եմ դառել:

Իմ նախնի գովասանքս հռչակվեց բոլոր չարկուշէն,
Ֆիքր զամի էշխի օխը կոտրել ա իմ սրաի շուշէն,
Իմը ինձ դուշման ա դառել, էլ ի՞նչ պահանջեմ ուրիշէն,
Ըռուզդեարը եղի դառաւ, յետ ընկայ իմ թայութուշէն,
Էդ իմ բարձր անունովս գետնի հաւասար եմ դառել:
Չահիլ-Օղլան, արթուն կացի՛ր, քեզ բարեկամ դուշմաններէն,
Թէպէտ քեզ հետ սէր ման կուգան, ողջով էլ թշնամիներ են,
Ուղումեն ինկնես ոտնատակ, որ միշտ անց կենան քու վրէն,
Աղաղակիր Ստեղծողին, յուսով խնդրիր մարդասէրէն,
Ուղիղ սրտով յիշի՛ր Աստուած, տէ՛ր, քեզ ումիդվար եմ դառել:

17.

Սիրելի՛ էշխիդ սէրէն էրվաւ ջանս, քեզ արզ անեմ,
Առաջինը կու յայտնեմ, ամեն բանս քեզ արզ անեմ,
Ո՞վ ունեմ ղայրի քեզ ումիդ կումանս, քեզ արզ անեմ,
Օր ըստ օր բազմանում ա իմ դուշմանս, քեզ արզ անեմ,
Միմիայն դու ես իմ դարդ ու դարմանս, քեզ արզ անեմ,

Ո՛ւմ ասեմ, որ հաւատեն,
Ողջը ինձի ազգից կատեն,
Աւելի կիլի Ֆահրադէն,
Իմ տանջանքս քեզ արզ անեմ:

Ինչքան որ ես ախ բաշեմ, շահ չկայ էս բաղդի տէրն եմ,
Էսքան իմ արտասովես, դիտես, պատճառ որ քո սէրն եմ,
Քանի մին դարդ ու զամիդ հաւաքեմ ինձ վերայ բեռնեմ,
Կու խնդրեմ ստեղծողէն քաշկայ ինձի մահ տայ, մեռնեմ,
Էլ մինչի ե՞րբ գոռալով աղաչանքս քեզ արզ անեմ:

Մին խօսիր հետս համով,
Ինձի եար շինիր քու կամով,
Հերիք մինչի այսօր դամով
Անցաւ կեանս, քեզ արզ անեմ,

Քու ձեռովդ ինձ մորթիր, ճղի՛ր սիրտս, տե՛ս աշկարայ,
Թէ ասեմ, չես հաւատիր պատճառը որ ծածկաբար ա,
Երբ կը մեռնեմ, կը յիշես, կասես իմ հաւատար ծառայ,
Ինձնէն յետ ինչպէս կամիս, քու կամքըդ է, էնպէս արա,
Քու ձեռով մին կտոր քար դիր նշանս, քեզ արզ անեմ,
Ա՛խ քաշես, դարդով լցվես,
Էրվես, մղկտես, կծկծվես,
Կարծեմ միտդ կու քցես
Գերիզմանս՝ քեզ արզ անեմ:

Ա՛խ քաշես, դարդով լցվես, ամեն ժամ դու տաս անունս
Մին ինկնես ու դիմանաս, էդքան էր սիրտ ջանումս,
Գաս ինձ վերայ գոռալով, արտասուես գերեզմանումս,
Էլ ինձ պիտոյ չես իլիլ, գեղեցիկ նազլու խանումս,
Աստուած անի իմ ու քու դատաստանը, քեզ արզ անեմ,

Սպանար իմ պէս շատի,
Վա՛յ նրան, ո՞վ քեզ հաւատի,
Յոյս ունեմ տէրն դատի
Երկոքեանիս, քեզ արզ անեմ:

Չահիլ-Օղլան, Արտեմկան եմ, մինչի ե՞րբ մնամ էս հարով
Լաւ քցար էշխիդ ծովը, քաղցր լեզուով ֆանդ տալով,
Չեմ խաբար, ո՞ր կը տանի, ինձի էդքան շափար տալով,
Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Հանիւր, քեզմէն եմ ինդրում լալ դռալով, մղկտալով,
Միմիայն դու ես թողնող իմ յանցանքս, քեզ արդ անեմ:
Աստուած տայ մեզ սէրութիւն,
Մինչե խորին ծերութիւն,
Հռչակիլի ամեն տէրութիւն
Գովասանքս, քեզ արդ անեմ:

18.

Իմ բաժալու զիլբարս տեսէք ինձ ինչ արաւ գնաց,
Էշխի սէրով խելքս ու միտքս զլիկցս առաւ գնաց,
Զիմացամ ի՞նչ էր մեղքս, բարկութեամբ բարբառաւ գնաց,
Սրտումս զիզուն դաղը զաթար զաթար շարաւ գնաց,
Հոգիս մարմնէս մէկըսմէկու մէջքէն կէս արաւ գնաց:
Մեղացս բարկացաւ տէրն,
Բազմացան իմ դուշմաններն,
Մին կողմից եարի սէրն,
Սրտիս միջին վառաւ գնաց:

Ինչ որ դարդ ու բալա կտր աշխարհում, քօլը ինձ դիպաւ,
Ումին որ մին բան ասամ, վատ երեւեց, սրտին կպաւ,
Թունդ վարար սէլի նման միշտ արտասունքս շփշփաւ,
Յալակը եաղի դառաւ դարդի օխը սրախ կպաւ,
Մինչ էս օր ինձ էս հալի ուղղեարը չարչարաւ գնաց:

Չում որ էս բաղդի տէրն եմ,
Օրըստօր պէտքէ մեղք բեռնեմ,
Քաշկայ Աստուած մահ տայ մեռնեմ:
Խիստ հալըս դժվարաւ գնաց:

Սկզբից ջան ասելով քաղցր խօսքով քցաւ համի,
Ամեն կերպ հաւատացրեց ինձի արեց խաթրջամի,
Խելքովս հաւատացի, վերջը բան ինկաւ խամի,
Դառնէիմ Մէջում զիվան կորցրամ իմ լէյլիս կամի,
Երվեցիմ բէբաճայէն, ջահիլ սիրտս պառվաւ գնաց:

Ով անդգամին եար անի,
Զի կարող նամուս, առ անի,
Յոյս կապի Աստուած ճար անի,
Թէ ոչ՝ կորաւ զլուխը, գնաց:

Իմաստունք չի կարացան քննել անդգամի բանը,
Եւ այժմուս էլ կը խաբեն չեն տեսնում սուլթանն ու խանը,
Շատերին ծառայ շինան, չարն ա նրանց օգնականը,
Մինին թէ ծուռ մօիկ տան, կու քցեն չօլ բիւբանը,
Յետքիցը ծալր անելով կասեն թէ՛ ցանցառվաւ գնաց:
Ինչ վախտ տեսնեն հազ կանեն,
Մէկսմէկու հետ բաս կանեն,
Հար եթանին տնազ կանեն,
Անխելքը խօ կորաւ, գնաց:

Յոյս ունեմ էս դարդերից ինձ ազատի ստեղծող տէրն,
Այսուհետ էլ չքաշեմ անդգամի էշխի սէրն,
Չում որ շատ են փչացել սրանց ուղուրի իմ պէսներն,
Փառք Աստուծոյ ճանանչեցի ես իմ դօստ ու դուշմաններն,
Կարծում եմ, որ այսուհետ չարերը երկարաւ, գնաց:

Նահախ փչացաւ իմ կեանքը,
Շատ քաշամ դարդ ու տանջանքը,
Զահիլ ճղա սրտիդ կամքը,
Փառք տիրոջ, կատարաւ, գնաց:

Բարսեղի երգերը.

1.

Ողորմած, մարդասէր ստեղծող Աստուած
Ստեղծար Աղամին, տվեցիր բարին,
Բարիքն դառնացաւ, քաղցրացաւ չարն,
Հոգւով մարմնով տանջվեց մինչ՝ ի վեց դարին:

Վեցերորդ դարումն որ եկար աշխարհ,
կորած հոգիներին դու էլար նշխար,
Ազատար իսկ մեզի տանջանքով դժուար,
Աւերեցիր ձեռքն, գրուածն քարի:

Միածինդ գտաւ էն քարի տեղն,
Դժոխքից ազատեց կուզեց Բարսեղն,
Զի տեսաւ աշխարհիս իւր որդւոց ցեղն,
Ինձ համար ա եկել ազարոտ տարին:

2.

Աղամորդի, ո՞վ պարզեաւ էդ ժանգն,
Աշխարհ եկար առանց հանդերձի մերկն դու,
Փայլդ վե՛ր առ, մնացեալն տէրն տո՛ւր,
Մէկն հո—ր ա, մէկն ջո—ր ա, մէկն դո—:

Քանի սաղ ես, քու գործքերդ ջա՛մարա
Մինն անյիշ մինն հոգո—ր փայ արա,
Զի սխալվես, ձախիդ կողմն այար ա,
Մինն հոլ ա, մինն հոգ՛ ա էակն դո—:

Դու կայսրը ես էս կենացն կարծառօտ,
Դու իս տարիւր չար սատանին արա՛ ոտ,
Կուզեց Բարսեղ որդիներին կարօտ,
Մէկ Յովհաննէս, մէկ Սեփակ զուրկն դո—:

3.

Է՛յ աղաներ, ականջ արէք, լսեցէք,
Գիշեր ցերեկ ես տնքում եմ անդադար,
Բազմացել ա մեղքս, պատիժս տեսէք,
Միշտ էրվում եմ քեարամի պէս անդադար:

Պտրտում եմ, չեմ գտանում թայ ինձի
Ուրախ կիլնեմ արժան իլի մահ ինձի,

Խնդրազոր՝ եմ Աստուածանիցն՝ տայ ինձի,
Մտիկ եմ տամ ճանապարհիս միշտ և յար:

Իմ թշնամիս արժան չիլնի էս տեղին,
Արարիչն հաստատ սրահէ իւր ցեղին,
Աստուած սիրողն ողորմի տայ Բարսեղին,
Տարին բոլոր ուրախ մնայ սարասար:

4.

Անսկիզբն Աստուած, քեզ եմ յուսացել,
Մեղաւոր անձար եմ, դու ինձի յոյս տո՛ւր:
Բազմացել ա մեղքս, միտքս շաղախ ա,
Հնար իցէ՛ ողորմութիւնդ հոգւոյս տո՛ւր:

Երես անկեալ հայցեմ մեր տէր Յիսուսէն
Աղաչանօք խնդրեմ Մարիամ կուսէն,
Միջնորդութեամբ դերեզմանի սուրբ լուսէն,
Փոխանակ սե օրիս դու ինձի լոյս տո՛ւր:

Տրիւ ա եկել մեղքս, ամեն մի տեղ ա,
Տէր, քո սուրբ խնամքն իմ ցախս դեղ ա,
Ստեղծողէդ մահ խնդրողն Բարսեղ ա,
Համբերութիւն, տէր իմ, հաստատ ինձ յոյս տո՛ւր:

5.

Ո՛վ Աստուածասէր դուք Գրիստոնեայք,
Լաւ միտք ածէք, տեսէ՛ք ո՞վ ա անարժան
Մի՞ թէ փոքր ա ողորմութիւնն Աստուծոյ,
Ես չմացամ մեղքս ծով ա անարժան:

Զորանար սահալթն, որ ես ծնեցի,
Վա՛յ դայ իմ սե օրին, որ ես տեսեցի,
Ընկղմէր էն նաւն, որ ես եկեցի,
Յատուկ էդ նաւն էր անարդ, արժան:

Եկաւ իմ վաթսուն ամս եւ լքցուաւ,
ձիւղք ու ետիրազներս շուտ թառամեցաւ,
Քամին խիաւ, թարշամեցաւ, թափեցաւ,
Ո՛վ ձախորդ ժամանակ, միջոց անարժան:

Տեսէ՛ք, թէ ի՞նչ արաւ իմ տէրն անեղ,
Նահախ չի չարչարիլ ոչովն անմեղ,
Քու բաղդից իմացիր, ո՛վ Կուզնեց Բարսեղ,
Անտանելի կսկիծ, ցաւ ա անարժան:

Եաղուբ-Օղլու երգերը.

1.

Ինչ մարդ մարդի բարի կուզի
Աստուած կտայ բարի, եղբայր,
Բարի ուզողն բարի կառնի,
Զի հանդիպիլ չարի եղբայր:

Մարդ պէտք ա իրան ճանաչի,
Հէնց բան բռնի, չի ամաչի,
Ստեղծողն ստիով կանչի,
Նա չի դպչիլ քարի եղբայր:

Ի՞նչ ասեցի, ի՞նչ իմացար,
Բարեկամ, ինձնէն հեռացար,
Դու որ ինձի վատ կամեցար,
Ես քեզի ի՞նչ արի եղբայր:

Էս աշխարհս ո՛ւմ է մնալու,
Էս օր կանք, վաղն ենք գնալու,
Եաղուբ-Օղլուն մոռանալու
Լաւ բարեկամ ճարի եղբայր:

2.

Ամենայն ժամ արթուն կացէք, լսէք աւետարանին,

Մեղայ ասէք, խոստովանէք, ստեցէք չար սատանին,
Մէջ գիշերի, հաւախօսի մեղի յանկարծ մահ ունենք,
Տէր բարերար Աստուած, փրկի՛ր ամենայն Քրիստոնէին:

Աղաչելով խնդրենք Աստուած, տեղն արդարոց կեանք ա մեզ,
Մեղաց բանին մի՛ ցանկանաք, խիտ դժուար տանջանք ա մեզ,
Հայրապետաց դիրքն ենք խախտում, էդ ի՞նչպէս վտանգ ա մեզ,
Խսկ ճշմարիտ չենք հաւատում օրէնք ու պատուիրանին:

Աղամ խաբվեց, գերի ինկաւ, մնում էր պայծառ լուսին,
Տէրն առաքեց մեզ փրկութիւն անեղ որդի Յիսուսին,
Զարչարվեցաւ, խաչվեց, թաղվեց մեր անթիւ մեղաց մասին,
Մարմինն մեզ հաց ճաշակենք, արիւնն բաժակ գինին:

Պարգեւեա՛ առաքինութիւն, յոյս ու հաւատ սէր ինձի,
Ազատի՛ր մեղաց տանջանքից արիւնդ խաթեր ինձի,
Նրեա անկեալ աղաչեմ՝ քեզ, ո՛վ կենարար տէր, ինձի,
Եաղուբ-Օղլու բազում մեղքն չի ուզես դատաւտանին:

3.

Հիմքն սուրբ Կարապետի լուսաձեւ ա բոլորն,
Սկսեց լուսաւորիչ հայրն սուրբ Գրիգորն
Մինչ իրիկուն կաշխատէր, միշտ քանդվում էր զիշերն
Լուսարացին տեսնում էր չկայ տեղն մի քարն,
Հրամայեց ծառային քանդեց քառասուն կալ հորն,
Բռնեց ածեց բանտի մէջ էն անիծած դեւերն,
Նոր կրկին ձեռնադրեց, որ շինեց լոյս տաճարն:

Բարձեցին ջորու վրէն, իմանան էութիւնն,
Ով չի տեսել ի՞նչ զիտէ, անչափ է զօրութիւնն,
Ում վրայ որ քաղցրանայ, շատ կտայ զխոտութիւնն,
Կլինի ինչպէս անտակ ծով, շատ ա ողորմութիւնն,
Մարդ մին անդամ տեսնելով չի առնիլ հովութիւնն,
Խեղքի դարար տաճար ա, ինչպէս ա շինութիւնն,

Տրդատ ուսումն ա բերել մարմար սխների քարն:

Արեւելից արեւմտ իսկի չիկայ նմանն,
կաղ դէն ծառայ գրվեց, որ լինի փոշեհանն,
երեւելի քրտնում ա լուսաբուղիս գերեզմանն,
Չունի երեսպաշտութիւն, ուղիղ է դատաստանն,
Յոյս հաւատով խնդրողին կտայ մուրազ իւր տանն,
Ամեն խորհուրդ կատարող նա է Մշու Սուլթանն 1)
Սրբոց մէջ երեւելի, որ չիկայ բարէբարն:

Հայոց ազգին պարծանք ա, չիկայ թայրն երկրում,
Հաւանել ա, նստել ա Քիւրդստան պաղվայ սարում,
Մանանայն երկնքիցն վերայ գալիս ծառերում, 2)
Աշխարհքն լիանում ա, փափագով շատ են գնում,
Լիսիրտ գնացողներ շուտով մուրազն են ճարում 3)
Աշխարհքի չորս կողմիցն նրա մատաղն են բերում,
Զկայ հէսաբ մատաղին աւուր վարդափառն:

Սօր փորում մարգարէացաւ, ճանաչեց Աստծու փառքն,
Ծնեց մօր արդանդիցն, հրեշտակ արաւ բոլորքն,
Պահպանեցին լեւնումն, Աստծու էր հրամանքն,
Հաւատ բերեց քարոզով կոպտացած հրէայքն,
Քրիստոսին կնքահայր, շատ է նրա հնարքն,
Էն ժամանակից մնաց մկրտութեան շնորհքն,
Յոյց տուաւ Նաղուբ-Օղլուն իւր շնորհքի աղբիւրն:

1) Յովհաննէս Մկրտչի անունը Մշու Սուլթան են կոչում շրջակայ բնակիչներն
այն է «Տարանի թագաւոր» 2) Ռամկօրէն կազպին են ասում այդ անուշ հիւժն
որերն հաւարում են ծառերի վերայից սեծ քանակութեամբ: Այդ ուխտատեղից
եկողները իւրեանց բարեկամներին բաժանում են զազպին, ձուժն (ծամիլու)
և այլ քաղցրեղէնք, այդ նուէրը կուչվում է «արմաղան», դոցանից իւրաց իւր-
եանց ամենամօտ բարեկամներին ընծայում են կաւեայ գեղեցիկ ջրաման որ
կուչվում է «բըխրըն» լցնելիս և զարտակելիս աղպիսի ձայն հանելու համար:
3) Աշուղներն ու խորհաղացները պարտաւորեալ դնում են ուխտի, և համարու-
մ են իւրեանց մուրազն ստացած: Յ. Փ.

4.

Ներսէս կաթուղիկոսն մեզ հոգեւոր տէր եկաւ,
Իսկ երրորդ լուսաւորիչ կրկին աշխարհ նոր եկաւ,
Ազգի պայծառացնող մեր Հայոց խաթեր եկաւ,
Երկայնամիտ, տեղեակ արդար դատաւոր եկաւ,
Ուղիղ ամենայն բանից քննեց բոլոր եկաւ:

Հազար հարիւր քսանութից մինչեւ էս օր խօսում էինք,
Մեր շնորհալի Ներսէսը ա'խ ի՞նչ իլաւ ասումէինք,
Փոքր մեզ հովութիւն էր քեզնով համբաւն լսում էինք,
Միշտ հանապազ տիւ, գիշեր ճանապարհն սպասում էինք,
Աստուած ինքն կամեցաւ, արժան տեսաւ որ եկաւ:

Շատ փափագով մնում էինք, մենք քո տեսին էինք կարօտ
Համբուրումենք սուրբ աջն քո էն մասին իսկ էինք կարօտ,
Ուսումով լուսաւորես որ էն լուսին էինք կարօտ,
Ժողովեցին ընտրեցին քեզի պէսին էինք կարօտ,
Ուրախացէ՛ք ազգք հայոց, հիմիկ Հայրն մեր եկաւ:

Փառք բարերար Աստուծոյ խնդիրքն մեր ընդունեց,
Ինչպէս խոր վերապից լուսաւորչին որ հանեց,
Նոյնն նման Ներսէսին Հայոց համար պահպանեց,
Ուսումով լուսաւորաւ Քիշեւ ուսումի կողմանից,
Ապա թէ մերս կողմն կամեցաւ, շնորհ եկաւ:

Լուսաւորչի ժամանակից վարք ա մեր հայոց համար,
Մէկ էսպէս կաթուղիկոս փառք ա մեր հայոց համար,
Շատ էսպէսն չի լինիլ, կարգ ա մեր հայոց համար, (*)

(*) Այո, ասես թէ կարգ է եղել մեզ հայերիս որ արժանաւոր հոգեւորականք
երևում են մեր մէջ շատ հազիւ. Աստուած տայ, որ ներկայ Հայոց Հայրապե-
տը արդարացնէ փողին ժողովուրդի գեղեցիկ յոյսը, և յուսալի է նայելով նո-
րա մի քանի երեւելի զործունէութեանցը Յ. Փ.

Պաշտելի և տօնելի հնարք ա մեր հայոց համար,
Ուսուցիչ, բարեխրատիչ, բարեպաշտ բարերար եկաւ:

Վաղարշապատ քաղաքին տեղին Յիսուսի իջման,
Նորան ընտրելու համար բոլոր անդ ժողովեցան,
Համաձայն խորհուրդ կապեցին, ո՛վ որ կան ամենեքեան,
Հայրապետութեան փառք՝ ներսէսին յօժար կամօք կամեցան
Հոգւոյն սրբոյ շնորհօք հիմայ հայրն մեր եկաւ:

Նիկոլայ Պալլուկին ինքնակալ թագաւորն,
Խիստ քաղցրութեամբ ընկալաւ, ՚ի հարկէ ունէր սէրն,
Եւրոպայ, Պարսից կողմն կամ Ոսմանցու խօնքարն,
Ոչ որ ընդդէմ չի էլաւ աշխարհն, տիեզերն,
Շարադրանքդ, Նազուք-Օղլի, գեղեցիկ յարմար եկաւ:

Թուրինջի Աշակերտի երգերը.

1.

Անցաւոր աշխարհիցն քաղցած ու ծարաւ կը մնաք,
Չեր դատած, վատապա՛ս մուլքից դարտակ ու տկուր կը մնաք,
Չեր դարմ ու զաւակիցը անոք, անգաւակ կը մնաք,
Բազում ոսկի արծաթից անպաշար աղքատ կը մնաք,
Չի իլնիր ձեզի օգուտ, անդեղ ու անճար կը մնաք:

Հարուստ աղքատ ճանապարհը ցածր ու բարձր նարդիլան ա
Հարստութիւն սիրողը մեղքի ցաւի բանդիւան ա,
Թէ էն մուլքից չի դանձում հոգու համար, նա անբան ա,
Ո՛վ կ'մոռանայ էն կեանքը, էս կեանքին կը գերիանայ,
Թշուառ կիլի, լսեցէ՛ք, վերջն փոշիման կու մնաք:

Նորից նոր վարք մնաց մեզ, չիլնիր ասել թէ լա՛ւ ա,
Ամեն օր մարդկանց միջում ժանգի հաշիւ, փողի դաւ ա,
Հարուստը չիմացաւ թէ ոսկի ու արծաթը բաւ ա,

Թաղեց նրան գետնի տակ, ասեց, սա իմ կեանքին բա՛ւ ա,
Է՛հ, հարուստների, կուռք պաշտողների, խաւարին մահուան կը մնաք:

Էդքան հարստութիւնից կը պահանջվի սիրտ առատ,
Սրաները պարզ, դուռերը բաց, աղքատներին ղթառատ,
Մտածեցէ՛ք էն մեծատունն, չ'կար դռնում մին աղքատ,
Յետոյ կարօտ ու տապալած աղաչում էր ջուրի կաթ,
Խեղքներդ հաւաքեցէ՛ք, նրա հալին կը մնաք:

Թուրինջի Աշակերտ եմ, լսեցէք ճշմարիտ խօսքիս,
Լսէք իմ խորհուրդներն, ողորմի տուէք վարպետիս,
Էս կեանքը անցաւոր ա, մի՛ խաբուէք ունայն փառքերիս,
Օր կը դայ վերջը կտայ էս տուն ու տեղիս, սարքերիս,
Գանձեցէք երկնքումը, խեղճ անսպասախան կը մնաք:

2. (*)

Մեր նախնի ազգի միջում ընտիր պատուական ես, Թուրինջ
Չավահիր աշխատանքդ վերացաւ աշխարհից, Թուրինջ,
Ոչ եկել ա, ոչ կը դայ էլ քեզի նմանը, Թուրինջ,
Էդ քու ծաղկունքաշարդ յիշատակ է քեզ համար, Թուրինջ,
Էդ քու ճարտար խօսքերդ մեզնից լռեցաւ, Թուրինջ:

Ոմանք կան, հասկանում են, թէ էսպէս էլ մարդ կայ իլած,
Մեր ազգում քիչ կը ճարվի, էն էլ Աստուծու տուրք ա իլած,
՚ի վերուստէն էր շնորհքդ, խեղճով մտքով բաց ա իլած,
Բու խօսքն ու հայերը շար մարդարիտներ ա իլած,
Երանի՛ մեր նախնիքին, քեզ պէս մին մարդ տեսան, Թուրինջ:

(*) Այս երգը յիշեցրեց մեզ մի փոքրիկ անցը Թուրինջի կեանքից, այն է, երբ
որ Թուրինջի անունը հուշակամ է եղել Պարսկաստանում, այնտեղից մի քանի ա-
շուղներ այդ իսկ նպատակով եկել են Աստրախան տեսնելու և փորձելու Թուրինջի
արժանաւորութիւնը այնքան դովասանութեան, անցանալով Աստրախանի կա-
մուրջներից մինի վերայով պատահում են մի ըստ երևոյթին հասարակ մարդի
և հարցնում են թէ արդեօր հանաչում էր Թուրինջին. նա պատասխանում է
թանկ ման ամ, դեօր, ման ամ, բ'իկ, ման ամ. խղճալիք չ'կարողանալով հաս-

Աշտարիսան եկար զօնախ քաղաք Շամախու Շիրվանից,
Ամեն տեղից խօսեցիր, Արարի ու Հնդկաստանից,
Թարիֆըդ լսան, եկան իրան ու Թէյրան Գիլանից,
Խօսար, տվար պատասխան չը սխալվար ոչ մին բանից,
Աղբիւրի պէս բղխում էր խելօք պատասխանդ, Թուրինջ:

Աշխարհիս չորս կողմումն չորս թարաֆ ա, չորս նշան ա,
Հիւսիս, հարաւ, արեւմուտք, արեւելքն էլ չորս նշան ա,
Պատասխաններդ իմաստուն Աստծու շնորհքին նշան ա,
Կապար շատին անխօսիլ, քու գիտութեանը նշան ա,
Խօսքերդ հասկացողին գանձ ու գանձարան ես, Թուրինջ:

Թուրինջ, քու Աշակերտն եմ, ողորմատեղդ եմ անարժան,
Հաւատ, յուսով ու սիրով պահել եմ խրատդ պատուական,
Թո՛ղ քաշեմ աշխարհումն ցաւ ու դարդերը հոգս նեղութեան,
Յիշատակդ չի մոռացվիլ, լոյս դառնայ քու գերեզման,
Քու ջափահիր քարերիցդ այս քեզ ընծայ բերի, Թուրինջ:

3.

Տեսցիմ, զարհուրեցիմ, մոլորված տարված մնացիմ,
Ի՞նչ տեղան ինձ հանդիպեց, անխօսք, անլեզու մնացիմ,
Շողքըդ ընկաւ իմ վրէն, անձրադ անլոյս մնացիմ,
Անցաւոր աշխարհքումն քեզանից կարօտ մնացիմ,
Էլ ի՞նչ տեղ քեզ կը տեսնեմ, զլխիս վա՛յ տալով մնացիմ:

Չեմ կարում թարիֆ անեմ, ինչ տեսակ դու ես գեղեցիկ
Ո՛վ կուզի թարիֆ անի, առաւել Օսէփ գեղեցիկ,
Գուրդուրալի վառվում ես, ինչպէս շամշրադ գեղեցիկ,
Գին չունես քեզի, յարմար ջափահիր քար ես գեղեցիկ,
Չիլաւ քեզի տեսնելի, կարօտ ու հասարթ մնացիմ:

կանալ յետ դարձել են և յետոյ այդ խօսքերի վրայ մտածելով հասկացել են
որ խօսած են եղել նոյն իսկ Թուրինջի հետ և խիստ զարմացել են այդպիսի
պատասխանի վերայ: Յ. Փ.

Երազիս տեսամ, ճանաչամ, խօսամ քեզի հետ սերութիւն
Մինչի գալու ժամանակ Աստուած տայ մեզ համբերութիւն,
Կը լրվի ժամանակըն, մեզ էլ կիլնի ուրախութիւն,
Ինչ քաշում եմ, ես քաշեմ, դու ոչ տեսնես տխուրութիւն
Գիշեր ցերեկ քու ճամբին սպասամ, անքուն մնացիմ:

Անց կենալով արի՛ մօտս, քեզի տեսնեմ ուրախանամ,
Կը գա՞ս մի օր ինձի մօտ, դարդերըս ասեմ, մոռանամ,
Երգվում եմ հաւատ յուսով, որ կեանքումն չի մոռանամ,
Մեր դրած սիրոյ շարթից ոչ մին բոլոր չի հեռանամ,
Էսպէս իմ տարի օրերս անդեղ ու անձար մնացիմ:

Թուրինջի Աշակերտ եմ, էլ չունիմ ոչ հոգու դարդ ինձի,
Քու սերինցն ես խօսում եմ, ոչ փող ունեմ, ոչ պարտ ինձի,
Ճակատումն դրված ա, քու ցաւդ էլ բաժին ա ինձի,
Էս խօսքերիս համար էլ չը լինի՞ նեղանաս ինձի,
Քու սիրուն մինչ էս օրս կարօտ հալումա՜յ մնացիմ:

Դիւրկարի երգերը.

1.

Տեսամ մէկ բաղչի միջում մին գեղեցիկ ինչպէս լուսին,
Չորս կողմում գիւլ, սուսամբար, մաղերն թափել էր ուսին
Աչքերը բորբոքվել էր որպէս ճաճանչները լուսին,
Մոլորված տարված մնացիմ, կեանքս գնաց էդ նոր կուսին,
Գլուխս զուրբան կանեմ էսպէս նոր ջիվանի մասին:

Քու պատկերահանդ պիտի գրիչն ալմադ ունենայ,
Աչքիդ ձեռիդ զրոյր զրիչն քանց մազ ունենայ,
Պէլված մօրիկ տայ երեսիդ, ձեռքին էլ սաղ ունենայ,
Երգի քեզ գովական բան, որ լսողը հազ ունենայ,
Քեզ տեսնողքն մոլորվեն, հալվեն էլ խիցը նուազին:

Լսեցին քու թարիֆը, եկան մեր հին Հայաստանից,

Գեղեցիկները թաք կացան, ամաչեցին քո երեսից,
Պատկերահանդ եկաւ Եւրոպա Ֆռանգստանից,
Ջարմացաւ, պէլլած մնաց քու երկու աստղով աչերից,
Դուրկեարն եմ, ես էլ մայիլ մնացի քու խալիդ լուսին:

2.

Իմ կեանքը հալվեց, մաշվեց քեզանից կարօտ մնացիմ
Ձի վայելամ լոյս աշխարհը, արուն արտասուօք մնացիմ,
Ո՛վ ինձ համար հոգս անէր, դարիւր ու եթիմ մնացիմ,
Յառաջ տարող չունեցայ, ճանապարհէս յետ մնացիմ,
Աշխարհիս զովդ ու սաֆից ես կարօտ ու զուրկ մնացիմ:

Երեսիդ լոյս պատկերից անտես անպաշար մնացիմ,
Իմ քօռացած բաղդիցը միշտ անարժան ես մնացիմ,
Ոչ ով չունեմ զայ մօտս, անմխիթարանք մնացիմ,
Ազդ ու բարեկամիցը հեռու ու ցրված մնացիմ,
Չունիմ կեանքիս մին ուրախ օր, էսպէս թառամած մնացիմ:

Գրված էր ճակատումս էդ Ֆիքր ու զուսան ես քաշեմ,
Տանջվեմ էս ցաւերով, էշխովդ սիրտս կը խաշեմ,
Սրանից բէթար ի՞նչ կայ էշխի քուլունքով կը տաշեմ,
Պէտք ա որ մինչև ՚ի մահս ա՛խ քաշեմ, ախտս քաշեմ,
Էս ցաւերը ինձ տուեց Աստուած, ես բաղի մնացիմ:

Մեր միջում խօսք անողը անօգուտ իլաւ մեզ համար,
Խառնեց թողեց մեր սէրն, Յուդա խառնակող մեզ համար,
Էս հոգսի մէջ մնացիմ, էս մեծ ցաւ իլաւ ինձ համար,
Քեզ հեռու դու քաշեցիր, տանջանքը իլաւ ինձ համար,
Դուրկեարիս զեղ ու ճար չիլաւ, անդեղ անդարման մնացիմ:

Եթիմ-Օղլանի երգերը.

1.

Գեղեցիկութիւնիդ վրէն ես մայիլ իլամ,
Համեմատդ չիլիր աշխարհիս վրէն,

Ես աշուղ իլամ քու սիրոյդ վրէն,
Էշխրդ խելքս թռած համար ես իլամ:

Կանաչած բաղ ես անուշ հոտերով,
Ինչպէս դիմանամ քեզի դովելով,
Մի՛ թող ավարա դու ինձի լալով,
Խօսքերս կասեմ հարիւր հազարով:

Ի՞նչ արեցիմ ես քեզ, թողար էդ հալով,
Էլի չեմ դիմանալ նամուս անելով,
Եթիմ-Օղլին կասի Ֆիքր անելով,
Բէէքի մին ճար իլնի, արա՛ դթալով:

2.

Ինկամ սար ու ձոր Գարբանտ զնալի՛,
Չես տեսնիլ ինձի մինչև մին տարի,
Կ'ասես մի՛ գնայ, վեր կաց յետ արի՛,
Մնաս դու բարով, եա՛ր իմ սիրելի:

Քու հետ կապած շարթը երեք տարի ա,
Ոչ ով էլ չէ իմացել Աստուծոն յայտնի ա,
Գիտեմ վերջներս շատ բարի ա,
Մնաս դու բարով, եա՛ր իմ սիրելի:

Չեմ մոռանալ քիզի ես քանի սաղ եմ,
Գիշեր ու ցերեկ քեզի դուտսաղ եմ,
Ես Եթիմ-Օղլանն եմ կեանքս կու մաշեմ,
Մնաս դու բարով, եա՛ր իմ սիրելի:

3.

Իմ սիրելի, յատուկ քեզ հետ շարթ ունեմ,
Կայնի՛ր էն իղըարին, ըլթիմաղ կանեմ,
Թէ որ լսեմ քու համբաւդ ուրախ ես,
Ես էլ ուրախ կիլնեմ սիրտով հաղ կանեմ:

Պատկերովդ գեղեցիկ թուխ ունքեր ունես,
Աստուած պահի, այսուհետեւ տէր ունես,
Թէք իմանամ ինձ առաւել սէր ունես,
Գլուխս քու ճամբին փխնդալ կանեմ:

Մէջքումդ կապել ես ոսկեթել դօտիկ,
Դու մարիամաճաղիկ, մայիլ եմ հոտիդ,
Ես եթիմ-Օղլանն եմ, միշտ պահիր մօտիդ,
Դու խօսես, ես լսեմ, ուրախ տալ կանեմ:

Քէշիշ-Նավասի եգերը.

1.

Հրեշտակն ողջոյն երես, սուրբ Աստուածածնին ասեց
Քեզնից որդի կուլի խնական սիրուն,
Մարիամ արամեցաւ, ինձ որդի ուտի՞ց
Անարատ տաճարին լոյս եկաւ սիրուն:

Մարիամայ մօր քոյր էր Եղիսաբեթն,
Արդանդէն բարովեց սուրբ Կարապետն,
Երկնուց հրեշտակ խնդրեց սուրբ հայրապետն,
Հաւատով սէր արքն, յոյս եկաւ սիրուն:

Մելքում, Գասբար, Բաղդասար կարօտ քո աջին
Հնդստանայ եկան աստղն առաջին,
Ամենայն բրիստոնեայ ծառայ քո խաչին,
Լոյս ջամալիդ կարօտ տես եկաւ սիրուն:

Քրիստոս երկնից իջաւ, կապեցիր ճուղքն,
Ադամայ քուն երես, հանեց մէ կողքն,
Յարութիւն որ առաւ, քանդեց դժոխքն,
Առաւ ժողովուրդն դուս եկաւ սիրուն:

Ես Քէշիշ-Նավասն եմ, հոգւով կորած եմ,
Ոնց ունեմ բարի գործ, ոնց վարձք արած եմ,

Չունեմ ձեռացատուր, ես ի՞նչ արած եմ,
Ո՞վ կասէ թէ հոգուդ լուս եկաւ սիրուն:

2.

Մատաղ էրթամ քու ջալահիր արեւուդ,
Մէյման անեմ, հայրաթ գե՛մ այլե՞ ու «է»,
Թէպէտ խեղճ եմ, լայաղ արա, նազանի,
Մեր սուրբուհին խմիր մին Ըօ այլե՞ ու «է»:

Արես խաւարի, ասողս թօթափի, (*)
Քար ու թօփը յետ դայ սարեր սարսափի,
Կենդան թաղի՛, վրէս պատան չի չափի,
Թէք դուն չանես ինձ հետ պէ՛ ու այլե՞ ու «է»:

Մազար դու ինսա՞ն ես, սիրտդ քար ունես,
Ինձնից ջոկ էլի շատ քեզի եար ունես,
Ասա՛, դու իմ աղան չես, դու իմ պարոն չես,
Բարոյն Ասածու է, պէ՛ն ու այլե՞ ու «է»:

Իմ ու քու դիվանը մեր Ստեղծողն անի,
Ասի՛ր քու ջալլաթիդ ինձ թաք չսպանի,
Ուսմամբ քրիստոնեայ եմ, անհաղորդ չանի,
Խոստովանեմ, առնեմ մէ՛ն ու այլե՞ ու «է»:

Չեռնէդ հարայ կանչեմ սուլթան ու խանի
Խղճմտանք արա՛ իմ խեղճ քամբաղդ ջանի,
Քէշիշ-Նավասն երբ որ բարով վախճանի,
Գաս վրէն կսկծիս լէ՛ն ու այլե՞ ու «է»:

(*) Մինչև այժմ ևս շատերը կարծում են որ իւրաքանչիւր մարդ իւր հա-
մար աստղ ունի երկնքի վերայ, և հէնց որ աստղը կընկնի, աստղատէրն էլ
կը մեռնի: Յ. փ.

Սայեադ-Օղլանի երգը. (*)

1.

Ո՛վ աշխարհ, ետաք քեզնէն շնորհակալ մարդ կը լինի՞,
 ջեմ կարծում, որովհետեւ, ամենումն էլ դարդ կլինի,
 եթէ մարդ փոքր միջոց մտօքն հանդարդ կը լինի,
 Սրտովն կուրախանայ, մարմնովն զուարթ կը լինի,
 Շուտ կուղարկես հոգսերն, կը գայ հետն շարթ կը լինի,
 Խեղճ մարդուն ուրախ սիրտն մին թառամած վարդ կը լինի,
 Ամենեցուն պատճառն չարութեան հնարդ կը լինի:

Թէ մէկ մարդու տվել ես յաջողութիւն մամոնայի,
 Խղճմանքն բարձել ա, ընկերոջն ոչ խնայի,
 Սատանի մշակ դառած, զգուշութեամբ կը ծառայի,
 Մահն միտքն չի քցիր, հոգւոյն չի տար երկու շահի,
 Մարմնաւոր փորձութիւնն միտք կանի հազար ջուռայի,
 Հանգստութիւն էլ չունի գիշեր ցերեկ ախ ու վայի,
 Տեսնողն հէնց կիմանայ հարուստն անդարդ կը լինի:

Մէկէն թէպէտ ունի իրան ապրուստն բաւական,
 Անհանգիստ է անցկացնում իւր ժամանակն պատուական,
 Թամահն աշխարհումն բազմացել ա անթուական,
 Թէ հարուստ կամ թէ տնանկ կամ թէ իշխան ազնուական,
 Թէ համայն արհեստաւորք կամ բոլոր վաճառական,
 Մառայումն աշխարհին իրանց կամօք յօժարական,
 Ամենեցուն կը տիրէ, բայց ինքն անպարտ կը լինի:

Մարդ կայ որ իրա խելքով բոլոր աշխարհն չափել ա,
 Ոչ դժոխքի տանջանքից և ոչ մահից սարսափել ա,
 Էս անցաւոր բաներին իւր բոլոր յոյն կապել ա,
 Չի իմանում որ աշխարհն ունայնութիւնով խաբել ա,
 Հոգու աչքն ա քօռացրել, գիշեր ցերեկ խարխաբել ա,
 Սատանան էլ որտումն իւր չարութիւնն թափել ա,
 Կամօքն մոլորվել ա, միտքն էլ հպարտ կլինի:

Ո՛վ եղբարք, գիտեմ այժմ, դուք ինձի դատաստան կանէք
 Կասէք թէ ո՞վ է արդեօք երջանիկն, կը հարցանէք,
 Փառք կըտաք միշտ Աստուծոյ, թէ փոքր բաւական էք,
 Աշխարհից չէք դանդատիլ, ընկերներիդ օգնական էք,
 Մարմնաւոր անգութիւնն համբերութեամբն կը տանէք,
 Աստուած իմ, Սայեադ-Օղլուն թէ յանցանքն չի հարցանէք
 Հայրիւրից մինն պակաս մոլորեալ ոչխարդ կը լինի:

Մեւքիսէթի երգերը.

1.

Միտք ունեմ մին գիշեր քեզ զօնաղ իլիմ,
 Վախում եմ, որ ասես, չէ, չեմ ուզում,
 Ուրախ կը հրաւիրեմ ես քեզ իմ տունը,
 Տունս ցուրտ ա, կասես տաք փէճ եմ ուզում:

Փէճ չունեմ կը տեսնես, որ տեղս ցուրտ ա,
 Գիշերը չես մնալ, իմ բանը բուրդ ա,
 Զոկ տեղ կը պահենք թէեւ, օղորդ ա,
 Էն ափերին կլիլի, ես մէջ եմ ուզում:

Մէջում մնացողներ գիտեմ չունեն հալ,
 Մի՞թէ առաւել են քանս Բօստոմ ու Զալ,
 Բեզնից չեմ պահանջում խաղինայ ու մալ,
 Հէնց ասես էնքան կին եւ եմ ուզում:

(*) Երբ ներկայ երկասիրութիւնն արդէն պատրաստած էի հետեւեալ օրը
 Տփլիսի Յենդուրայի Կօմիտեան ուղարկելու ի բնութիւն (տպագրելու համար)
 Աստրախանից ստացայ 4-20 հատ գրուածք Սայեադ-Օղլանի երգերից, որոնք
 տպագրուելու են «Սոխակ Հայաստանի» հետեւեալ հատորներում:

Ա. Գրիգորեանց:

Մեքիսէթի սիրտը քցել ես վառօգ,
էրվելով քեզանից կու մնայ կարօտ,
ինձ նամակ գրելիս գրի՛ր համառօտ,
կարճ ու զօրեղ իրի, կէս էջ եմ ուզում:

2.

Փչեր, նասիմ, փչի՛ր հարաւի կողմից,
չխւսիսային հողմից սոխակը սառաւ,
Մին դալդալուղ ունէր վարդի տակումը,
Վարդին էլ խորշակը արմատից տարաւ:

Խեղճ բիւլբիւլին երբէք տէր, քօմակ չունի,
Սիրահար վարդիցը մին նամակ չունի,
Մի՞թէ նրա վերայ նա ամակ չունի,
Որ նա նորա սրտում դուգուն, դաղ շարաւ:

Տարվա մէջ ինն ամիս չի խօսում, լալ ա,
Թեւ թեւ իլաճ սիրտը փուշից բէհալ ա,
Ապրիլ, մայիս, յունիս շատ խօշ իղբալ ա,
Բայց մնացեալ իննը էրաւ չարչարաւ:

Այս գիշեր սոխակն բաղը թռել ա,
Բայց թալկացած զանադներն վռել ա,
Յանդիման իւր վարդին վեղը ծռել ա,
Կարօտ ա բացվելուն, չի քթնում չարա:

Ամբիթար գոլով գլխին վա՛յ ա տամ,
Բերեան սրտով մինչի լուս զուգայ ա տամ,
Խօցին մահլամ չի կայ, հէնց հառայ ա տամ,
Արի՛, հասի՛ր, դու Մեքիսէթ բէհարա:

3.

Մեղայ յերկինս և առաջի քո, արարիչ Աստուած,
Ի՞նչ է իմ այն՝ որ ոչ է քո, բոլորն դու տաս, Աստուած:

Ի՞նչ պատասխան ունեմ տալու ահեղ դատելիդ օրը,
Թէ էս բանը ես չիմացայ, ռիս չելես ինձ, Աստուած:

Գիտեմ երկու ծանապարհ են, մինը չոր ա, մինը թաց
Թէ չոր ման գամ, յայտնի ա ինձ, որ ամեն վախտ ունեմ հաց
Հակառակ թէ թացը գնամ, կախեալ է էն իմ կամաց,
Սառանին ըստեղ մեղք չունի, ինքս եմ ինձի դատուած:

Գիտեմ էն երկու մարդիցը ով քեզանից մաս ունի
Մէկը տառապեալ աղքատն ա, որ աղօթք ու պաս ունի
Թէ էն գոռոզ իշխանին աթլաս ունի, խաս ունի,
Նրան էլ սեպհական բաժին ճերմակ ա հինգ դաղ տուած:

Ինքս եմ ինձ խաւարացնում, լոյս աչքերս հանում եմ,
'ի մէջ անուշահոտ ծաղկանց՝ չար որոմնս ցանում եմ,
Ահեղագոչ յերթայք յինէն՝ ձայնիլդ իմանում եմ,
Տալ ինձի սատանի ձեռը մասխարա անաղ տուած:

Անտառի պէս խիտ բաղմաթիւ մոլութեանցը բանդիվան
Մնացել ես դու, Մեքիսէթ, ի՞նչպէս կու գնաս դիւան,
Արդարութեամբդ թէ դատես, մարդ չի գալ քեզ յանդիման,
Թէ զթութեամբդ քաւիչ իլես, ողջով կու գանք վաղ տուած:

4.

« Եւ է անուն բարիքան թէ զանձ աշխարհի՞, են ասըմ՝
Տեսնենք՝ ո՞ր բարի անուամբ աղքատն է իշխանաց դասըմ,
Թէ տառապեալ աղքատ ա, կասեն խելք չիկայ նաքեաղըմ,
Շատ տգէտ ա, հարուստ ա, ամենեւին չեն բամբասըմ,
Դարձաւ բարի անունն էլ խարար գանձին է ըսպասըմ:

Էս իրաւ ա, իլաճ ա, բայց հիմի չէ, սաղը ասեմ
Էս տառապեալ աղքատի սրտի դուգուն դաղը ասեմ,
Ասում ա յիմաք քեզ, Աստուած, ինձ տուած նաստօղր ասեմ,
Թէ էն անգէտ իշխանի սոհրաթ ու եղնաղը ասեմ,
Ի՞նչ օգուտ խելք տուածդ, որ ա՛խ վայրս չի պակասըմ:»

Նա որ անդէտ հարուստն ա, դուք ու սափանհա աւերմ,
Որ մին զուատ խելք չունի, ասա՛ մին ա՛խ, վա՛յ ա անըմ,
Սուտը օղորդ ա շինում, դառ ու դարարայ ա անըմ,
Թէ մին տայ, հինգ ա առնում, վերջումը հաշայ ա անըմ,
Տե՛ս, ո՛րքան համբերութիւն կայ մեր ըստեղծող անհասըմ:

Էս խարաք բաղդը որ կայ, եթէ լուսաւոր կը լինէր,
էն գոռող իշխան մարդը էն ժամանակ քօռ կը լինէր,
Տառապեալ բանականին աչքալուսանք նոր կը լինէր,
Եւ չարուղի փող չէր տալ, էն վախտ ձիաւոր կը լինէր,
Էս կեղտ չուր կը հանէր, ման կը դար աթլաս ու խաւըմ:

Բայց միայն բանը գիտէ, ռուզդեարի հետ վախտն ա խօսում
Ոչ յիմարին մեղք ունի, ոչ խելօքին բաղդն ա խօսում,
Ո՛վ շատ ունի սանդուղում գունդ սրմիզարնաղդն ա խօսում,
Ես էս տեսակ եմ կարծում, եթէ իմ շնախտն ա խօսում,
Կարծում եմ սուտ բան չի կայ էդ բանումը իմ նախաքըմ:

Մեղայ Տէր, ես մեղանչամ, Մելքիսէթն եմ, քեզ ծառայ եմ,
Քեզ որ էսպէս ա հաճոյ, ես ո՛վ եմ, ի՛նչ նաքարայ եմ,
Քա՛ջ գիտեմ, էս խօսածս ունայն է, չում բէշարայ եմ,
Մունջ էլ կայնեմ, չիլում. խոցերով հազար փարայ եմ,
Ազաւաններն են թառ իլել զօշխուն թութիի դափաքըմ:

5.

Աշխարհումս շատ սիրուններ կան, ու ջոկ բաբաթ ա,
Մամառ ծոցի հոտով եմիշը դաբաթ, դաբաթ ա,
Կշտում չիլիլ պռօշներիցն, հնդու նաբաթ ա,
Վաղա զրաժիցն անցկացաւ քանի շարաթ ա,
Տարին մօտեցաւ, մեղք եմ իլնում, սա ի՛նչ դազալաթ ա:

Ինձ կարող էիր առաջ ասել, թէ՛ չկայ հնար,
Կը տեսնէի որ չիլնում բանը, մեր մէջ կը քնար,
Ի՛ր զուր աւելորդ էսքան տնաղ մասխարայ շինար,

Էն օրը կամ էն սահաթը դու որ մօրից ծնար,
Մինչի էս կէտս ինձ խաբումես քանի նոբաթ ա:

Բոլոր աշխարհիս յայտնի ա, որ իլել ես սնտես,
Պէտք ա հաւասար ամենի հետ վայելես, խնդես,
Ոչինչ բան ուզամ, ոչէ՞ ասեցիր, արեցիր անտես,
Ես չեմ պահանջիլ թէ իմանամ դժար հիւանդ ես,
Բայց այլոց հետը առուտուրդ շատ ըռաւաթ ա:

Իմ պէս մին ջան ես, քեզանումը ջոկ նշան չիկայ,
Էդքան աղաչամ, մի՞թէ քեզնում հոգի ջան չիկայ,
Թէպէտ իրաւ ա, մեր շաշտարխան քեզ նման չիկայ,
Բայց քու ձեռին ա, եթէ ուզես, ծանդր բան չիկայ,
Խաթիրս կը շահես, աշխարհումս էստուր աղաթ ա:

Էս հին բաները ողջը թողնենք, խօսենք նորերը,
Քեզ պտըրողը պէտք ա ինինի սար ու ձորերը,
Յետ քթնելիցը ինչ գին անի էնպէս օրերը,
Լօղման ես դառել, գամ են քու մօտ կաղ ու քօռերը,
Շողքդ քցում ես, բժշկում ես, մեծ ալամաթ ա:

Քեզ դուբան իլնեմ, լոյս երեսիդ քողը քցիր միշտ,
Որ քեզ յանդիման եկող մարդը չի դառնայ բէհիշտ,
Առանց էն էլ սէրդ սրտումս դառել ա մեծ վիշտ,
Թէպէտ քու ձեռին մարդ սպանել հասանդ ա ու հեշտ,
Ինքդ դատաւոր իլի՛ր, դատի՛ր ի՛նչ ազալաթ ա:

Էդ երկու աչքդ, մէկը սուտակ, մէկը շափիւղ ա,
Ծոցիդ մէջը լի ամեն տեսակ ապրանքով գիւղ ա,
Բաւական կիլնի, էն կիլնի ինձ՝ տարվա ազուղ ա,
Էնքան ապրանքից ինձ պիտանի երկու պտուղ ա,
Կիմանամ քեզնից ստացածս շատ մեծ աղաթ ա:

Էդ երկու ունքրդ դահճապետի թուրի նման ա,
Վառ վառ աչքերդ Էսնա սարի հուրի նման ա,

Թերթեւունքներդ ջանի ցցվող սուրի նման ա,
կարմիր թուշերդ փափուկ ալ մախմուրի նման ա,
Խեղճ Մեղքիսէթին ամեն սահաթ թագա սողվաթ ա:

6.

Ողորմա՛ծ, զթած, լուր ինձ, նախ քեզ ճանաչել տո՛ւր ինձ,
Իմ պէս խաւարվածին լուսաւորիր, մի՛ թողնիլ կուր ինձ,
Իմ պէս սգալուն ուրախացուր, մի՛ թողնիլ տխուր ինձ,
Իմ պէս ծարաւածին զովցուր, ցոյց տուր մին աղբիւր ինձ,
Պատկեր տիրական ըստեղծար ինձ, 'ի զուր մի՛ կորցրուր ինձ:

Դիտեմ մեղսաւիթ ծառայ եմ քու մօտ բիւրիցս անգամ,
Ըստ նարեկացւոյն բանի ասեմ, յեթէ հարկանես լամ,^ա
^աեթէ ոտնահար արկանես ինձ, կողկողալով սըգամ,^ա
Միայն մտացս է որ ասար յեթէ ինդրէք, կըտամ,^ա
Ապա խնդրեմ, ովկիանոսիցդ տաս մին կաթ ջուր ինձ:

Դու ինքդ ասար յես չեմ ուզում մեղաւորի մահը^ա
Պի՛նչ դառնալը չար ճանապարհից, էն կիլի իմ շահը,^ա
Տո՛ւր ինձ էն յոյսը, որ ես գըջամ, տո՛ւր սրտիս էն ահը,
Որ հալածեմ դէին, կործանվի էն զազիր ազահը,
Նորա բիւրաւոր զօրքը քիչ ա, թէ տաս դու մին թուր ինձ,

Դու ինքդ ասար յես եկել եմ բժշկեմ հիւանդի^ա
Մեղօք տկար եմ գիշեր, ցերեկ հոգիս կու զարգանդի
Հառաչմամբ խնդրեմ, ե՛կի բժշկիր, ինձ մի՛ տուր նողսանդի,
Պատճառ, բանսարկուն մտել ա բերդս, ուզում ա քանդի,
Եւ շատ հետեւում ա, որ տանի քցի անշէջ հուր՝ ինձ:

Դու ինքդ ասար, յճա՛քէ, յճա՛քէ (*) է՛ջ այտի, յիս մատիր^ա
Իսկոյն ցած եկաւ ծառիցը, քեզ տուն ընկալաւ, մտիր,

(*) Զնքէ, որի սկիզբն է Զաքէոս, Քրիստոսի ժամանակակից հարուստ և մարտապետ (կէօմրիքճի, զխաւոր) մարդ էր: Սա մեծ սէր և հաւատ ունէր դէպի Քրիստոս: Երբ լսեց, որ նա խուռն բազմութեամբ զնումէ, ինքն իրա հա-

լինչ որ խօսել ես սորա տանը, յոյս ունեմ, չես ստիր,
էն ասած հարիւր ոչխարիդ մէկն եմ, կորել եմ, քթիւր,
Իննսունը թո՛ղ, արի, 'իզուր մի՛ կորցրուր ինձ:

Դու ինքդ ասար աւազակին յընդիս լե՛ր դրախտին,^ա
Աւազակ զոլով՝ արժան արար արքայութեան թախտին,
Նման աւազակին խնահիր իմ պէս տարաբաղդին,
էն սոսկալի դատաստանիդ օրը՝ դատելիդ վախտին
Ի՞նչ կիլի որ ասես Մեղքիսէթին, յդու մնացի՛ր հիւր ինձ^ա:

7.

Մին նազանի սոնա սպանել ա ինձի,
Թէյղաղ մոնիկ տալով կլանել ա ինձի,
Լոյս պատկերով խելքից զիփ հանել ա ինձի,
Լոկ մարմինս ա թողել, թալանել ա ինձի:

Առանց նորա կեանքս աշխարհումը փուչ ա,
Անունը տալ չէնիլ, զլխազիրն եչ ա,
Ինձի շինել ա էշ, էդուր սաքի քիչ ա,
Վրէս էլ նստել ա փալանել ա ինձի:

Լոյս օրս շուռ տուեց խաւար գիշերի,
Քցել ա ինձ բիրեան աղուտ իժերի,
Առանց մաշկել ինձի քաշել ա շիշերի,
Հալա որ կենդան եմ, մեծ բան էլ ա ինձի:

Բաղդաւոր էն մարդն ա, ով չի իմանում սէրը,
Ում ընկել ա զլխին, բարկացել ա տէրը,
Մեղքն, երկու դառաւ շատ զարսելով բեռը,
Սրան էլ յօժար եմ, թէք տա՛ն էլ ա ինձի:

Տեսնել բանին հէյրան իլամ ալ ունգին,
Բանիցս գործիցս ինձի թողաւ լանգին,
Մի՛ ասա, էդ սէրը բանդ էր խարաբ ժանգին,
Ես կարծում էիմ թէ՛ հաւանել ա ինձի:

օակի կարծ լինելու պատճառաւ, բարձրացաւ մի Թղենոյ վրայ, որ այնտեղից զոնէ կարողանայ տեսնել իրա կարօտած մարդուն: Ա. Գրիգորեանց:

Եւ իլել եմ ծառայ, նա ինձ համար խանրմ,
Քցել ա քամակից, տեսնենք, ո՞ր ա տանրմ,
Թէպէտ Մելքիսեթէկ ինձ կոչել են անուն,
Նա էլ մին այլ տեսակ անուանել ա ինձի:

8.

Աստուած սիրես թէ ինձ հետ սէր ես, մի՛ խրթիր վրէս ունքերդ
Սիրտս դադել ա, եարաս աղել ա, ինձ շողախել ա քու սէրդ,
Խելքս տանրմ ա, հոգիս հանրմ ա, ինձ սպանում ա աչքերդ,
Մարդ զիժվացնող, սարսարի շինող, ոչ բերէր ծնող քու մէրդ,
Ես փափագ քեզ եմ, ճշմարիտ ասեմ, յետ, առաջ ես եմ քու տէրդ:

Քամբաղդ մնայի, քեզ ուստ չի գայի, ոչ բարով տայի ես քեզի
Հետս չի խաղար, մին չի ծիծաղար, կենդանի թաղար իմ պէսի,
Քեզ միշտ ջիգրված, ունքերդ խրթած, մին աչք ունքդ բաց չի տեսի
Հարցուր իմ հայր, տե՛ս իմ ահվալը, էս ա իղբալը իմ պէսի,
Քու ինձ մօտ դալը, ամանաթ տալը, լսաւ ահվալը քու հէրդ:

Խոստացար կուգամ, ինչ ուղես կուտամ, ես քուն չի
մտամ էս գիշեր,
Պառկամ, վերկացամ, անքուն դիմացամ, միտքդ չիմացամ,
ուրիշ էր,
Աշկարվաւ էս օր, դօստ ես քթել նոր, մին մարդ չ'կար,
որ ինձ յիշէր,
Շատ լաւ եմ խաբար, կարծար ինձ յիմար, ասար ինձ համար
թէ էշ էր,
Եշ չեմ, թէ կամիս, քցեմ ըռամբս, չինկնի թշնամիս քու ձեռդ:

Գործիդ հմուտ ես, ինքդ անփոյթ ես, իղրարիդ սուտ ես,
ի՞նչ անեմ,
Քեզ ջունուն դառամ, առ նամուս չի արամ, բէկամ ես
քեարամ դադա՞ն եմ,
Մեղք եմ, ինձի ծուռ ե՛կ մոիկ մի՛ տուր, մի՛ կորցուր 'իզուր
մին ջան եմ,

Ընդդէմ չեմ կամքիդ, մուշտաղ եմ դէմքիդ, կարծիր թէ չէմքիդ
ծառան եմ,
Կեանքս հէ՞ր մաշեմ, սիրտս հէ՞ր խաշեմ, քանի՞ մի քաշեմ
քու բեռդ:

Ով ձեզ հաւատի, ինկնի Ֆարեաղի, Աստուած ազատի թէ ջոշ ա,
Թէպէտ զիտուն ա, և բանիբուն ա, կասէք ջունուն ա, սարխօշ ա,
Կասէք խաղ արա՛, կանէք մասխարայ, կտաք շողղարա՛ թէ զիժ ա,
Թէ չի տալ ժանգը, չի բաղխիլ թանգը, չի գալ ձեր հանդը համեշա,
Մելքիսեթ, արի՛ էս ըռուզգեարի տես ո՞րն է բարի անելի:

9.

Այրն Աստուած որ ստեղծաւ նախահայր Ադամին հողից,
Բնն բերաւ դրախտի մէջ, ասեց մի՛ կեր այս պտուղից,
Դիմն զուցէ չի հարցրաւ այս պատճառն ստեղծողից,
Դան դրախտումը ողջ կար, փափագ էր Ադամ մին զօղից,
Ե՛ն եկաւ, տեսաւ թմբած, իսկոյն կնկան ստեղծ կողից:

Ձան զաղիր էն պիղծ սատանան, տես թէ ինչպէս հնար քթաւ
էն էն օձին դաս տուաւ, նա թալալը սարք դրախտ մտաւ,
Ըթն ըստոյդ ըստեղծողի բոլոր ասածներն լսաւ,
Թօն թունաւոր օձին խօսքը հաւանեց, մատին փաթաթաւ,
Ժէն ժամ մի աւել չի քաշեց, զրկուեց իւր կեանք տուողից:

Ինկն իմացաւ, ձայն տուեց, ո՞ր ես, Ադամ, զի՞ ես լալով,
Լիւնն լսաւ տեղի զղջման պատճառ բերեց ջուղար տալով,
Խէն խորամանկ ստեղծած կինդ խաբեց ինձ կողկողալով,
Ծան ծնունդներդ մահ փոխվի, օձին էլ ասեց սողալով
Կեն կեանքդ բոլոր՝ հող ուտես և իլես ծուռ ման եկողից:

Հոն հաստատ տեսաւ որ խալիեց ա՛խ քաշեց առ, նամուս արաւ
Ձան ձեռին հրեղէն սուրը եկաւ դրախտէն դուս արաւ,
Ղաղը դամոգ լեզուովը եկաւ լոյս տալի աչքալոյս արաւ,
ձէն ճշմարիտ ձեռադրով զուրեաթը բաշխեց սուս արաւ,

Մենք մինչ անմահի մահը տանջուեց զաւաճանողից:

Յին յայնժամ չար բէլիարի վերայ թափեց բարկութիւնը,
նոյն նման մարդկային դէմքով եկաւ Աբրահամայ տունը,
Շան շուտ ասեց որդի կը տամ քեզի, Սահակ զիր անունը,
Ոն որ նորա ցեղից պիտի ծաղի էն ճառագայթ սիւնը,
Չան յիշիլ^ա ասեց, ծիծաղեց^ա իմ պէս ամուլ, պառաւողից^ա

Պէն պայծառ երկինք որ նորա ահեղ փառացն են զարգանդում
Ձէն ջերմեռանդ սիրով իջաւ բնակվեց կուսի արգանդում,
Ռան ուամիկ որպէս մենք, մարդ չարչարվեց և մնաց բանտում,
Սէն սիրով առանց տրտնջման հոգին խաշումն էր աւանդում,
Վէն վաարն մեր թաղվեց, որ փրկի չար բեհեղդբուղից:

Տիւնն տէրն մեր եմուտ դժոխք, աւերեաց ահեղ բարբառօք,
Բէն բամեալ հոգիքն այն աղատեաց հզօր հնարօք,
Յօն ցասմամբ ու ահեղակերպ գերեզմանէն յարեաւ փառօք,
Իիւն լիւրով հզօր զօրութեամբ համբարձաւ յերկինս կառօք,
Փիւրն փրկիլէ, Մեկքիսէթն եմ, քու կամքն է դու զիտես բարւոք
Քէն քաջ գիտեմ, լի՛ եմ մեղօք քանս զող, մարդ ըստանողից:

10. (*)

Ժէ ժանտ ախտով լի եմ ես, Անջախ դառը բերանիս,
Դու մաջնուն՝ թէյ լի եմ ես, Մին փոքր ինչ համբերիր:

Էս օր խօսենք համառօտ,
Ըստ որում մէյ լի եմ ես:

Ինի իմաց տո՛ւր արի,
Ընթացքով ինձ տո՛ւր արի,
Քանս թէ աւարայ ես
Արի՛, ինկի՛ր տուրարի:

Լիւն լսի՛ր ինձ համբերիր,
Համբարեցիր, համբերիր,

Խէ խօսի՛ր կամաց կամաց,
Դարտակիր կամաց կամաց,
Իմ խնդիրս կախեալ է
Ողջը ձեր կամաց կամաց:

Ծա ծառ ունեմ թուղի պէս,
Էս ո՞րտեղ ես թուղի ես,
Տէրութիւնը ինչ անի որ,
Հանչար եկամ թուղի ես:

(*) Յորա սկիզբը այսինքն Ա ից մինչև Ժ տես Թուրինցի երգերում համապ 34.

Ան կամք ունեմ նաղ լի ես, Ով կուղի թող ինձ պատժի,
Ինձ ասում ա նաղլի ես, Պատժողը ինձ հասլ անի:

Ասում ես թէ՛ հարբած եմ, Շան շուտ լսիր խօսքերս,
Ինձանից դու նաղլի ես: Կայ սեպնող խօսք՝ երես,

Հոն, հաւատ, յոյս սէր ունեմ, Արիւնախում է դառել
Եւ իմ կորած սէրուն եմ, Դու անտառի խողկեր ես:

Թէ հրաւիրես զաջայի,
Ձեզի լայաղ սէր ունեմ:
Ոն ոչխար եմ մատաղ եմ,
Մորթելից մին մատ աղ եմ,

Չան ձայնիւս աղաչեմ,
Ձեզ ծառայ եմ աղա չեմ,
Քու շահմար օձ մաղերդ,
Ղուբբան սաղաղ մատաղ եմ:

Յետ շուռ եկամ կնկայ պէս, Չա չունեմ մին մատանի,
Տեսար, ասար, աղաչեմ: Կամ մի ալ լաւ մատանի,

Ղադ դեկավար հմուտ ես, Որ մատումն տեսնողի
Այս գործումդ համ ու տես, Խեղքը տանի, մաթ անի:

Աստուծոյ պատուիրանքն ա, Պէ պտրամ ամեն տեղ,
Համ աշխատես, համ ուտես: Ման եկամ սաղ ամ էն տեղ,

Ճէ ճանապարհ տո՛ւր ինձի,
Վարքով արի՛ տուր ինձի,
Յետոյ որ տկարացամ,
Ես խմեցի ամեն դեղ:

Գիշատող զայլի մի՛ տուր, Ձէն Չան քեզ ասեմ լսի՛ր,
Փոյթ չէ, տամե՞ս, տո՛ւր ինձի: Որ նոր հաւաս եմ լսի՛ր,

Մէն մնացիմ մէնակ ես, Հօրդ խայտառակ արաւ
Հանքից հանամ մինաք ես, Եղբայրդ, ասեմ, լսի՛ր:

Թշնամուս երկու ազգի
Խաթրի հանամ մին ալ ես:
Ռան ուամիկ դու մարդ ես,
Ամեն բանով դու մարթ ես,

Յի յորժամ դու փայլանկես:
Ինչ պիտոյ է փայլան կես,
Մին լաւ օրով մի խաբիր,
Ճանաչում եմ դու մարդ ես:

Նա ծանդր ես մանդալի,
Մի՛ գուցէ դու փայլանկես:
Սէ սէր ունես հարբելի,
Խօսք մի՛ ասիր հար բէլի,

Նոյ նման ես ասլանի,
Կամքդ տէրն հասլանի,
Պարզ մօք ձեր տուն եկամ,
Ձեր տունիցը հարբ ելի:

Վե՛լ վասն է՞ր բարկացար, Յո ցաւ ունեմ սարի պէս,
 Զու՛մ որ ինձ հետ բարկացար, Ի՛յել եմ ասարի պէս,
 Ի՞նչ օգուտ ինձ քո ընծան, Անչափ գոռողացել ես,
 Որ էլի յետ բարկ ածար: Մասիս սարի սարի պէս:

Տիւն տա՛ր ինձի դաշտի մէջ, Իւն Վիճեալ կամ բանտի մէջ,
 Եղծել ա աղաշտ իմ մէջ, Խարաբայ Դարբանտի մէջ,
 Աշխատանք ունես վրէս, Եարաբ էս տեսակ պատիժ
 Շատ ես գրել տաշտի մէջ: Ելի կիլի՞ բանտի մէջ:

Քէ բաբուն հանձար ես, Փիւր փափագ եմ քեզ պէսի,
 Ի՛նչ քարսաղ որ հանձար ես, Ընտրել էք ինձ քեզ փեսի,
 Իմ անդամանդի համար Ա՛խ մի՛ քաշիր էս մասին,
 Փոքր ինչ ածան ճարես: Առաջ ես էլ քեզ տեսի:

Քէ քարեղէն անգին ես,
 Հայի՛ճ չես դու անգին ես,
 Զիդ խօսար դու, Մելքիսէթ,
 Վախեմ ասեն անգին ես:

11.

Բիւլէիւլ.

Խեղճ բիւլբիւլն փարվանի պէս եաղի մէջ
 Մղկտալով՝ ասաց զնամ բաղի մէջ,
 Յոյս ունեմ որ իմ նասիբից հանդիպի
 Կարմիր վարդս ծաղկափթիթ թաղի մէջ,
 Եկաւ ինկաւ պարտիզպանի ոտը նա,
 Աղաչումէր թողնի վարդի մօտը նա:

Պարտիզպան.

Պարտիզպանն ասեց, յբաղի տէր եմ ես,
 Զեղ ծանօթ չեմ, բայց վարդի հետ սէր եմ ես,
 Եթէ էսքան փափագ ունէք վարդի հետ,
 Դարդիմանդ եմ, էս բանին կու ներեմ ես,

Վկայ Աստուած, որ ես քեզ հետ բան չունեմ,
 Եւ թէ ձեզ հետ զիւան դատաստան չունեմ:՝

Վարդ.

Վարդը լսաւ որ բիւլբիւլը գալու ա,
 Խնացաւ որ դարդը իմանալու ա,
 Ասաւ յսրտիս խոցերը ես կը բացեմ,
 Զու՛մ որ նա էլ իմ պէս մին եարալու ա,
 Միայն թէ թշնամի փուշը իմանայ,
 Մին չարութիւն կանի նա չի դիմանայ:՝

Փռու.

Անողորմ փուշը էդ բանը լսաւ,
 Տեսաւ կարմիր վարդը բացվել ըսկսաւ:
 Ասեց թէ յ՛շի կարծես թէ բիւլբիւլիդ տեսնես,՝
 Սկսեց հակառակ վարդի հետ խօսաւ,
 Վարդին ասեց յքանի սաղ եմ, քու մօտ եմ,
 Բիւլբիւլիդ չեմ թողնիլ մօտ՝ կու խոցոտեմ:՝

Բիւլէիւլ.

Բիւլբիւլը սար ու ձոր ընկնելով, գալով,
 Հասաւ նպատակին շախ շախ կարգալով,
 Տեսաւ պարտիզպանը ըզբաղմանց մէջ ա,
 Հարցրեց յպատճառը ինչ ա՞, գոռալով,
 Զոքել էր խնդրումէր նա պարտիզպանից,
 Զիլի՞ չար խաբար ես լսել մեր բանից:

Պարտիզպան.

Պարտիզպանն ասեց յիմ պէս մարդիցը,
 Կը պահանջես եթէ դուս դայ շարթիցը,
 Խօսքս խօսք ան, միայն մին չար թշնամի
 Միտք ունի քեզ կարօտ թողնել վարդիցը:
 Ի՞նչ անեմ, տես որքան քամեղբալի եմ,
 Որ քու մօտին էս օր ամօթալի եմ:՝

Վարդը.

Վարդը ինչպէս լսաւ բիւլբիւլի գալը,
Կեսամեռ իլաւ նա, շուռ եկաւ հալը,
Ձայն տուեց բիւլբիւլին, ասեց յ սիրահարոյ
Աստուած չի կամենում մեզ համբոյր տալը,
Ձգոյշ կաց էս բազում, մին չար թշնամի
Քեզ հետ նա իղձ ունի, խոցոտել կամի:

Փոռ.

Նախանձով լի փուշը լիովին պատրաստ
Ասումէր յբիւլբիւլը ինձ երբ կըզայ ուստ,
Պատուէր տուեց արինարբու զօրացը,
Ինչպէս տեսաք նորա զայն վարդի մօտ,
Չորս կողմից խոցոտէք որ չի կարդի մօտ:

Բիւլբիւլ.

Բիւլբիւլը էս միջոց բաղը թռել էր,
Շատ դիլի թանգ զանաղները փռել էր,
Արինարբու աչքով չոր տափի վերայ
Յանդիման իւր վարդին վիզը ծռել էր,
Անմխիթար գոլով գլխին վայ էր տամ,
Գեահ հարայ էր քաշում, գեահ զուգա էր տամ:

Պարտիզպան.

Պարտիզպանն ասեց յթէ ի՞նչ անեմ ես,
Որբ բիւլբիւլի մեղքը ո՞ւր գտանեմ ես,
Եթէ վարդին տեղից ցիրուցան անեմ,
Խեղճ բիւլբիւլին կենդան կու սպանեմ ես,
Բէհուշ վեր ինկել արտասուօք լալով,
Ման էր գամ մինչ լուս դառն սգալով:

Վարդը.

Վարդը պարտիզպանին խիտ յանդիմանեց,
Մին զարհուրելի ձայն սրտիցը հանեց,

Պաւերակ դառնայ քու բաղըդ, պտուղդ,
Քեզ ասեմ, պարտիզպան, այս է իմ անէծ,
Քաղցրախօս բիւլբիւլիս թէն խոստացար
Իմ մօտ գալի, միայն խօսքիդ չի կացար:

Փոռ.

Փուշը վարդին ասեց յքեզ խնայելով,
Ամեն փորձանքից քեզ ազատ պահելով,
Բոլոր տարի քեզի ես իմ ծոցումս
Պահում եմ ես պահպանելով, նայելով,
Տուել եմ պայծառ գոյն, տուել եմ քեզ հոտ,
Այժմ 'ի տեղի իմ բիւլբիւլը գա՛յ մօտ:

Բիւլբիւլ.

Բիւլբիւլը նախմին գրեց մին նամակ,
Կարմիր վարդիս խաթրի դրել եմ ամակ,
Պարտիզպանի խօսքով մտել եմ այդի,
Բայց փուշից խոցուած եմ, հասիր ինձ քօմակ,
Անմխիթար ծառայ, յետին պաշտօնեայ,
Յաւալի սոխակին մին հնար գոնեայ:

Նախ.

Նախմը բիւլբիւլի զիրն կարդեցով,
Առակաւոր բանիւ պատասխան տալով,
Չգոյշ ձեռն ոչ է պարաւանդեալ,
Առնել զայն, զոր լեզուն տայ խոստանալով,
Անխալ կանոն է այն խրախճանը,
Չոր խոստանայ լեզուն, դա՛ռն է վախճանը:

Կարճ ու զօրեղ նամակ նախմն դրաւ,
Նամակի զօրութեամբ բիւլբիւլին ծռաւ,
Ամեն մարդու խօսքին պարտ չէ հաւատալ,
Մին պարտիզպան քեզի որքան չարչարաւ,
Ե՛կ Մեղքիսէթ, հիմիկ դատաստան մտիր,
Թէ ունես նախմին պատասխան, գտիր:

12.

Յայտնի ա որ վաղն ինձ մօտ ես գալու,
Մուլթնով արի՛ ոտիդ մատերի վերայ,
Հիմիկվայ մարդիքը չորս անկաջ ունեն,
Հաղարով էլ կախ են պատերի վերայ:

Բամբասելով ջանի աջար կու շինեն,
Լեզուները օձի վաջար կու շինեն,
Թէ մին բան էլ անենք, հաղար կու շինեն,
Խօսումեն մեզնից լաւ շատերի վերայ:

Ինչպէս եկար մօտս, կասենք, կու լսենք,
Ու ամեն բան իրա կարգով կսկսենք,
Մեր խորհելու բանը չատ չի վսկսենք,
Պատճառ, շատ ենք խօսել վատերի վերայ:

Քեզնից ի՞նչ ա պակասում, թէ լաւ Ֆիքր անես
էս մին լաւութիւնը հետդ կը տանես,
Թշնամու աչքն էսպէս բանով կը հանես,
Թո՛ղ բարեկամք խնդեն եաղերի վերայ:

Էսքան ասելով զլուսս դանկ իլաւ,
Եշխիցդ հալս սարխօշ ու բանկ իլաւ,
Հ տառով քու անունդ չորս վանկ իլաւ,
Մեւքիսէթը զբաւ քու ջադերի վերայ:

13.

Երեխի ունքը գովմ, աչքը գովմ թուշի հետը,
Իլլահի թէ բուխաղը սամարկամ պօռնի հետը,
Մանաւանդ երկու դանայ հասած նուռն դօշի հետը,
Չեմ փոխիլ սաղ Օսմանցու տէրութեան զուռուշի հետը,
Քանա թէ արքայութիւն անպիտան ուրիշի հետը:

Հասած հայվայի նման ծառիցը կախ ա մնացել,

Մինչի կէտս անխաթայ, մաքուր ու շուխ ա մնացել,
Ո՛վ տեսել ա սրտումը մեծ ախուվախ ա մնացել,
Շատերի էլ խորհուրդն սրտներում լախ ա մնացել,
Չեն կարացել վայելել էս փառքի սար դոշի հետը:

Երեխի ջահակիցն արտասուներս սէլ ա իլէլ,
Ջամայլն մաիկ տալով, երկու աչքս պէլ ա իլէլ,
Ջիգարս քրքրվիլ ա, սրտումն թիլթիլ ա իլէլ,
Ինձ համար մին հօդի ա, հրեշտակ Գաբրիէլ ա իլէլ,
Ղարշու գուշման ա շինել ինձ իմ թայը թուշի հետը:

Բաղար ունի, քաղաք ունի, գեղ ունի դոշի վերայ,
Կաթն ունի, մեղր ունի, եղ ունի դոշի վերայ,
Լեռն ունի, բլուր ունի, գուզ տեղ ունի դոշի վերայ,
Ձէթ ունի, փիլթայ ունի, կանթեղ ունի դոշի վերայ,
Գեղեցիկ բուրաստան է սպիտակ բուխաղը դոշի հետը:

Լաւ բիւրբուլ ա: Ի՞նչ անեմ, իրան լայեաղ բաղումը չէ,
Լուսնիակ ա, ի՞նչ անեմ, արշի մահալաղումը չէ,
Սալբի ծառ ա, ի՞նչ անեմ, որ ջուրի դրողումը չէ,
Կարմիր վարդ ա, ի՞նչ օգուտ որ կանաչ եափրաղումը չէ,
Հէնց իղուր վըլթալթալիլ ա մին Ֆայրադի փուշի հետը:

Վառվում ա ճրագի պէս ոսկի աշտանակ ջաղումը,
Քուլ են դառել շատերը սրա վառած օջաղումը,
Կորուստս պտրտումեմ սրա քունջ ու բուջաղումը,
Ախ թէ կամք տար, զլուսս մին ժամ դնեմ զուջաղումը,
Չօռ էլ ասի, ջան կասեմ, կանեմ քուշի քուշի հետը:

Դոշը բացեմ պրունիս երկու պտուղ խունկին դնեմ,
Եթէ ես ծարաւանամ, պռունիս պռունկին դնեմ,
Թաւալ դամ գետնի վըայ, զլուսս ծնկանը դնեմ,
Իմ բոլոր ջանը, կեանքը նրա սէրին զբաւ դնեմ,
Եթէ հաստատ խօսք կը տայ ինձ նման զալրուշի հետը:

Աւամիս լուս ա տալիս կիօնվար թրաշ ուանգոյն,

Եարալու եմ ես սրա էշխի օխի կրակովն
Վարդապետին շուռ կտայ բոլոր իրա վանքերովն
Մեղքիսէթին ձեռք չի տալ, պար կուգայ իւր հանկերովն,
Մին լաւ դաժասա պիտի էսպէս լաւ դուշի հետը:

14.

Ծաւծաւախօս ծիծեռնակ թռչուն աղջիկ,
Թռչենք ծառին, շինենք մինտեղ բուն, աղջիկ,
Զօրով չոփով ծեփենք շինենք տուն, աղջիկ,
Ոչ գէշ անանք, ոչ աղուէս, ոչ շուն, աղջիկ,
Զալ ագռաւը հէ՞ր տանի մեր ձուն, աղջիկ,
Էն ձուկը կիլի մին սիրուն աղջիկ
Քու պէս փափուկ, քու պէս ճերմակ ձիւն, աղջիկ,
Նրան տեսած՝ փառք կ'տանք Աստուծուն, աղջիկ:

Քու հետ եթէ ես նստում եմ սեղանում,
Ոձ էլ ուտեմ, մարսում եմ, չեմ նեղանում,
Քու հետ եթէ ձեռնահաղ եմ խաղանում,
Կիսակենդան տեղիցըս եմ սաղանում,
Թէ տանեն ինձ կախ տալի կախաղանում,
Դու կողքումս, մահիցս չեմ վախանում,
Քու հետ եթէ բազնիսումս եմ լողանում,
Թաքաղիցդ խոշկաբար եմ գողանում,
Քու հոգեմովդ ես եմ փրվում, չաղանում,
Հատ ապրես, դու իմ խանում խաթուն աղջիկ:

Քու հետ թէ եսիր գնամ Դաղըստանում,
Անհաւատ Չէջանն ա հետս դօստանում,
Ոչ չարարանք, ոչ պատիժ չեմ ստանում,
Ազատ էյլիէր (*) հնար ա խոստանում,
Թէ դու կողքիս կանգնած, ես դատաստանում:

(*) Ազատի, արձակի:

Դատաւորին ճոխ ճոխ եմ պատասխանում,
Հաճամայում սարէյի զիւստանում,
Հռահակվել ես Շիրազ, Մարաղստանում,
Փուչ դամաղիցդ լոյս Ռուսաստանում,
Խաթր շահել չես կարում, նախշուն աղջիկ:

Էսքան դովամ քեզի ինկած հաւասի,
Տեսնեմ, դու ի՞նչ կանես ինձի դուասի,
Արի՛ ապրենք մէկտեղ մէջ մի դաժասի,
Ուրախ լինենք, մեռնենք նաժաս նաժասի,
Արի՛, մարդա մին մին թափմաջա ասի,
Ո՛վ լաւ ասի, նա հասնի իւր մուրազի,
Վաղը էլի աղբէր ու քոյր նա ասի,
Եղբօր քոջ ո՞վ դէմ կարի տնազի,
Էդ պայմանին թէ կուգաս սազ ու բազի,
Բանը մեր մէջ կու մնայ թագուն, աղջիկ:

Մին բան էլ կայ, պէտք ա վաղ չի ընկնես,
Սէր ասած բան բնաւ, բալաս, չի ընկնես,
Քեզ տանի Արազ կը քցի, չի ընկնես,
Ծովը աչքիդ չոր կը ցոյց տայ, չի ընկնես,
Տե՛ս դու, որ ջուկ տեղեր միրաս չի ընկնես,
Ես Աշտարխան եմ, դու Շիրազ չի ընկնես,
Աղանձ չիլես, ձեռքի չարազ չի ընկնես,
Այլոց միննաթ, ինձնէն զայրազ չի ընկնես,
Մեղքիսէթի հետ էլ բառաստ չի ընկնես,
Սաղն եմ ասում, կումնաս մաջմուն, աղջիկ:

15.

Իրա՛ւ ա, ես քեզի շատ շատ սիրում եմ, Մաշա խանում,
Էդ ա փիս, որ ալօշիիդ փարդաները քաշ ա, խանում,
Նրկու աչքով տեսածս դու մի՛ արա հաշա, խանում,
Դու քօռացար չի տեսար, ես արամ թամաշա, խանում,

Սինարանդը բացողը իմ հետը աղաշ ա խանրմ:

Թէպէտ էդ միջոցներումը քու պէսները շատ չկայ,
Ի՞նչ օգուտ որ քու պէսի համար բարեկամ, կադ չի կայ,
Այսուհետ թէ սուրբ դառնաս, զրատ քեզի հաւատ չի կայ,
.

Իմ յիմար խելքով քեզնից շատ ինձ հատար չունէի,
Իմ կարծիքով քեզնից շատ ինձի բաժադար չունէի,
Իմ բերանում քեզնից շատ ինձի պատառ չունէի,
Քու խաթրի զիշերը քուն՝ ցերեկը դադար չունէի,
Հաղիւ խուճարի չիթ էր բայց հիմայ դումաշ ա խանրմ:

Պաշտար ու մադրաժ շինամ քու օյնները փանդերը,
Հառամ իլի քու կերած փուստայ նուզուլ ու զանդերը,
Թէ չեմ մեռնիլ, կու բացեմ ես էլ մին մին քու բանդերը,
Քիչ բան էէ էս ռուզիկարին իմ պէս մարդի տուն քանդելը
Տունումը սէ հաց չիկար, բայց հիմայ լաւաշ ա խանրմ:

Սուլուկ դառար կպար ինձ, արիւնարամ արար քիչ ա,
Լէզիլն քեզնից ռահմուլ ա, ջառ կու գնամ օխտը քուչա,
Էդ ի՞նչ ա թախտի խալի, էդ ի՞նչ ա ձմեռւոյ քէչա,
Իմ խալարը ձիգ ես տամ, բայց քունը միշտ օրամէջ ա,
Տակումը հասիլ չկար, բայց քունը հիմա մաժի աշա խանրմ:

Եարայում սատկում էիր, կողքի շուռ տվող չունէիր,
Սիրարդ նուկբար էր ուզում, մին ապուր տվող չունէիր,
Շապիկ չիկար հազիդ, մին թօփ նաշուր տվող չունէիր,
Լեզուդ դամադիդ կպած՝ մին կաթ ջուր տվող չունէիր,
Բայց հիմայ դանշարումը դուլ ու դարաւաշ ա խանրմ:

Քօշի ու սարայ տուններդ տեսնողը կասի սարքին ա,
Ու մէջի հանդամանքը ամենայն բանը կարգին ա,
Ասածդ ստեղծվում ա, հրամայումես էրբին ա,

Փէտըդ պետերիկով ա դարսած՝ սպայի ջարկին ա,
Հայաթըդ շողշողում էր, չունէիր թալաշայ խանրմ:

Հիմայ լաւ վիճակումն ես, վերջիդ աստիճանը փիւ ա,
Որ մտար եօթանասուն, ձեռիդ վեր կառնես մին քիստ,
Կու կանգնես ժամի դռնում, կասես տեսնեմ մարդ զալի՞ս ա,
Որ ձեռը ծխտի քիսի, տեսնի զատ կա՞յ, թէ խալիս ա,
Մեկքիսէթը քու պէսներին տեսել ա համեշա, խանրմ:

16. (*)

Յուհաննէս սրբազանը որպէս որ եկաւ,
Կայնան ասան թէ՝ բուրդաբերան ա,
Դրիստ լաբլաբու ասիլ չի կարում,
Ե՞րբ կիլի քաղաքից դա հեռանայ:

Ասան թէ դասաբ Սարգիս բխուր,
Ընկեր ա հետը, ծուռն ա խիարը,
Բերէժանովն ա քօլ ըխտիարը,
Սրբազանի հետ կաթն ու մեռն ա:

(*) Կամենայով մի համառօտ աեղեկութիւն տալ մեր սիրելի կարդացողներին՝
Աստրախանի Հայոց վիճակաւոր Առաջնորդների մասին, մենք մի արտօնելի
անծից խնդրեցինք և ստացանք նոցա անունները, բայց ցաւումենք, որ նո-
ցանից շատերի համար ոչինչ չենք կարող հաղորդել, թէ և մենք մտադիր
էինք մի աշխատութիւն կազմել Աստրախանցոց գաղթականութեան օրից
հետէ մինչև այժմ, և արդէն բաւական նոր նիւթեր ունէինք այդ նպատակի
համար, բայց զժաղդարար չ' յաջողվեցաւ մեզ, որովհետև հարկաւոր էր դի-
մել այնպիսի անձանց օգնութեանը, որք ամենեւին այլ հայեացք ունին այդ-
պիսի բաների վերայ: Զ'հեռանանք մեր նպատակից, ահա վիճակային առաջնորդ-
ների անունները:

Սանփաննոս Արքեպիսկոպոս,

Սարգիս Արքեպիսկոպոս,

Ներսէս Արքեպիսկոպոս որ դեռ ևս Աստրախան չ'հասած վախճանել է Ղլարում:

Ասան մին հնար սրան կործանենք,
Ազգի ամօթը քանի՞ մին տանենք,
Կաթուղիկոսին թէ բողոք անենք,
Բանը կու ձգվի, կու երկարանայ:

Ի՞նչ սրբազան ա, կանգնած աթոռում
Սահաթ մինուտ հէնց քամակն ա քորում,
Ջանումը քոս կայ, ճուճու կայ փորում,
Ծունը դնելու վախում ա կեռանայ:

Նա էլ վախճանաւ, երբ լրվա թիւը
Մարդը կորցրաւ ազգի պատիւը,
Կարճեմ, գումար տամ, ձիգ ա հաշիւը,
Անցկացած բան ա, գնայ, հեռանայ:

Էս Յովհաննէսի կտոր թարիֆը
Ինքը հասկանայ խելօք հարիֆը,
Հիմայ ի՞նչ անենք, սրբազան չունենք,
Ասան, Սերովբէն թէ գայ, կընդունենք:

Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս-
Կարապետ Արքեպիսկոպոս,
Գրիգոր Արքեպիսկոպոս,

Բարսեղ Արքեպիսկոպոս Փառակեցի, որ նշանակվել էր Էջմիածնի Կաթուղիկոսից՝ սա մի դժնէաբարոյ անձն է եղել, և այնքան զզուացրել է ժողովուրդին, որ նորա ապստամբվել են Էջմիածնի իշխանութիւնից և զիմելով Ռուսաց տէրութեանը, խնդրել են որ նշանակվէր իւրեանց առաջնորդ Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոսը Գանձասարու վիճակից. այս ապստամբութիւնը եղել է յիշեալ Ղաղար Կաթուղիկոսի օրերով Հայոց 1198 թուին և. տեւել է քսան տարի մինչ առաջնորդութիւն վարել է Ստեփաննոսը, որ մեռել է Քրիստոսի 1768 թուին Յունվարի 15. մարմինը թաղուած է տեղական Հայոց աւագ եկեղեցւոյ մէջ: Այս քսանամեայ ապստամբութեան ընթացքում կաթուղիկոսութիւն կատարել են Էջմիածնում Ղաղար, Մինաս, Աղէքսանդր եւ Յակոբ կաթուղիկոսները մինչև ի Յիսէօնը: Այս վերջինս տեսնելով աւելի պառակտումը անարժան սեւազուիւնների շնորհիւ, զիմել է Ռուսաց Եկատարինէ Կայսերութեան

Յետ նորա եկաւ զիտուն Սերովբէն
Ասան խելօք ա, բայց հերձուածող ա,
Սրբոյն Ղաղարու վանքից փախած ա,
Մեծ պրօտեստանտ ա, բաներ բացող ա:

Ասեցին, սրբան մի համգամ ունի,
Ըստ որում ջիբում միշտ բադամ ունի,
Գիշերն էլ կողքում մին մադամ ունի,
Բաց պրօֆերանս թուռդ խաղացող ա:

պատուական ընծաներով եւ խնդրել է որ Աստրախանի վիճակը հնազանդի և հպատակի Էջմիածնական իշխանութեանն. Ողորմած Կայսերութիւնն եւս իւր կողմանից ընծաներ է ուղարկել Սիմէօն Կաթուղիկոսին 1768 թուին և Կաթուղիկոսից առաջարկված Մինաս Արքեպիսկոպոսին նշանակել է միւսնոյն թուին նուիրակ և Առաջնորդ (օգոստոսի 15-ն):

Յովսէփ Արքեպիսկոպոս երկայնաբազուկ Արղումեանց, նշանակվել է 4 Յուլիսի 1774 թուին. սա 1800 թուի Ապրիլ ամսում ընտրվեցաւ Հայոց Կաթուղիկոս և Էջմիածնի վերադառնալու ժամանակ վախճանել է Յիֆլիզում 9 Մարտի 1801 թուին, մարմինը տարված է Էջմիածնի և ամփոփված է այնտեղ: Յովսէփ սրբազանը զեղեցիկ և անմեայ մարդ է եղել, և շատ երեւելի գործեր է կատարել Ռուսաստանում. իւր Առաջնորդութեան ժամանակ. նորա շատ մանրամասն կեանքը դեռ ևս բոլորովին չի լոյս ընծայուած չէ: Նա Աստրախանում բացել է 1796 թուին Հայոց տպարան (այն ժամանակ երեւելի) Խաղարեանց տոնմի արդիւնքով, տպարանը շարունակվել է երեսուն տարի, ունի տպագրած գրքեր, բայց յառաջանալու փոխանակ նա օրէցօր յետ դնալով, վերջապէս բոլորովին փակվել է, և այսօր գուցէ մի քանի չնչին փշրանքներ մնացած լինին նորանից և այն տէրը զիտէ, թէ ո՞ր անյայտ անկիւնների մէջ: Այս և այսպիսի ազգօգուտ գործեր շատ է հիմնել Սրբազան Յովսէփը ամեն տեղ, ուր հովուել է, բայց նոցանից հազիւ թէ մի երկուքը պահել են և շարունակել են իւրեանց գոյութիւնը արժանաւոր հիմնադրողի և ջերմ աշխատատրի նպատակի համաձայն: Յովսէփ Սրբազանի օրերով բացվել է Աստրախանու հոգևոր թեմական ատեանը 25 Հոկտեմբերի 1782 թ. Այս երեւելի հոգևորականի պատկերը մի ժամանակ շատ ընդհանրացած է եղել Աստրախանում, բայց այժմ միայն Կրիստոսի (ուր ըստ մեծի մասին հայեր են բնակվում) աղքատ տներում կ'հանդիպիր, իսկ հարուստ տների յարկերի վերայ (չեքժառե) զուցէ դտանէր կուպտացած ձօղկի տակ:

Քանզատ գանգատի քամակից գրան,
Մին ճշմարիտին քսան սուտ գրան,
Իսպառ էս մարդին զրպարտան ճռան,
Ասան, սէյրանդեա՜հ շատ գնացող ա:

Էնքան արաք որ սրան էլ թաղաք,
Էն լի պարտէզից մին վարդ չբաղաք,
Քօռանա՛ս բարով, տարաբա՛ղդ քաղաք,
Աստուած վրէժխնդիր ու բարկացող ա:

Եփրեմ Արքեպիսկոպոս նշանակվել է 17 օգոստոսի 1799 թուի, Կոթուղիկոս ընտրվելով, գնացել է Աստրախանից 3 Ապրիլի 1810 թուի, սա վերջին ժամանակներում „վշտալի Եփրեմ“ էր ստորագրվում:

Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս նշանակվել է 26 Հոկտեմբերի 1811 թուի, վախճանվել է Աստրախանում 13 Դեկտեմբերի 1828 թուի. մարմինը թաղած է աւագ եկեղեցւոյ մէջ:

Սերովբէ Արքեպիսկոպոս նշանակվել է 1 մարտի 1852 թուի, և վախճանել է 20 Յուլիսի 1847 թուի, մարմինը թաղում է աւագ եկեղեցւոյ մէջ: Ինչպէս որ պատմում են, Սերովբէ Սրբազանը վերադարձած է եղել վենետիկից, ունեցել է լաւ ուսումն, սորա աշխատութեամբ հիմնուել է Յմենարիան Աստրախանի՝ որ իւր գոյութեան օրից սկսեալ շատ փոփոխութիւնների ենթարկվելով՝ վերջապէս փակվել է Մատթէոս սրբազանի և նորա օգնական Յովակիմ վարդապետի (այժմ եպիսկոպոս) օրերով 1863 թ. եւ այնուհետև „հողուցն հանդուցելոցը“ խիստ պինդ է եղել, չ'գիտենք յարութիւն կունի այս հանդուցեալը թէ ոչ, և ե՛րբ (Սեմենարիայի համար կարդա „Մեղու Հայաստանի“ համար 13, 1872 թուի յօդուածը Անցորդ ստորագրութեամբ): Սերովբէի օրերով մի այլ արժանաւոր բան չէ պատահել, միայն նորա մահից յետոյ 60.000 ռուբլի մնաց, որ թէև գործածվեցաւ Էջմիածնի նոր Ավագեմիայի շինութեան համար, բայց բաղդաւոր աղղեցութիւն չունեցաւ այդ շինութեան վերայ, երևում է որ այդ գումարը աւագ էր, և մի խորհուրդական տուն չ'ը կարող այնքան երկար մնալ այդ անհաստատ հիման վրայ:

Սերովբէ Սրբազանի օրերով բարձրագոյն հաստատվեցաւ Հայոց եկեղեցւոյ հողերը գործոց կառավարութեան կանոնադրութիւնը 11 մարտի 1856 թուի:

Բարսեղ եպիսկոպոս որ Սերովբէի մահից յետոյ նշանակվել էր իբրեւ ժամանակաւոր կառավարիչ վիճակաւորի պարտականութեան, Էջմիածին վերադառնալուց յետոյ վախճանել է այնտեղ:

Նա ախտայ հաւին խօրօղ չէր ասում,
Դօմբի աղային հերոս չէր ասում,
Դրբոյ համար քարող չէր ասում,
Քննի, իմանայ, ով հասկացող ա:

Էս Սերովբէի կտոր թարիթը
Ինքը հասկանայ խելօք հարիթը.
Հիմա ի՞նչ անենք, սրբազան չունենք,
Ասան, Մատթէոս թէ գայ, կընդունենք:

Դէ՛, բարի՛ սհաթի, աչքներդ լուսի,
Մատթէոս եկաւ թաղայ սրբազան,
Ամիս չի քաշաւ մին կոթ կայրան,
Արթուն հովիւ չէ, քնա՛ծ ա, ասան:

Թէպէտ մունջ դառն ա, բաները ձիգ ա,
Մեծ փողի տէր ա, զիւմ թաղայ սիբք ա,

Մատթէոս Արքեպիսկոպոս (մի ժամանակ Դախիշեանի) նշանակված էր Ապրիլ ամսին 1838 թուի. ներկայ Վեհափառի ընտրութեան ժամանակ գնաց Էջմիածին 29 Օգոստոսի 1866 թուի և այնտեղից վերադառնալիս վախճանեցաւ Ղզարում 6 Դեկտեմբերի միևնոյն թուի, մարմինը թաղուեցաւ այնտեղի Լուսաւորչի անունով եկեղեցւոյ սրահում:

Գէորդ Արքեպիսկոպոս Վեհապետեան (մի ժամանակ Ատրպատականի) նշանակված է 5 Նոյեմբերի 1867 թուի և այժմ ևս վարում է իւր պաշտօնը: Սորա ժամանակ և սորա աշխատութեամբ մի քանի յառաջաւորների հետ, բարձրագոյն հաստատվեցաւ Աստրախանու Հայ աղքատաց համար հոգաբարձութիւնը (200000 ռուբ. արծ. աւելի գումար ունի հոգաբարձութիւնը) որ շատ վեճերի և խնդիրների պատճառ եղաւ, ի հարկէ ոչ մի գործ յառաջի կարող գնալ (մանաւանդ մեր հայերիս մէջ) առանց զոցա, զոնէ հասարակութիւնը պաշտեց իւր իրաւունքը և ընտրեց արժանաւոր անձինք այդ գործը յառաջ տանելու, տեսնենք թէ որքան կը պատկի նորա լի յոյսը: Աստրախանում շատ նիւթեր, շատ դարձեր կան կատարելու, միայն ջերմեւանդ ձեռքեր և զուխներ են պէտք. երանի՛ թէ այս երկուսիցն էլ պակասութիւն չ'ունենային Աստրախանցիք 8. փ.

Ժամանակը տէրտէր, տիրացու չկայ,
Աստուէլ չի կարում, չունի գաւազան:

Տեսէ՛ք, մին ազգում որ չի կայ ուսում,
Տուտուց մարդը կեք ինչե՛ր են խօսում,
Ասան թէ մեծ փող տոկոսով դուրսում
Ունի դուրս տուած, ջամին չի հասան:

Էս Հաշտարխանից առանց տնազի,
Ազատվող մարդը հարկ չէ վաւելի, (*)
Կաղ էշերին քօռ նալբանդ կը սազի,
Ամիսն էլ լինի ցեխ ըռամազան:

Մատթէոսին էլ դարբէղար քցան,
Լերդ ու թողի մէջ սուր փշեր ցցան,
Կարիճի նման քամակից կծան,
Խեցգետինի պէս էլի յետ վազան:

Էս Մատթէոսի կտոր թարիֆը,
Ինքը հասկանայ խելօք հարիֆը,
Հիմա ի՞նչ անենք, սրբազան չունենք,
Ասան Գէորգին ուրախ կընդունենք:

Վերջ բանին եկաւ Վեհեան Գէորգը,
Է՛հ, է՛հ, է՛հ, ա՛յ մարդ, սաստիկ հաւանան,
Ասան դա եթէ Հաշտարխան մնայ,
Հոգեւորականք շատ կու լաւանան:

Մին փոքր միջոց ոչինչ բան չիկար,
Տեսան էս մարդում վատ նշան չիկար,
Ասան, էլ էսպէս սրբազան չիկար,
Թօմայի նման Աստուած դաւանան:

(*) Կարծեօք թէ մեր բարեկամը շատ չի սխալվում իւր այս կարծեաց մէջ՝
Աստրախանի ժողովուրդի բնութեան մէջ մի զիծ նշմարվումէ: Բ. Փ.

Բայց որ բանը եկաւ հասաւ փողի,
Սիրտները ինկաւ մեծ ահուդողի,
Չայնը հասաւ մին յուդա մատնիչի
Բնակիլաւ սրտում չար ու սատանան:

Ասաւ թէ ի՞նչ փող սրբազան մարդի
Ծոմ պահի, ժամ դայ, աղօթքը կարդի,
Դա եկել ա որ մեր կաշին խարթի,
Մին խօսքով շատին խելքիցը հանան:

Ասան, լսե՛լ էք, էս մեր աբեղան
Ժամում սարքել ա կուռքերի սեղան,
Մեծն Ներսէսին էս մօսին դեղան,
Ումին յայտնի չէ, ահա՛ իմանան:

Ասան, ժամի մէջ զանդ ա խփել տամ,
Շուրի, Շահնազի հանդ ա խփել տամ,
Դա մեր ականջին թանգ ա խփել տամ,
Դրա հիլէքը էլ կու շատանան:

Կապել էր սրանց, չէր թողնում չարը,
Գնան հարցնեն բանի պատճառը,
Որ նա տար սրանց կողպի աշուր,
Կամքն Աստուծոյ էր, թո՛ղ յիմարանան:

Չայնէ մարգարէն, թէ ոչ շինէ տէր,
Նանիր վաստակին շինողաց ձեռեր,
Ո՛ւր հաւատ, ո՛ւր յոյս, ուր հաստատուն սէր,
Թէ լաւ նկատենք, վատ է նշանան:

Օրէնք, պատուիրանք թէ մեզ տուած կայ,
Հա՛րկ ա իմանանք որ վերն Աստուած կայ,
Հէնց պէտք ա ինքը երկնքից ցած դայ,
Փէշից կախ ինկնեն, տեսնեն, հասկանան:

Փշաւ նասիմը, հալաւ ձիւները,

Ողորդաւ, տարաւ անհիմն տուները,
Կիշատող թռչունք փախան բուները,
Ջաֆայ քաշեցին, թո՛ղ հանգստանան:

Վերջ մտածելով ես ինքս ինձի,
Ո՛վ ինչ ցանել ա, էն էլ կու հնձի,
Դրիստ խօսողին մին դամէն, մին ձի,
Թո՛ղ Մեղքիսէթի վերայ բարկանան:

17.

Սանաչ վաղիդ զուրբան, խաղող, ես քու ստեղծողին մեռնեմ,
Անուշ զինին քեզնից կիլի, ես նորա խնդին մեռնեմ,
Վո՞ր զանցեմէն ես բահամ դամ, քու պողաբեր խողին մեռնեմ,
Երրորդութեան նմանակ ես, քու տուած պտուղին մեռնեմ,
Եարաք ի՞նչ թափուր գիտնամ, ես սրա քամողին մեռնեմ:

Դուն սիրում ես էնպէս մարդու, ո՛վ բարի է քու մօտ դալի,
Թէ համեշա քեզմէն խմէ, էլ առաւել խելք ես տալի,
Բայց էն մարդն որ ագահ է խմում քեզմէն փիա խիալի,
Դիտալէր ես նրան շուռ տամ, շինում ես դու ամօթալի,
Շատերին էլ միտքն ես բացում, շինումես դու շնորհալի,
Որքան որ մունջիկ մարդ խմի, էլ չես թողնում իրա հալի,
Եսքան հուքմը ու զօրութիւն քեզի պարգեւողին մեռնեմ:

Առանց քեզի ո՞նց զող կանեն խանի բէկի մարաքումը,
Թէ դուն չիլես, մաթալ կիլի քահանան պատարագումը,
Իլահի թէ ձեռս մեկնեմ քեզ նշանց տամ ճրագումը,
Եաղութի պէս ջովհար կ'տաս փիլյալայի պարակումը,
Դուս գանք սէյրի մէկ քանի մարդ, զող անենք վաղիդ տակումը,
Շուշեդ լեքը դրած լինի, խորովածն էլ կրակումը,
Թունդիդ թէ հինգ ոսկի տսն, հալա՛լ, քու ծախողին մեռնեմ:

Ալիլոցիդ զուրբան, զինի, աջաք լազաթ ես տամ շոքին,
Գամ պառկեմ վաղիդ տակումը, յօժար տամ ինքս իմ հոգին,

Ինչ վաջիւր է մէջլիսումը հար եթանին սաղի ջոկին,
Ղադրդ քաղքցին լաւ գիտէ, էս բանով նրանք խելօք ին,
Տուն չկած տեղ՝ մէջլիսումը չեն կարող մին թառ քօքին,
Բայց դուն ինչպէս մէյդան եկար, հին բաներ կը նորոգին,
Եւ չ'գիտեմ, ո՞նց զովեմ քեզ, ես քու սահմանողին մեռնեմ:

Իլահի որ մէկ քանի մարդ հաւաքված դնում ես չօլը,
Մէկ զանցեմէն քաբաբն է դամ, էն մէկէլ զանցեմէն զօլը,
Մէկ էլ տեսիր հառայ տուն ալլալէրդի, եախշի օլը (1)
Որքան որ Ֆիքրոտ մարդ իլի, զիփուն ցրիւ կափս քօլը,
Բայց երանի՛ էն մարդին, որ գիտէ քու չափան ու եօլը,
Մեղքիսէթն եմ, շատ եմ խմել մէկ ժամանակ սրա բօլը,
Չում որ այժմ թօբաքար եմ, ինձ սաբու տուողին մեռնեմ:

18 (2)

Սկզբից պէտք ա խօսեմ, չում որ բանը սկսել եմ,
Պատուարժան երեցփոխի հաշիւ տալն ես լսել եմ:

Ինչպէս որ էս պատուելին երեցփոխութեան ցանկացաւ,
Սուրբ Գէորգայ մատաղ արաւ ՚ի տեառնէ, զոհունակ կացաւ,
Ծանօթ էր աղբիւրներին, էս գործին շատ հաւան կացաւ,
Ժամին էլ չուան էր պէտք, էս միջոց նա էլ թանգացաւ,
Ասաւ, ձար չիկայ կառնեմ, բաւական ես սպասել եմ:

Երեցփոխ մարդ, դալբութիւն, չի ճերմակի՛ քու սախալը
Նամաղուլ կանի քու մօտ էն հաւ զողացող չախալը,
Ձեռիդ դադ գնացին սովաքարը ու բախալը,
Սունկ արար գարեանակէյին ոչ մալ թողար, ոչ խախալը,
Էս մասին երգում կուտեմ, դու չի կարծես բամբասել եմ:

(1) Այս խօսքերը շատ վաղուց և այժմս եւ գործածվում են հայոց մէջ համարեա թէ ամեն տեղ: Նշանակում են Աստուած տուեց, բարի եղիւր, կամ բարի մաճապարհ: (2) Յաւում ենք, որ չկարողացանք իմանալ այս պատուելի երեցփոխանի անունը, լաւ գործունէութիւն չէ՝ ազգի և եկեղեցւոյ օգտի հա-

Քեզ նման աննամուս մարդ մինը չեղել հազարիցը,
Փոխիտական ցաւի տէր ես, երկիւղ կայ քու ազարիցը,
Օբրաշչէքիդ քամակից փոշտ ա մանգամ բազարիցը,
Ամենայն բանից կուշտ ես բացի շնի գազարիցը,
Թքածս յետ չեմ լղիլ, ինչ որ ասել եմ, ասել եմ:

Ինքդ զոյով երեցփոխ, թավուզի պէս ուռում էիր,
Բայց ոտերդ տեսնելից, պոչդ ձախուծուռում էիր
Սահաթ միտուտ սրբազանի աջը համբուրում էիր,
Նորա թշնամիներին ողջին թուքումուրում էիր,
Էս բանումը զուր չեկայ, ամենայն տեղ ես խօսել եմ:

Ինչ իլաւ ձեր մէջին, որ էլ չես առնում նորա աջը,
Պատարադիչ օրումը չես համբուրում ձեռի խաչը,
Խիարը ծուռ դուս եկաւ, շուռ եկաւ քու թախտ ու թաջը,
Հողիդ տուար սատանին, կամաչի քու պէս պալաչը,
Էս կեանքն էլ, էն կեանքն էլ, կասեմ, ինչ որ ասել եմ:

Քեզի սուր դանակ չունես, քու մորթածը քութեքով ա,
Հալալ աշխատանք չունես, դալդուլաբի սուտերով ա,
Ճշմարիտ բան չես խօսիլ, սուտ երդումդ փութեքով ա,
Ստորագրութիւնդ տեսամ, սկօբներով, պուտերով ա,
Դաստըխաթըդ էլ դալբ ա, էս բանի քօքին հասել եմ:

Մինը չկայ որ իմանայ, սրտիս միջի երկու խոցը,
Մինը էն ա, որ գտնէիմ, էս պարոնի օրօրոցը,
Մէկ էլ գտնէիմ ծծմօրը, արդեօք կենդան է էն քօծը,
Որ բէշիգում տար վճիռը, կտրէր սրա խրխուցը,
Էս երկու հոգսի մասին կեանքիցս ես նուազել եմ:

Մին տարի ընտրել էին քեզ, կարծեմ՝ դեպուտատ էիր,
Կտորըդ չէր գտնվում Հաշտարխանում մին հատ էիր,

մար (ի հարկէ, եթէ բոլորովին ճշմարիտ է այս երգի բովանդակութիւնը) ուրախացիր, հնարակութիւն Յ. Փ.

Ջրկեցին քեզ էն գործից, թէ չէ շատ փող կու դատէիր,
Աղքատ զղբաշներին հինգ սխտորով կազատէիր,
Էգքան բան եմ առում քեզ, հալա իմ մէջին պաս էլ եմ:

Ջիւնքեար մուկնի նման, ծակ չի թողար, որ մտեցիր,
Քարվանսարայում խարարների, հակ չի թողար, որ մտեցիր,
Գողի նման մօստերի տակ չի թողար, որ մտեցիր,
Տրակտիրների, խարչեմէք շաք չի թողար, որ մտեցիր,
Թէ մարդ ես, նամուս արա՛, գերեզմանդ ես փոսել եմ:

Էլի փառք տո՛ւր Աստըծու, հինգ տարվայ ազուղա ունես,
Սէ ալուր, դարի ունես, մօլօսօլ բէլուղա ունես,
Խոտ ունես, ըզբբույ ունես, ձիագ համար դուղայ ունես,
Ղասաբներից թալանած քեզ նման մին բուղա ունես,
Մխաբս լաւ կու հասկանաս, ես փոքր ինչ վաւաղել եմ:

Հազարով զափաղ ա պէտք քու նոր բացած ուշիկներին
Երկիրպագութիւն ես տալիս գանձանակի եաշիկներին,
Գիւլբաթունը պոկար հողաթափի, մաշիկներին,
Էս գովելի արարք չէ քեզ նման շատ ռաջիտներին,
Վերջը դժուծ ողորմելի՛ դուսում մնացած, տեսել եմ:

Ամենայն տեղ պատիւը շատ ա քու պէս խնամիլի,
Ժամի կարմիր մահուդը բաժանար կարմիր քամիլի,
Թէ ջահլուց կու ընկնէիր ձեռը բանաստեղծ Ջամիլի,
Նա կուգար օջտայիցը քու պէս զուլում հառամիլի,
Արաբքըդ ինձ այան ա, համ չափելեմ, համ կաղել եմ:

Ձեռիս սերմը չութում ես, ասում ես ինձ կախալ ունեմ,
Խորովի ձուն ուտում ես, թէ տանը բնակալ ունեմ,
Ձեռիս թապը խլում ես, թէ տանը ինձ բակալ ունեմ,
Էջիմէրդիս գողացար, ասար ինձ գրքակալ ունեմ,
Ո՛վ եմ, ո՛վ չեմ, ես գիտեմ, սուտ բան չէ, ինչ որ ասել եմ:

Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա, Գ.

19.

Չայն եկաւ Մակարիայից ականջիս քաղցր զանգի պէս,
Ղզլարցիք երկար են խփում լաւ շտուծեր թփանքի պէս,
Երիշները փոխվել ա, էլի չեն մանդալ լանկի պէս,
Գոյները տեղն ա եկել, փայլում են շուրի շանկի պէս,
Թռնելով են ման դալի ութը կանգուն փայլանկի պէս:

Թէ սուտ էր, թէ ճշմարիտ, սրանց վրայ շատ բան ասան,
Իրանք էլ լսում էին, բայց համբերութեամբ սպասան,
Մաղթանօք ու աղօթիւք առաքելոց երկոտասան,
Բոլորը փուչ դուրս եկաւ, իրանց նպատակին հասան,
Փոքր 'ի շատէ զըխտված' էլ չեն մանդալ տնանկի պէս:

Այսուհետեւ Մակարիայ չէ, Ղզլարցւոց համար նովուզա,
Գինի առնողների հետ տեսնես թէ ինչ նազունուզ ա,
Ուզի, առնի, ուզի չէ, հարի ձեռին մին թօփուզ ա,
Լաւ ու վատ էս ա գինին, թէ ոչ եկած ճամբադ դուզ ա,
Երում են, դադդում են ցրիւ ընկած Ֆշանկի պէս:

Աստուած տայ, իմս մասին ո'վ չի ուզիլ, դուս գայ ակը,
Ել ոչ տեսնեն վատ օրեր սրանց մնացորդ դաւակը,
Քօմակ իլի բաղերին սուրբ Ստեփաննոս սարկաւազը,
Միշտ բանսարկու թշնամին ինկնի սրանց ոտի տակը,
Սև երես մնայ բարով կուպրու կարաս ռանդի պէս:

Անտաշ մարդիկ միշտ կասեն հարուստի գեօրայ բան չիկայ,
Հարուստն էլ աղքատ կիլի թէ կողքի պառկի, ման չիկայ,
Բարւո'ք է էսպէս ասել, խորաբ ժանգումը ջան չի կայ,
Մէկ էլ որ մին աղգումը թէ սուրբ սիրոյ նշան չիկայ,
Էն աղգը միշտ կու անքի կողքը ճաքած հաւանքի պէս:

Խեղճ քասիբ քուսուբները բաղերի համար ջան դրան,
Ամեն տարի մին թօփուզ կպաւ, խեղճերը քանդվան,
Բաղները ձեռաց գնաց, իրանք մնացին բանդիվան,

Թալարքեարին տեսնելից քուշում կողքինա եան տվան,
Լախուշախ ժաժ էին դամ շուտ փուլ եկող խաբաքի պէս:

Կամք ունես, ա'ռ, չէ', խօհէչ, լաւ ու վատ ա, էսա գինին,
Առաջ ո'վ կը համարձակէր էստուր ասէր Զաղիկինին,
Ասում ա պրօբ տեսնեմ, կասեն թէ մեր վաղի գինին
Եթէ լիւրի սովաւ բօջկում կու նըւաղի գինին,
Ամեն գործում սարհէսաբ կիլեն խելօք Ֆռանկի պէս:

Վաթսուն ու ութը թիւը շատ մեծ ոսկեզօծ տառ իլաւ,
Ղզլարցիքի խոցերին մահլամ ու դեղ ու ճար իլաւ,
Ընտանի թշնամիքին մանաւոր նամուս, առ, իլաւ,
Հին կպած ֆնասները էս տարի բարէբար իլաւ,
Մին հինգ տարի էլ տեսնեն էս տարվայ աշխատանքի պէս:

Այսուհետեւ Ղզլարցիքի ջովհարները միշտ բաց կիլի
Գլխրների դտակները ծուռ կողքինա դրած կիլի,
Բելբօվի անդ մէջքներում դառ քիրման շալ կապած կիլի,
Ոսկեզօծ դաշնակները քեամարբանդում ցցած կիլի,
Հար ջուռայ էն վախտ պար զան իրանց դուրեկան հանդի պէս:

Զազրանիցայ էք ինկել, էդ խողից դուս ոտ չի հանէք,
Եւ ձեւ էլ մի' փոխէք, ձեզանից նոր մօդ չի հանէք,
Ֆիթատ արծաթ էք տարել, քամակից ջոկ հոտ չի հանէք,
Մեղքիսէթէկի համար մին է էթաղայ նօտ չի հանէք:
Մի' դուցէ նոր բաղեա բռնի սիրուն թիթամ դաշանկի պէս:

20.

Կեղծաւոր, խաբեբայ ստասաց աշխարհ,
Ո'վ որ քեղի ծանօթ չէ, նորա զուամանն ես,
Կեղտոտ բաղդաւորի քեալաֆը ձեռիդ
Առանց պատրուակի խտակ կու մանես:

Նա որ քեղի ծանօթ չէ, շատ ֆքանումա,

Թէև Զաքէոսն է, բայց ձիգանում ա,
Բնական մէջքի կուզը դիքանում ա,
Քեզ ճաճանչ ա կարծում, բայց դու դուման ես:

Նա սայմիշ չի անում Հոռմայ Պապին,
Խաբար չէ որ վերջը տալու ես տալին,
Քու տուած գովլաթը շուներ կու լալին,
Եարայիդ ճար չունի, դու էն չուման ես:

Որքան մարդ եմ տեսել ես իմ կենացը,
Բարձր ապարաններ նրանց շինածը,
Մինուտումն ես կտրել ողջի հիմնածը,
Մաղրաբազ, հիլաբազ, դու ո՞ւմ նման ես:

Մէկին խոստացար դու բարձր իմարաթ,
Մէկին հազարներով փող տուար բարաթ,
Վերջը էդ խեցիւր, չիլար զթառատ,
Միշտ փառք տո՛ւր, Մեկքիսէթ, դու անկուման ես:

21.

Ինչպէս որ հաստ չուանը ասեղի ծակից չի գնալ,
Էնպէս էլ քու նախը իմ սրտի տախտակից չի գնալ,
Երեսուն տարւոյ դարիւր իւր վաթանը գնալից
Որտեղ որ քեզ հանդիպի, էլ քու փափագից չի գնալ:

Զովհարդար թուր ունքերդ, քունաշտար թերթուներդ
Տեսնողը ի՞նչ մարդ կլի, որ քու քամակից չի գնալ,
Թէ ասեն Հնդկաստանի խաղնան բաշխում են մին մարդի,
Քեզ թողած թամահ չի անիլ, քու քաղաքից չի գնալ:

Լոյս երեսդ վառվումէ սաղ տարի էտնա սարի պէս,
Երանի՛ էն մարդին, որ նա էս կրակից չի գնալ,
Քանի մարդ խորհուրդ ունեն քու գովասանքդ հնչելու
Հոգւով սրբով ա գրված, նա էն թանաքից չի գնալ:

Թէ կայսերից էլի դայ մօտ միջոցով քեզ տեսութիւն,
Բանդ կու ինկնի թօռումդ, իւր ժամանակին չի գնալ,
Ինձ ասում են երեսիդ խալի համար սիրտ ա էրում,
Նա էլ մին զուլում սե ա, բնաւ ճերմակից չի գնալ:

Էդ բոյը, էդ պատկերը, էդ քու տնաքանդ աչքերը
Մեկքիսէթի մաքիցը էդ թուականից չի գնալ:

22.

Հարիւր անգամ թօբայ եմ արել էսպէս բան չի անեմ,
Էլի չի իլում, անում եմ, շատ ու քիչ որքան չի անեմ,
Ո՛վ ինձ հետ կոշտ ա խօսում, նորա վերայ բարկանում եմ,
Թո՛ղ ես էլ ինձնից մեծին կուպիտ պատասխան չի անեմ:

Քուչում թէ հարբած մարդ եմ տեսնում, նորան ծաղը եմ անում
Թէ էսքան հասկացող եմ, թո՛ղ նրան նմանն չի անեմ,
Ասում եմ, նա ո՞ւմ կլինեա, որ խառ ու աթլաս ա հագնում,
Թո՛ղ իմ կնկայ օղերն էլ ալմաղ ու մարջան չի անեմ:

Ասում եմ նա ի՞նչ մարդ ա, որ իմարաթներ ա շինում,
Պէտք ա ես էլ իմ տունը թախտի Սուլէյման չի անեմ,
Շուայլ խրախճանները տեսնելից ինձ շատ թվում ա,
Դէ՛ թո՛ղ որդուս պսակին զուռնա, բալաբան չի անեմ:

Եթէ եկեղեցիում ինձի երկիւղած եմ ցոյց տամ,
Թո՛ղ դուսի աւաղակին ինձի միաբան չի անեմ,
Թէ մշակի վարձը կտրելը վրէժխնդիր մեղք ա,
Թո՛ղ եթիմի իլածը ես ալան թալան չի անեմ:

Թէ միամօր որդիիս թաղմանը ես սուդ չեմ անում
Թո՛ղ զօնշէլիս մահին էլ կեղծաւոր շիւան չի անեմ,
Թէ իմ քաշած պատկերին խարաք ասողին պատժում եմ,
Թո՛ղ ես էլ տիպ Աստուծոյ պատկերին քրշան չի անեմ:

Արտուաիկի բարձրաձայն կարգելն թէ ինձ թվում ա,
Մեղքիսէթն եմ, հարկ ա ինձի հազար դաստան չի անեմ:

23.

Անցեալը մին տեղ գնացի առաւօտեան իմ բանին,
էն տանը մին ջէյրան տեսամ, մատաղ ես նորա ջանին:

Ինքս ինձի չի հաւատայ, կարծեցի թէ տեսիլք ա,
Խեղքս միտքս ուշքս տարաւ, խառնվամ, ինկամ քիւքայ,
Մի՞թէ եղպէս ցաւերը միշտ մարդկանց տուած դիրք ա,
Գանդատաւոր եմ էս մասին ես արդա կրտամ խանին:

Յանդիման կանգնած հայլիում սաթ մաղերը հոսում էր,
Ինձի էնպէս էր թվում, որ ինքը իրան խօսում էր,
Միայն մին բառը ջոկեցի, որ կեանքը ափսոսում էր,
Յանկարծ տեսնեմ յուսահատված մատից հանեց մատանին:

Մատանին ձեռին շուռ տալով որ զարմացած կու նայէր,
Սիրոյ յիշատակ էր տուած, իրա մօտին ընծայ էր,
Խորհուրդաւոր երկու գիր կար քանդած մին է մին ա էր,
Շատ չի քաշիլ էդ մատանին կու գնի իւր նշանին:

Մաղերը որ սանդղաւ, բացվաւ ճակատը, կէս լուսին էր,
Միայն իմ երկու աչքերս նրա շարմաղ ուսին էր,
Հառաչում էր, ախ էր քաշում, նա խաբված ամուսին էր,
Բանը բանից անց էր կացել, խաբել էր չար պատանին:

Նա ինձի տեսնել էր կարում, չում կանգնած էր մէջքովը,
Բայց ես նրա քօլ արաբքը տեսցի իմ աչքովը,
Էդ զապեատոյին եթէ լաւ նկատենք իւր աօջիովը,
Մե՞ծ նշանակութիւն ունի, եթէ պարզ մեկնաբանեն:

Միամիտ գոյով որպէս որ հայլից շուռ եկաւ,
Ինձ որ տեսաւ քամակումը երկու աչքից ջուր եկաւ,
Ի՞նչ օգուտ ինձ նորա լացը, որ կէս կեանքս փուլ եկաւ,
Կարանայիմ, օձ դառնայիմ, փաթաթվիմ դարանին:

Ողջ էլ զիտէք, որ Հաշտարխան բացվաւ երեք տեսարան,
Մութ խաւարում սընված աղջկունք էդ խաղերը դաս առան,
Պարկեշտները դամով երեք չի քաշեցին փաս արան,
Տեսան շուտ են ջուր տամ այստեղ գնացողի բօստանին:

Խայտառակի՛ էն տղամարդը գլխի գդակովը,
Որ ինքը չաղիր կու քցի, կինկնի կնկայ տակովը,
Էրմիտաժին չէր հաւանում, էս էլ քեզ Պերմեակօվը (1)
Գասն մանէթով գրաւան շէյրանի պահապանին:

Աւերակ դառնայ քու բաղդ, բուրաստանդ, Դաւիթով (2)
Կոյս ջէյրանին քու բաղումդ հարբեցրին լաֆիտով, (3)
Վերջը դտան Պերմեակովից կօլցայի ալֆաֆիտով,
Մին դարդիմանդ շատ ծանօթ ա ելումուտը էս բանի:

24.

Էս աղաթ ա, կասեն գինին կաթում ա,
Քանս կաթում ա, մենք էլ խմենք, դատում ա,
Մին փոքր ինչ տակում թողնենք թաթիմա,
Սաբայի մարդու գլուխը ճաքում ա,
Թէ չես խմում, սիրտ փորդ կտրատում ա,
Որկրամոլին արդարութեամբ դատում ա,
Չափաւորին ուղիղ գնահատում ա,
Իմաստասէրը էս բանը հաստատում ա:

Շատ մի՛ գովիլ, մի՛ ասիր թէ գինի ա,
Չեռիդ բակալին կասես թէ չինի ա,

(1) Էրմիտաժը մի ժամանակ ամենալաւ այգին էր Աստրախանի, այնտեղ էր ամուսն կուրը և թատրոնը, այժմ այս դատարկացած թատրոնում երբեմն երբեմն կրկնվում են հայ ղերասանների արտասուելի ներկայացումները: Պերմեակովի այգին շատ լաւ դրոթեան մէջ է, նա կոչվում է «վաճառականական այգի» ևս: (2) Այժմ «Գալիօսկի» է ասվում այդ այգին, այստեղ է կուրը և ամուսն թատրոնը: (3) Լաֆիտը արտասահմանի ըմպելիք է, գինից չինված, ազգերս յառաջադիմութեան մեջ է, զալոց մայրերս լաֆիտ են կոնծում . . . Յ. փ.

Թարաղ տեսնես, կասես թէ ի՞նչ լաւ սինի ա,
Քեջովացար, ի՛նչ կասես ի՛նչ ա,
Մօլեօկ կուտես, կու գովես սարդինա ա,
Շուշա ալմազ էն վախտը մին զինի ա,
Դարա թափա քեզ համար դուզ լինիա,
Չորս կողմէ քու մառախուղը պատում ա:

Շատ մի՛ գովիր թէ զինիա պարզ ու թունդ ա,
Թափածդ տես, ինչ կերել ես, գունդ գունդ ա,
Չաթվարի հետ հուջաթ կանես թէ ֆունդ ա,
Տէրտէր տեսնես, կասես, ի՛նչ լաւ ախունդ ա,
Եթէ չափից շատ անցկացար, մեծ բունթ ա,
Դամի վրայ կու քաշես թէ լեկունթ ա,
Չես ստանալ մարտտ սեկունդ սեկունդ ա,
Լաւ ճանաչա՞ր թէ զինին ի՛նչ սերունդ ա,
Գիժ խմողը միշտ էլ թերահաւատում ա:

Սայաղ իլի պէտք ա զինի խմողը,
Չի ասի՛ թէ, ես խմում եմ իմ փողը,
Խմելին կասի օրհնվի քու հողը,
Փոքրից յետոյ սահմանողի ծնողը,
Քուժրում ա թէ՛ տունս մտել ա գողը,
Ո՞ւր ա իլել էս տան միջի քնողը,
Ջհանդամում, իւր գլուխը սե հողը,
Առաւօտուն ջանը ինկել ա գողը,
Պէտք ա խմի, շորերը մկրատում ա:

Հողկաբաղ ես, ֆանդեր ունես, ա՛յ զինի,
Մին խմողդ զլսին տամ ա վա՛յ, զինի,
Մին խմողդ ասում ա օխա՛յ, զինի,
Մինին խորնից հասար քցար սայ, զինի,
Մինին սայից քցար Արփաչայ (*) զինի,

Շատ էր խմում մին աւանակ հայ՝ զինի,
Գաւաթ գաւաթ հէնց կասէր давай զինի,
Սաղխատար դու, խեղճին արար դայ, զինի,
Թափանիցը նորերումս գանգատվում ա:

Շատ մի՛ գովիր, լալ ունդ տուր, լալ ունդ,
Չի խմողդ ես քաջիր ա, ես ֆուանդ,
Քեզնից առաջ էդ խօսքերը մենք գուանք,
Ոչ թէ բշտօժ, բօջկաներից էլ թուանք,
Վէդրէն հարկնք էփէիջայ բոբուանք,
Տվանք ուղիղ կշիռի լուծը ծուանք,
Քօփակացանք, կեանքներրս էլ տէրուանք,
Մեկ քիսէթի տեսած բաներն են սրանք,
Չափս ունենայ, ո՛վ ինձի հաւատում ա:

25.

Չիկար իմ թայութուշում յառաջնթաց վաղ ինձանից,
Հիմա շատ յետ մնացիմ, ոչ ով չկայ կաղ ինձանից,
Պատառ չաքմա տուածով ուզաւ բաշմաղ ինձանից,
Հիմա կանք էս ըռուզգեարին, էլ ո՞վ կայ ախմախ ինձանից
Նեքօւիցս չի պակասում ֆիքր ու ախ ու վախ ինձանից,
Բայց մէջլխներում նստած ոչ ով չիկայ շախ ինձանից:

Եղմասաղայ կուրուղար, տաճիկին մի մասալ ունի,
Ճշմարիտ ա, ո՞վ սրտում ֆիքր ու զուսայ ազար ունի,
Հարկ ա իրան էնպէս ցոյց տայ՝ որ ասեն հազար ունի,
Պատճառ որ նրան անթիւ թշնամի բաղնազար ունի,
Էս տեսակի մարդին ես միշտ կասեմ դօչաղ ինձանից:

Տեղ ունեւմ, կանգնեմ բաղդիս յանդիման երկիրսպազանեմ,
 Խոստացածը կատարաւ, նրանից ես բաւական եմ,
 Բայց յանկարծ քացի տուաւ էս մասին ես դաւայ կանեմ,
 Թէ կանգնեմ դարդս սրան նրան ամեն նուազ անեմ,
 Խալխի զահլան կտանեմ, կիլեն բէղամաղ ինձանից:

Տեսնում եմ ու լսում եմ որքան բերան բաց կայ վրէս,
 Թէ տեղի թէ անտեղի որքան լաքա թաց կայ վրէս,
 Խարարներով, հակերով որ տքան պարտքը, հաց կայ վրէս,
 Բայց յուսով հաստատուն եմ, եթէ որ Աստուած կայ վրէս,
 Յետ ու առաջ կիմանայ ախր մին սօրաղ ինձանից:

Կար ժամանակ երկարից խալխը ինձ ճանաչում էին,
 Պատուելի ա՛յ պատուելի, երկարից ինձ կանչում էին,
 Համարձակ բան խօսելու իմ մօտին ամաչում էին,
 Ո՞րտեղ ես, կարօտել ենք, ինձանից պահանջում էին,
 Վիզիցս փաթաթվելով ջոկնուան անջախ ինձանից:

Ես յերկարից տեսնողը այժմ մօտից քօռացել ա,
 Շատ փոքր բան եմ խնդրել, երևումէ, մոռացել ա,
 Սնիծեալ թղենիի պէս քօքիցը չորացել ա,
 Հետը բան խօսել չելում, մթղուկը հզօրացել ա,
 Եւ բարով էլ չի տալի իլած քամ շափաղ ինձանից:

Կար ժամանակ երկարից ձայնում էիմ, է՛յ Ֆլանի,
 Լսում էր, շուռ էր դալի, կանգնում էր մին ջոկ պլանի,
 Գոյնը իսկոյն փոխվում էր, չիլի՞ թէ դա ինձ կլանի,
 Կասէի թէ մի՛ վախէր, մարդ չկայ որ քեզ թալանի,
 Երկիրդի տեղ չունես դու, մի՛ տուր մաալլաղ ինձանից:

Ես յերկարից լսողը էդ մօտ տեղից քառացել ա,
 Զրպարտելով համբաւս, բոլոր աշխարհ տարածել ա,
 Զ՛ղիտեմ, ի՞նչ ա մեղքս, որ դա էսքան չարացել ա,
 Ասել ա սրան նրան բարեկամս յիմարացել ա,
 Որ փութերով ա կերել տանս աղուհաց ինձանից:

Երեխայական խաղ ա, մարդ մարդի պատճառ բերելը,
 Իմ մեղքիցն եմ բորոտվել, ինքս էլ պարտ եմ քերելը,
 Ո՞վ ա ինձի պարտական որ դայ թաղի իմ մեռելը,
 Հիմա մայայ պէտքը չի բացի լուռ մունջ համբերելը,
 Էնքան ա որ ՚ի տեառնէ չի պախի եաթաղ ինձանից:

Ներէ՛ք ինձ բէղար արամ, խօսքերս թամամ եմ տալի,
 Միտք բանիս կամաց կամաց պատուելեացդ ջամ եմ տալի,
 Էս աշխարհիս բերմունքն ա, ամեն մարդի սամ եմ տալի,
 Ահա՛ գումարը էս ա, Մեկքիսէթն եմ ջան եմ տալի,
 Ինքս եմ ինձ փաստաբան, կախեալ է դա սաղ ինձանից:

Խարաղ-Օղլանի երգը.

1.

Արտիս կրակն վառվառ ա Գնանք ձեր բաղի թաղերը,
 Կրակվես դու բարով, զիլբար, Բացենք սինայիդ բաղերը,
 Մալուր, մուշկուլ թողար ինձի, Բու էշխէդ ասած հաղերը,
 Մոլորվես դու սարով զիլբար: Քեզ տեսնեմ չորանաս, զիլբար:

Քանդվի ձեր տունի թաղը, Էշխիցդ նարա քաշեցիր,
 Ձեռքով քաշար սրտիս դաղը, Ձեռքիցդ եկածն արեցիր,
 Հորէս ասեմ խօսքի սաղը, Արդար եղի պէս դաղեցիր,
 Ոչ սաղանաս տարով, զիլբար: Տապակվես եղովդ զիլբար:

Խարաղ-Օղլանն եմ թափաղը

Ընդունեմ Հայոց հաւատը,

Սաղի երեսի սափաղը,

Սաղի պէս չորանաս, զիլբար:

Գիւրջի-Նաւէի երգը.

1.

Ժամ էր գնում այսօր տեսայ մէկ ջիվան,
 Իս փարի էր, ես հուրի էր, ես ղլման,

Ունքեր ունէր դալամ քաշած աննման,
Մտաւ ժամը իմ սիրտը բռնեց դուռնան,
Գութասդի պէս դռանն իլա բանդիւան:

Գութասդ դառայ, մինչ դուս եկաւ ժամիցը,
Կամ էր տուել յետ չի դառաւ կամիցը,
Յանկարծ տեսայ դուս դալիս համամիցը,
Հոտ քաշեցի էն ջուխտակ շամամիցը,
Նա ինձ սիրեց, ես էլ սիրեցի նրան:

Մտիկ տուի որ նա ինձ հետ սէր ունի,
Ասի, Աստուած, ետարք սրան տէր ունի,
Ղուդրաթ դալամով քաշած ունքեր ունի,
Հարցրեցի, մէկ հոտաւէտ մէր ունի,
Միտք արեցի, ետարք սրան ինձ կտա՞ն:

Մինա բոյը, երբ որ տեսայ հազ արի,
Սարսաղի պէս ընկայ յետնէն վազ արի,
Ուշունց տուեց ու անիծեց տազ արի,
Բիւլբիւլ էի, վարդ տեսայ փարվազ արի,
Հէնց որ տեսայ հալս իլաւ փարիշան:

Գլխին քցած Ալքիրմանու շալ ունէր,
Սիպտակ բօխաղ վրէն զօշայ խալ ունէր,
Մատնանքումը եաղութ ալմաս լալ ունէր,
Գիւրջի-Նաւուն համ էլ ողորմալ ունէր,
Հողու տէր ես, կտրի՛ր դու ուղիղ ղիվան:

Լալայի երգերը.

1.

Աստուած վայելումը տայ
Մեր եղբայր նորախիսին,
Վայելումենք խնդումենք

Այսօր նորա հանդէսին,
Ուրախացէ՛ք, ազգ բարեկամք,
Նա կատարաւ Աստուծոյ կամք՝

Մենք էլ խմենք կռամբամբուլի, Խորին ծերութիւն հասակին,
Կրամբիմբամբուլի Ամէ՛ն, ասացէք միասին,
Կրամբիմբամբուլի: Լինի կենաց հարս ու փեսին,
Սկէք խփենք միմեանց թասին,

Կայել ես դու կաւալերդ
Դօշումը կանաչ կարմիր, (*)
Վայելիր ամուսնութիւնդ,

Կռամբամբուլի
Կռամբիմբամբուլի:

Աշխարհումն երկար ապրիր,
Ես ուրախ քեզ երգեմ կանչում,
Ընկերնե՛ր, ի՞նչ էք ամանչում,
Սկէ՛ք խմենք կռամբամբուլի,
Կռամբիմբամբուլի
Կռամբիմբամբուլի:

Վայելիր դու աշխարհումն,
Ձախ ժամ չ'տեսնես կեանքումն,
Բարի գործեր որքան կարես
Բարի Աստծուն մտացել ես,
Իմ խօսքերն են ուրախութիւն,
Թէ սխալ է ներողութիւն,
Լալային տուէք թողութիւն,
Որ խմի կռամբամբուլին
Կռամբիմբամբուլին:

Նա գնաց սուրբ եկեղեցին,
Պատուիրան ստացաւ կրկին,
Բարով վայելեն միասին,

2.

Ազաբ տղան աշխարհումն ինչպէս մին բիւլբիւլ բաղն մէջ,
Հէնց որ ամուսնայաւ, ընկնումէ հոգս ու դարդու մէջ,
Թէ լաւին բռաստ եկաւ, քօլ ցաւերն անումա հէչ,
Թէ բնութիւնըն վատ է, խայտառակումէ ազդի մէջ,
Նամուսու խեղդըվումէ, խնդրումէ ե՞րբ կիլնի լա՛ վերջ:

Աղջիկերք միտք են անում, մենք խօ էսպէս չենք մնալու,
Ժամանակն որ կըզայ, մենք էլ մարդի ենք գնալու,
Ինչ որ մեր մայրերն են անում, մենք էլ ընտունք ենք անելու,
Կարծում են իւրեանց մտքով երջանկութիւն են գնալու,
Չեն խորտար որ չար միտքով կորնելու են մեղքերի մէջ:

(*) Մեղանում սովորութիւն կայ որ նորապսակներին Պազուոր եւ Պաղունի են կոչում քանի որ պսակը, այսինքն նարօտը վեր առած չէ, այդ կոչմանը յարմար այստեղ մինչև ցայժմ իսկ առաւելապէս միջակ կարգում գործածու-
մեն կանաչ ու կարմիր ժապաւեններ կուրծքերի վերայ, գորս զարդարված են

Թէ զբեմ կանանց բաներն, կը լքցուի քանի երես,
Շարադրանք կասեն քեզի, պիտի լսես, ու համբերես,
Էդ շարադրանքը բազարից յետ զալիս տուն պիտի բերես,
Թէ չ'բերես, տես ի՞նչ աչկունք կ'հանդիպես և ի՞նչ երես,
Տէ՛ր, դու ինձի ռաստ չի բերես էսպէսին, չ'ընկնիմ զարդի մէջ:

Դուրկարեանցի երգը.

1.

Ոչ մի մարդ թո՛ղ չի ասի թէ ունեմ ինձի բարեկամք
Նրանց վրայ յոյս չի կապի, չի կարծի հաստատ բարեկամք,
Ասածներին չի խաբվի, միայն լեղուով են բարեկամք,
Ժամանակն մի՛ անցկացուր, որոնի՛ր քեզի բարեկամք,
Դժուար ա զտանելը, ունենալ անկեղծ բարեկամք:

Սպիտակդ քանի շատ ա, նրանց մէջում պատիւ ունես,
Եթէ մին տեղ հանդէս կայ, անպատճառ բարձր տեղ ունես,
Բարեկամութիւն ցոյց կտան, կը կարծես թէ անթիւն ունես,
Կեղծաւորված կմերձենան կասեն վաղն հանդէս ունես,
Խեղճ դու պատրաստիր ընթրիք, շարեւ ես քեզի բարեկամք:

Յուսացած բարեկամքիդ եթէ կասես ինձ օգնեցէ՛ք,
Տարաբաղդութեան մէջ եմ, խնդրումեմ, ինձ հասեցէ՛ք
Գլխիս եկածն եմ ասում, մի ըստ միոջէ լսեցէ՛ք,
Անմեղ ցաւի մէջ եմ ընկած, ձեր եղբօրը խնայեցէ՛ք,
Տես ի՞նչ նախատինք կ'լսես, մի՞թէ միայն ենք բարեկամք:

Թէ գործդ անյաջող ա, ըսկսումես դու թուլանալ,
Ինչ որ քեզում պակաս ա, բարեկամներից յուսանալ,
Վա՛յ քեզ, հէնց տեսնում են որ խառն ես, կսկսեն հեռանալ,
Քեզ փոխ տալից կը փախչեն, կամենում են քեզ մոռանալ,

Ինչում մարդարիտներով և այլ քարերով զորանից իսկ մնացել է մեզանում
որ մի ամուրի օրհնելիս ասում են «բարով կանաչ կարմիրդ տեսնեմ»: Յ. Փ.

Անունդ յիշել չեն ուզում, արդեօք ունե՞ս քեզ բարեկամք:

Անմխիթար մնում ես, այժմս քեզի չեն չանաչում
Ըստ որում բարեկամ չեն, խօսք ասելի չեն ամաչում,
Ի՛ դուր ես մեզ յուսացել, խղճմանքները չիտանջում,
Մեզանից ի՞նչ լաւութիւն, քեզի էլ յիմար են կանչում,
Վերջապէս քեզ ատումեն, մեզ մի՛ ճանաչիր բարեկամք:

Թափառելով մնում ես անտէրունչ մոլոր շուարած,
Մարդկերանց դատում ես դու, քեզ համար խեղճ վիզդ ծաած
Յանձրն ա՛ռ խոնարհութիւն, քեզի կարծիր ամենից ցած,
Կը գտնես քեզ բարեկամ որ լինի անկեղծ ու անդարձ,
Էն ժամանակ կիմանաս թէ ո՛վք են քեզի բարեկամք:

Գլխիդ եկել ա, Դուրկարեանց, այս բոլորը դու տեսել ես,
Էս տեսակ բարեկամքին, գիտեմ, շատ անգամ փորձել ես,
Բոլոր ասած խօսքերս գուցէ դու էլ իմացել ես,
Օգնութիւն չես ստացել, անմխիթար մնացել ես,
Գոհացիր Աստուածանից, թէ ունես մի հատ բարեկամ:

Բլբուլիկի երգերը.

1.

Երանի՛ կը տամ էն երեկոյին,
Որ իմ դէմ ու դէմ նստած էիր դու,
Մտիկ կը տայի քո սեւ աչքերին,
Կարծում էի թէ՛ լուսնիակ ես դու,
Նոր հրաշք ես դու:

Անմեղութիւնը ճակատիդ վրան
Փայլում էր որպէս ժպիտը շրթունքիդ,
Մազերիդ հիւսերն քնքուշ ու երկայն,
Կար խեղդովելու ինձ՝ թէ կատես դու,
Ո՛հ, սիրե՞ս ինձ դու:

Սպիտակ ատամներդ, վարդ պռօշներդ,
 Կէս լուսին ճակատդ հոգի են հանում,
 Բայց անուշ ձայնդ, գրաւիչ հայեացքդ,
 Սիրտ է կազդուրում, թէ հրեշտակ ես դու,
 Իսկ իմ կեանքն ես դու:

Մոռացայ հանգիստ, մոռացայ և քուն,
 Դառն է իմ կերածն, ըմպածն ամեն օր,
 Առանց քեզ ի՞նչ կեանք, ի՞նչ հանգստութիւն,
 Կեանքիս միմիակ բազդ ու զարդն ես դու,
 Յաւ ու զարդն ես դու:

Աս'ա, սիրուհիս, մի' ծածկիր ինձնից,
 Ծանօթ են քեզն վարդն ու սոխակը,
 Հանաք մի' անիր, խոցս է արնայից,
 Բե'ր Բլբուլիկից ցաւին մի ճար դու,
 Ո՛հ հոգեառ դու:

2.

Թիծեռն եմ դարձել սիրոյդ այգիում,
 Երգում եմ սէրդ ու անունդ, հայ աղջիկ,
 Վախում եմ կեանքիս ձմեռը դայ շուտ,
 Կարօտ, կէս խորհուրդ մնամ, հայ աղջիկ:

Ա'խ, ինձ ի՞նչ օգուտ աշխարհիս փառքեր,
 Իմ փառքն ու կեանքը միմիայն դու ես,
 Ի՞նչ անեմ սլալատ դանձեր քւ կռքեր,
 Առանց քեզ աղքատ է սիրտս, հայ աղջիկ:

Ղեկն ես իմ կեանքի, կուգե'ս, տա'ր յանդուռդ,
 Թէ ոչ ազատիր սիրոյդ ալիքից,
 Մեռած դիակիս կեանք կտայ անունդ,
 Ձայնդ գօրութիւն աշխոյժ, հայ աղջիկ:

Իմ աղաղակը բուր արձագանդ,

Որ միշտ ձայնումէ չոր անապատում,
 Սիրոյն լծակից պէտք է, ի՞նչ վտանգ,
 Այնժամ կարէ մեզ ջոկել, հայ աղջիկ:

Կանցանն օրեր, կը թռչն տարիք,
 Բայց կմնայ սրտումս քո սէրը միայն,
 Եւ այն կը տանեմ ինձ հետ գերեզման,
 Իբրեւ քո աւանդ վերջին, հայ աղջիկ:

3.

Էնքան չարչարանքիցս յետոյ դնում եմ, մի հարցրո՛ւր թէ ո՞ւր,
 Եւ այսուհետեւ յոյսս կտրեցի, մի' չարչարիր դուր,
 Դու այլոց համար դեղ դարման էիր, իսկ ինձ համար թուր,
 Մի' ամաչիւր քո արարմունքիցը, վերջին անգամ լուր,
 Արտասուքներս եփրատ արեցիր, իսկ աչերս կուր,
 Քեզ ո՞վ է ասում, որ իմ սրտումը վառես սիրոյդ հուր,
 Առաջ սէր ցոյց տաս, յետոյ յետ քաշվիս, երեսիդ դայ մուր,
 Դնամ, ազատվեմ, դնամ, բայց ոտքումս է քո պինդ անուր,
 Կուգեմ ազատվել, բայց որ կողմ փախչեմ, աստ հուր է անդ ջուր,
 Սպանի'ր դու ինձ, ազատի'ր, ինքս կը տամ քեզ իմ սուր,
 Դէս դէն ընկնելու, զուր չարչարվելու տեղ մահս ինձ տո'ւր,
 Թէ ոչ ողորմի'ր, արժանի արա' երջանիկ աւուր,
 Եւ մի' այս կեանքի վայելչութիւնից թողուր ինձ թափուր,
 Բո Բլբուլիկն եմ, կամ կեանքս ա'ռ բնաւ կամ նորից կեանք տո'ւր:

Սօսի երգերը.

1.

Քուչումը ման ես դալի,
 Տեսնողին էշիս ես տալի,
 Սիրտդ սրտիս կպցնելով,
 Աչք ու ունքով կամ ես տալի:

Սոխակ Հայաստանի III հատոր Ա. գ.

Թուխ աչքերիդ ազամանդը
կտրել է սրտիս բանդը,
Թերթեռունքդ իրար տալիս,
Իմ կամացը տեղ ես տալիս:

Ղուռը կանգնած նայում ես միշտ,
Ուրախ սրտիս ընում ես վիշտ,
Մի քիչ տխրած ժամանակդ էլ
Նրեխայի պէս եմ լալի:

Վախա նազ կանես, հէջ չես դուս գալ,
Ջահէլ ջանիս խնդում չես տալ,
Վախտ երկուսով պօղրուկիով,
Խունջիկ կը դաս, իմ նազելի:

Ի՞նչ էլաւ քեզ էս շաբթումս,
Որ կտրեցիր անուշ քունս,
Խեղճ՝ քո Սօսի սրտին էղբան
Բնչի՞ սիրովդ սուր ես տալի:

2.

Մի հուրի եմ ընտրել այսօր գովական,
Դէմքը սիրուն, ինքն աղնիւ պատուական,
Նշան տվուց որ դառնայ ինձ սիրեկան,
Մէկս մէկու էլանք իրկոյն դուրեկան,
Սակայն շուտ ինձ էլ յետ թողուց լալական:

Իմ սիրելին թողուց ինձի վերացաւ,
Հրեշտակ էր, որ էսպէս շուտ ծածկեցաւ,
Ջանս քունն է, ձէն տվուց ու հեռացաւ,
Էլ չեմ տեսել ահա՛ բոլոր ամն անցաւ,
Խեղճ՝ չէ գալի թէ՛ տանջվեցի բաւական:

Թէ միտք չունէր, ո՞ւր էր ինձի կամ գալի,
Թէ անջան էր, ջանն ընչի՞ էր ինձ տալի,

Թէ խօսք տուած էր՝ ուրիշ եար ըլի,
Բաս խիղճ՝ չունէ՞ր, անցաւս արեց ցաւալի,
Եար կանչելով կուղէր ըլեմ անկենդան:

Ղուք չ'կարծէք, թէ սուտ է իմ արածս,
Չէլաւ մին օր հալալ ըլնէր կերածս,
Հէնց որ յանկարծ միտքս է գալիս սիրածս,
Խեղքս թռչում, զործս ընկնումէ ձեռացս,
Եար թողալուց չ'կայ ոչինչ դժար բան:

Ո՛վ եար չունի, եարի ցաւը զգալ չի,
Կրակ ընկած էրաւ ջանս, խղճալ չի,
Սէրն ի՞նչ բան է, իր օրումը խաբար չի,
Թէ հինգ ջիվան օրը մեռնի, նա լալ չի,
Էսպէս անձին էլ ո՞վ կասի բանական:

Խեղճ՝ Սօսն եմ ես, վիճակուել եմ էս ցաւին
Ուր եարս ըլի, ցանկամ բարի համբաւին,
Արդեօք քանի՞ ամ կը քաշէ մեր դաւին,
Որ ձեռս տամ փափուկ բոխաղի խաւին
Ասեմ, քաշած դարդերս էլան բաւական:

3.

Սիրով վառված իմ սիրտը՝ սիրոյ վէրքը զգում է,
Սէր է կանչում ամեն վախտ դէպի մատուռն զնում է,
Հազար տեսակ տեսարան էշխը վառող տեսնում է,
Կանաչ խոտեր, բաղմունթիւն և ազատ օդ դանում է:

Աղջիկ տղայ խումբէ խումբէ հասեղ էնտեղ նստոտած
Սէր են անում իրար հետ, իրար նայում սրտաբաց,
Յոյց են տալի միմեանց զարդ ու շորեր պաճուճած,
Սիրտն են քաշում տղայոց աղջիկերքը զարդարված:

Բնութիւնը հստեղում պատրաստել է լաւ սեղան,
Անուշահոտ ծաղիկներից կանաչազգեստ գարնան,

Որք տալիս են տեսնողին սիրտ և հոգի խնդութեան,
Բայց ինձ միայն այրումէ մի սիրուհի անմահ:

Նա կանգնելով տնկու պէս մեծ մատուռի առաջին,
Մէկ դառնում է ինձ նայում, մէկ էլ դեռնի կանաչին,
Ձեռքը շուտ շուտ դնելով սիպտակ շարմաղ իր լանջին,
Ասում է, արժանի՛ ես իմ ջուխտ թշերի պաշին:

Բայց երբ մայրը խոժոռած նկատում է դէպի նա,
Շուտ չարխի պէս շուռ գալով՝ ուրիշ կողմեր նայում ա,
Սէքը ինձ է, թէ կուզի ողջ քաղաքն էլ մոխի տայ,
Բացի ինձնից ուրիշն էս աշխարհումս չունի նա:

Աղջիկ, դու ի՞նչ գիտէիր, որ մատուռը եմ գնում,
Միանգամ մոխի տալով, ինձ սիրեցիր ի՞նչ բանում,
Ես քու անունդ չ'գիտեմ, ինձի Սոս են այլք կանչում,
Արի՛ խօսք տանք իրարու, չ'լնի մեր մէջ բաժանում:

4.

Դու պատիկ աղջիկ սպիտակ բոլոր,
Երեսդդ լուսին, ունքերդ ոլոր,
Էդ ի՞նչ աչքեր է, ինձ արեց մոլոր,
Խելքիցս հանեց քցեց քօլէ քօլ:

Քու մագնիսական հայեցումածքովդ,
Սէքով ունքով նշան տալովդ,
Շուարկեցայ ես, ընկայ քու բովդ,
Կրակդ ինձ էրեց, ա՛խ, փչի՛ր հովդ:

Փափուկ ձեռներդ, քնքուշ մատներդ,
Լայազար թշերդ, բարակ պռօշներդ,
Պատիկ բերանդ, կոկամ ծծերդ,
Ինձ պատճառ եղան քաշել քո սէրդ:

Ագնիւ արիւն ես, ափսոս օտար ցեղ,
Ի՞նչ անեմ Հայ չես, ճանապարհդ է նեղ:

Ում ձեռքն ընկնես մօտ կամ հեռու տեղ,

Յիշի՛ր դու Սոսին բաբուցայ շքեղ:

5.

Քանի՛ քանի՛ էդպէս անես, հերիք է, հոգիս ելաւ,
Ել չես ասում վարմունքովդ ցաւ ես տալիս ինձի անբաւ,
Աման աղջիկ, Աստուած սիրես, քու շարժմունքդ խելքս տարաւ,
Կամ սպանիր, կամ մի ճար տես, թէ չէ կենացս ճրագն անցաւ:

Ընչե՛ էդպէս մօտ ես դալիս, թուշդ երեսիս մօտ ես բերում,
Փափուկ ձեռքդ ուսիս դրած՝ կրակ դառնում, ինձի էրում,
Կամ գլուխդ կոնատալովս բերում բերնիս մօտեցնում,
Ակամայից լոյս ճակատդ պաշել տալիս ու յետ տանում:

Պատկերները պատճառ բռնած՝ էլ մօտիցս չես հեռանում,
Ոչ որ չէլած ժամանակը սխում հետս սէր անում,
Ծիծաղում ես, կախարդում ես կամ թէ խուճիկ մոճնջիկ անում,
Ել չես ասում, մե՛ղք է խեղճը, անտուր ի՞նչ եմ մատաղ անում:

Լաւ չես անում, սիրուն աղջիկ, մեղ իրար մօտ դալ չի լինիլ,
Ես Հայ ազգաւ, դու Վրացի, երբեք քեզ ինձ տալ չի լինիլ,
Ազգութիւնը շատ մեծ բան է, նրանից հեռանալ չի լինիլ,
Իմ Հայազարմ սերունդներին հէջ Վրացանալ չի լինիլ:

Էս մէկ հնարքն մնում է քեզ, քո խեղճ Սոսին սրտով սիրել,
Ամուսնութիւն մտքիցդ հանել քոյր և եղբայր սիրով լինել,
Սէր հոգեւոր, իմ բաբուցայ, եթէ կամիս չ'մոռացուել,
Գնա՛, տէրը քեզ հետ լինի, Աստուած այսպէս էր կամեցել:

6.

Բաղդիս դուռը պինդ փակվել է, դու բաց անող ես, Հայկանոյշ,
Կենացս թիւը կտրվում է, կրկին կապողն ես, Հայկանոյշ,
Տրամութիւնը ինձ պատել է, դու փարատողն ես, Հայկանոյշ,
Միայն յոյսդ է ինձ պահպանում, իմ յոյս տուողն ես, Հայկանոյշ:

Քեզնից հեռու ամիսներով, ախ ու վախն է իմ պաշարը,
հոն չեմ տեսնում զիշեր ցերեկի, կացարանս է ձոր ու սարը,
Մոռացել եմ բոլոր դարձերս, փուչ է թուում էս աշխարհը,
Միայն անունդ է իմ կեանքը, ինձ կեանք տուողն ես, Հայկանոյշ:

Գեղեցիկներ շատ եմ տեսել, քեզ պէս ոչ ոք պատկեր չունի,
Սիրուն հասակ, վեղը երկար, համբուրելու աչքեր չունի,
Պայծառ ճակատ, կամար ունքեր սև սաթի պէս մազեր չունի,
Միայն սրանով սփռվում եմ, իմ մխիթարողն ես, Հայկանոյշ:

Ողջ կախէթը անց եմ կացել, միտքս եղել է բոլոր տեսնել,
Վրաց բոլոր աղջիկներին, աննմանիդ հետ բաղդատել,
Դու անհատ ես աշխարհիս մէջ, հողածին չի հաւատարմիւ,
Միայն էս է ուրախութիւնս, իմ ուրախացնողն ես, Հայկանոյշ:

Ստեղծողիդ փառքին մեռնեմ, որ քեզ էղբան խելք է տուել,
Ինչ որ մարդին վայելում է, ոչինչ քեզնից չի խնայել,
Պարկեշտ վարքն էլ փառքն աղջկանց աւազանիցդ է պարգևել,
Բու անունովդ մարդ իմ դարձել, ինձ մարդ շինողն ես, Հայկանոյշ:

Քեզ սիրածս օրից դէսը էլ մի սահաթ հանգիստ չունիմ,
Կարմիր թշիցդ առած պաշտ սրտիս մէջը պահած ունիմ,
Վերջին տուած բարեկից հետ քու երկու տող գրածն ունիմ,
Սրանցով հոգիս դեռ վրէս է, հոգւոյս պահողն ես, Հայկանոյշ:

Էդուց էլօր քեզ մօտ կըգամ, էնպէս արա՛ առողջ մնամ,
Հալալ սէրդ, անուշ համբոյրդ մի՛ խնայիլ, թո՛ղ ստանամ,
Թէ բաղդաւոր եմ լինելու, ես քեզանով կընիմ արժան,
Սօսի կեանքը քու ձեռիդ է, կենացս վճռողն ես, Հայկանոյշ:

Յ.

Թէ սրտիս հուրը կուգես հանդցնել,
Լցրո՛ւ զովարար ջուր դու ինձ վերայ.

Թէ անհուր կամիս դու ինձ կրակել,
Նայի՛ր խոժոռած դէմքով ինձ վերայ:

Թէ մահուս պատճառ ուզում ես դառնալ,
Շուտ յայտնի՛ր միտքդ, լաւ ժամանակն է,
Թէ կենդանութեան յոյս կամիս ինձ տալ,
Էլ մի՛ սպասիր, էդ իմ փափազն է:

Թէ միտքդ էն է, ինձ էլ չ'սիրես,
Լաւ է հիմիկուց հոգիս դաս առնես,
Թէ տուած խօսքդ պէտք է պինդ պահես,
Էդպէս չ'պէտք է ինձ հետ դու վարուես:

Գիտե՞ս դու հոգիս, կեանքս քաղցիր,
Կուկիւմը երբ ինձ պատահեցիր,
Մի՞թէ խիղճ չունես, որ անգթի պէս
Մէկ քաղցր ժպիտդ ինձնից խնայեցիր:

Սիրոյդ հարուածովն երբ ինձ շանթեցիր,
Կայծակի նման սիրտս ծակեցիր,
Երբ խելքս դնաց ու այլք օգնեցին,
Արդեօք փոքր ինչ ցաւ դու էլ զգացիր:

Կամ չհանդիպէիր, կամ սիրտդ զգար,
Որ խեղճիս էսպէս խիստ ցաւը չ'գար,
Ի՞նչ էր իմ մեղքը որ փողոցի մէջ
Անմեղ որսի պէս արիր նետահար:

Յիշե՛ր, սիրական, սիրոյ խոստումդ,
Երբ որ տեղ տուիր սիրոյս սրտումդ,
Պնքաժան եմ ես քեզնից մինչ ի մահ,
Էս չէ՛ր կրկնում միշտ խօսելումդ:

Ինն տարեկան ես քեզ սիրեցի,
Սրտիս առարկան քեզ համարեցի,
Աշխարհքն ինձ համար դարձաւ խաւար բանտ,
Լոյսը քեզանում միայն կարծեցի:

Դու էլ փոխարէնն ինձ սէրդ տուիր,
 ինձ հետ հաւասար անարգանք կրեցիր,
 Թէ սիրոյդ հաստատ չպէտք է մնայիր,
 էլ ինչի՞ ինձ այս վշտի մէջ քցեցիր:

Թէ ջահէլ էիր, չէիր հասկանում,
 Մեծ վախադ ինչի՞ նոյնն էիր անում,
 Էն աչքով ունքով արած փաղաքշանքդ
 Կարծում էիր թէ՛ ինձ քեար չե՞ն անում:

Գիտեմ, որ դու չես, մէրդ է արգելող,
 Նա է մեր սիրոյն միայն դէմ կեցող,
 Ա՛խ թէ ճշմարիտ և սուրբ է սէրդ,
 Նա էլ էս սէրը խախտել չէ կարող:

Նա էլ խիղճ ունի, նա էլ մարդկութիւն,
 Նա էլ կլի տեսած սիրոյ դօրութիւն,
 Ա՛խ թէ չլնէին փողդ ու բաժինդ,
 Նա էլ չէր ուզել մեր անբաղդութիւն:

Տէր տա՛յր, Հայկանոյշ, սիրոյ կրակը,
 Քո սիրան էլ ձգէր այս իմ տաղնապը,
 Ինչ ես քաշում եմ, դու էլ քաշէիր,
 Էն օրը կը լցուէր սրտիս փափագը:

Ել չէիր հարցնիլ մէր ու ազգական,
 Ոչինչ չէր կարող սիրոյդ դալ խափան,
 Այդ դիւսաց բաժին փող ու բաժինքդ էլ
 Քեզ կերէէին անարդ, անպիտան:

Ա՛խ, ե՞րբ կը լինէր, որ Աստուած զթար,
 Իմ ջերմ խնդիրքը չ'թողնէր անկատար,
 Սուրբ ամուսնութեան արժանի անէր,
 Սօս և Հայկանոյշ երկու սիրահար:

8.

Դուան տակին կանգնած է, մէկ նայում է մէկ փախչում,
 Գլուխը ծակից հանում է, աչք ունք անելով կանչում,
 Սէր է ուզում ստանայ, թեթեւ տղայ է կարծում,
 Կարմիր փէշն է ցոյց տալի, դեռ նա ինձ չի ճանաչում:

Աչքերդ սև սև աղջիկ, ո՞ւմ ես ուզում դու խաբել,
 Չե՞ս իմանում դիմացդ խելօք տղայ է նստել,
 Ես քեզ երբէք սիրող չեմ, որքան կամիս փաղաքշել,
 Ինձ ունեմ ուրիշ լաւը, որ միշտ ինձի է յիշում:

Արդեօք, քանի՞ տղայի այդ աչքովը նայել ես,
 Որի սիրտը սաստիկ դող՝ որին էլ յոյս քցել ես,
 Բայց թուումէ, անբաղդ ես, մինչև հիմա մնացել ես,
 Ինձ էլ 'ի զուր մի՛ նայիլ, քեզ երբէք չեմ հաւանում:

Երկու բնկերներիցս ոչ մէկս քեզ յայտնի չենք,
 Անունդ, ազգդ էլ իմանալ, հաւատացիր, ուզում չենք,
 Գնա՛ խաբէ ուրիշին, քեզնից մենք խաբուիլ չենք,
 Էս է քեզ խրատ տալի Սօսը իւր խօսքի վերջում:

9.

Հայոց աշխարհիկ, քաղցր հայրենիք,
 Սիրովդ եմ էրուած ես տարաշրջիկ,
 Քո հոտով ծաղկունք, քո օրհնեալ տեղիք,
 Ես միշտ յիշելով չ'ողբամ ես հերիք:

Հայոց աշխարհիկ, քո անթիւ քաղաքը,
 Քո գեղ ու շէներ, քո դաշտ ագարակ,
 Հէնց որ յիշեմ թէ եղին աւերակ,
 Կը վառուի սրտիս բոցալի կրակ:

Հայոց աշխարհիկ, օտար տեղ ծնած,
 Բորբոքի իմ մէջ սիրոյդ անմար կայծ,

Ե՞րբ պիտի լինի, խեղճ տարակաց,
Քո սուրբ վայրերդ տեսնեմ աչօք բաց:

Հայոց աշխարհիկ, դու տուն Աստուծոյ,
Երբեմն փառաց՝ այժմ տուն սգոյ,
Անտէր, անհովիւ ցրուած որդիք քո,
Քո սիրովդ առնուն ցաւ նոր 'ի նորոյ:

Հայոց աշխարհիկ, օտարաց շէնքեր,
Փառաւոր տներ, մեծ մեծ պալատներ,
Ոչինչ թուին ինձ զինչ հաւուց բներ,
Սիրեմ քո խրճիթ ամենիցն աւել:

Հայոց աշխարհիկ, մինչեւ ե՞րբ գոչեմ,
Ոտքս կապուած է, կախքով ազատ չեմ,
Ախ մինչ ե՞րբ պիտի գոչեմ, հաւաչեմ,
Սի՞թէ քո սուրբ հող լիզել կարող չեմ:

Հայոց աշխարհիկ, ծովերից ծովեր,
Անցնել ցանկանամ, վայելել քո սէր,
Քո սուրբ հաւատը, քո անխախտ ծէսեր,
Պահեն օտար տեղս գանուած հայեր:

Հայոց աշխարհիկ, գայլք մեզ պատառեն,
Ժանկրներ սրած ծուտել կուզեն,
Այս անօրէններն այնքան շատ վատ են,
Որ քան զամեն ազգ հայերին կատեն:

(*)

Սար ու ձոր ընկած օտար հողի մէջ,
Հեռի սիրելեաց կրակովիմ անշէջ,
Իմ հայրենիքէն 'իվաղուց զատուած,
Հիմի զընկերներս թողի եւ զխէչ:

(*) Հայր Դ. Կոնդ Ալիշանեանցի կամ ծեր նաճապետի ոճով:

Ո՞ւմ հետ պըտըտեմ, ո՞ւմ հետ զրուցեմ,
Լեզուս չեն զիտեր, 'ի զուր կը խօսեմ,
Ամենք օտար ազգ կամ օտարացած,
Հայերէն լեզուով ես ինձ հետ խօսեմ:

Վրացու լեզուն ամեն տեղ տիրեր,
Նրան սովորոյթք հայ տներ բռներ,
Չես կրնար մէկու խօսք հասկըցնել,
Հայերէն խօսիս, լսես խնդումներ:

Ի՞նչ անեմ, Աստուած, որո՞ւ բան ասեմ,
Անունով հայ շատ, գործով չ'տեսնեմ,
Շատ էլ զլիւուս տամ, շատ էլ լաց լինեմ,
Տեսած մարդերուս ի՞նչ կրնամ պատմել:

Տօ աղբէր, կըսեմ, ի՞մ ազգ սիրական,
Ասենք ձեր պապերն մէջ 'ջաց կիցան,
Վրաստան հիմակ հայով է լցուած,
Ի՞նչու չէք սորվիր լեզուդ պապական:

— Նրանք էլ ազգ են, ամենքս մէկ ցեղ ենք,
Քրիստոնեայ ենք, ինչե՞ կը զատուենք,
Ազգն ի՞նչ բան է, մէկ մէկու սիրենք,
Թէ հայ եւ թէ վիրք, մենք մէկ ընդունենք:

Հաւանիմ խօսքերդ, կասեմ, սիրելիք,
Սիրէ՛ք նախ ձեր ազգ, ապա դրացնիդ,
Դուք աշխատեցէք սորվել ձեր լեզուն,
Օտրի մէջ ցանկել ձեր զազախարնիդ:

Ախ, ո՞ւմ հետ խօսեմ, երթամ առ տէրտէրն,
Տեսնենք հասկանայ, թէ ի՞նչ են հայերն,
Նրա ողջոյնն է ձեզ՝ զամարջօբայ 1)
Եւ թէ զվնծոն 2) լցէք քեզաններն:

(1) Ողջոյն ձեզ: (2) զինի:

Մաղերն հիւսած, քամակին ձգած,
Առանց ֆարաճի փէշերն բացած,
Մի' հարցնէր իրեն թէ ինչ ազգ ես դու,
Հետը զնա ժամ, տեսնես հայացած:

Տաս բառ որ կարդայ, հինգը սխալ է,
Քիչ մը կզկզոց, զիրքը կը ծայէ,
Թէ Աստուած տուեց օտար մարդ չեղաւ,
Գնա՛ ու լսիր թէ ի՞նչ խաբար է:

Մաղթանք ու փոխեր, որ միշտ կը կարդայ
Նոյնպէս լիք ստով կամաց փնթփնթայ,
Թէ հինգ մարդ տեսնի, փութվառի մօյտա 3)
Փող պէտք է ժողուի, բիճօ չքարա 4):

Գալուրթ (սօս զմէրթ ման 5) այսպէս նա օրհնէ,
Սև փող ձողողին ու երկրպագէ,
Իսկ ով չ'տուեց, դու նրան նայէ՛,
Խոժոռէ դէմքն ու ոչինչ չասէ:

Վայ ժողովուրդին, թէ քիչ արդիւնք տայ,
Օրհնութիւն է որ տէրտէրէն ստանայ,
Խեղճ՝ մարդն ի՞նչ անէ, կանչէ, որոնէ,
Մէկի փոխարէն հնդապատիկ տայ:

Գեղերն թողունք, մանենք քաղաքներ,
Էլմանէն լեզուն ըման էն ծէսեր,
Սուրբ աւետարան մինչև որ կարդան,
Զգուին ամեն մարդ, անցնին սաղ ժամեր:

Ատեան կը կանգնին, դեռ զիրք չ'բացած,
Նոր կը որոնեն, ի՞նչ տի կարդացած,
Եօթն անգամ կրկնեն զլսի սկսուած,
Էլ թողուն կիսատ, զի դեռ չ'է բացուած:

Ո՞ր մէկն ասեմ մեր տէրտէրների,
Սիրտս տրորի, լերդս խորովի,

(3) Բեր, 4) այ տղա, շուտ արա, 3) Աստուած օրհնեսցէ:

Ես էն խեղճերուն մեղաւոր չասեմ,
Այնպէս ես տեսի մէջ օտարներին:

Էս է մեծ կրակ որ մեր սուրբ հայրեր,
Այս դժուար ցաւից չեն ըներ դեղեր,
Իրենք քաջ զիտեն այս նեղութիւններ,
Բայց երես դարձրել, թողեր են անտէր:

Քահանայք տգէտք, ժողովուրդք տխմարք,
Ի՞նչ մեղաւոր են թէ թողուն հաւատք,
Ա՛խ, օտարքն էլ միշտ մտած նրանց տակ,
Իրենց քաշել հայք՝ կանեն ամեն ջանք:

Բայց քանի՛ տէրտէրք բան՝ հասկացողներ,
Մէջերն լինելով պահեն այս կողմեր,
Սրանք թէ չեղնին, որք են շատ սակաւ,
Գետ ու ջուրն եկեր էր հային տարեր:

Հայոց մեծ հայրեր, ձեզի պաղատէ
Վրաստանի հայն ՚ի խորոց սրտէ,
Թէ քանի՞ տարի մեզ այսպէս թողնէք,
Խեղճերնիդ կասէ, ձեզ խիստ կը դատէ:

Բայց դու անբաղդ Սօս շատ հոգս մի՛ անել,
Վրաստան շուտով կարող է ծաղկել,
Սղնախ, Թէլաւի նոր վարժարաններն
Մեծ յոյս խոստանան յապայն ցուցանել:

Դարձո՛ւր և աչքերդ դէպ խեղճ՝ Հայաստան,
Եւ այնտեղ տեսնես միւլնոյն խուժան,
Ե՛րթ համբուրէ ոտք տէր վեհափառին,
Թո՛ղ և անդ բանայ քանի մ՛ վարժարան:

11. (*)

Նորանոր սրտեր, նոր նոր եռանդներ,
Հետ այս նոր տարւոյս ձեզ մաղթեմ, հայեր,

(*) Այս երգը գրել է Սօսը 1865 թուի նոր տարու օրը, և տպված է հետեւեալ տա-
րու օրացոյցի մէջ «Վարդան՝ Մամիկոնեանի խրախոյսը հայերին» մակագրութեամբ:

Այս նոր ամանոր իւր հովիտ բացած,
Թո՛ղ զամենեւ զիսէ զինչ բուն հայ մարդեր:

Հայոց առաւօտ ծագի լուսաշաղ,
Հայրենասէրներ, ելէ՛ք սրտաբաղիս,
Աշխարհ արարած, տե՛ս, վաղին յառաջ,
Զ'ինի՛, հայ մարդիկ, մնաք կաղ 'ի կաղ:

Մենք մէջ մազդէզանց արեւաշա պարսից,
Արիւններս հեղինք կրօնի սէրից,
Մի սիրտ, մի հօգի երբ դարձանք բոլորս,
Քաղցր աչքով նայեց տէրն մեզ 'ի յերկնից:

Ամեն ժամ թէ օր նոր դայր մեզ համար,
Հետ ակրն թարթին նոր աշխոյժ կուգայր,
Սուրբ հարք հոգեւորք թեւ թիկունք դարձած,
Արիւն թափէին հետ մեզ հաւասար:

Ով հին մարդ մնաց, մէջ հնոյն կորաւ,
Արարչին ու մեր աչքերէն ընկաւ,
Վասակ հետ քանի սուտ երեցներու
Դժոխք ժառանգեց, աղգուրաց դարձաւ:

Մէջ պայծառ դարուս, հայ մարդեր, ելէ՛ք,
Թմրեր մնացած ի՞նչ կը յօրանջէք,
Մեր վարդապարմիր արիւն մշտանոր
Տեղ հին արիւննուդ երակներդ լցրէք:

Ահա՛ 'ի յերկնիքն լոյս լոյս պսակներ,
Զազգ կրօն սիրողքն մնան պսակել,
Կուզեմ զիմ հայ ազգ էս սուրբ պարզեւէն
Զ'մնար թափուր՝ կրնար ընդունել:

Տեսնէ՞ք դուք եղբարք զմեզ ու զՎասակ,
Նա զազգն մասնեց, ստացաւ տանջանք,
Թո՛ղ բարձուին ձեզնէ, թէ կան, Վասակեանք,
Կուզեմ զամենքդ կոչուիք Վարդանանք:

Հոգեւոր հայրեր և աշխարհականք,
Նոյնպէս հայուհիք քնքուշք պատուականք,
Մեր անցած դարը թո՛ղ ձեզ նոր դառնայ,
Այս խնդրեն ձեզնէ Ղևոնդ, Վարդանանք,

21. (1)

Արի՛, Աստուած, մեր հայրերի,
Յոյս աղաւէն նեղեալների,
Հասի՛ր, օղնի՛ր քո ծառային,
Անօղնական հայոց ազգին:

Քո սուրբ խաչը և սուրբ ծնող,
Քեզ բարեխօս և աղաչող,
Յիշէ՛ր կողիցդ բղխած արիւն,
Այս փոքր հօտը դարձրո՛ւ իւր տուն:

Իմանում ենք մենք իսկապէս,
Որ մեր մեղքն էր անչափապէս,
Սորա համար դու բարկացար,
Եւ այս օրին հասցրիր արդար:

Հիմա ընկած քո առաջին,
Մեղայ կանչեմք պաղատազին,
Վերցրո՛ւ մեզնից այս պատիժը,
Տո՛ւր կրկին մեզ մեր պատիւը:

13. (2)

Թատրոնիս սիրող Թիֆլիզի հայ համբարներ,
Հայաստան իր յոյսը ձեր վրայ է դրել:

(1) Հայոց եկեղեցական ամենեցուն յայտնի երգը Թարգմանաբար յօրինած.

(2) Դուէր Թիֆլիզու հայ համբարներին: Այս երգը տպուած է «Աղասի» ող-
բերգութիւն անունով գրքի վերջում:

Թե թիկունք դարձէք մեզ,

Մանել այս ասպարէզ.

Հայ անուան փառք ու պարծանք

Համբարներ, հաստատ մնաք:

Մեր սկսած դործը դուք շատ փառաւորեցիք,

Մեր սրտի եռանդը աւելի փառեցիք,

Այսօր դուք ցոյց տուիք

Թէ հայ էք ճշմարիտ.

Հայ անուան փառք ու պարծանք,

Համբարներ, հաստատ մնաք:

Թո՛ղ հասնի այս ձայնը Հայաստանի ականջը,

Իմանայ իւր որդւոց մէջ զարթնած եռանդը,

Վառի ողջ հայերին,

Նմանել թիկնիկին.

Հայ անուան փառք ու պարծանք,

Համբարներ, հաստատ մնաք:

14.

Կեցցեն համբարները Մեր ընկերութեանը,

Մեր, թատրոնի սիրողներ, Հաստատել թատրոնը

Կեցցեն համբարներ, Սրանց, սրանց էլ կեցցէ՛,

Քաջ ազգասէրներ, Կանչենք մենք եղբարք,

Եւ ճշմարիտ հայեր, Սրանք արժան են կեցցելի,

Սրանք որ սիրտ տուին Կեցցեն համբարներ

Մեր, թատրոնի սիրողներ:

15. (*)

Կեցցեն՝ դու Շապուհ, կեցցեն՝ մեր արքայ,

Քեզ փառք յաղթութեան, ամեն տեղ միշտ կայ,

Քեզնից զողումէ ողջ Յունաստանը,

Ոտքիդ տակ ընկաւ էս օր Քուշանը,

Դէ՛հ, քաջ Պարս եղբարք, կեցցէ՛, կանչեցէք,

Մեր վե՛հ մաղղէզանց փառքն աւելացրէք,

Կեցցէ՛, կեցցէ՛, կեցցէ՛ միշտ Շապուհ և իւր զօրութիւն:

Անմահ Որմիզդը քեզ մեզ պարգեւեց,

Քո ահեղ սուրը նա ինքը սրեց,

Փշրել թշնամիք ջնջել օտար դեն,

Աշխարհս բոլոր առնել պարսկադեն,

Դու քո քաջութեամբ անմահ զից հաւսար

Տուիր մեզ խրախոյս յաղթել քաջաբար,

Կեցցէ՛ կեցցէ՛ կեցցէ՛ միշտ Շապուհ և իւր զօրութիւն:

Տէրն Արշակունեաց Անյուշ բերդի մէջ

Պէտք է փշանայ դառն վշտաց մէջ,

Յաղթութեան դռները անմահից շնորհօք

Բացվում են առջևդ վեհապանծ փառօք,

Դէ՛հ քաջ Պարս եղբարք, կեցցէ՛, ձայնեցէք,

Մեր արքայն Շապուհ զիւցազն կոչեցէք,

Կեցցէ՛, կեցցէ՛, կեցցէ՛ միշտ Շապուհ և իւր զօրութիւն:

16. (*)

Ո՛վ դու անմահ Արարիչ,

Դերելոց յոյս և փրկիչ,

Զօրացրո՛ւ մեր սիրտը,

Տանել սիրով այս վիշտը:

Գթա՛ ցրուած հայ ազգին,

Որ միասին հաւաքվին,

(*) Յաղթական երգ «Արշակ Բ.» ողբերգութեան առաջին գործողութեան մէջ երգելու «Արիք Հայկազունը յառաջ ընթանանք» երգի եղանակով:

(*) Աղօթք գերի Նախարարաց հայոց «Արշակ Բ.» ողբերգութեան երկրորդ գործողութեան մէջ երգելու: Յ. ֆ.

Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Եւ 'ի սէր սուրբ Հայրենեաց,
Ջարդեն, վանեն թշնամեաց:

Առաւօտեան լուսոյն հետ,
Մեր հին փառքը տո'ւր մեզ յետ,
Տո'ւր զօրութիւն Արշակին,
Տիրել կրկին իր թաղին:

Խղճա՛ւ և մեզ, որ մի օր
Տանք Հայրենեաց ողջոյն նոր,
Իսկ թէ մենք չենք արժանի,
Գէ'թ ոսկերքներս անդ տարուի: *)

(*) Որպէս այս չորս թատրոնական երգերը, նոյնպէս և այլ շատ երգեր գրել է Սօսը (Պերմ Պաշտանցը) երբ 1862-63 թուերին մի քանի նոյնպիսի պատուական երիտասարդ ընկերների հետ ամենաշքերմեաւ աշխատում էր Թիֆլիզի Հայկական թատրոնի օգտին: Այդ պարոնների խնայանքները աշխատութիւնը այնքան մեծ էր, որ ոչ միայն եռանդ արծարծեց շրջակայ հայաբնակ քաղաքներում, այլ և նոյն իսկ Թիֆլիզի, այդ ասիական քաղաքի հայ իզական սեռի մէջ ևս, օրից մի քանի օրիորդ խրեանց ազդի օգուտը գերազանց համարելով քան ժամանակակից թաղաւորեալ նախապաշարմունքը (որ անբաժան պաշարն է եղել մեր կանանց մինչև ցայժմ իսկ) վճռեցին հանդէս դուրս գալ և հայ երիտասարդների զործակցութեամբ աւետիք տալ ժամանակին, որ հայոց զեղեցիկ սեռի մէջ բոլորովին խեղդված չէ ազգի սէրը, վկայել որ այդ յետամնաց տանուխոս սեռի մէջ ևս գտնվում են կրթութեան և լուսաւորութեան օգուտը ճանաչող անդամուհիք: Թող վեհաճանաչար ներեն մեզ Գոլդեան ազնիւ օրիորդը Աշխէն և Աննա (վերջինս տիկին Պաշտանց) եթէ մեք հրապարակենք որ անստորանք առաջին զործակցութիւնը դուրս եկան մեր սիրելի երիտասարդներին, բայց ափսոս որ սոցա նախանձելի օրինակին հետեւեցան միայն Թիֆլիզում, Ագուլիսում և չգիտեմ այլ ինչ տեղ ևս, միայն մեզ յայտնի է որ Աստրախանում մի քանի ուսումնական երիտասարդք արդէն 3-4 տարի է որ հաւաքվում են մի հայ ներկայացումն տալու ազգային օգտի համար և մինչև ցայժմ իսկ մնում են այդ բացաճօք երազի մէջ այն պատճառաւ, որ ոչ մի հայ տիկին և ոչ օրիորդ յանձնառու չի լինում հայ բեմ դուրս գալ և հայերէն խօսել (եթէ առաջարկել են նոցա մէկին միւսին այս նպատակ, պատասխան ստացել են ծուռված քինթ ու պոռնկ և փՊ ! ! ! . . .) միայն մեզ յայտնի է որ Պետրբուրգի (Ռուսաստանի մայրաքաղաքի) մէջ բնակող կրթեալ, լուսա-

Անյայտ երգեր.

1.

Սիրելի, քեզնից խնդիրքս էս ա,
Տեսնելիդ պէս բարով Կէն ու այն ու «է»,
Բարովդ տաս մէնակ, խնդիրս էս ա,
Սեղան կանչեմ քեզի գէ՛մ ու այն ու «է»:

Խնդրեմ, սեղանումն ինձի հետ խնդես,
Չար մարդի ինձի մասխարայ չի շինես,
Ինձ համար կարմիր վարդ բաղում փթթել ես,
Խմի'ր իմ ձեռքիցն մին ըս ու այն ու «է»:

Ուզում ես հեռանալ, պէտք ա թողող էլ,
Ուզում ես չարանալ, պէտք ա ներող էլ,
Ուզում ես սպանել, պէտք ա թաղող էլ,
Թաղելից յետոյ լի՛ն ու այն ու «է»:

2.

Մինչդիմ քսան տարին աղջիկ թէ մարդի չի զնայ,
Մեր ցան ձեզ յայտնի չէ, անտանելի դժուար բան ա,
Կիշեր ցերեկ Ֆիքրումն տանջվում ենք, դա ի՞նչ բան ա,
Ասել եմ, դուս եմ տվել, թո'ղ ամեն մարդ էլ իմանայ,
Աբուռս վեր կը դնեմ, թարիֆ կանեմ դանայ դանայ,
Բէլքի քար մարդ իլնի արտասունք չի թափի դիմանայ,
Մանաւանդ նա հասկանայ, ով իմ պէս ջահիլ ջիլան ա,
Ինչպէս մին հոտով ծաղկունք ծաղկի բար տայ ուրախանայ,

Կրեալ և արիստոկրատացեալ հայ տներից ոչ մի հայուհի չի համաձայնվում զեր վեր առնել, այն ինչ մի օտար, մի գերմանուհի (կարծեօք այժմ հայուհի) որ բաղդաւորապէս սովորել էր հայերէն, վստահ և ուրախ դուրս է գալիս զործակցելու վիստացած ուսանողներին. հայ պճնուհիք, լաւ նայեցիք, ապրին և շատ ապրին մեր յիշած ազնիւ օրիորդները ու կանայքը: Յ. Գ.

Մարդ ուղեկիս խորհուրդն էլ միևնոյն համեմատ բան ա,
Ինչ միտք ա, ձեզ եմ ասում, թող էն էլ Աստուած իմանայ,
Ինքս ինձի ցաւի տամ, բէլքի թէ սիրտս հովանայ,
Երեսուն տարիս լրվաւ, թէ ես չասեմ, ո՞վ կ'իմանայ:

Մեր ծնողքն պսակվան, ուրախութեամբ վայելեցին,
Երկու տղայ, մին աղջիկ բերեցին աշխարհ քցեցին,
Երեսներն շուռ տվան, ոչ միներիս չի տեսցին,
Շատ չունեն, մին դանայ եմ, ինձի մին ճար չե արեցին,
Աղբէրներս ի՞նչ անեն, նրանք էլ չի վայելեցին,
Մին քանի տարիցն ծնողքս էլ դարտակվեցին,
Տուներիս քօլ իլածն տարեցին բազար ծախեցին,
Ինձ էլ ասան եթիւմ ես, մին սե կապայով թողեցին,
Արտասուքով նստացրան նոր գօլապ անել տվեցին,
Միտք չի արած ու չ'տեսած, էդ ի՞նչ անտանելի բան ա:

Վեր առէք էս կանոնըն, կարդացէ՛ք, ով հասկանում ա,
Ինչպէս մին մեծ սովիւքար, ասլրանքն դուքանում կապում ա,
Յեց չուտի չը փրթի էլ, ախար գինը պակասում ա,
Ամեն մարդի չի ծախում, բաղդը կապում ա մնում ա,
Տարիքներ շուտ են լրվում, մօղից ընկնում, հինանում ա,
Ինչքան կուզես, նորոգիր, հնար չկայ մալում անում ա,
Մարդ վերջում փոշմանի էլ սկիզբն էլ յիմարանում ա,
Ինչ վախտ հարուստ ա իլում, այնչափ էլ հպարտանում ա,
Թէ գանձն էլ պրծնում ա, Աստուած գլխին բարկանում ա,
Մեր նասիրն էլ կապելն իմացէ՛ք, թէ եղպէս բան ա:

Խնդրեմ Ձեզ բարեկամք, ինձի տէրութիւն արեցէք,
Մոլորեալ քամբաղդներին բարի խորհուրդ ցոյց տուեցէք,
Աստուած հրամայել ա, մեզ նամուրադ մի' թողեցէք,
Ինչպէս մին հանգած ճրագ բարի խորհուրդի վառեցէք,
Միշտ ողորմի կտանք ձեզ, էդ լաւութիւնը արեցէք,
Բարի միտքով հետեւէք լաւ կիլններ, խաթրջամ կացէք,
Աղօթք կանենք ձեզ համար, մեզի տանը մի' թողեցէք,
Շատ կան յիմար քանս խելօք, նրանց էլ մին քարոզեցէ՛ք,

Վերջի քասիւր տղային, ես դաբուլ եմ, ինձ տվեցէք,
Իմ սրտովս վայելեմ, այլքն էլ տեսնեն, թէ լաւ բան ա:

Ո՛վ ինձի կը բամբասի, Աստուած կտայ նրան բարի,
Ելի նասիր ունենանք, բան չիլեր առանց պատճառի,
Ել չո՞ւմէք աշխարհք մտնում, մեզ թողնում էք դարդ ու սարի
Եղպէս կարճ մտքով մարդն իսկի վերջն չիլեր բարի,
Աղջկան պառաւացնի, վերջն էլ տայ անձար յիմարի,
Մնողաց իրանց պարտքն ա հետեւին մինչի քսան տարի,
Քսանը լրվելից յետ, ո՞վ կարող ա մխիթարի,
Մեր ուղած տղին չեն տամ, հոգս ենք անում էդ պատճառի,
Փողն կայ, տղան ինքն ա, Աստուծով կը կառավարի,
Մոլորված մնացել ենք, մարդի չի գնալն ի՞նչ բան ա:

3. (*)

Գաղեալ դարդըդ արա՛ ինձ այան,
Ե՛կ ինձանից մի' թագգրուր դու բան,
Ինչ ումբր ունես, արա հրաման,
Կատարեմ կամբըդ միանգամայն,
Քեզնէն աեարմիշ չեմ անել ջան,
Հաբէս տեղան մի' լալիր կիրեան,
Ել իմ դադ սիրտս կանես բիրեան,
Նահախ ումբրըս մի' արա վերեան,
Ետ ու առաջ քեզ ինձի կը տան,
Մի' Ֆիքըր արա՛ կը բերեմ նշան:

Դուշմաններն քօռանան, մոլորվեն մեզ մոռանան,
Բարեկամքն զօրանան, ուրախանան մեզնով խնդան:

Ուրախ կացիր եար, Ռազուբների թար,
Թէպէտ քաշանք դար, Մեզ էլ նամուս առ,

(*) Այս երգը կիսատ հասաւ մեր ձեռը, շատերը ասում են որ Չէրքէզինն է եւնա ասել է իւր նշանված սիջողում մի քանի Թշնամական իրողութիւնների ժամանակ: Յ. Փ.

Չենք մնալ նաչար,
 Կազառլենք թաքրար,
 Կայ մեծ բարերար,
 Բազմաց օգտակար,
 Աստուած ամեղ ճար,
 Մի՛ վախիր, Աստուած փառաբան,
 Մի՛ վախիր, Աստուած օգնական,
 Մի՛ վախիր, Տէրն է սկսեալսն:

Աստուած ամեղ մեր ներքին թիւններն,
 Կը հեռանան մեր չար դուշմաններն,
 Բարեաց պատճառ կիլնի բարի բաններն,
 Կամ թէ բարեկամ են ազգականներն,
 Թամահ չունենք խաներն ու սուլթաններն,
 Իլլահի քի ուռած մեծատուններն,
 Կասեն հալա քշենք էս դովրաններն,
 Խաբար չունեն էն կեանքի տանջանքներն,
 Մին վարձք անեն թէ, չի դուրս կայ ջաններն,
 Մինն նոցանից ինձի ումուդվար էր մատաղ:

Հալայ պէտք ա կատարելն տեսներ, թէ որքան
 Դառն իրանց կապած իղբարէն,

Խնդրեմ անդէն, Մարդ մեղ հողեղէն,
 Անժամ անտեղէն, Անդուման տեղէն,
 Ասաց՝ լոյս եղեն, Անժանդ ոսկեղէն,
 Կամ խաւար՝ եղեն, Ողորմութիւնն անչափ յանկարծ,
 Արար հրեղէն, Անբաւելի անչափ յանկարծ:

Յանկարծ տեղան հալբաթ մեղ մին ճար կիլի,
 Մի՞թէ միշտ օրերս ահուզար կիլնի,
 Անպատճառ սե օրն լոյս պայծառ կիլնի,
 Մարդ իւր խորհրդիցն ումիկվար կիլնի,
 Չասես թէ իցէ իղբարդ յետ կիլնի,
 Ինչպէս մեր սիրտն քաղցր յօժար կիլնի,
 Չի կարծես ինձնէն թէ ուրիշն եար կիլնի,
 Մին սիրտ ապառաժ մին քար կիլնի,
 Իլլահի որ էն մարդն յիմար կիլնի,
 Խեղքից զուրկ, մոլքից սարէսար կիլնի:

Թո՛ղ ճաքվեն դուշմանները, կէսատ մնայ բաներն,
 Ինչպէս դուս դայ ջաներն, թո՛ղ փոշմանեն մինչ մահուան:

Տե՛ս ինչեր քննան,
 Ինչ բաներ շինան,
 Չար դործեր փրտրան,
 Մասլահաթ բռնան,
 Խորհուրդով քննան,
 Չարհումամբ զարթնան,
 Բաներ քրքրան,
 Մեծ բանով բրտնան,

Մեծ քնով մնան, սե հորը զնան,
 Մութ խաւար նստեն միշտ և յաւիտեան:

4.

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք, ի՞նչն ա կերել մուկն. եկանք տեսանք
 կատուն ա կերել մուկն. մուկն կատուն, կատուն մուկն ձեզ
 բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք, ի՞նչն ա կերել կատուն, եկանք տեսանք
 շունն ա կերել կատուն. մուկն կատուն, կատուն շունն, ձեզ
 բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել շունն. եկանք տեսանք զայլն
 ա կերել շունն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն զայլն,
 ձեզ բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել զայլն. եկանք տեսանք
 արջն ա կերել զայլն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն զայլն,
 զայլն արջն, ձեզ բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել արջն. եկանք տեսանք Ֆիլն
 ա կերել արջն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն զայլն,
 զայլն արջն, արջն Ֆիլն, ձեզ բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել Ֆիլն. եկանք տեսանք թովն
 ա կերել Ֆիլն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն զայլն,
 զայլն արջն, արջն Ֆիլն, Ֆիլն թովն, ձեզ բարեկենդան
 մեզ բարի տարի:

Գանացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել թովին. եկանք տեսանք
ժանգն ա կերել թովին. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն
զայլն, զայլն արջն, արջն Ֆիլն, Ֆիլն թովին, թովին ժանգն,
ձեզ բարեկենդան մեզ բարի տարի:

“Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել ժանգն. եկանք, տեսանք
Հողն ա կերել ժանգն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն
զայլն, զայլն արջն, արջն Ֆիլն, Ֆիլն թովին, թովին ժանգն,
ժանգն Հողն, ձեզ բարեկենդան, մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել Հողն. եկանք, տեսանք
Չուրն ա կերել Հողն. մուկն կատուն, կատուն շունն, շունն
զայլն, զայլն արջն, արջն Ֆիլն, Ֆիլն թովին, թովին ժանգն,
ժանգն Հողն, Հողն Չուրն, ձեզ բարեկենդան մեզ բարի տարի:

Գնացէ՛ք, տեսէ՛ք ի՞նչն ա կերել Չուրն. եկանք, տեսանք
մարդն ա խմել Չուրն. մուկն, կատուն, կատուն շունն, շունն
զայլն, զայլն արջն, արջն Ֆիլն, Ֆիլն թովին, թովին ժանգն,
ժանգն Հողն, Հողն Չուրն, Չուրն մարդն, ձեզ բարեկենդան
մեզ բարի տարի:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾԻ.

Մայրը կամ բոլոր իւրեանց մեռքերի վրայ պարացնելով
երեսաներին երգում են.

1.

Մանչըս կայներ է կարմընջին
Մանկիշ օղերը անկըճին.
Խաբար էրէք զօնքնչին
Մեռնի ասպէս կտրիճին:

2.

Պար էրա՛, պար պար էրա՛,
Աղջկներուն սար սար էրա՛:

3.

Անձրե կուգայ, ձուն կուգայ
Հաճի պապն տուն կուգայ:

Երեսայր բոլորված նստում են և միմեանց մեռքից բռնած երգում են.

1.

Ճի՛ւ ճի՛ւ ճի՛ւթօնայ,
Հարսըս տարան բաթօնայ,
Ես բաթովի տղան եմ,
Թագաւորի փեսան եմ,
Թը՛ռ Մամօյենց երգիքը,

2.

Փիսօ՛, փիսօ՛ փիշա ա, կորի՛
Փիսօն եկաւ, փիշա ա՛, կորի՛,
Փիսօն առկան սըրեց, էկաւ,
Փիսօ՛, փախի՛ր, փիշա ա՛, կորի՛:

3.

Խնոցի, հարեցի, Թանը քեզի,
Հարեցի խնոցի, Կարազն ինձի:

4. (1)

Ծի՛ւ, ծի՛ւ ծիծեռնակ,
Ոսկի հալար պիպեռնակ,
Ընկերս ընկաւ ծովը,
Ծովէն ելաւ ծիրանի:

5. (2)

Կարկաչա՛, կարգա՛ կաչա՛,
Սև օձին սև սև մօզին,
Խունկ առէք, մում՝ առէք,
Տասներկու պատարագ էրէք,
Իմ կարմիր հաւկիթս դուս բերէք:

6.

Հէքեաթ, հէքեաթ սլապս, Ասեղը տանեմ չօբնին տամ,
Ղաշղա քուռակը տակս, Չօբանը ինձի դառ տայ,
Հեծնիմ, էրթամ երևան, Գառը տանեմ Ասործուն տամ,
Գինի խմեմ գէրանամ, Աստուած ինձի աղբէր տայ,
Հաւերուս չալթիկ բերեմ, Աղբէր, աղբէր, ջան աղբէր,
Հաւերս ինձի հաւկիթ տան, Դուն վերի բերդի, աղբէր,
Հաւկիթը տանեմ բօշն տամ, Ես վարի բերդի, աղբէր,
Բօշան ինձի ասեղ տայ, Շաքար մաղեմ կե՛ր, աղբէր:

7. (3)

Ճրագ, ճրագ ճշմարիտ, Իմ սիրելի Քրիստոս,
Չարին խափան մարտիրոս, Էրնա՛կ, էրնա՛կ էն տարին,

1) 2) Այս երկու երգերը գործածվում են միայն ծաղկազարդի կիւ՛րակէին. երեսույր իւրեանց ծնունդը բռնած իւրեանց խաղաղիքները փայտից շինած «կարկաչաւ և ծիծեռնակ», շրջում են դռնէ դուռն և ամենով երգում են. տանեցիք վարձատրումն նոցա ծուով կամ հատիկով:

Երուսաղէմ շինեցին,
Շինեցին կատարեցին
Պողածառը անկեցին,
Հեծան գոչողոյն ջրին
Արդարական ծաղիկը քաղեցին:
Տունմ ունիմ երկըթէ,
Չորս բողբոլ պողպատէ,
Սուրբ կուսը տունն է քուն,
Սուրբ Սարգիս երգիքը զարթուն,
Դուռը զալող երկաթ դառնայ:

8. 1)

Դա՛վա՛ դա՛վա՛, դա՛վա՛ դա՛վա՛,
Մուկն անկա՞մ ունի դու չունիս:

9. 2)

Ղառ ղառ գէ՛լն էկաւ,
Փախի՛ր, փախի՛ր գէ՛լն էկաւ:

10. 3)

Սատանայ, սատանայ,
Պոչիդ տակը բանըմ կայ,
Դուս հանէ, կէսն ինձի,
Դուս հանէ, կէսը քեզի:

11. 4)

Աղ ցանեմ, հոտիս,
Դալ տարի փթիս:

12. 5)

Թո՛ւ թո՛ւ թո՛ւ,
Սյինը ոտացս տակը:

13. 6)

Ոջի՛ւ, անի՛ծ, լու կարի՛ճ,

3) Այս երգը գործածվում է եղև իբրեւ զիշերվայ աղօթք:

1) Ուղտերին տնազելու կամ բարկացնելու համար: 2) Ազգաներին վախացնելու համար: 3) Մի ինչեիցէ կորցնելիս անդադար պտրումն և կըրկնումն կարծելով թէ սատանային կ'խարեն: 4) Եթէ մէկը երկար տանել տուել էր խաղի մէջ, ծիծաղումն նորա վրայ: 5) Եթէ որ կամենումէ շարունակ ված խաղը ընդհատել, ասումէ: 6) Երեկոյին բաժանվելիս իրարու են յանձնում, որ իւրեանք հանդիստ քնեն:

14. 1)

Ամեն իրան տունը,
Ոսկի սնդուկ մեր տունը:

15. 2)

Պուրպատիկինն եկեր է,
Շալէ շապիկ հագեր է,
Կարմիր դօտի կապեր է:

16. 3)

Արեգակ, արեգակ,
Դուս արի, դուս արի,
Հարդ ու մարդ եկեր է,
Թուր ու թվանք բերեր է,
Գոմէին ոտքը կոտրեր է,
Ծալքին տակը պահեր է:

17. 4)

Քեռի էլի էն արէն ա'ռ:

18. 5)

Ուլն էլաւ ուռի ծառին,
Ուլն իրան ուռով ուռ ոլբրեց:

Հանելուկներ.

1.

Ղարաբաղդին պէխն ոլբրեց,
Քառսուն հազար մարդ զլորեաց:

2.

Պղտիկ կճոյճ, համով ապուր:

1) Քաժանվելով միմեանցից շտապում են ամենից առաջ լւրեանց տուն մտնել, ով որ շուտ հասնի, ոսկի սնդուկը նորանն է: 2) եթէ երկար ժամանակ անձրեւ չի գալ, մի աւել կապում են փայտի վերայ և ման ածում են տունէ տուն, տանեցիք ջուր են ածում այդ աւելի վերայ և կարծում են որ այդ միջոցով անձրեւ կգայ:

3.

Երկան աղիք, ծէրը ծաղիկ:

4.

Կեռիկ էրկաթ սրաբերան,
Փէտի կոթով ձեռքըդ կուտան:

5.

Առակ առակ դաստառակ,
Կէսը գործած, կէսը չ'գործած:

6.

Ձին ձորը, քուռակը փորը:

7.

Սարէն գուգայ սըւլլալէն,
Ոսկի պէխով պըսպլալէն:

Աղօթք.

Քառսուն մանուկ Քառսուն մանուկ
Քառսուն կուս, Բարեխօս: 1)

Անկաջքաշուկ.

Երեք միւսի ականջից բռնելով տրորում է և հարցնում.

Էջը ջուրը տարե՞ր ես,

— Տարեր եմ,

Տա՞ք էր թէ պաղ,

— Տաք,

Վա՛յ ձիուս լեզուն խաշեր ես.

3) Արեգակին դուրս են կանչում եթէ ամպոտ է օրը

4) 5) Առաջարկում են միմեանց անսխալ կրկնելու մի քանի անգամ:

1) Այս աղօթքը ասում են քառասուն մանկանց տօնին. օրիորդը հաւարակում են մի տան մէջ, և 40 անգամ 40 ծունր են դնում և ամեն անգամ կրկնում են այդ աղօթքը: Յ. փ.

— Պաղ,
 Վա՛յ ձիուս առկաները թափեր ես,
 — Ղարար էր:

Երգեր.

(Կարսից գաղթականների),

1.

Մէկ պագըմ գուզիմ կը զիտիս թէ պիտի պարպիր
 Խնախիս կը, չես տար, Սօ՛վ պիտի էղնիր:

2.

Էրնէկ կուտայի կը Նստենք մէկ տեղ խօսենք,
 Ես էն օրերուն, Քեզի մայիլ եմ,
 Օր դուն մեր տունը, Ձեռքէս լամիս շարբաթ
 Գէ՛մ ու այ՞ ու «է»: Մէկ Լօ այ՞ ու «է»:

3.

Ես վերէն կուգայի, Ես էլ քեզի չառայ,
 Դուն դուռը բացիր, Տունը մնացիր,
 Ձեռքդ ծոցդ տարար, Գնա՛ դալք ու խային,
 Ա՛խ էրիր լացիր, Եար չեղար ինձի:

Երգեր.

(Կարնոյ կամ Արզրումի գաղթականներից).

1.

Արզիւրումու խորունկ խորունկ ձորերը,
 Հազար տարվան վաստակս ընկեր կորեր է,
 Վա՛յ ան մարիկին ալ օր ինձի բերեր է,
 Սովդան ընկեր խելքս գլխէս տարեր է:

2. *)

Քեզի առնեմ էլեմ բարձր լեռները,
 Մէկդին ոչխար կարծէ, մէկ դին գառները,
 Մի՛ լար, աղուոր աղջիկ, հարս էղար մեզի,
 Ջավահիր ու անդին քար էղար մեզի:

3.

Կէնա էկան դարան էրկան օրերը,
 Ալ չեմ քաշեր փուչ մանչերուն դարդերը:

4.

Էլեր ես կերթաս կը հարանցդ պաղչան,
 Մէմ ճօճա, մէմ ճօճա, ճօճալուդ դուրբան:

5.

Ասօր շաբաթ ըլլեր, վաղն կիրակի,
 Եարս գար դունէն անցնէր, էրթար կրակի,
 Լիզուս բանլիք ըլլեր, ծոցս ֆռանդի,
 Բանայի դարդերս տեսնէր ունդ ունդի:

6.

Էլայ էրդիք վեր վեր ընկայ,
 Խաչքը կոտրաւ, ես վար ընկայ:

7.

Սուրբ կարապետ կայնեցուցին,
 Լուսեղէն շուրջառ հագուցին,
 Քրիստոսին ձեռքը տուին,
 Յորդանան գետ մկրտեցին:

8.

Քեղեցիկ պատկեր, կարմիր ես հագեր,
 Նուռ ու խնձոր ես բերեմ դուն կեր,

(*) Արզրումում այս երգը ասում են եղել երբ որ աղջկան դուրս են բերում հօր տանից, այս հարսանեաց հանդէսը անվանվում է «հարսնառ»:

Մանորու կը քալես, աստղի պէս փայլես,
Սլէճեմ գիմանար զայլում քու սիրուդ համար:

9.

Այլ լի'ց ու տո'ւր, այլ լի'ց ու տո'ւր
Անուշ գինին անապական,
Ասօր խմենք, վաղն ալ խմենք,
Հետ ձեզ խմենք ուրախանանք:

10.

Պետրոս ջան ֆարֆուռու ֆինջան,
Քալէ մեր բաղջան, չալէ քեմանջան:

11.

Ես գնացի, դըռ քնած էր իմ եարս,
Վարդն երեսին քրտընած էր իմ եարս:

Զանազան երգեր.

1.

Աղջիկ մազերդ հուսէիր, ելէիր վարդին ծառին,
Թուշդ երեսիս քսէիր, Բիւլբուլի պէս խօսէիր:

2.

Ես գիշեր լուսնիակ գիշեր,
Ա'ն խնձոր, արի՛ գիս տես՝
Վարդ խնձոր արի՛ գիս տես,
Ես վարդանն եմ, դուն վառվառն ես:

3.

Մեր դռան յետև բաղջայ է, Ռէհանին քաղող պիտի,
Բաղջի մէջին ուհան կայ, Ինքն էլ սիրուն ջան պիտի:

4.

Էրնակ էն օրին բաղ ու բաղչումը,
Որ քեզ հետ նստած էինք ծառի տակումը:

5.

Ուր ա, չեմ տենում իմ բալարալէն,
Աստուած վիշայ է մեռայ ման զալէն:

6.

Ե'կ նոր սիրեկան, բան եմ ասում քեզ,
Օրն օրի վերայ ջան եմ ասում քեզ,
Ծոցդ բաղջայ է, դրախտ ու բաղ ես,
Համասիւիւն ծաղիկ վարդեր կու քաղես,
Կու սիրեմ քեզի, քանի որ սաղ ես,
Հերիք չէ, զիլպար, էղբան ինձ զաղես:

7.

Եար քու սիրուդ իմ եարս սև անցուցի,
Ինձի պարտական է քու մէրդ, աղջիկ,
Չաթի չեմ խնդացեր իմ հօրէս մօրէս,
Խելքս զլիսէս տարաւ մազերդ, աղջիկ:

Խոտէջուրցիների պարերգ (1)

Աղջի վա՛յ այի, վայ այի,
Վայ այի, մեզ հետ պայ այի,
Ծույ էյկաթին խի՞ճ կասեն,
Պզտիկ խայսին նանամ կասեն,
Տէ Թյի տղաս, տէ Թյի օյդիս: ²⁾

1) Խոտէջուրցի հայ կաթօղիկները ճանկաստանից են, որք միշտ օտարութեան մէջ անցուցանում են իւրեանց կեանքը Կովկասեան քաղաքներում. սորա համարեա բոլորը պարագլուսն հացադործութեամբ (ֆուռնչի) և շատ պինդ համոզված են, որ Կաթօղիկական եկեղեցուց կամ Պապի օրհնութիւնից դուրս ոչ թողութիւն կայ և ոչ արքայութիւն:

2) Այս երգի մէջ ր և ո. տառերը փոխարինվում են յ տառով, իսկ հ-ն ի տառով. Յ. փ.

Սօսակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Մշեցուց պարերդ. (*)

Դէ՛՛՛ն գնա կիզեամ, դէ՛՛՛ն գնա կիզեամ շուտ կիզեամ,
կարմիր սօլերս խաղնիմ ի դեամ շուտ կիզեամ.

„ (*) Այս պարերդը շատ տարիք առաջ լսել եմ հանդուցեալ Սիմէօն վարդապետ Մուշեղեանցից, որ ինքն ևս մշեցի էր, յետոյ դադարելով Ալեքսանդրապոլ, մի քանի ժամանակ պարապեցաւ ուսմամբ այն ժամանակ երեւելի հայկարան Աղէքսանդր վարդապետ Արարատեանցի մօտ, յետոյ ցանկանալով հոգեւորական սրտածնի, ամուսնացաւ և ձեռնադրվեցաւ քահանայ Ալեքսանդրապօլու բնիկ ժողովրդականաց հովիւութեան. այդ ժամանակ նա ուսուցչութիւն ևս անուամ էր, քայց ի՞նչ էր նշանակում այդ այն ժամանակ, ոչ իւր քահանայադործութեամբ և՛ ոչ իւր ուսուցչութեամբ չէր կարող ապրել այնպէս, որպէս վայելուչ էր մի հոգեւորականի. ունեցաւ մի քանի աշակերտներ, որոց մինն է հանդուցեալ Մինաս քահանայ Տէր Խաչատուրեան (կարդա Մեղու Հայաստանի համար 55, 1874 թ.): Այդ միջոցում նա զրկվեցաւ իւր կնոջից, ոչինչ այնքան ջերմ սիրում էր, և նա բոլորովին թողեց Ալեքսանդրապօլը և գնաց Էջմիածին, և այնտեղ վարդապետ ձեռնադրվելով, ուղարկվեցաւ փոխտնորդ Թեմական առաջնորդին Ղզար, և յետոյ փոխարեւելեցաւ Աստրախան, Մատթէոս Եպիսկոպոսի մօտ, երկուքն էլ Մշեցիք, քայց շատ զանազան ու տարբեր զաղափարներով: Աստրախանից Էջմիածին վերադառնալով, Մատթէոս Կաթողիկոսը նշանակեց նորան Աթոռոյ զանձապահ, և շատ սիրեց նրան: Սիմէօն վարդապետը շուտով եպիսկոպոս կը դառնար և օգտակար մարդ կլինէր մեր հոգեւորականների մէջ, եթէ անսպասելի մահը չ'ըրկէր նրան կեանքից նորա նորինորոյ ծաղկած հասակի մէջ: Երևանից յետ դառնալիս, ուր գնացել էր Աթոռապետական գործերով, դիտութեամբ թէ՛ ակամայ զարկուել էր գնդակով, կարծեօք իւր շատ սիրած ծառայիցը և մինչև Էջմիածին հասած, արեւն երգրից անց կացած է եղել: Հանդուցեալը շատ բարեխիտ էր, բանաստեղծական մեծ քանքար ունէր, և նորա աշխատութիւնը ցրուած են ամեն տեղ, ուր նա եղել է. առաւելապէս Ալեքսանդրապօլ, Թիֆլիզ, Աստրախան, Ղզար, Էջմիածին, և այլն: Նա լաւ տեղեկութիւն ունէր Հայոց, Տաճկաց, Մարաց և Արաբացոց և յետոյ Ռուսաց լեզուներին, նա շատ մոխտամազներ և երգեր գրել է իւր աշուղի անունով «Ֆիրարի»: Զնայելով որ նա միշտ զրուում է եղել թէ՛ արծակ և թէ՛ չափածոյ աշխատութիւնը, քայց նոցանից համարեն թէ ոչ միւր գուրս չէ եկել մինչև ցայժմ իսկ, նորա բարեկամը, որոց մօտ գտնվում են նորա երգիքից, շատ բարի կ'լինէին եթէ չգտնէին այդ գործերը մոռացած մեռելութեան մէջ, և դուրս հանէին յօգուտ մեր գրականութեան:

Երեխաների երգ.

(Ասորախանդ)

1.

Արեւ, արեւ դուս արի,
չէրդ մէրդ եկել ա,

Ոսկի չախիւս բերել ա,
Գլան տակին զրել ա:

2.

Էդուց կիրակի ա,
Փիլիպոսը բանի ա,
Չարիս ու չուանի ա,
Կոկոմ քաղելի ա,
Կոկոմ քաղեմ Աստծուն տամ,
Աստուած ինձի աղբէր, տայ,
Աղբէր, աղբէր ջան աղբէր,

Կասոյ կարեմ, կարճ կը դայ
Գուկմա շարեմ, խաչ կը դայ,
Խաչաղբէրս տուն կը դայ,
Բագերին բակայ կտայ,
Հաւերին հալուայ կտայ,
Թուրքի տղին ջուր կտայ,
Ռոտվ կըտայ շուռ կտայ,

3.

Ճրագ, ճրագ ճշմարիտ,
Անմահական մարդարիտ,
Էս տանը տէրը ո՞վ ա,

Մին ալ կապով կնիկ ա,
Բրիտտոս մէջին պառկած ա
Վարդ մանուշակ փռած ա:

Աղջկանց երգեր.

(Ասորախանդ):

1.

Աղջկեր, արիք նախշ արէք, Դեգէն փշուռք ա հեփիւ,
Նախշը ծառից քարշ արէք, Դիպա տուն երիշ արէք:

Գուցէ հաւարվէին այդ երգերը, եթէ կենդանի մնար իմ սիրելի ընկեր Յովհաննէս Մուշեղեանցը (Սիմ. վարդ. եղբորորդին) քայց նա էլ տարածում զո՞ն գնաց մահին մինչդեռ լաւ յոյսեր էր խոստանում մեզ ափսո՛ս: Աւելորդ չենք համարում խնդրել բարեմիտ ընթերցողներից և հանդուցեալի բարեկամներից նորա գործերը ուղարկել մեզ, մեր նորանց չենք սեպականում այլ կաշխատենք իրոյս ծով, զրականական գողութեան ժամանակն անցաւ, թող անհոգ մնան: Սա մի քանի յիմարների կարծիք է: Յ. Փ.

2. 1)

Տրուբուզիստը մարդս իւէր, Հասիւեցը կապաս իւէր,
Թէք տանէին, թէք տանէին, Թէք տանէին, թէք տանէին,
Հաւաքունը տունս իւէր, Սե հացը կերածս իւէր,
Թէք տանէին, թէք տանէին: Թէք տանէին, թէք տանէին:

3. 2)

Մամա ջան, մարդի եմ գընըմ,
Բալա ջան, հովի՞ն ես գընըմ,
Մամա ջան, թափանի տղային:
Բալա ջան, նա շատ փուշն ա,
Մամա ջան, նա շատ սիրուն ա,
Ինձի զարոււ ա:

Բալա ջան, ջերը դարտակ ա,
Մամա ջան, ինձի զարոււ ա,
Բալա ջան, էս էլ կիլի,
Մամա ջան, կիշմիրի շինել կուզեմ,
Բալա ջան, էս էլ կիլի:

Մամա ջան, ուզումէի եայլուդ էլ կուզեմ,
Բալա ջան, էս էլ կիլի,
Մամա ջան, քուինջի մինգարն էլ կուզեմ,
Բալա ջան, էս էլ կիլի:

(1) (2) Այս երկու ժողովրդական երգերը առիթ տուին մեզ մի երկու խօսք ասելու Աստրախանայ երիտասարդների և աղջիկների վերաբերութեամբ: Չնայելով որ Աստրախանում հաշվում են մինչև 3300 հոգիք (ներկայումս) բացի օտարականներից, անցել 1874 թուի չափաբերական մատեաններից տեղեկանում ենք որ ամբողջ տարուայ պատկաճներն եղել են 30 դոյզ, ուրեմն 094 6/100իցը մինը, հանելով օտարները, այլ ևս պակաս կատանանք, ծնուածներ եղել են երկու սեռի 138. ուրեմն 40ից մինը, այն ինչ հաշուելով մեռածները, ստանում ենք մի այնպիսի զուամար, որ 39ով աւելի են քան ծնուածները. և ուղղակի կ'հասնենք այն եղրակացումեանը, որ Աստրախա-

Մամա ջան, սանդուղի դիրան էլ կուզեմ,
Բալա ջան, էնտուր մանուշակինն ա,
Մամա ջան, մանուշակին ցաւ ու չօռ,
Կարէտի ձիանք էլ կուզեմ,
Բալա ջան, էստուր չիլիլ,
Մամա ջան, ինչի՞ չիլիլ,
Բալա ջան, շալս կտան թափան կը ճղեն:

4.

Աղջիկ տեսել եմ ճանանչել եմ
Կանչել եմ, ամանչել եմ,
Էդ գեղեցիկ պատկերդ
Տաք տաք սրտով պաչել եմ:
Այ աղջիկ, ես բաղ կուզեմ,
Բաղումս ալ վարդ կուզեմ,
Երբ մեր տանը հարս կըգաս,
Վարդիցդ հոտ քաշել կուզեմ:

Այ աղջիկ, դու բաղի միջին,
Նստած վարդ ու հանի միջին.
Նախշուն աչքերիդ մեռնեմ,
Դու ես իմ հաղի միջին:
Մեր բաղումը նուռի ծառ,
Ջուխտ նուռները վրէն թառ,
Ջուխտ նուռներիդ ես մեռնեմ,
Մինը քաղեր ու ինձ տար:

Այ աղջիկ, գիր չեմ անիր,
Ճամբումդ մատաղ չեմ անիր,
Դու չիլես, ուրիշը կառնեմ,
Քաքուլս վեր չեմ անիր:
Այ աղջիկ, կապադ թաղայ,
Ես քեզ բաղումս ինչ ասայ,
Քու հօրն ու մօրն ես չեմ ասիլ,
Դու ինքդ լացով ասա:

Նի ժողովուրդը հետգհետէ պակասում է և նորա բոլորովին անհետանալու համար այս հաշուով հարկաւոր կլինի մի հարիւրամեակ, աչքի առաջ ունելով հետգհետէ աճող ջերմացաւը, Թորախտումիւնը, ջրացաւը և այլն և այլն: Ո՞վ է պարտական—ժողովուրդը իւր հետ Պարսկաստանից բերած աւանդական տգիտութեամբ, ու նորից նորա մէջ մտած և բնաւորումին դարձած անտարբերութեամբ, Աստրախանի ժողովուրդի զաղթականութեան օրից մինչև ներկայիս վիճակագրականը զօրեղ վկայութիւն է մեր խօսքերին: Կամենալով խօսել նոր սեռի վերայ, մեր չ'մոռանանք մեր նպատակը: Այստեղ ամուսնութիւնը շահադիտական է դարձել և ճշմարիտ իսկ է, որովհետև որքան օրիորդներ այժմ նստած մնացել են իւրեանց հօր տանը իրեւ անըսպառելի անէծք իւրեանց ծնողաց համար, միթէ նոքա ամենքը տղեղ են, անկիրթ են,

Ծաղիկ ունեմ, կտամ քեզ,
Ի՞նչ կիկնի որ մին խօսես,
Քու խօսուածքիդ կարօտ եմ,
Ոսկէ մասանիս նշան քեզ:

Այ աղջիկ, ես ի՞նչ անեմ,
Գլուխս քեզ զուրբան անեմ,
Թէ մէրդ քեզ ինձ չի տալ,
Տուներդ բարբադ կանեմ:

Բաղի ու բաղու հօր ա,
Քաթան շապիկս նոր ա,
Իմ մօրն խաբար արեք,
Ես եարիս ծոցում կորայ:

Բաղ եմ առել իմն ա,
Միջի բարն էլ իմն ա,
Նոր ծլած դռնն մեռնեմ,
Նուռն ու խնձորն էլ իմն ա:

Արեւ կամար կամար,
Մէջքիդ ա ոսկէ քամար,
Աղջիկ, արի մին պաշեմ,
Եսածու խաթրի համար:

Գիլանի քամին զալիս ա,
Գուռնին շախ շախ տալիս ա,
Աղջիկ վեր կաց դուռնը բացիդ,
Հրէն ա եարդ զալիս ա:

Լուսինը կամար կամար,
Մեռնեմ աչք ունքիդ համար,
Բացի՛ր քու ծոցը մանեմ,
Իմ սիրուն, իմ խաթրի համար:

Այ աղջիկ, ինձ խաթր արա՛,
Գլուխս քեզ զուրբան արա՛,
Էդ ծլած ծաղիկած ծոցումդ,
Արի՛ ինձ մին տեղ արա՛:

Լուսնիակը կէս կիկնի,
Թուշդ նրա պէս կիկնի,
Թուշիդ վրայ մի ջուլտ խալ,
Մին պաշել տեղ կիկնի:

Մին բաղ ունեմ զուշերով,
Եարս կը զայ զիշերով,
Սէ սէ աչքերիդ մեռնեմ,
Չորս զրաղը փուշերով:

Աղջիկ, կայներ, բոյդ տեսնեմ,
Սէ խաղող աչքերդ տեսնեմ,
Ծոցդ լիքը եմիշ ա,
Նուռն ու նոդուրդ տեսնեմ:

Սպիտակ ու սէ աչքերիդ,
Կամար կապած ունքերիդ,
Ծոցդ բաղչա ու բաղ ա,
Մեռնեմ հասած նուռներիդ:

վատառոյց են, դատարկամէր են, ոչ ընդհակառակն, նորա միւհնոյն արժանա-
ւորութիւնքն ունեն, ինչ որ ունեն ամուսնացողը, դուցէ և առաւել են որ փո-
քըր իշապէ հասկանում են տանախնութիւնը, չափաւորութիւնը, (ամեն օրվայ
տեսած ու փորձած կեանքից) ինչու համար ուրեմն, սիայն մի պատճառաւ որ
չունեն փ ող, այն ինչ հարուստների եւրոպական յիմար քնքշութեամբ մեծա-
ցած ֆօրտաւիանոյով ցերեկը՝ իսկ բոմաններով զիշերը՝ սնուած մի կիսակիր,

Եարս ձին նստաւ գնաց,
Եաղուիւր ըստեղ մնաց,
Ի՛նչ անեմ ալ, կարմիրը,
Իմ սիրան էլ հեար գնաց:

Սէ բիսերը ոլորած,
Եարս ինձ թողեց մոլորած,
Նա զարիւր աշխարհ գնաց,
Ինձ թողաւ վիզս ծռած:

Մեր բաղում կայ զափասայ,
Մէջին բիւրիւ կը խօսայ,
Թո՛ղ քու մէրն ինձ ասի
Իմ սիրուն աղիկ փեսայ:

Անձրեւ ա դամ շաղկով,
Կանաչ տերեւ դողելով,
Հրէն ա եարս գալիս ա,
Եօրդա ձիով հաղելով:

5.

Օվսանայի հօր քրոջ,
Բէլզէն իլաւ էս գիշեր,
Աչքերը խուճար խուճար,
Վարդի պէս կարմիր թուշեր:

Գդէ, զգի, բամբակի,
Աբրէշումի զանգակի,
Հարսը գնաց հէրանց տուն,
Պառաւը մնաց զանգատի:

վատառոյց և նիհար աղջիկ իւր այդ բաժինքի շնորհիւ կին է դառնում ան-
ծանօթ, անդիտակ իւր ամուսնական և ծնողական ծանր ծանր պարտականու-
թիւններին. և երիտասարդները ամենայն ջերմեւանդութեամբ որոնում են իւր-
եանց հարմնացողը այս վերջինների մէջ, բայց ինչու են անում այդ, որովհետեւ
նորա մինչև 50-55 և անցած 40 տարի իւրեանց կենսական թանկագին հիւ-
թերը ապօրինաբար կորուսած, երիտասարդական աշխոյժ զգացմունքը աստ և
անդ բաժանած, մի քանի ակտայից ցաւերի ենթարկված, միանգամայն կեն-
դանի կմախք դարձած, ամեն տեսակ (թէ ֆիզիքական և թէ մտաւորական) աշխատու-
թեանց անընդունակ, իւրեանց մնացեալ կեանքին մի ապահովութիւն
ճարելու նպատակով դիմում են այս ինչ կամ այն ինչ աղայի մօտ նորա տանը
մնացած աղջկը խնդրելու, ի հարկէ և նա ուրախութեամբ խլում է իւր աչքից
ամեն օրվայ փուշը, թէ որքան և իցէ շնորհք մնացել էր մուշտարու վրայ. յետոյ ու-
քեր են ծնանում այդ կիսակենդան զոյգերից. այնպիսի թոյլ ու տկար արարածներ,
որպէս և ծնողքն իսկ, և անս գորա ամեն օր մեր աչքի առաջ կիսակենդան
հեռանում են աշխարհից: Ահա մեր ժողովուրդի պատկերն:

Մի կողմից ևս ներքի է երիտասարդներին, պատճառ, որ իւրաքանչիւր
կին դարձող օրիորդ իւր հօր տանը դեռ ևս յօգային ապարաններ չինում է
պննութեան և նորածնութեան, այնպէս որ նոցա ամուսինները անշուշտ մոլոր-
վելու էին իւրեանց կանանց ամեն օրվայ նորանոր պահանջներից, եթէ նոցա

Աստորախանցուց վեճակի երգեր.

6.

Երուսաղէմ մին ծառ կայ
Տարէն երեք պտուղ կըտայ,
Յոյս հաւատով խնդրողին,
Սրտի մուրաղը շուտ կըտայ:

Երկինքիցը զուշ ա գամ,
Իրա համար տեղ ա ուզում,
Աստուած իմ խորհուրդըս տայ
Սուրբ Գէորգ մոմ ա ուզում:

Ոսկի խնձոր քցեցիմ,
Գիպա հուջուր հուջեցիմ,
Հուջուրի տղերք դէն կացէք,
Ուզած եարիս գտեցիմ:

Սանդուղի դարանքը բացվաւ,
Նողուլ նոբաթով Լքցվաւ,
Գնացէք ասէք մամայիս,
Աղջկադ բաղդը բացվաւ:

Արխալուզս կարել եմ,
Կանաչ տափում փռել եմ,
Ո՛վ ուզում ա ինչ ասի,
Ես նրան հաւանել եմ:

Արևմտը արևի միջին,
Արեւելում չարի միջին,
Մին եար ունեմ Աշտարխան,
Մին հատ ա խալխի միջին:

հետ մի որքան և իցէ գումար ևս ստացած չ'իյնէին, թէ իւրեանց և թէ կանանց ժամանակաւոր վայելութեան համար, իսկ յետոյ, անհրաժեշտ աղքատութիւն, անանկութիւն և պարտք: Ինչ որ վերաբերվում է մեր հարուստ դասակարգին, նա զիսաւոր զործն է կատարում պնտութեան յառաջադիմութեան համար. ուստի առաւել ևս մեղադրելի է, որովհետեւ նա օրինակ է հանդիսանում իւրեանց ստորակարգ ժողովուրդին: Չնայելով որ իւրեանք հարուստ են, ապահով են նիւթապէս, դարձեալ շահադիտութեամբ է կատարում նոցա ամուսնութիւնը, հարուստն իւր աղջիկը ուրախութեամբ կտայ մի տղէտ հարուստի, որի հետ ցաւ էր ապրելը, կենակցելը իւր աղջկայ համար. քան մի միջակի՝ որ զիտէր իւր զործը, և կարող էր լինել լաւ ամուսին և հայր, և այսպէս նոցա հարստութիւնքը մինի ձեռքից փոխվում են միւսի գրպանը և արկղը և այնպէս փոխում են մինչև մի այդպիսի նոր փոխաբերութիւն, այն ինչ դորա կարող էին օգտակար լինել մի քանի կարօտ գերդաստունների: Բայց տեսնեք թէ այդ շահադիտաբար ամուսնացածները բաղդաւոր են եղել ամենքն էլ, ո՛չ հարիւրաւոր վկայութիւնք կան այս մի ո՛չ զհաստատելու համար, և քանի որ պիտի դժբաղդաբար շարունակվեն այս կորստաբեր սովորութիւնքը, մեր օրիորդը միշտ կրկնելու են իւրեանց մայրերի ականջներին «Մամա ջան, մարդի եմ զընքմ» կամ թէ «Տրուբօյիստը մարդս իլէր»: Զ. Գ.

Ատղայ դու շատ մելիք ես,
Շատ ապրանքի տէրիկ ես,
Ապրանք խաղնադ չեմ ուզիր,
Դու էլ ինձի հերիք ես:

Ծովի երեւին նաւ պիտի,
Իմ աղբօրս եար պիտի,
Եաղութ զումրութ մատանիք
Տէրտէրով նշան պիտի:

Չարիարը ճ'իտեմ, ջուր կիլի,
Էն բաղում բուլբուլ կիլի,
Նամարդ բլի էն տղան,
Մին աղջկայ դուլ կիլի:

Վեր կիլեմ նաւի վրէն,
Չինարի ծառի վրէն,
Սամուր փափախ եմ զրել
Ոսկէ քաքուլիս վրէն:

Էս օր մեզ համբարձում ա,
Աստուծոն փառք 'ի բարձում ա,
Գրիստոս վրեւ համբարձաւ,
Ողջերիս բաղդը բացվաւ:

Քուշա քուշա պտուտեմ,
Յովհաննէս Մկրտումն եմ,
Գրիստոս աւազանումն ա,
Գնամ նրան մկրտեմ:

Թագաւորը թախտումն,
Ալմաղ թուրը մէջքումն,
Մտիկ տուէք շնախտիս,
Նրանի տուէք բաղդիս:

Աղջիկ անունդ Վիլա,
Եայլուղիդ հոտը հիւ ա,
Ուզամ ես ձեր տուն գալի,
Էս ի՞նչ ձեր քուշան տիւ ա:

Աղջիկ անունդ Թամար,
Մէջքումդ ոսկէ քամար,
Բացիր մին սուսան դօշդ,
Աստուծոն խաթրի համար:

Չեր տան տալն ա հնտրդի,
Մեր տան տալն ա հնտրդի,
Աղջիկ, շատ մի՛ դնալ գալ,
Տղայ եմ, սիրտս կուզի:

Մին տուն ունեմ քարի ա,
Բարձրութիւնը ժամի ա,
Օր կանի, արեւ կանի,
Եարս միջին խաղ կանի:

Անձրեւ ա գամ, ձուն ա գամ,
Սիրուն եարս տուն ա գամ,
Փլաւ եփենք եղ չկայ,
Մեր Օղսեային տեղ չկայ:

Աղջիկ անունդ Խաթուն,
Բէլուղադ տարաւ կատուն,
Ինչո՞ւ լաւ մտիկ չարար,
Եարդ ուզում էր գալ քու տուն:

Դուս կը գամ արեւ օրին,
Թաս կտամ թագաւորին,
Գլուխս զուրբան կանեմ
Էն կանաչ կապաւորին:

Չափարի տակին չափ կը տամ
Ոսկի քիտաս թափ կը տամ,
Էս իմ պստիկ տեղովս,
Ալամին խրատ կը տամ:

7.

Շիպիլի աղջիկ Մարիամը,
Գնաց թուրքի բայրամը,
Մին ամանով նուշ բերաւ,
Էն էլ ջեբումը ածաւ:

Մէնակ կերաւ զող արաւ,
Ոչ մինին էլ չե տվաւ,
Լիզային էլ չե տվաւ,
Լիզան նստաւ լաց իլաւ:

Մէր ու աղջիկ թակվեցին,
Մաղը մաղի եկեցին,
Մէրը գնաց դանդատի,
Հէրը գնաց սալդատի:

Քուրքճիները եկեցին,
Նստան սովէտ արեցին,
Լիզինկային ի՞նչ անենք,
Քցենք դրօկ փախցնենք:

Աղջիկ անունդ ա Օգսեայ,
Մամայիդ համար մեծ հոգս ա,
Դու հո՞ւմն ես սիրում, ասա,
Աբրօսը իմ հոգիս ա:

Լիզային տուան ամաններ,
Չայի չամլակ չամաններ,
Լիզային տարան թագցրան,
Թուրքի շորեր հագցրան:

Մէրն եկաւ տեսաւ Լիզան չկայ
Պտրել ընկաւ քուչայ քուչայ,
Ասաւ Լիզան կորեւ ա,
Ճար ա կերել մեռել ա:

Քուրքճիները եկեցին,
Նստան սովէտ արեցին,
Հաւարվեց լիզան տուն տաննէք
Մօրը ձեռքից պրծնենք:

Օխտն օրից Լիզան բերան,
Ու թախտի վրէն դրան,
Հասանի շինած հարիսան,
Ողջով նստեցին կերան:

8.

Վա՛յ քեզ Ա . . . քաղաք, քաղքումդ զանուն չկայ,
Չարութիւն անաւթներին մին դիրք ու կանոն չկայ,
Կանոն կապող հաստատող մին բարի անուն չկայ,
Աղքատներին հոգացող, աղքի տուն չկող չկայ,
Ուսումնարան տղայոց, հաստատ վարժատուն չկայ:

Կարեմ՝ ասել, հաստատել, որ քաղաք ես անախտան,
Ափսո՛ս, որ քեզանումը չունիս մին բարի իշխան,
Քու միջի հարուստները շինում են զահվա, մկիտան,
Թէ ի՞նչ է քասիրներին բէլքէ աւել քրէհով տան,
Եկեղեցի անուանի ոչ մի շինութիւն չկայ:

Եկեղեցեաց փողերը քանի հոգի կեցին,
Չափազուրի մալի պէս իրար ձեռից խլեցին,
Իրանց համար դուքաններ ու լաւ տներ շինեցին.
Անհոգեվախ իշխանքը խախտ թողին եկեղեցին,
Ոչ մին քաղաքի ժամերի մէջը այդքան սիւն չկայ:

Քառասուն հազար մանէթ էր եկեղեցու ջամ փարէն,
Տասին մէկ ու կէս շահով որքան կաւելնար տարէն,
Երբ ներսէսն հրաժարվեց Արարատեան տաճարէն,
Տասնուհինգ հազար մնաց հին քառասուն հազարէն,
Իրար մէջ փայ փայ արին տեսան քննութիւն չկայ:

ԵՐԳԱՐԱՆԻՍ ՄԷՋ ՅԱՅՏՆՈՒԱԾ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԻՉՆԵՐԻ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԲԸ^{*)}

Թորոս Մարթաղեանց (Թուրինջ) ծնվել է Քարքանջ գիւղում Շամախու վիճակում, յետոյ գաղթել է Աստրախան, այնտեղ ամուսնացել է, բայց նա այդ կեանքի մէջ բաղդաւոր չէ եղել, ժառանգ չունի (զոնէ այժմ չ'կան) մեռել է 85 տարեկան հասակում և թաղուած է Աստրախանի գերեզմանոցում. գերեզմանաքարը շինուած է Նախիջևանցի վաճառական Պ. Հայրապետեանցի ծախսով: Թուրինջը իւր համառօտ կեանքը գրել է ինքն (տես նորա երգերում համար 55):

Մկրտիչ Կարապետեան Չէրքէզեանց (Չէրքէզ կամ Չէրքէզ-Օղլի) ծնվել է Աստրախանում 1763-64 թուին, պարսկում է եղել քնարներ շննելով ու կարկատելով. ասում են որ բացի այդ արհեստից, պարսկերէն է և գիր անելով հիւանդների համար: Պատկվել է 1811 թուին Գայիանէ Ստեփանեանց օրիորդի հետ, և ունեցել է մի գուտար: Աշուղու թիւնը սկսել է երեսուն տարեկան ժամանակից, երևում է իւր սիրահարված միջոցում: Մեռել է 1844-45 թուին և թաղված է Աստրախանի գերեզմանոցում. տապանաքար չունի:

*) Այս համառօտ կենսագրութիւնը եւս Պ. Յակովբ Գամպուխեանցն է ուղարկել ինձ հետեւեալ մակագրով: «Մեզ չյաջողվեցաւ հարկաւոր տեղեկութիւնները հաւաքել աշուղների կենսագրութիւնը կազմելու համար երկու պատճառով. Ա. որ մեր հաւաքելի մանրամասնութիւնքը պատկանում են 40-50 տարիք յառաջ ժամանակի. եւ Բ. որ մենք պարտաւորված էինք թողնել Աստրախանը սեփական առեւտրական զործերի պահանջմամբ, ուրեմն մեր սի-

Յովհաննէս Սարգսեան Սարգսեանց (ուստա Իվան) ծնվել է Աստրախանում 1800 թուին և պարսկում է եղել ներկարարութեամբ. ամուսնացել է այնտեղ և թողել է որդիք և աղջիկերք: Աշուղութիւնն սկսել է քառասուն տարեկան ժամանակից և ոչինչ ուսումն չէ ունեցել (որպէս ասում են): Շատ բարեբարոյ մարդ է եղել, նորան ճանաչողքը մեծ յարգանքով յիշում են նորան: Մեռել է Աստրախանում 64-65 տարեկան հասակում, և թաղուած է տեղական գերեզմանոցում. տապանաքար չունի:

Յարութիւն Սարգսեան Պօպով, (Ջահէլ-Օղլան կամ Արտեմ-կա) ծնվել է Աստրախանում 1820-23 թուին, յայտնի չէ թէ ինչ գործով է պարսկերէն. իւր կեանքի կարճ միջոցում երկար սիրահարութիւններ է քաշել և այդ իսկ ժամանակ սկսել է աշուղութիւնը. մեռել է երեսուն տարեկան հասակում և թաղված է տեղական գերեզմանոցում. տապանաքար չունի:

Աղէքսանդր Ղուկասեան Քիչիբէյեանց (Մելքիսէթ) ծնվել է Աստրախանում 1817 թիւ մարտի 9-ն. նորա հայրը Աղուլեցի Սառաֆ Ստեփանի որդին ունեցել է հինգ որդիք, որոնցից ամենափոքրը Մելքիսէթն է: Հանգուցեալ Ղուկասը մեծ նշույթիւններ է տարել, բայց երբէք չէ մոռացել իւր պարտքը իւր որդեոց դաստիարակութեան վերաբերութեամբ. նա միշտ ասում է եղել, որդիք, դուք հոգս մի՛ արէք, ես քանի որ կենդանի եմ, ողորմութիւն կու հաւաքեմ, բայց ձեզ ուսում միցը զուրկ չեմ թողնիլ[»] և կատարել է իւր խօսքը, նայելով իւր կարողութեանը և ժամանակին: Մելքիսէթը ամենից առաջ կարդացել է Տէր Խաչատուր Ալամկարեանցի և

րիւի ընթերցողը թող բաւականանան այնքանով, որքան ներեց մեզ հանգամանքը՝ Ա. Գրիգորեանց:

յետոյ Տէր Մեղիսէգէի իւզբաշէանցի մօտ. սորա մահից յետոյ Տէր Գաբրիէլ Պատկանեանցի մօտ (Ճերունի Պատկանեանց): Գժբաղդաբար այս վերջինը Աստրախանից հեռանալով, Մեղիսէթը չի կարողանում շարունակել իւր ուսումը. մի քանի ժամանակից յետոյ մտնում է Գիմնազիա և այնտեղ մնում է վեց տարիի չափ: Մեղիսէթը մեծ ընդունակութիւն է ունեցել Ֆարսերէն լեզուի, գուցէ և այդ իսկ զարթեցրել է նորա մէջ աշուղութեան սէրը. այս ժամանակ մեռանում է նորա հայրը և նա գուրս է գալիս գիմնազիայից առանց վերջացնելու սահմանեալ ուսումը. մտնում է ծառայութեան վաճառականի մօտ, չորս տարիից յետոյ նա գործակատար է դառնում Ղզլարցոց համար և ամբողջ տասն տարի պարապում այդ գործով, երևում է այս ժամանակ ամուսնացել է: Այժմ պարապում է առ ձեռն առևտուրով:

* *

Եղորդ-Օղլիքը երկու ընկերներ են եղել Կարապետ և Մկրտիչ անունով, ինչպէս երևում է Ռիֆլիզցիք են եղել կամ այնտեղից եկած Աստրախան 1840 թուրին. մեռել են Աստրախանում 1847 թուին մի օր Կարապետը միւս օրը Մկրտիչը և թաղված են Աստրախանի գերեզմանոցում. տապանաքար չունին:

* *

Քարսեղ Յովակիմեան Միրզայեանց ծնվել է Ջուղայում 1780-81 թուին. քսանհինգ տարեկան ժամանակ թողնում է իւր հայրենիքը և գալիս է Աստրախան, այնտեղ պարապում է երկաթագործութեամբ, 1807 թուին ամուսնանում է վլասեանց թաղուհի օրիորդի հետ, ունենում է մի դուստրը և երկու որդիք Մկրտիչ և Յովհաննէս, այս երկուքն էլ մեռել են ջահէլ հասակներին մէջ և շատ առաքինի ու խելացի երիտասարդներ են եղել (առաւելապէս երկրորդը): Քարսեղի համար խիստ զգալի է եղել այդ հարուածը և այդ ժամանակից (1847թ.) սկսել է զրել մի քանի երգեր: Ուստա Քարսեղը մեռել է 1865 թ.

և թաղված է տեղական գերեզմանոցում. ունի տապանաքար և ասում են որ դեռ ևս իւր մահից շատ առաջ պատրաստած է եղել և ինքը քանդակել է իւր հանգիստաքարը:

* *

Թուրինջի աշակերտը անյայտ է թէ ով է իսկապէս, սորա երգերը մէք գտանք Ստեփան Գուրկարեանցի (Գուրկարի) երգերի մէջ և մէք կարծում ենք, որ նոյն իսկ Գուրկարեանցը պէտք է լինի, որ պարապում է եղել Աստրախանում մանր առևտուրով. ամուսնացել է այնտեղ և թողել է աղջկերք և մի որդի Մարտիրոս Գուրկարեանց 23—24 տարեկան որ մի երգ ունի մեր այս երկասիրութեան մէջ: Ստեփան Գուրկարեանցը մեռել է վերջին տարիներում և թաղված է տեղական գերեզմանոցում, նորա որդի Մարտիրոսը պարապում է գլխարկներ շինելով ու ծախելով:

* *

Կարապետ Մինասեան Լալայեանց (Լալայ) ծնվել է Աստրախանում և այժմ պարապում է առևտուրով, հասակով կ'լինի 25—26 տարեկան, և ամուսնացած է: Սորան մի տղան զաւոր եղբայր է ունեցել Յովհաննէս անունով, ցաւում ենք որ չկարողացանք ձեռք ձգել նորա երգերը, այս վերջինը մեռել է 36 տարեկան հասակում, և թաղուած է տեղական գերեզմանոցում:

* *

Եթիմ-Օղլանի, Քէշիշ-Նաւասի, Խարազ-Օղլանի, Գիւրջի Նաւէի (սա պէտք է որ Ռիֆլիզցի լինի) Սայեադ-Օղլի (սա Աստրախանցի Սայեադնեանցն է), բաւական երգեր ունի, բայց ժառանգը չի թողում որ լոյս տեսնեն իւր հօր աշխատութիւնքը) և Բլբուլիկի վերաբերութեամբ չկարողացանք ոչինչ տեղեկութիւնք հաւաքել, որովհետեւ բացի Սայեադ-Օղլից

երևում է միւսները օտար քաղաքացիք են և անձանօթ Աստորախանի հասարակութիւնից մեր ծանօթներին:

*
* *

Պերճ Ստեփաննոսեան Պռօշեանց (Սօս) ծնվել է Աշտարակում Երեանի նահանգում 1837—38 թուին: Սորա տոհմանունը պատկանում է Աշտարակի շատ հին և անուանի բնակիչներին մէկին, իւր ուսումը աւարտել է Թիֆլիզի Ներսէսեան դպրոցում 1857 թուին և այնուհետև պարապել է ուսուցչութեամբ Թիֆլիզում, Ղարաբաղում, Ագուլիսում և այլն և այլն, և ինչ տեղ որ եղել է, մեծ արդիւնաւորութիւն է ցոյց տուել իւր գործի մէջ. եթէ մանրամասնօրէն գրելու լինէինք, մեծ տեղ և ժամանակ կ'հարկաւորէր, միայն հարեանցի անցնելով՝ կ'ընենք զոնէ ինչ որ մեզ յայտնի է նոր գործունէութեան կեանքից: Նա բարկարեցել է Աշտարակի և Ագուլիսաց տղայոց ուսումնարանքը, հիմնել է օրիորդաց դպրոցներ Ագուլիսում և Ղարաբաղում, իսկ Թիֆլիզում նախկին Գայիանեան և ամենից անդրանիկ հայ աղջկանց ուսումնարանը: Գործակցել է Երեանու աղջկանց ուսումնարանի բացմանը և 1862 թուին Թիֆլիզում Հայոց թատրոնի կանոնաւորապէս սկսվելու պատճառ է դարձել: Եւ այս ամենը կատարել է նա երբեմն մրցելով կոյր նախապաշարմունքների և երբեմն չարամիտ հակառակորդների դէմ, բայց նորա ջերմ զգացմունքը և հոգեկան անվեհերութիւնը միշտ բարձր և յաղթող է հանդիսացել հայաժանքի, բանսարկութեան և լարած որոգայթների մէջ, նա անսայթաք յառաջ է տարել իւր գործը, որի նպատակն է եղել իւր ազգի բարոյական օգուտը և նորա յառաջադիմութիւնը միայն:

Պ. Պռօշեանցը իւր գլխաւոր վաստակներով լաւ տեղ ունի մեր գրականութեան մէջ. նա գլխաւոր գործակիցն էր պ. Մարկոս Աղաբէկեանին նորա „Կռունկի“ խմբագրութեան ընթացքում. „Մշակի“ հրատարակութեան գլխաւոր գործակիցներին էր

հարձեալ պ. Պռօշեանցը և բաւական աշխատութիւններ ունի այնտեղ զանազան ժամանակներում տպագրած անյայտ ստորագրութիւններով: Պ. Պռօշեանցը բացի իւր շատ մանր աշխատութիւններից, ունի մի քանի տպագրած հեղինակութիւնք և թարգմանութիւնք, որք մեծ արժանաւորութիւններ ունեն մեր գրականութեան մէջ. զօրօրինակ նորա աղղային վկայասանութիւնը „Սօս և Վարդիթեր“, որ շատերին յայտնի է արդէն „Կռունկ“ ամսագրի մէջ և առանձին գրքով հրատարակվելով:

Պ. Պռօշեանցը ունի այլ ևս շատ թարգմանութիւններ և հեղինակութիւններ առանց տպագրութեան. այս վերջինների մէջ է ազգային վկայասանութիւնը. „Վարդ և Մանուշակ“ ժողովրդական կեանքից:

Այս երկասիրութեան մէջ ներս բերած երգերը բացի թատրոնականներից, միւսները պատկանում են պ. Պռօշեանցի աշակերտութեան ժամանակին, երբ նա այդպիսի հաճելի նիւթերով մարդվումէր աշխարհաբառ լեզուի մէջ, (այն ժամանակ Ներսիսեան դպրոցում աշխարհաբառ լեզուն ամենեւին անգործադրելի էր) վստահ ենք, որ պ. Պռօշեանցը կ'ներէ մեզ իւր մանկութեան աշխատանքները 'ի լոյս բերելու համար:

Պ. Պռօշեանցը ամուսնացել է Թիֆլիզում Գոլդեան Աննա օրիորդի հետ և ունի մի գուտար Պերճանոյշ անունով: Այժմ Աստորախանում է պ. Պռօշեանցը և պարապում է ֆօտագրաֆիայով:

Ծանօթութիւն: Այստեղ տպագրվում են Ուսման և մի Բառարան այս երկասիրութեան մէջ նկատված օտար բառերի համար, որոնց կազմած է պ. Յ. Փամպուկիսեանցը: Ս. Գրիգորեանց:

Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Ա Ռ Ա Ծ Ն Ե Ր.

Ագռաւի կեղտը արասանոցի տեղ վեր կ'առնես:
 Ագամ խաբուաւ, դրախտէն ընկաւ:
 Աղնուի որդի, տաք հացի կարօտ:
 Ա'խ, Աստուած, որին կուտաս Նախիջևան, ինձի չես տար չար-
 խի չվան:
 Ա'խ, Աստուած, Աստուած, հալղին կուտաս սալով փռտ, ին-
 ձի չես տար ցախ, Աստուած:
 Ականջով մէկ թան չի աժեր:
 Ա'րն է պախս, թէ մաղը:
 Աղէկ մանուկն օրօրոցին է մալում:
 Աղջկը կորեր է, մէրը փուկերու համար կուլայ:
 Աղջկը մեծանայ, մեծ փառքի տիրանայ:
 Աղուէսի աղբերութիւն կենես:
 Աղբատ երիցու քարոզը չի անցնիր:
 Աղբի գիւռ գալը կտրելու նշան է:
 Աղ կայ, մաղ կայ յօրն՝ չիս հէբի գաղա:
 Ածող հաւը կռկռան կըլնի:
 Ամանաթը տէրը կուղէ:
 Ամեն մարդու հաւատալ չելիլ:
 Ամեն քայլի հետ մօտենում ենք մահին:
 Ամեն բանի գին մի զներ, տէրն է խաբար:
 Ամեն ընչի մէրը ձագ կը բերէ, սըրա (ըմպելիքի) ձագը միջ
 կը բերէ:
 Ամեն խաղը խաղցար, մնաց եալալին:
 Ամեն զանաթքեար կապրի, դամուրչու մուրն իրան կը մնայ:
 Ամեն անգամ գետը մալէզ չի բերեր:
 Ամեն օր իծունն է բաց, մէկ օր էլ ոչխարինը թող բաց ըլնի:
 Ամպը դռաց, մուկը ճըռաց Մարիամ խաթուն, դուրս արի:
 Այբը տեսնես մարդակ զէնդ կենես:
 Այսչափ բաւ է կրօնաւորաց:

Անգղամի երեսին թքին, ըսաւ անձրև կուգայ:
 Անձրև եկած օրը հաւերին ջուր չեն տալ:
 Անտէր ոչխարը գէլն է տարել:
 Անուշ լեղուն օձը ծակէն կը հանէ:
 Անցանք, դարձանք, մեղայ Աստծու:
 Անցեալն էանց:
 Անցուկ մոռցուկ:
 Անիծեմ, անիծելու չես, օրհնեմ, օրհնելու չես:
 Անհամ, անհոտ, անժուր կորկոտ:
 Անտէրին տէրը Աստուած, անհէրին հէրը Աստուած, անտէրին
 տէրը տարաւ, անհէրին գէլը տարաւ:
 Աշխարհք խելքով են կերեր:
 Աշխատանք մանկութեան, դաւաղան ծերութեան:
 Աշխարհք շահով կը պտըտի:
 Աշխարհքէն ո՞վ ի՞նչ է տարեր:
 Աշխատողն անօթի չի մնար,
 Աշխարհքիս չորս կողմը լուս էնողն Աստուած է, ամեն մարդ
 մէկ բանով կէջնմիշ կըլլի:
 Աշխարհքն օր էրվի խօրով լստ չունիս:
 Աշխատութիւնը լեռներ կը հաւսրէ:
 Աշուղի հաղը պրծնելից յետոյ նէյնիմ նէյնիմ ա կանչում:
 Աչք ունի, լոյս չունի:
 Աչքի տեսնելն հաստատ է քանս թէ անկաջի լսելը:
 Աչքի չ'տեսութիւնը անձի կուսութիւն է:
 Աչք է, տեսնի, սիրա է, կուղէ:
 Առջ ասեղը քեզի կոխէ, յետոյ մախաթն ուրիշին:
 Առանց խօրօղի էլ լուս կենենք:
 Առանց Աստուած բան չելլիր:
 Ասի, որ լսես, չասի որ իմանաս:
 Ասողին լսող պէտք է:
 Ասան սատանան է որ սուրբ Աստուածով դաժ չելլիր:
 Աստուած մէկ է, հազար է ստեղծեր:

Ատուած թշնամու չ'տայ:
 Ատուած մանկութեան մէջքը երեսը չ'ր տայ:
 Ատուած հազար ու մէկ ողորմութեան դուռ ունի հազարը
 չ'բանայ, մէկը կը բանայ:
 Ատուած մարդու ահը սրտէն, ամօթն երեսէն չ'ր տանի:
 Ատուած երկան ձեռքը չ' կարճեցնէ:
 Ատուած մարդու տեսածէն չ'զրկէ:
 Ատուած մէ ձեռքը մէկալին էհլթած չ'նէ:
 Ատուած պահած գառը, գայլը չ'ի ուտեր:
 Ատուած էդպէսներին բոր տայ, եղունգ չ'տայ:
 Ատուած չարը խախտէ, բարին առաջնորդէ:
 Ատուած քոսն էն մարդին տայ, որ գեղն չի խմանում:
 Ատուած տուածը բարի է:
 Ատուած լուսը հասնի:
 Արեն 'ի մուտ, ժամանակն 'ի կորուստ:
 Արի' մեր մէջէն, սովորի մեր փէշէն:
 Աւել պակաս, Ատուած հաւսընէ:
 Աւելի մալը փոր չի ծակեր:
 Բաղնիսից անքրտնիլ դուրս չեն գալ:
 Բարեկենդան օրեր է, խելքս միտքս կորեր է:
 Բարեւ բարձրանայ, արեւը ցածանայ:
 Բարեկամդ շատ արա, ղօնախանէդ մէկ արա,
 Բան ասա', բան խմանանք:
 Բերանդ անկաջդ հասաւ:
 Բերան չէ տաճար է:
 Բերանդ բացիր, ջիզարդ տեսայ:
 Բիզը կուլակի հետ դով տալ չի կարող:
 Բողազդ քեղնէն ցած է:
 Բուրդի հօխան փարամ է:
 Բուրդը բարերարն էլաւ:
 Բօստնչուն սերմը չեն ծախեր:
 Գաղան ծոցդ պաս պահէ:

Գառից շուն, շնից դառ:
 Գեղինն օր քաղաք էրթայ, Փարսէվար կը հաչէ:
 Գեղ գեղի վրայ կըլլի, տուն տան վրայ չեկիր:
 Գէշ զրկիցը լաւ հաճաթի տէր կէնէ:
 Գէլերու չ'կերած հօրումօր հոգու հաց:
 Գիծ աղջկը զիծ հարս կլլի, զիծ հարսը զիծ կնիկ:
 Գիտնալը մարիֆաթ չէ, պահէն է մարիֆաթ:
 Գիտուն աղուէսը երկու ոտքով տուգաղը կընկնի:
 Գիտունին գերի, անգէտին սիրելի:
 Գիլու բերանը ջիզար մի' քաշեր:
 Գիտցողը զիտէ:
 Գարի հաց թթու թան պապն ուտէ երթայ գութան:
 Գիտնայի թէ պապս կը մեռնի, ծախէի զինը կուտէի:
 Գիծը թարիֆ է անում, խելքն անկաջ է անում:
 Գողս նստեր, միրօքս կը փետես:
 Գողն որ անէն ըլլի, եղն երկիքէն կ'հանեն:
 Գլուխդ չ' հաւքած տեղը ջանդ մի' կոխեր:
 Գրքի մէկ երեսը մի' կարդար:
 Գղալով առայ, շերեփով տուի:
 Գրքին 'ի փոխ առնվածը շուտ կկարդացվի քան գնվածը:
 Դամուրչու տանը խաչերկաթ չիլիլ:
 Դանկին մի' նայիր, կոթին նայիր:
 Դավա է, ամեն մարդու դուռն էլ կը չօքի:
 Դամուրչու միջի թնն է:
 Դալլաքութիւնը իմ գլխին կատարար:
 Դանակն ոսկոռին հասել է:
 Դէն ձգիր, ջիբս ձգիր:
 Դարտակ կարասը մեծ ձայն կը հանէ:
 Դուրսը սուրը, տունը սատանայ:
 Դու էդ սանդղերում կտաւ չունիս:
 Դուռը մեծ բանալը հեշտ է, պղտիկցնեղ դժուար է:
 Դու պղտիկ մեծ երազ կը տեսնիս:

Դրկցիդ համար մէկ ուղէ որ Աստուած քեզի երկուս տայ:
 Դրկցի հաւիթը հեռուից մեծ կերեայ:
 Եարանը եարա կը բանայ:
 Եայանը ձիաւորի վրայ կը խնդայ:
 Ելած աչքը տեղը չի գար:
 Եղիան փլաւ չի ուտեր:
 Երկու չարեաց փոքրագոյնն է ընտրելի:
 Եթէ ընդ դալար փայտ դայդ արարիք, ապա ընդ
 չորն զի՞ առնիցէք:
 Եթէ մեր բանն էսպէս կըգնայ, ջուրը մեզ կըտանի:
 Եթէ տէր 'ի մեր կոյս է, ո՞վ է մեզ հակառակ:
 Երեսին բան խոստացար, պէտք ա կատարես:
 Ե որ հիւանդն է, բանջար կերիցէ:
 Երկու ոտն մին մաշիկ ա դրել:
 Երկու ժամին լուսարար, մէկին սևերես:
 Ես աղա, դու աղա, մեր ջաղացը ո՞վ աղայ:
 Երեսս ալըրոտ տեսար, ջաղացսկան կարծեցիր:
 Ես քուն բաղդս զարթուն:
 Ես քու կապովդ խեղդվայ:
 Ես չեմ գիտեր իմ խաչիս զօրութիւնը:
 Ես գիտեմ թէ մարդ ես դառեր, մի՛ ըսեր թէ շարթ:
 Երես տուինք աստառ կուգէ:
 Երկուսն էլ մի սանդրի կտան:
 Զոնքանչի սիրած փեսան աները չի սիրեր:
 Զուտր ոսկին քուրայի մէջ մալում կըլլի:
 Զուր ջանք, անօգուտ վաստակ:
 Էդ բերնովդ պիտի սուրբ կարապետ գովես:
 Էծը կտաւին դուս:
 Էլի ձաղը պատի ծակը:
 Էլի աչքը քեզի լոյս չի տալ:
 Էլի հացը փոր չի կշտացներ:
 Էշն ի փալան, մարդն 'ի հալաւ:

Էշն իրա սատկելն կուգէ թէ տիրոջը վնաս ըլլի:
 Էջը թող քնայ էն մտին, թէ տոպրակ դայ իւր ճախ:
 Էշն որ չկերած խոտն ուտէ զլօխը կուռի:
 Էշն ի՞նչ է որ մութը տեղը զարի ուտէ:
 Էս էլ խառնենք փառք 'ի բարձումին չերթայ կորցուի:
 Էս օրվան էգուցն էլ կայ:
 Էս պատին էս ծելին էլ է հերիք:
 Էս քան յիմարների հետ գործ անելով, մին խելօքի չի պա-
 տահանը:
 Էս օրվայ խօսքը էգուցվայ կարմունջ է:
 Էրկան քով հարսին մի՛ ըսեր, եաշմադրդ ծուռն է:
 Էրնակ էն տղին, որ հէրը դժոխք կերթայ:
 Էրված սրտին մանանեղ:
 Ընդանեաց խնամք չունեցողը ոչ յարութիւն ունի ոչ թողու-
 թիւն:
 Ընկածին վերցնող չկիւլ:
 Թալանից մա՛լ կը փախցնես:
 Թաղած մեռելդ քեզնից առաջ տուն հասաւ:
 Թէ որ ոտքիս տեղ կենեմ, տես թէ զլխուդ ինչ կենեմ:
 Թէմբէլութեանդ իլուն քեռի կը կանչես:
 Թէզէ մնի թիրիթը չի ուտվիր:
 Թմբուլիկ իշուն բեռմ ապրէշում:
 Թող սև ըլի բօլ ըլի:
 Թուղթը շուռ տուր արասին կուլ տուր:
 Թռչուն կայ որ միսն են ուտացունում, թռչուն էլ կայ որ
 միսն են ուտում:
 Ժեռ քարը լաւ է քանս անդութ սիրտը:
 Ժամանակն արծաթ է:
 Ինչ կանես արա՛ Պետրոսը Պողոս չկիւլ:
 Ինչ լէն կապայ կը ձևես:
 Ինչ տեսել, տեսել էինք, քօռ հրեշտակ չէինք տեսել:
 Ինսանի աչքը հողը կը կշտացնէ:

Ի՞նչ բրդեա էն կուգայ զգալը:
 Էջը նստեր իշուն ման կգաս:
 Իշուն հարցուցին մարիֆաթի Ի՞նչ է. պոչը վերցրուց զուաց:
 Ինսանը հում կաթկեր է:
 Ինսանի մարամէն բան չի պրծնիր:
 Ինչ որ սերմանես այն ևս կը հնձես:
 Ի՞նչ զիլի գափեր է յետ մնացեր ես:
 Ինձնէն ելեր, ինձի լո՞ղ խրատ կուտաս:
 Ինձի տե՛ս, քեզի ողորմէ:
 Ինձ համար կրակ այլոց համար ճ՛րագ:
 Ինձի տե՛սնէ, քեզի վերցնէ:
 Լաւ է մորթուս, քան թէ որդուս:
 Լալն էլ կայ, երթալն էլ:
 Լացի վերջը ուրախութիւն է:
 Լեզուն ոսկոր չունի:
 Լեզուն անուշէն յառաջ է:
 Լեռն ՚ի վար իջնելը զիւրին է:
 Լուսդ լուսաւորի:
 Լուծին լըծընկեր պէտք է:
 Լուսն էլած վախտը էջը կորցուցիր:
 Լուսնիակն երգիքից անցաւ:
 Լօ, լօ, լօ լօ քրտին տղե՞ն էլ լօ լօ:
 Խաւիժ խաւիժ խաւորիժ, պապն ուտէ ընկնի օտից:
 Խելառի հացը խելօքի փորն է:
 Խաղաղութիւնը գերեզմանումն է:
 Խեղքէ թեթեւ օտքէ չափուկ:
 Խեղք ունես, շատ կապրես:
 Խելառի ջաղացը Աստուած կաղայ:
 Խնկով մոմով արքայութիւն չես երթար:
 Խողի զլուխը խալու վրայ դրին զլորաւ, ցեխն ընկաւ:
 Խորդ մօր էփած կերակուր է դառել:
 Խալլիկ տխրիկ էրէ, վերջի բանին մտիկ էրէ:

Խրատի կարօտ չէ.
 Խորհուրդ մարդկան կամք Աստուծոյ.
 Խողի համար աղբանոցը.
 Խորասանի խալի գործեն խմացեր ես, լանքսը երկանքսը չես
 զիտեր.
 Խալին վերցնենք, խասիրը փռենք.
 Խունկ ու մոմով սուրբ կարապետ կը խաբես.
 Խօսք մէկ, Աստուած մէկ.
 Ծակ զգալի փորով մէկ ողորմի նրան.
 Ծակ բուկ չէ՞, ինչ տաս ներս կերթայ.
 Ծակամուտ, կտորահան.
 Ծանի՛ր զքեզ.
 Ծեծը դրախտէն է զուս եկեր.
 Ծիծը ծոցի մէջ կռիւ կենէ.
 Ծոփն է ընկել, ձեռքը փրփուրին է ձգեր.
 Ծոփն անցանք, առուն խեղդվելո՞ւ ենք.
 Ծործախ քերեմ, տեղը կբերեմ.
 Կալէն Ի՞նչ տեսանք որ կալատեղէն Ի՞նչ տեսնէինք.
 Կանուխ ճամբահ ելողն ու թէզ կարգվողը չեն փոշմանի.
 Կան նստեր մուտուրկան կը հաչէ.
 Կարօն ուղեց Մարոյին, Մարօն չուղեց Կարոյին.
 Կամ գիժի հետ խօսել ես, կամ դարի հաց կերեր ես.
 Կալի կուտը մամի պապի հարսնիք.
 Կամաց բանիր, կամաց մի՛ ուտեր.
 Կանաչ ու կարմիր կենաս, օխտը պորտէս հեռու մնաս.
 Կամքից անցնելիս փէշ փեշի է կպել.
 Կացինը վերցնես, դող շունը կիմանայ.
 Կուշտն անօթուն մանտր կը բրդէ.
 Կուտէ որդին կը վճարէ աղքատ հոգին.
 Կուշտ ձեռով անօթի փորդ դի՛ր.
 Կուկուն բերում ջուջուն տանում.
 Կարգուածի աչքով աղջիկ առ, ապրի աչքով ձի.

Կայ աշխարհի չկայ անապատի, կայ անապատի չ'կայ աշխարհի՝
 Կաշառքը դատաւորի աչքը կըքօռացնէ.
 Կարպետդ ջուրը մի' տար.
 Կաղ իշով քարվան մի' խառնվիր.
 Կնկայ բերած փողն դրան զանգակ է, անց ու դարձ անելիս ճա-
 կատիդ կըկպչի.
 Կնիկ մարդու մազն երկան կըլի, խելքը կարճ.
 Կնկադ բերած փողը քեզ համար մայեայ չի դառնալ.
 Կեղծաւորութիւնը կէս առաքինութիւն է.
 Կուտը տունը կուտէ, հաւկիթը գօռները կածէ.
 Կուզէ բիւթիւլի քալքը, դառղինն էլ մոռացաւ.
 Կրակը տակը լոյս չի տալ.
 Կծու, կծու, փառք Աստծու.
 Կերանք կըշտացանք, բանւոր աշկերտով.
 Կերան պասերը, հազան խասերը, դարտակ թողին ժամին
 դասերը.
 Կառքը կոտորելն վերջը ճամբահ ջցնելն անօգուտ է.
 Կեցիր աեաննեք ինչ կայ, տեսնեք ծայրը ուր կերթայ.
 Կուզի հայանայ կուզի թուրքանայ, բուրդը բամբակը շտանայ.
 Կտրած մատի դեղ ես:
 Կօտը գլուխ մի' չափեր.
 Կօլօշին մէկ թշին
 Կօլօշներդ հազներուս կիմանաս.
 Համբերէ՛ տան տէրը բան կը բերէ.
 Համբերութիւնը կեանք է.
 Համ' խոտու ժամէն եղանք համ' Շինու հայրու.
 Հարուստ տնէ աղջիկ առնելն է դժուար, պահելը հեշտ.
 Հարամը կուգայ, հալալը կտանի.
 Հարկս հարկաւորաց պատիւս արժանաւորաց.
 Հարսանիքը ինձի, հոգու հացը հօրս ու մօրս.
 Համալուծիւն անողները իրանց հօր ու մօր աղիգներն են.
 Հարսնետունը չգիտէ, աման կը կրէ.

Հարս ու տագը սե ու դեղին, ով որ տեսնի, պատուի լեղին.
 Հարուստ զրկիցը մարդու օգուտ է.
 Հաւն որ դազին նայէ հաւկիթ ածէ կպատովի.
 Համ' նալին համ' մեխին.
 Հարուստ տներ, մեծ մեծ շներ.
 Հիւանդ ես ու լսվանդ ես.
 Հին էրդերը մի' էրներ.
 Հպարտը պարկը կը մանի.
 Հոգին առաւել է քան զմարմին.
 Հողը խաբար չ'տանի.
 Հոր փորսղը հօրը կընկնի.
 Հօ կայ, ներս կը բերէ, հօ կայ դուքս կըտանի.
 Չայն բազմաց ձայն Աստուծոյ.
 Չեռս թո՛ւք, երեսիդ զարկեմ.
 Չեզ պարտ է աճիլ և ինձ մեղմանալ.
 Չեւքի եղած մէկ թռչունը ծառի վրայի երկուսից լաւ է.
 Չիւս բազարում էջը չի կեղտոտի.
 Չի նստաւ, Աստուած մոռացաւ, ձիւց իջաւ ձին մոռացաւ.
 Չիւնը ձմրան նշան է.
 Չուկը ծովում կը մեծանայ.
 Չուկը գլխից կը բռնեն.
 Ղուրդ զուռանի մի' կարդար.
 Ղասարխանի դուռն ա բաց, շանն էլ զարահաթ պէտք ա
 ունենայ թէ ո՛չ.
 Ճամբորդի երթալն իրան ձեռն է, դառնալն Աստծու.
 Ճանճն ի՞նչ է որ, ճենճն ինչ բլի.
 Ճղըղ եմ, չեն խաղցներ.
 Ճնձուլիկին աղօթարան չկայ.
 Ճան չունի ճիղ կը քաշէ.
 Ճուտը ձուռմն ա մանշուր անում.
 Մազմանի աշակերտի պէս յետ գնաց.
 Մանէ՛ տօնին, մանէ՛ դատին, մի' մաներ բարէ բարեկենդանին.

Մահին չարայ չկայ.
 Մարդ քանի որ մեծանայ ցաւը հետը կը մեծանայ.
 Մահը մարդու ախարի յետեւն է.
 Մարդ մարդու երեսը կը նայէ, Աստուած սիրտը.
 Մարդու իրան արածը իրան չի երևալ.
 Մարդու ինչ տեղը որ ցաւի՝ հոգին էնտեղ է.
 Մախաթ եմ ու եախադ եմ.
 Մահն աչքովս տեսայ.
 Մալին տէր, որդուն հէր.
 Մատս հոտ էի էրեր.
 Մգրախը ջվալ չի մանի.
 Մեր հայրերն ազոխ կերան, մեր ատամները հարկեցան.
 Մեծ տուն, մեծ ցաւի բուն.
 Մեծի խօսքն ականջ անողի ոտքը քարին չի դալ.
 Մեծ մեծ խօսելով փլաւ չի եփվել, եղ ու բրինձ է պէտք.
 Մեծի մէկ աչքը քօռ պէտք է, մէկ ականջն էլ խուլ.
 Մեռելի ոտքը մեղրի մէջն է.
 Մեռելից խարած չեն ուզեր.
 Մէկի արածը հազարը չի անիլ, հազարի արածը մէկը չի անիլ.
 Մէկ փոր հացը մէկ հոր հաց կը կորցնէ.
 Մէկ ուտողէն վախեցիր, մէկ չուտողէն.
 Մէկ լուի համար կարպետդ մի՛ վառեր.
 Մէջը կեր դրողը ման արի.
 Մթէն լոյս հանողն Աստուած է.
 Մին մարդի ինչ որ չունենայ, սիրտն էն կուղէ.
 Մինարի գլխին հազար բեռը կախալ լից, մէկը չի մնալ.
 Մին բանից որ չես կուշտացել, մի՛ էլ քաղցիր.
 Մի՛ ըսեր, մի՛ լսեր.
 Մին մարդի որ փող ունեցաւ, խօսքն ամեն տեղ առաջ է.
 Մինչև չ'գայ յետինը, չի յիշուիլ առաջինը.
 Միսը քեղի, ոսկոռն ինձի.
 Մշեցին մուշ գնաց, Աստուած իրա բանն յաջողի.

Մին առանց ոսկոր չի լինիլ.
 Մուխթա պատանք, ոտքերդ երկնցուր.
 Մուկն էլ օրօճ կանէ.
 Մուկն ընկած կարասը կ'մոռնտէ.
 Մութ տեղ աչօք կանես.
 Մութն ու լուսը գիտես, ջաղացի ճամբան չես գիտեր.
 Մրէն հանեց, միջուր քցեց.
 Մրոտ պուտկին քաղողը կը մրտաի.
 Մսի ու եղունկի մէջ մի՛ մանիր.
 Մօրդ առաջ մի՛ թռնիր.
 Մօրդ եփածն ես կերեր.
 Յերեւել արեգական կորնչին աստեղք.
 Յերեւել ատամանց վերացի շնորհ.
 Յիմարը տամ ա խելօքը վեր առնում.
 Նազ կանէ, հազ կանէ.
 Նախիրը մտար, իշու ճակատը պաշեցիր.
 Նաչարը կերել է չաւ բանջարը.
 Ներսը քահանայ դուրսը սատանայ.
 Նման զնմանն սիրէ.
 Շատ դատողին շալէ շապիկ, քիչ դատողին շիւա շապիկ
 Շատ ապրողը շատ բան չի գիտնայ, շատ մանեկողը շատ
 բան կը գիտնայ.
 Շանը գօռով որսի չեն զրկեր.
 Շան պոչը հազար մանկանայ դէր, չի շիտկվիլ.
 Շատին շատ, քիչին քիչ.
 Շան պոչը կտրես դառը չի դառնալ.
 Շան հետ պարը մի՛ մանիր.
 Շանը քար չեն քցի, տիրոջ պատիւ կը սեպեն.
 Շահ էիր շահբազ դարձար.
 Շունը դաշտը մի՛ կապեր.
 Շունը շալկովորին կը հաչէ.
 Շնից մազ քաշելն օգուտ է.

Շաքարն անուշ է, բայց ամեն օր չի ուտվիլ.
 Ողորմին նրա գերեզմանովը լօք լօք անի.
 Ողորմի բրդովին, չողորմի քրթովին.
 Ողորմածին չորս հոգի է պէտք.
 Ոմն այսպէս և ոմն այնպէս.
 Ողորմի Աստուած, մաժուկնի եմ գնում.
 Ոչ լաւին պատիւ և ոչ վատին անարգանք.
 Ուխտարի դմակը իրան բեռը չէ.
 Ոչ դիր ու լաց, ոչ ա'ռ ու փախիւր.
 Ուր չի ասի թէ ես ես եմ, կը լինի էնպէս ինչպէս ես եմ:
 Ոչ կը ճանաչես աչքահանդ, ոչ տրեխահանդ.
 Ո'վ մեզ չար, Աստուած իրան բարի.
 Ով որ ծնողն ուրանայ, երկու աչքով կուրանայ.
 Ով որ չի մեռնիլ թող նա պարծանայ.
 Ո'վ հարս, դու հարսնաքուր.
 Որբին հաց տուող չիլիլ, խրատ տուող չատ.
 Ո'վ որ չի հաւնի, թող փարամը չտայ.
 Ո'վ կուզ է իրա աչքի քօռ ըլիլը.
 Ոսկոր բերող շունը ոսկու կը տանի.
 Ուժովն անուժին կուտէ.
 Ուղտը կորցրել ես, լուեր ման կըգաս.
 Ում ձեռքն որ մեղրի մէջն է, նա էլ կը լիզէ.
 Ուշ արի, անուշ արի.
 Ուրիշին տնազ անես քու գլխին կը կատարուի.
 Չամիկ հատ հատ, մեղրիկ մատ մատ.
 Չափդ ճանչցի'ր.
 Չէ տեսել պատիցը կախ, տեսել է ճակատիցը կախ:
 Չեմ ուտեր, ջերս ձգէ.
 Չուղ չուղ չուղ քցեմ, շորերդ հանեմ գէն քցեմ, քեզի
 ջուրի մէջ քցեմ.
 Պատէն ընկնողը պատէ ընկնողի հալէն կ'հասկանայ.
 Պապը հաղող կերաւ, թոռի ատամները հարվաւ.

Պարը մանողը պիտի շօրօբայ.
 Պատիկ ժամուսն էլ պատարագ կիլի.
 Պաս ուտեմ պաս ուտեմ զառգայի միս ուտեմ.
 Պարտքդ որ հազարի հասաւ, ճուտով փլաւ կեր.
 Ջան ասենք, ջան լսենք.
 Ջվալ չունի, տանձի կերթայ.
 Ջուրն անուշ է քանս նռան գինին.
 Ջուրը ու ջաղաց դաղրաւ.
 Ջուրը չ'տեսած մի' բորիկնար.
 Ջուրի ու կրակի բասը չի ըլիլ.
 Ջուր բերողն էլ մէկ է, փարչ կոտրողն էլ.
 Սանդ ծեծողին թըխկ կանես.
 Սէրը աղարին կը կաշի.
 Սերը սովորն է կերել, թանը մոլորը.
 Սիրուն նշանած, հարուստ աներանք.
 Սիմ, սիմ, սիմաւոն.
 Սուբաթանու խաչը վրէդ.
 Սոխ չես կերել սիրտդ ինչի՞ կը ցաւի.
 Ստի մանգիլը կարճ է.
 Սուտն ուտէ հաւի բուտը.
 Սև շանը զարաղուշ կը կանչես.
 Վայ քեզ քաղաք, թագաւորդ մանուկ է.
 Վայ տէր, վայ անտէր.
 Վեր թքնեմ, գլուխ է, վար թքնեմ մորուքս է.
 Վերջն է գովելի:
 Վնասն ու օգուտը եղբայր են.
 Տաշած է սիւնը, խելառ կայ տունը.
 Տաշած քարը գետին չի մնալ.
 Տանձ էի հասայ, խնձոր էի կարմրայ.
 Տէր ետ և տէր էառ.
 Տա'լ, քեզի կսեմ, հա'րս, դու խմացիր:
 Տնտես, հաւասար տես.

Տղային բանի դիր, հետն արա՛:
 Տնկին տնկըլը, դռն յետևի մանդալը:
 Տուր իշխանութիւն, փորձէ՛ հաւատ:
 Տուր ոսկէգօտեւորին, մի՛ հարցներ:
 Տունը մերը, խօսքը մերը:
 Տունը քեզի մնաց, բակը հաւերուն:
 Տօն թէ զատիկ, խեն է հագեր շալէ շապիկ:
 Տօտօն բաբուջի սովոր չէ:
 Յորեն հաց չենք կերել, արտի քովից անցեր ենք:
 Յորեն հաց չունենք, ցորեն լեզու ունենք:
 Փախչին էլ տղամարդութիւն է.
 Փառք քեզի, թանապուր.
 Փոթորիկէն վերջը հանդարտութիւն է.
 Փորձածը կրկին փորձողն է յիմար.
 Քեալը դեղ գիտնայ, իրան գլխուն կանէ:
 Քանդելն ամեն մարդու դործ է, շինելը քչի.
 Քիչ բարձիր, շուտ դարձիր.
 Քու ծառդ ծարաւ մի՛ թողնել ուրիշինը ջրեր.
 Քու հացդ կուտես, ուրիշի բանը մի՛ խօսիր.
 Քու աչքիդ գերանը թողած, ուրիշի չօփը մի՛ պտրեր,
 Քու ջրիդ վլաւ չի քցվիր.
 Քու խունկու մոմը չեմ ուզեր, իմ ժամը մի՛ դար.
 Քչին զանիաթ էնողը, շատը կունենայ.
 Քօռը շլին մահանայ կը դնէ.
 Քօռը քօռին որ քօռ չասէ, սիրտը կը պտտուի:
 Օձը ջրին հարամ չի էներ.
 Օրերս կերեր, տարիս վայելեր եմ:
 Օրը դայ բարին հետը.
 Օրերը իբրեւ գետ, մենք վագուսներ նոցա հետ:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Աբասի. պարսից դրամ 20 կ. արծ: Ասլան. առիւծ:
 Աբուժար. վայելչութիւն: Ասրիկ. հարբած:
 Աբու հայեաթ. պարզ ականակիտ: Ավազ. ծայն:
 Աբրէշում. մետաքս: Ավղալ. խելագար.
 Ագաթ. կարգ կանոն: Արբար. սովոր:
 Աղալաթ, արդարութիւն: Արդ. խնդիր, ծանուցումն:
 Աղաշ. ընկեր: Աւարայ. պարապ, անգործ:
 Աղիլ. արդար, ճշմարիտ:
 Ազաթ. պատիւ, յարգ
 Ազար. ցաւ:

Բ.

Ազուզ. զմրան համար պատրաստութիւն Բաբաթ. տեսակ:
 Ազրահիլ. հրեշտակ: Բաղայ. վտանգ:
 Ազան. աղօթք, բարոգ: Բազամ. նուշ:
 Ալմադ. աղամանդ, Բաղիա. ոտանաւոր:
 Ալիւ ալվան. գոյն զոյն: Բաղրանդ. վատագոյն:
 Ալան թալան, կողոպուտ: Բազար. շուկայ:
 Ախար. ՚ի հարկէ, անշուշտ: Բաղնազար, թշնամի:
 Ախտա. ներքինի, կուտած: Բալա. պատիժ:
 Ախունդ. վարդապետ: Բալարան. թմրուկ, փող:
 Աղար, առաջ: Բալաս. սիրելի:
 Ահուզար. չարչարանք: Բալի. իցէ թէ, պուցէ:
 Ամակ. երախտիք: Բախկալ. մրգածախ:
 Ամար. հոտ: Բահար. զարունք:
 Այան. յայտնի: Բաղ. այգի:
 Այն. միտք, ուշադրութիւն: Բայդուշ. բու:
 Անդայեադ. աննեցուկ, անսին: Բանդիվան. գերի, մոլորված:
 Աշկարայ. յայտնի, պարզ: Բանկի. պարսից ըմբելի, խմելի,
 Աչառ. բանալիք: Բանկ. նշան, խալ:
 Աջար. զարմանք: Բաշմադ. մաշիկ, ոտնաման:
 Աջալ. օրհաս: Բառաստ. հակառակ:
 Առ. ամօթ, պատկառանք: Բաս. ուրեմն:
 Ասըլ. հիմն, ծագումն, սեռ: Բարբաթ. աւերակ, քանդուած:
 Սոխակ Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Բարաժ. մուրհակ:
 Բարի կամ բարէ. զոնէ, զէծ:
 Բաշա. հաւատարիմ, անկեղծ:
 Բէթղղլ. վատարարոյ:
 Բէթար. ևս, առաւել:
 Բէղամաղ, տխուր:
 Բէիման. անհաւատ:
 Բէղալլի. բացի:
 Բէհալ. տկար, հիւանդ:
 Բէհիշտ. արքայութիւն:
 Բէկէմ. վիժէ:
 Բէշիկ, օրօրոց:
 Բէլուղա. ծուկն:
 Բէքեամալ. անխոհեմ:
 Բիաբուռ. անամօծ:
 Բեառ. անամօծ, անպատկառ:
 Բիաբան. անապատ:
 Բինա. հիմն, ծաղումն:
 Բիլլուլ. գօտի:
 Բիչարայ. անճար:
 Բիրեան. խորոված, փծոծված:
 Բիւլլիւ. սոխակ:
 Բուլաղ. վտակ, աղբիւր:
 Բուղա, ցուն:
 Բունտ. աղմուկ, շփոթութիւն:
 Բուջաղ. անկիւն:
 Բօյ. հասակ:
 Բօլկայ. տակաւ:
 Բօստանչի. այգեպան:
 Գ.
 Գեօլ. լճակ:
 Գեօղալ. զեղեցիկ, սիրունի:
 Գեօռ. զնրեղման:
 Գիւլ. վարդ:
 Գիւլար. վարդաշուր:
 Գիւլաստան. վարդարան:
 Գիւլար. վարդունի, զեղեցիկունի:
 Գիւլաբաթուն. ոսկեայ, արծաթայ թել:
 Գիւլշան. բուրաստան:
 Գիւռ. յորդ, առատ:
 Գիրդար. բանդ:
 Գուման. կողմ:
 Գունահ. յանցանք, մեղք:
 Գուրգուրալ փայփայել, սիրել:
 Գ.
 Գարան. դարշապար:
 Գալ. քամակ:
 Գալգա. հովանոց, ապաստան:
 Գալլալուլ. հովանի, ստուեր:
 Գամաղ. քիմք:
 Գամաղ. նշան, կնիք:
 Գամ. բույլ, զուարճութիւն:
 Գանգ. պիրկ, պինդ:
 Գամար. երակ:
 Գամուլչի. երկամաղործ:
 Գանա. հատ:
 Գաստա. փունջ:
 Գաստան. ձև, կամ նօտ:
 Գաստուր. թոյլտուութիւն:
 Գաստի. իսկոյն:
 Գատի. տեսակ:
 Գարդ. ցաւ, վիշտ:
 Գարդիմանդ. ցաւ իմացող, կարեկց:
 Գարբէղար. աստանդական, թափառիկ:
 Գարբա. անհամաձայնութիւն:
 Գաւ. շփոթութիւն խռովութիւն:
 Գաւրիշ. քարոզի, մահմէտական:
 Գաֆ. հեռացնել, կամ թմրուկ:
 Գաֆտար. տետրակ, գիրք:

Դըրը կարճ և հաստ:
 Դիւան. դատաստան, ատենան:
 Դիւանա. խելագար:
 Դիդար. տեսիլք:
 Դիլբար. զեղեցիկ:
 Դիպա, ճոթ:
 Դինջ. հանդիստ:
 Դիդին. դաղ, խոց, վէրք:
 Դուման. մէզ, մոռախուղ, ամպ:
 Դաւ. ուղիղ:
 Դուղա. կամար:
 Դումսաղ. զերի:
 Դուշման. թշնամի:
 Դուսսի. վարձ, պատիւ:
 Դովրան. լաւ միջոց:
 Դօլապ. կծկել:
 Դօմբի յիմար:
 Դօնմիշ. շուռ եկած, փոխված:
 Դօվլամ. հարստութիւն:
 Դօստ. բարեկամ:
 Դէշիկ ծակ:
 Ե.
 Եաղ. օտար:
 Եաղ. դարունք:
 Եաթաղ. նստած ոչխարների ժողով:
 Եաղուլ. զուտ ոսկի:
 Եալալի. տաճկաստանի պար:
 Եախայ. փողպատ, օժիք:
 Եաղուլ. ի՞նչու:
 Եայան. հետիոտտ:
 Եաշել. տորովել:
 Եաշմաղ. կանանց, բերնակապ:
 Եաշիկ. արկղ:
 Եանայ. վառված:
 Եան տալ, յենուլ:
 Եաս. սուգ:
 Եասաման. ծաղիկ:
 Եար. սիրունի:
 Եարա. խոց, վերք:
 Եարալու. խոցված, վերաւորված:
 Եարար. արդեօր:
 Եարաղ. զէնք:
 Եափրաղ. տերև:
 Եթան. իւրաքանչիւր:
 Եաղմասաղայ. եմէ չի էլ շաղի:
 Եղնաղ. ուրախութիւն:
 Եմիշ. միրգ:
 Ենկի զունայ. նոր աշխարհ:
 Երիշ. ընթացք:
 Եօլ. կարգ, ճանապարհ:
 Գուրլար. կորոտայ:
 Զ.
 Զարիթ. բռնի:
 Զաղրանիցա. արտասահման:
 Զալում. անգութ:
 Զահլա. զգուանք:
 Զահմ. զարգանդ:
 Զամբաղ, վարդ, ծաղիկ:
 Զայ. վնասված, խանդարված:
 Զանիաթրեար. արհեստաւոր:
 Զապետոյ. ստորակէտ:
 Զառ, ոսկեզօծ:
 Զար. փայլ, սուգ, լաց, վերջին զրոծիւն:
 Զարբար. ոսկեզօծ ճոթ:
 Զարար. վնաս:
 Զարգանդ. սարսափելի:
 Զարինջ. անհանդիստ:
 Զաֆտել. տիրել, խլել:
 Զէնդընել. կարծել:
 Զիանրեար. վնասակար:

Զիլի. զանգակող, հնչող:
 Զինջիլ. շղթայ:
 Զիւլֆուն. զանգուր:
 Զող, ուրախութիւն:
 Զուլում. վտանգ:
 Զուլումբեար. վնասարեւր:
 Զուլումամ. վտանգաւոր:
 Զումրիում. զմրուխտ ակն:
 Զուղա. հառաչանք:
 Զուռնա. սրինգ, փող:
 Զուրա. բռնաւոր, մեծ:
 Իսկեանդար Զուրգար. Աղեքսանդր Մա-
 կեդոնացին:

Է.

Էհտամ. կարօտ, ապաստան:
 Էհտիրար. հաւատարմութիւն:
 Էլվան. պատշգամբ:
 Էշխ. սէր, եռանդ:
 Էրբին. պատրաստ:
 Էլիէիճա. բաւականի:

Ը.

Ըղրրույ. ծիւս սարք:
 Ըլթիմազ. խնդիր:
 Ըխտիար, իրաւունք:
 Ըռաղի. բաւական:
 Ըռաղուր. ոսոխ, թշնամի:
 Ըռամա. խաղ, հմայութիւն:
 Ըռանգ. զոյն, ներկ:
 Ըռաւամ. առատ:
 Ըռուզգեար. հանգամանք, ժամանակ:

Թ.

Թաքաղ. պնակ:

Թաղա. նոր:
 Թամիմա. մասնաւոր:
 Թալար. պարտք:
 Թալարբեար. պարտաւոր:
 Թալար. որոգայթ:
 Թալան. կողոպուտ:
 Թալաշա. տաշէղ:
 Թախտ. զահ, նստարան:
 Թահար. ծէ, տեսակ:
 Թաղ. քաղաքի մի մասը:
 Թաղամ. ոյժ:
 Թամամ. ամբողջ, լրիւ:
 Թամաշա. տեսարան:
 Թամուզ. մարութ:
 Թայումուշ. ընկեր, ծանօթ:
 Թապիլ. բժիշկ:
 Թաշի. կայսր:
 Թափուր. տեսակ:
 Թարախ. շարաւ:
 Թարիդ. թուական:
 Թարիֆ. թարիֆլամա, զովասանք:
 Թարկ. վերջ:
 Թաւատ. ազնիւ:
 Թաւուզ, սիրամարգ,
 Թաքիրիւր. երբեմնապէս:
 Թափմաշա. հանելուկ:
 Թաքրար. կրկին, ևս:
 Թէմբէլ. ծոյլ:
 Թէգէ. նոր:
 Թէյղաղ. ծուռն:
 Թէգ. գոնէ:
 Թիթամ. անուն:
 Թիրարի. տեղ:
 Թիրամ. քիրմանի շալ:
 Թոխուլ. ալիք:
 Թոհմար. զահ, ամոռ:
 Թոյվա. թանգ:

Թփանք. հրացան:
 Թօռ. ցանց:
 Թօրաքեար. յետ կացած:
 Թֆան. ջրհեղեղ:
 Թօփուզ. դնտակ:

Ի.

Իդրալ. վիճակ, բաղդ:
 Իդրար. պայման:
 Իմարամ. ապրանք, շէնք:
 Իմդատ. օգնութիւն:
 Ինսան. մարդ:

Լ.

Լաբլարու. ոլուն, խորոված:
 Լայաղ. վայելուչ:
 Լանկ. կաղ, ծանր:
 Լաւանդ. լիր:
 Լաֆագաթ. միամտութիւն:
 Լէյլի գամի, անուն սիրահարի:
 Լէշ. դի:
 Լէշքեար. զօրք:
 Լիքաստ. շոր, հագուստ:
 Լիվլու. գինի քաշելու գործիք:
 Լօխմա. կտոր:

Խ.

Խաբար. լուր, տեղեկութիւն:
 Խազնա. գանձ:
 Խաթայ. վտանգ, փորձանք:
 Խաթայխութա. չինաստան:
 Խաթըշամ. հանգիստ, միամիտ:
 Խալամ. ընծայ:

Խալի. կապերտ:
 Խալվամ. առանձին:
 Խալ. նշան:
 Խախալ. խախալ
 Խան. իշխան:
 Խանշալ. դաշոյն:
 Խաշալամ. նեղութիւն:
 Խաս. ազնիւ:
 Խարաջ. հարկ:
 Խարար. մաղ:
 Խարաշ. անպիտան:
 Խարազ. ծաղր, կատակ:
 Խարչեմեայ. գինետուն:
 Խէյլի. բաւական:
 Խիալ. կարծիք, դիտաւորութիւն:
 Խլաֆ. պակասութիւն:
 Խոշկարար. մրգեղէն, քաղցրաւենիք:
 Խոտ. մի գիւղ Սիւնեաց երկրում:
 Խուր. լաւ:
 Խումար. գրաւիչ, ուրախ:
 Խոնջա. փունջ:
 Խալըլիկ. փոքրիկ, մանուկ:
 Խրիդ. ապրանք:
 Խրիդքեար. ապրանք զնոդ:
 Խօնթքեար. փոխարքայ:
 Խօշ. յարմար, հաճելի:

Կ.

Կալօշ. կրկնակօշիկ:
 Կակալ. ընկոյզ:
 Կան. մի գիւղ Արզրումի մօտ:
 Կեահ. կեահ, երբեմն, երբեմն.
 Կեօնվար. հազուադիւտ ակն:
 Կէշմիշ. կառավարիչ:
 Կոդպ. փակ:
 Կուման. կարծիք:

Կիրեան. խորովված, ներդրած: Հէքեալ. ընտրութիւն:
 Կօլցայ. օղ: Հէքիմ. բժիշկ:
 Հ. Հիլա. դարտակ, կեղծ, խարդախ:
 Հիլարազ. խարդախ, կեղծաւոր:
 Հունար. շնորհք, գիտութիւն:
 Հուրի. յաւերժահարսն, բանաստեղծա-
 կան զեղեցկուհի:
 Հուչում. ոյժ, ձեռք բարձրացնիլ
 Հովուզ. աւազան:
 Հուրմ. զօրութիւն, արուեստ:
 Հօխա. կամ հօգա, տաճկաստանի 5 ֆ.
 Հօղկաբազ. զերասան:
 Դ.
 Դաբուդալ. հասակ, ձև:
 Դաբազ. զինետուն:
 Դադր. պատիւ:
 Դազ. սագ:
 Դադափաթ. հող, ցաւ, նեղութիւն:
 Դադանջ. աշխատանք:
 Դազար. վտանդ:
 Դազայ. փորձանք:
 Դաթ. ծալք:
 Դաթար. կարգ:
 Դալ. բով:
 Դալմադայ. աղմուկ:
 Դալամ. գրիչ:
 Դալր. կեղծ:
 Դալդ ղուլար. սուտ, խաբերայ:
 Դահր. պակասութիւն, կարօտութիւն:
 Դամ. ցաւ:
 Դամչի. մտրակ:
 Դամգա. ցաւել, արորվել:
 Դամար. լուսին:
 Դանդիլ. կաննեղ:
 Դանիաթ. չափաւորութիւն:

Դանդ. կտոր, զլուխ:
 Դանատ. թև:
 Դանշար. հանդէպ:
 Դաշանկ. զեղեցիկ:
 Դառաչի, անզգամ, լիրբ:
 Դաստ. հակառակ, նենգ:
 Դասար. անասուններ մորթող, մա-
 վանառ:
 Դասավաթ. հող:
 Դարազ. հակառակ:
 Դարար. միջուկ, հանդիստ:
 Դարիւր. օտար, պանդուխտ:
 Դարավաշ. հրամանատար, սպասաւոր
 կին:
 Դարաղուշ. սև թռչուն:
 Դափաղ. փականք, ծածկոյ:
 Դաֆաս. վանդակ:
 Դաֆլաթի. յանարծ:
 Դիամամ. վերջին, օր:
 Դիլին. սուր:
 Դլման. զեղեցկութիւն:
 Դուբա. նման, համեմատ:
 Դուբար. սրտածաւ:
 Դուգրատ. երկնային:
 Դութի. արկղիկ:
 Դուլ. ստրուկ:
 Դուլուդ. ծառայութիւն:
 Դումրի. դարտակ:
 Դուջաղ. զիրկ:
 Դուռան. մահմէտի Կուրանը:
 Դուռուշ տաճկաստանի դրամ 54.
 Դուտամարկ. դարդամահ:
 Դուտա. ցաւ, հող:
 Դուրբան. զոհ, մատաղ:
 Դուրդ. գայլ:
 Դուաթ. ծի:
 Դրադ. եղր, կողմ:
 Դօլբաղ. ապարանջան:
 Դօնաղկանա. հիւրանոց:
 Դօնաղ. հիւր:
 Դօշխուն. աղմուկ, աղաղակ:
 Դօշայ. զոյգ, ջուխտ կամ զիւրին:
 Դօշաղ. քաջ:
 Զ.
 Զըւալ. ծայնել, գողալ:
 Զիտ. սպարանոց:
 Զղըզ. կռուարար:
 Մ.
 Մաալաղ. ոստոստել:
 Մազամ. միթէ:
 Մազան. հանք:
 Մադարազ խաբերայ:
 Մազա. մրդեղէն:
 Մամ. զարմանք, ափշած:
 Մամահ. հազուադիտ:
 Մամլաթ. խորհուրդ:
 Մամալ. արգելք, խաբան:
 Մալ. ապրանք:
 Մալում. յայտնի:
 Մալուր. մօլորեալ:
 Մալրամուտ. տղեղ:
 Մախամ. մեծ ասեղ:
 Մախարուլ. ընդունակ:
 Մախիշ. մախիշ:
 Մահրուր. զեղեցիկ:
 Մահանայ. պատճառ:
 Մահլամ. սպեղանք:
 Մահրում. զուրկ, կարօտ:
 Մանդիլ. ասպարէզ, նշան:
 Մանչ. որդի, երեխայ:

Մանշուր յայտնի:
 Մաշուր. նման:
 Մաջալ. միջոց, ժամանակ:
 Մաջնուն, տղի անուն է:
 Մարալ. եղջերու:
 Մասալ, առած:
 Մասխարա- ծանակ հեղնութիւն:
 Մաստան- թմրած:
 Մնրամ. նպատակ:
 Մարիֆամ- շնորհք:
 Մարջան. բուստ ,ակ:
 Մաֆուաշ. լաւ կապերտ:
 Մաքան. տեղ, բնակութիւն, սահման:
 Մզրախ. տէգ:
 Մէյդան. հրապարակ:
 Մէյման հիւր:
 Մէջլիս. հանդէս:
 Մէշայ. անտառ:
 Միզան- կշիռք:
 Մինա. նաշխած:
 Մինարա. պարսից աղօթատուն:
 Մուդամ. տոկոս:
 Մուննամ. յուսալ, խնդրել:
 Մուշկուլ. մոլորված
 Մուշտուլուդ. աւետիք:
 Մուշտադ. կարօտ:
 Մուխաննամ- կասկածելի:
 Մուտուրկան. մի գիւղ Արգրուլի մօտ:
 Մուրվամ. ողորմութիւն. գթութիւն:
 Մուլթայ ծրի անփող:
 Մուլսուլ. քիչ աղած:
 Մուլսուլ. փոքրիկ ձուկներ:
 Մօհրա- կնիք:
 Մօստ. կամուրջ:

Յ.

Յօրի. ինչո՞ւ, էր:

Ն.

Նարամ. ստոն շաքար:
 Նազանի գեղեցիկ:
 Նալա. ծայն:
 Նահլամ. անէծք:
 Նախիր. հօտ, երամ:
 Նախշ. խայտածե, նկար:
 Նահախ 'իզուր:
 Նախիշքար. պատկերահան նկարիչ:
 Նամադ. աղօթք:
 Նամուդուլ. գէշ բան:
 Նամուլ. ամօթ:
 Նամուրադ. կիսախորհուրդ:
 Նամրա. պատուաստ:
 Նաչար. խեղճ, աղքատ:
 Նառ. նուռն:
 Նասադ. պատիժ:
 Նասիմ. զեփուռ:
 Նարինջ- ծիրանի:
 Նաշտար. նշտրակ, կտրիչ:
 Նարեադ. վատխաօս:
 Նէշա. քանի:
 Նաֆաս. շունչ, ծայն:
 Նիգեար. պատկեր:
 Նիսամ. միտք, դիտաւորութիւն:
 Նորամ. կարգ, կանոն:
 Նովշիվան. նորահաս:
 Նովրուդ. նոր տարի:
 Նուզբար. նոր բոյս:
 Նօղսանդ. չարչարանք:
 Նօտ. եղանակ:
 Նօքար. ծառայ:

Շ.

Շահ. արքայ:

Շահդադա. արքայազն:

Շահմար. օղային օծ:

Շահար. քաղաք:

Շախկարա ծիծաղ:

Շամշ. արեգակ:

Շանկի. գեղեցիկ:

Շառ. դատաստան, դատապարտութիւն, շարա. ճար, հնարք:

Շարմանդի. ամօթալի:

Շարմադ. մաղած ալիւր, գեղեցիկ:

Շափար. շաքար:

Շար. վաղ նշան:

Շաֆազամ. ընծայել:

Շաֆադ. ճանաչել,

Շէյխմբադ կատակերգու, մասխարայ:

Շիրա. տեսութիւն:

Շիւան. սուղ, կոծ:

Շիրաստայ կոտորուած, երգի անուն:

Շմալ՝ փափուկ:

Շնախտ. կարծիք, զանդ:

Շուլա. հաճելի:

Շուր. երգ:

Շտուծեր. հրացան:

Շտօֆ. վեղորոյի 1/10 (տասներորդ մասը) Պալաչ. տահիծ:

Շօնդար. թռչուն:

Ո.

Ումբր. կեանք:

Ումուդ. յոյս:

Ուսուլ. միջոց:

Ուտվան. լոյս:

Ուրեան. տկլոր:

Չ.

Չադիր. ծածկոյթ, վրան:

Չադմայ. կտոր:

Սոխակ. Հայաստանի III հատոր. Ա. Գ.

Չաթվար. քառորդ:

Չադկալ. վայրենի զազան:

Չալխարա. պարսից երգելու գործիք:

Չայիր. սէգ:

Չարխ. անիւ:

Չարխֆլայ. ըմբիշ:

Չարա. ճար, հնարք:

Չարուլս. տրեխ:

Չափուկ. շտապ:

Չարկիւշ. շրջան:

Չաքմա. ոտնաման:

Չինար, սօսի ծառ:

Չինի. յախճապակիայ:

Չուլ. պատառուած:

Չոմ. ինչո՞ւ:

Չումբի. որովհետեւ:

Չուան. պարան:

Չրադվան. ճրագալոյց, լոյս:

Չօռ. ցաւ:

Պ.

Պալաչ. տահիծ:

Պէլ, ապուշ, զիծ:

Պէրի. հրեշտակ:

Պէտերիկ, Յ սաժենաչափ:

Պրօր. տեսակ, առհաւատչեայ:

Պօզ. եղջիր:

Պիանից. հարբեցող:

Ջ.

Ջադու. վիուկ:

Ջադա. պատիժ:

Ջալլամ. դահիճ:

Ջահրա. կամ չարահ, պատկեր:

Ջահտ. աշխատութիւն, վաստակ:

Ջանէլ. առոյգ:

Ջաղ. ջահ:

Ջամալ. տեսիլ. զեղեցկութիւն:

Ջամի. բանաստեղծ:

Ջան. անձն:

Ջանկ. կռիւ:

Ջանկալ. լին, ճանիճ:

Ջանջալ. թերի. կիսատ, թոյլ:

Ջառ. հրատարակել:

Ջարկ. կարգ:

Ջէյրան. եղնիկ:

Ջիզար. լերդ:

Ջիլան. նորահաս:

Ջհանգամ. դժոխք:

Ջհամ. պատճառ:

Ջղալու. թագ:

Ջովհար. ճանաչ:

Ջովհարդար. ճանճանչ տուող:

Ջովսատ. հոգու խորքը:

Ջովուզ. բնկոյգ:

Ջոշ. մաշուած:

Ջուխտ. զոյգ:

Ջուղար. պատասխան:

Ջուղա. վտանգ:

Ջումա. կիւրակի:

Ջունուն. ցնորեայ:

Ջուռա. տեսակ:

Ջուամ. տէր:

Ջվալ. բասկ:

Ռ.

Ռահմ. ողորմութիւն:

Ռաղուր. թշնամի:

Ռաշիտ. քաջ, տղամարդ:

Ռաստըխամ. ուղիղ, ճշմարիտ:

Ռաստ. պատահում:

Ս.

Սարր. համբերութիւն:

Սաղադ. զոհ:

Սաղաֆ. սամ:

Սազ. քնար, յարմար:

Սագուքազ. համաճայն:

Սալք. ծառի անուն:

Սալաւաթ. սանդիտուն:

Սալ. սանդ քարէ:

Սալաթին. զեղեցիկ:

Սապալ. պատճառ:

Սախկալ. մորուր:

Սադ. ամբողջ, ողջ:

Սամ. բաժին:

Սաղխատ. խախուտ:

Սայ. ծանծաղ:

Սայադ. զգոյշ:

Սայսիշ. համարել:

Սան. ամբոխ:

Սառաֆ. սեղանաւոր:

Սալատ. արծաթանաշխ:

Սարգիարդան. վիզը ծղու:

Սարգէշտան. զվսակտոր:

Սարդար. զօրավար:

Սարդինա. Սարդինիայի ձուկն:

Սարհէսար. ուղիղ հաշվող:

Սարասար. ամեն բույլ:

Սարմատ. հարբած:

Սարսարի. զիծ:

Սարսադ. խելագար:

Սարխոշ. հարբած:

Սարայ. պալատ:

Սարի. իբրև թէ:

Սաֆա. զուարճութիւն:

Սըտիս. յոյս:

Սէլ. հեղեղ:

Սէյրան. զբուսանք:

Սէյրանգեսան. զբուսանք սիրող:

Սըռ. գաղանիք:

Սըռզար. խորհրդակից:

Սինա. կուրծք:

Սինարանդ. կրծկալ:

Սիթամ. չարճարանք:

Սիրմա. արծաթանիւթ:

Սինի. սկուտղ:

Սիքքա. զրօշմ, կտրուածք:

Սկօք. փակաղիծ:

Սոդրաթ. պարզեւ:

Սովկարար. վաճառական:

Սովկա. սէր, առւտուր:

Սուլթան. արքայ. մեծ իշխան:

Սումբուլ. ջրի խոտ:

Սուար. տեսութիւն, վարժ:

Սուլուկ. տղրուկ:

Սուրֆա. սեղան:

Սուրամ. պատկեր, զճաղրութիւն:

Սպայի. կարգով:

Սօնա. զեղեցիկ, նաղելի:

Սամարղանդ. մարաղամ:

Վ.

Վաղա. միջոց, ժամադրութիւն:

Վաթան. հայրենիք:

Վաջիք. հարկաւոր, վարժ:

Վարվար. հեղեղ:

Վէրան. աւերակ:

Վիլ. պարանոց:

Վինտ. պտուտակ:

Տ.

Տաղ. սուս, լուռ:

Տերտուել. գղել, բրբրել:

Տիտիկ. նստիր:

Տուրարի. առւտուր:

Տուտուց. յիմար, անհիմն:

Տուզադ. որոգայթ:

Տրակտիր. հիւրանոց:

Տօշլա. կէտ:

Փ.

Փահլիվան. ըմբիշ:

Փալանք. յովալ:

Փայտադ. զրօշակ:

Փայ. բաժին:

Փանջարայ. պատուհան:

Փարա. կուպէլ 1/8 մասլ:

Փարադ. երկրպագութիւն:

Փարգետար. ուղիղ:

Փարի. հրեշտակունի:

Փարիշան. զեղեցիկ:

Փարիզամ. հրեշտակ:

Փարշիվանկ. ուժեղ:

Փարչ. կաւայ աման:

Փարա. մաս, բաժին:

Փարվազ. ճօճալ. ծածանիլ:

Փարվանա. թիւեռն:

Փարի. մաքուր:

Փարիզա. յիստակ:

Փէճ. հնոց, վառարան:

Փէշ. քղանց:

Փէշա. արհեստ:

Փէքան. երկիւղ:

Փիլալ. շարքամ, քաղցր ըմպելիք:

Փիսնդազ. մատաղ լինիլ, զոհվիլ:

Փուլ. փող:

Փուտ. կաշի:

Փուտա. ֆիստա:

Ք.

Քարաք. խորոված:

Քալլա. զլուխ:

Քաղամ. թուղթ:

Քարամ. ողորմութիւն:

Քարվանսարայ. իջևան:

Քաքիւ. զիսակ, մազ:

Քեամանդ. մեղքով որսալ:

Քեաման. ծուռն:

Քեամարբանդ. զօտի:

Քեալ. կնտակ:

Քեամ. փոքր:

Քեալաֆ. մանածի թել:

Քեար. զործ, վաստակ:

Քեաֆիր. անզուծ:

Քէչա. կայծ, թաղիք:

Քիլքա. խուճուճ:

Քիսա. քսակ, զրպան:

Քիրջան. կանանց երեսի ղեղ:

Քիւլունի. փորիչ:

Քիւնի. փայծաղ:

Քուլ. փոշի:

Քուչա. փողոց:

Քուրա. բով:

Քուծ. բուծ:

Քուֆրել. հայհոյել:

Քօլ. ողջ, բոլոր:

Քօմակ. օգնական:

Քօծ. աղախին:

Քօշի. պալատ:

Քօր, արմատ:

Քօփականալ. ծերանալ:

Օ.

Օթաղ. սենեակ:

Օխան. վաշ.

Օղորթ. ճշմարիտ, իրաւ:

Օմա. օրհաս:

Օյաղ. արթուն:

Օջաղ. հնոց, տոհմ:

Օվանդի. հեշտ:

Օքիւզ. եզն:

Օֆտա. հաղթել:

Ֆ.

Ֆալակ. անցաւոր, աշխարհք:

Ֆայտա. օգուտ:

Ֆարթ. հատ:

Ֆարսանդ. վերստ:

Ֆարֆուռ. յախճապակի:

Ֆանդ. հնարք:

Ֆարիաղ. աղաղակ:

Ֆիլ. փիղ:

Ֆաղիր. խեղճ, ողորմելի:

Ֆիթտա. մարուր արծաթ:

Ֆիրր. մտածմունք:

Ֆլան. այսինչ:

Ֆշանկ. փամփուշտ:

Ֆրսանդ. յարմար միջոց:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Ներկայացնելով „Սոխակ Հայաստանի“ երրորդ հատորը Հայ ինտելիգենցիայի անաչառ դատաստանին, հարկաւոր եմ համարում այստեղ ևս մի քանի խօսք ասելու նոցա, որոնք ցանկանում են թղթակցութիւն ունենալ իմ հետ „Սոխակի“ հրատարակութեան վերաբերմամբ:

Ա. „Սոխակի“ հետեւեալ հատորների նիւթերը լինելու են. բարոյական, պատմական և բանասիրական բանաստեղծութիւնք, ազգային, տեղական, ժողովրդական, մանկական (նաև աւանդական՝ առանձին զրբոյկ կազմելու համար) և հոգևոր երգեր: Նոյնպէս լինելու են, իբրև յաւելուածք, առածներ (ПОСЛОВИЦЫ) և հանելուկներ (ЗАГАДКИ):

Բ. Անցայտ անձինքներից ուղարկված, նաև առանց իսկական հեղինակների անուններն յայտնու՝ կեղծ ստորագրութեամբ երգերը չեն տպագրուելու:

Գ. Տպագրութեան համար ընդունված նիւթերից ոմանք հարկաւոր դիպուածում են թարգմանուելու են փոփոխութեան կամ համառօտութեան,

Ա.Ի.Ա.Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

ՏՊԱԳՐՈՒԱԾՔԸ

- 1.) ՀԵԳԵԼՑԻՈՑ ԱՆՑՔԸ 1872 թիւ..... „ 40 Կ.
- 2.) ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒ (պրքենարան) 1874 թիւ..... —
- 3.) ՍՈՒԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (լիակատար երգարան) հատոր I. 1874 թիւ..... 4 Բ. „
- 4.) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ (վիմատիս) Մոսկվայում տպագրված, Հայոց ժխական ուսումնարանների համար 1873 թիւ..... „ 20 Կ.
- 5.) ՍՈՒԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ հատոր II. 1873 թիւ..... 4 Բ. „
- 6.) РУССКАЯ АЗБУЧКА 1876 Դ..... —
- 7.) ՍՈՒԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (հայոց ժողովրդական երգեր) երկասիրութիւնը ազգային երգիչների (աշուղների) համար III. 1876 թիւ..... 4 Բ. „

• Տպագրութեան համար պատրաստվումէ

„ՍՈՒԱԿԻ“ IV ՀԱՏՈՐԸ

Յիշեալ զրքերից վաճառվումնն Բազումայ Հայոց Մարդասիրական Ընկերութեան գրադարանում եւ աշխատասիրողի մօտ:

Օտարաքաղաքացի ցանկացողները կարողնն դիմել ՚ի Բազումայ, յայտնելով իրանց հասցէն, կամ յիշեալ գրադարանը, կամ թէ „ՍՈՒԱԿԻ“ Հրատարակչին այս հասցէով.

Аваку Лазаревичу Григорьеву,

Въ Баку.

„ՍՈՒԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“

III Հատորի բաժանորդագրաց աթուծայական Ցուցակը:

ԳՐԻԳՈՐԻՕՊՈԼԻՑ.					Հատ.
Շահինեանց Գաւիթ աւազ քահանայ	.	.	.	.	1
Մերճանեանց Կարապետ քահանայ	.	.	.	.	„
Ամիրեանց Յովհաննէս	.	.	.	.	„
Եարամիշեանց Գրիգոր	.	.	.	.	„
Ետիքեւելեանց Խաչիկ	.	.	.	.	„
Մանդակունի Գէորգ, ուսուցիչ Սրբուհեան Գպրոցի	.	.	.	.	„
Մանդակունի Լուսիա, Գաստիարակունի Ս. Գպրոցի	.	.	.	.	„
Пршемыскій Альбертъ Альбертовичъ	.	.	.	.	„
Սամուէլեանց Սնորէաս	.	.	.	.	„
Քասաբեանց Գրիգոր	.	.	.	.	„
Քասաբեանց Մարտիրոս	.	.	.	.	„
ԴՂԱՐԻՑ (առանձին մամուլով)					
Եղիազարեանց Վարդան	.	.	.	.	1
Բուշուբէղեանց Յովհաննէս	.	.	.	.	5
ԹԵՂԵՐԱՆԻՑ.					
Բժշկեանց Մկրտիչ	.	.	.	.	2
Հայոց Ընթերցարան ¹⁾	.	.	.	.	1
ՆՈՐԳԻՑ (երեւանի Բաղաւաղաւթ)					
Տէր-Յովհաննէսեանց Վահան քահանայ, ուսուցիչ	.	.	.	.	1
Արզարեանց Յովհաննէս	.	.	.	.	„
Եղեանց Յարութիւն	.	.	.	.	„
Թորոսեանց Արամ	.	.	.	.	„
Յարութիւնեանց Սիմօն, աշակերտ դպրոցին Նորգայ	.	.	.	.	„
Սարգսեանց Աղէքսանդր.	.	.	.	.	„

¹⁾ Նուէր Հրատարակիչ:

II

Սաղանեանց Մելքիսեդէկ, աշակերտ դպրոցին Նորդայ	1
Սիմէօնեանց Բարսեղ	»
Տէր-Յարութիւնեանց Առաքել, աստիճանաւոր զանձարանի	»
ԵՐԵՒԱՆՈՒՑ.	
Դաղանեանց օրիորդ Եղիսարէթ	1
Տէր- Ազարեանց Աղէքսանդր	»
ԱՐԱՄՈՒՍ ԳԻՒՂԻՑ.	
Մելք-Գէորգեան Յովնան քահանայ, զործակալ Կոտայից զաւառի	1
Ազարեանց Ազարիա	»
Թաղէսեանց Նահապետ	»
ԲԱՇ-ԳԻՒՂԻՑ.	
Շահ-Մանուկեանց. Ղարիպ-ջան	1
ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵԳԻՑ.	
Տէր-Թաղէսեանց Մկրտիչ վարդապետ, Երեւանցի, վահանայր	1
Էջառիս վանից, 'ի ծաղկածոր 2)	»
Դայեանց Գէորգ	»
Մամիկոնեանց Յարութիւն, տեսուչ	»
Տէր-Խաչատրեանց Գրիգորիոս	»
Տէր Խաչատրեանց Խաչատուր, Տիտուկարնի Սովետնիկ.	»
Տէր-Խաչատրեանց Կարապետ, Կօլլեժսկի ընդիստրատոր.	»
Փիլոյեանց Սարգիս	»
ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ (ստանձին նամակով)	
Սուրենեանց Յակովբ աւագ քահանայ	3
ՆՈՒԽՈՒՑ.	
Գառնակերեանց Գրիգոր վարդապետ	1
Արրամեանց Մարտիրոս	»
Բողղանեանց Մանուսի Ստեփան	»
Մակեդոնսկի Աղէքսանդր	»

2) Նուիրումն Աշտարակեցի Խաչիկը.

III

Տէր-Աւագեանց Համբարձում	1
ԳԱՆՁԱԿԻՑ (ստանձին նամակով)	
Շիրակունի Թէոդորոս վարդապետ	1
Բաղիեանց Յովնանէս	»
Տէր-Ներսէսեանց Ներսէս	10
ՆԻՃՆԻ-ՆՈՎՆՈՐՈՒՑ.	
Առաքելեանց Աբրահամ	2
ՍԱՐԱՏՈՎԻՑ.	
Նազարեանց Գրիգոր	1
Խաչիկեանց Աղէքսանդր	»
Խաչիկեանց Ռափայէլ	»
Ջահանեանց Գարրիէլ	»
ՋԱԲԱՍԻՑ (ստանձին նամակով)	
Տէր Կարապետեանց Յակովբ, Ագուլեցի	1
ԲԱՆԱՍԻՑ.	
Անանեանց Աւետ, Շուշեցի	1
Բայեանց Գէորգ, Աստրախանցի	»
Թումասեանց Ստեփան, Շուշեցի	»
Խզրաշեանց Բարսեղ, Շուշեցի	»
Խզրաշեանց Նիկիթայ, Շուշեցի	»
Շատուրեանց Յովսէփ, Շուշեցի	»
Կիրճիկեանց Շամիր, Շուշեցի	»
Ղարաբեօղեանց Նիկիթայ, Շուշեցի	»
Մնացականեանց Մինաս, Ագուլեցի	»
Մուրատեանց Աւետիս, Աստրախանցի	»
Յարութիւնեանց Մանաս, Շուշեցի	»
Տէր-Մովսէսեանց Ներսէս, Շուշեցի	»
ԼԱՆՔԱՐԱՆԻՑ (ստանձին նամակով)	
Տէր-Ստեփաննոսեանց Ստեփաննոս քահանայ	1

Ա. ԷՋՄԻԱԾՆԻՑ-

Ամբատեանց Մեսրոպ Եպիսկոպոս, Նախիջեւանցի	1
Բիւլբիւլեանց Կարապետ վարդապետ, վանահայր Աւանայ	"
Տէր-Ստեփաննոսեանց Գրիգոր վարդապետ Երեւանցի 3)	"
Յովհաննէս աւագ քահանայ. զործակալ Նոր-Բայազետու.	"
Եսայեանց Յովհաննէս-բէկ, Շամախեցի	"
Մամիկոնեանց Եփրեմ, Շուշեցի	"
Շահրիմանեանց Փիլիպպոս, ոսկերիչ, Վաղարշապատցի,	"
Ամբատեանց Գաբրիէլ	"
Ստեփաննեանց Արտեմ, Վաղարշապատցի	"
Տէր-Զաքարեանց Զաքարեայ, Երեւանցի	"
Տէր-Թադէոսեանց Վարդան, դպիր, Վաղարշապատցի	"
Տօնոյեանց Կարապետ, Վաղարշապատցի	"

ԲՈՒԶՈՒԼՈՒԿԻՑ (առանձին մամակով)

Բուդաղեանց Գրիգոր	1
-------------------	---

ԳԻՐԲ ԳԻՒՂԻՑ (Շամախոյ վիճակում)

Տէր-Սարգսեանց Մեսրոպ քահանայ	1
Յովսէփեանց Գրիգոր քահանայ	"
Գեօղջայեանց Աղասի	"
Միրզայեանց Համբարձում	"
Վարդանեանց Ոսկան	"
Տէր-Մարկոսեանց Պետրոս	2
Տէր-Ոսկանեանց Դաւիթ բէկ	1
Տէր-Սարգսեանց Յովհաննէս	"
Տէր-Ղազարեանց Պօղոս	"
Օնանեանց Յովհաննէս	"

ԷՆԶԵԼՈՒՑ-

Գրիգորեանց Աղաբէկ, Շուշեցի	1
Դասապարեանց Խան Շուշեցի	"
Դիւանցեանց Յովհաննէս, Էնզելեցի	"
Մաբգարեանց Կարապետ, Շամախեցի	"
Մելիք-Ալիսիւրտեանց Միքայէլ, Թավրիզեցի	"

3) Նուիրումն մայնագրագէտ վարժապետ Աւէսխա Շահնուշարեանցին Գանձակեցոյ:

Մահտեսի Աստուածաբանաց Աստուածատուր Թավրիզեցի	1
Շաքարեանց Խարայէլ, Շուշեցի	"
Ստեփաննեանց Գրիգոր, Շուշեցի	"
Տէր-Օհանեանց Աւետիս	"
Պարոնեանց Հայրապետ, Շուշեցի	"

ՇԱՄԱԽՈՒՑ (առանձին մամակով)

Լալայեանց Աղբսանդր	3
Հոյոց Գրադարան 4)	1

ԲԱԳՈՒԻՑ-

Բուդաղեանց Թադէոս աւագ քահանայ	3
Սարգսեանց Մկրտիչ քահանայ	1
Տէր-Օհանեանց Յովհաննէս քահանայ	"
Աբրահամեանց Աբրահամ քահանայ	"
Միրզաբէկեանց Խորէն քահանայ	"
Արղանգուլեանց Մկրտիչ քահանայ, 'ի Խաչմաղ դիւղ	"
Ապրէսեանց Յակովբ	3
Այվազեանց Գրիգոր	2
Ասլանեանց Աղէքսանդր	1
Աղամեանց Աբղար	"
Ամիրեանց Թովմաս	"
Աղամեանց Յակովբ	"
Առաքելեանց Միրզայ, Շուշեցի	"
Աթամայեանց Միրզայ, Շուշեցի	"
Բաղիրեանց Սամուէլ	3
Բայալեանց Նիկոլայ	1
Բաղրեանց Ներսէս, Զանգազուրցի	"
Գուրգէնեանց Սահակ	3
Գիւանցեանց Աղբսանդր	1
Դիլդարեանց Սամուէլ	"
Դադաշեանց Սահակ, Աստրախանցի	"
Երուսաղէմեանց Եղիա	2
Զոհրաբեանց Յակովբ	1
Թումայեանց զրիգոր	2

4) Նուիր Հրաւարակից:

Լալայեանց Գէորգ	3
Լալայեանց Լեւոն	1
Լալայեանց Գալովր	"
Լալայեանց Միքայէլ	"
Խոսրովեանց Խոսրով վ. Ազուլեցի	"
Ծատուրեանց Առաքել	"
Ծպտուրեանց Սանդրիկ	"
Կրասիկեանց Սերգէյ	"
Կաճկաճեանց Մինաս	"
Հոփսիմեան զրազարան 5)	2
Հախումեանց Օհանջան	1
Համբարձումեանց Ստեփան, Ազուլեցի	"
Ղարազեանց Իւան	3
Մամիկոնեանց Աւետիք	"
Մելիքեանց Մինաս	"
Մարդուկեանց Գալովր, աստիջանաւոր	"
Միրզաբէկեանց Գէորգ	"
Միրզաբէկեանց Միրզաջան	"
Միրզաբէկեանց Գովհաննէս 6)	"
Միրզա-Աւագեանց Գովհաննէս	"
Մալիկեանց Բաբայ	"
Մակարեանց Գալուստ, աստիջանաւոր, Ղզարարնակ	"
Հաջարեանց Անիքաղ	"
Հաջարեանց Սերգէյ	"
Հաջարեանց Աղեքսանդր	"
Հաջարեանց Եկատերինէ	"
Հաբանեանց Մարտիրոս, Գանձակեցի	"
Շանաբանդեանց Գովհաննէս	"
Չախմախսազեանց Ստեփան, Շամախեցի	"
Սարումեանց Ներսէս, ի Ղուբայ	"
Սանտմեանց Ներսէս, Շուշեցի	"
Սերգէյեանց Սովսէս	"
Վարդանեանց Վարդան	2
Վարձեպուկեանց Գովհաննէս	1

5) Եռեւր Հրաւարակից.

6) Եռիւրմէ Լեւոն Տեր-Գովհաննէսեանցը.

Վլասեանց Խրիստափոր	1
Վարշամեանց Սերգէյ	"
Տէր-Գովհաննէսեանց Սիմէոն	"
Տէր-Գովհաննէսեանց Սահակ	"
Տէր-Օհաննէսեանց Ստեփան	"
Տէր-Գովհաննէսեանց Միքայէլ, Արցախեցի	"
Տէր-Գովհաննէսեանց Տիրացու Մարգարայ	"
Տէր-Գրիգորեանց Աւետիս	"
Տէր-Գովհաննէսեանց Երեմայ, ժայնազրազէտ	"
Տէր-Իսրայէլեանց Գալովր, Շուշեցի	"
Տէր-Մարտիրոսեանց Ներսէս, Գիրքեցի	"
Տէր-Չաբարեանց Կարապետ, Մեղրեցի	"
Տէր-Չաբարեանց Սարգիս, Մեղրեցի	"
Փանեանց Աւետիք	"
Փանեանց Գասբար, վ. Ազուլեցի	"
Քուրքչիեանց Գէորգ	"

ԹԻՖԼԻՍԻՅ (ստանձին նամակով)

Վարդանեանեաց Սողոմոն . 10

ՕԳԵՍՍՅՈՒՅ (ստանձին նամակով)

Խորասանեանց Գրիգոր քահանայ . 1

Ծանօթութիւն. Շնորհակալ եմ այն պարոններին, որոնք, լսելով իմ յայտարարութեան ձայնը, շտապեցին դարձնելու «ՍՈՒՍԿԻ» ԻԻԻ Հատորի բաժանորդագրաց ցուցակները, որոնք ահա՛ տպուեցան այստեղ: Իսկ մի երկու տեղից ուշացրին, յայտնելով, որ շուտով կդարձնեն. ուստի չցաւեցնելով իմ բաժանորդագրաց քնքոյշ սիրտը, աշխատեցի շուտով հրատարակելու, երկար չսպասելով միւս դարձնելի բաժանորդական թերթերին:

Հրատարակել:

ՅԱԽԵԼՈՒԱԾՔ (*)

ԱՍՏԻՍԱՆՆԵՑ

Շիրակունի Յովհաննէս վարդապետ	.	.	.	1
Աւագեանց Յովհաննէս	.	.	.	"
Արգարեանց Յովակիմ, աստիճանաւոր	.	.	.	"
Բանուժեանց Ստեփան	.	.	.	"
Բենդերեանց Յարութիւն	.	.	.	"
Բաղրամեանց Յակոբ	.	.	.	"
Գիղայեանց Յովհաննէս	.	.	.	"
Գերասիմեանց Խաչատուր	.	.	.	"
Գաղաշեանց Խաչատուր	.	.	.	"
Դոդաղեանց Յովհաննէս	.	.	.	"
Դաւթեանց Կարապետ	.	.	.	"
Իլագեանց Բաղդասար	.	.	.	"
Լազրովեանց Սարգիս	.	.	.	"
Լովիզեանց Զարարիոս, աստիճանաւոր	.	.	.	"
Լազարեանց Գրիգոր	.	.	.	"
Լազարեանց Յարութիւն	.	.	.	"
Լալայեանց Յարութիւն	.	.	.	"
Լալայեանց Իսահակ	.	.	.	"
Խաչատրեանց Սարգիս	.	.	.	"
Կազմենցեանց Գէորգ	.	.	.	"
Կամելեանց Յովակիմ	.	.	.	"
Կիրէլեանց Յովսէփ	.	.	.	"
Կալաշեանց Յովակիմ	.	.	.	"
Կուզնեցեանց Յովակիմ	.	.	.	"
Կոստանեանց Թադէոս	.	.	.	"
Համադասպեանց Յովակիմ	.	.	.	"
Համադասպեանց Յովհաննէս	.	.	.	"

(*) Արդէն «Ս ո խ ա կ ի» բաժանորդագրաց վերջին թերթերն էին տպագրվում, երբ ստացայ այս անուանքը: Ուստի ՚ի պատիւ իմ ազգակից Աստրախանցի եղբարց, աշխատեցի առանձին յաւելուածք կազմելու և կցելու սոցա միւս բաժանորդագրաց հետ:

Հրատարակիչ:

Ղորղանեանց Ստեփան . . .	..	..
Մախմուրեանց Յակովբ, Շուշեցի . . .	..	..
Մելիք-Աբրահամեանց Սարգիս, Թաւրիզեցի . . .	..	..
Մեքումեանց Մեքում . . .	..	..
Մուրատեանց Յովակիմ . . .	..	..
Մալաֆէյեանց Պետրոս . . .	..	..
Նազարրէկեանց Թ. . .	..	..
Նարկիզեանց Ստեփաննոս . . .	..	..
Նազարեանց Ստեփաննոս . . .	..	..
Շահրազեանց Յովսէփ, Թաւրիզեցի . . .	..	..
Պօպօվեանց Խրիստափոր . . .	..	..
Պօպօվեանց Մատթէոս . . .	..	..
Սվեչնիկեանց Մատթէոս . . .	..	..
Սարգսեանց Մկրտիչ . . .	..	..
Սոքտեանց Կարապետ . . .	..	..
Սիմէօնեանց Հայրապետ . . .	..	..
Սահրաղեանց Գրիգոր . . .	..	..
Վլասեանց Ղազար . . .	..	..
Տուրպայեանց Յովհաննէս . . .	..	..
Տէր-Սարգսեանց Մեքում . . .	..	..
Տէր-Սարգսեանց Գաբրիէլ . . .	..	..
Տէր-Մատթէոսեանց Գրիգոր, Գանձակեցի . . .	..	..
Քետուիա Նազարեանց . . .	..	..

Մ Ո Ւ Ա Կ Ի

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ ՅՈՒՑԱԿԸ

Թուրինջի երգերը.

	Երես.
Այրն Աստուած, որ ստեղծեց Հայր Ազամին . . .	1.
Աստուած ամենակալ, Հզօր Թաղաւոր . . .	2.
Աշխարհումս շատ մարդ քեզ կարօտ կայ . . .	4.
Արի՛ զնա՛ եարի մօտ . . .	6.
Աշխարհ գուս եկած գուս նոր նշան ես . . .	7.
Ասեմ Զեզ, վեց զարում ով եկաւ աշխարհ . . .	9.
Ո՛վ սիրելի եղբայր, ականջ դիր, լսիր . . .	10.
Բիւլբւլ եմ վարդից կարօտ . . .	—
Գիշեր ցերեկ չունեմ դարար լինձի . . .	11.
Գիտեմ իմաստութեամբ քեզի թայ չունես . . .	13.
Գեղեցիկ ես գեղեցիկ, շատ ղիամաթ ես գեղեցիկ . . .	14.
Գովելի ես գովելի, ջուրա ջուրա, բարաթ բարաթ . . .	15.
Դիպուկ դէմքդ զարվառաղ գաջդար . . .	16.
Երկնային Թագաւորն ստեղծողն Աստուած . . .	17.
Եղբա՛րք, էս աշխարհիս ումուկ մի՛ կապէք . . .	18.
Ե՛կ, Ազամայ որդի, դու լաւ փէք արա՛ . . .	19.
Երկու խան, որ կռիւ ուզեն . . .	20.
Է՛յ նոր սիրելի նազանի խանըմ . . .	21.
Է՛յ նորահաս, ջիվան ու խաւ . . .	23.
Թե՛ կամենաս մէկ սո՛ւր առ, արեւուդ մատաղ . . .	—
Իմաստունք, մարգարէք, որ աշխարհ եկին . . .	24.
Ի՞մ սիրելի, մինչև ե՞րբ ես արաւսովմ . . .	25.
Ինչ վատութիւն արի, մատաղ, մի՛ անիր . . .	26.

Ինձ մի՛ հալեր, մի՛ մաշեր.	27.
Կարմիր կանանչ բացված վարդի նման ես դու.	28.
Ղօչալ կո՛վարաներ հուժում են քաշած.	29.
Նոր բահար ես գովելի.	30.
Նշա՞նց տուր պատկերդ, տեսնեմ աչքերդ.	—
Ո՛վ իմ սիրելի, մէկ մօտս արի՛.	31.
Ո՛վ սիրելի, էս աշխարհի երեքընդ ընդարել եմ.	32.
Ո՛վ սիրելի, մէկ ռա՛հմ արա,	33.
Ո՛վ եղբարք, սուտ օղորթ բաներ շատ կասեն.	34.
Պարծանք ես երկնքի, լոյս ես աշխարհի.	—
Պատկերով խիստ աննման ես, սիրելի.	35.
Պատկերդ գեղեցիկ զուգել ես, նաղլուս.	36.
Պատուիրանից ո՛չ ելի, միտքս չարեօք ո՛չ է լի.	37.
Ջառ կու՛ կանչեն առաօտանց.	38.
Սիրելի, կշտիցս եկար անցկացար.	39.
Սիրելի, քեզ գովել է՛իլնիլ.	—
Սիրելի, ճճմարիտ շատ գեղեցիկ ես.	40.
Սիրելի, տեսդ ռանգ, ռանգ, ռանգ.	41.
Սուլթան ես անուանի, կայսերաց զաւակ.	42.
Ոսկիի պէս ճառ (ջահ) ես, կանթեղի պէս վառ ես.	—
Վարդ ես ազուռոր, գարունքվան օր.	43.
Տասնուհինգ օր եկած բոլորոված լուսին.	44.
Քրիստոս Աստուած ինքն որ եկաւ աշխարհ.	—
Երեսդ շող շող է անում.	45.
Ա՛խ եար, աման, աման.	46.
Եար, քու չինար բօյիդ խիստ լաւ կու սաղի.	47.
Այբն անգին մին ակն ա.	48.
Թիւ տեսուն փրկչին միակ տառիւ..	49.
Հայր մեր՝ որ Աստուած եարթաթի Ադամ.	—
Սիրելի, քո պայծառ կերպդ տեսնելուս.	50.
Իմ եարս ի՞նչ էլաւ, սարդարս ի՞նչ էլաւ.	51.

Այս է տուն իմ յաւիտենից.	52.
Ե՛յ նազանի, քեզնից մին բան հարցանեմ.	54.

Չէրբեղե երգերը.

Եա՛ր, քեզ ի՞նչ եմ արել.	56.
Խօսքդ քաղցր խելքս տարար.	—
Խաքան, որ քաշումեմ քու ահուգարդ.	57.
Ես զարիր բիւլբիւլ եմ դառել,	58.
Մին փախամ սովկայէդ քաղաք բէ քաղաք.	—
Ա՛խ մի՛ քաշեր, ա՛խ քաշելով դաղված եմ.	59.
Ի՞նչ սովկայ էր, դու իմ գլխիս բերեցիր.	60.
Եդ ի՞նչ արի՛ր իմ սիրելի եար, ինձի.	61.
Համասփիւռ ծաղիկ ես ծաղկած.	63.
Դարդս շատացաւ օրբէօր.	65.
Եսօր մին դեօզալ տեսամ.	66.
Դու մին մարալ ջէյրան ես, զովական ես յոյժ.	67.
Քեզ ու քեզ փէքր արա՛, տե՛ս.	68.
Մենք խօ զօղ ենք անում մեզ համար դամով.	69.

Իվանի երգերը.

Տէր, թէ չթուես իմ բանաս, օրհնութիւնդ կ'բարբառի.	69.
Ստեղծող տէրն մեր զգեցաւ մարմին.	70.
Որդի եմ Ադամայ, սերունդ թորգոմայ.	71.
Տէ՛ր, քու դատաստանդ լսամ, առաւ սարսափ դողն ինձի.	72.
Մին մարդ, որ եկաւ էս աշխարհ, ճճմարիտ կենալ պիտի.	—
Տէրն ասաւ քօլ աշխարհքն իմանայ.	73.
Դուռն արքայութեան, երկնից բանալի.	74.
Գովելի ես, զովելի, դու աննման ես, Տիրամայր.	75.
Մայր ողորմութեան, պարծանք աշխարհի.	—
Շատ փառ ու փուչ բաներ ասանք.	—

Թագաւոր եւ աշխարհի, ո՛վ բռնաւոր չար մամոնայ	76
Ակա՛նջ զիր, Թարիփ անեմ հարուստ մեծատունի բանն	77
Էս ա Աստծու պատուիրանն	79
Վայ մեղաւորիս, որ տաննն ատեան ինձ	80
Գիշեր ցերեկ այրի հոգիս խնդրում ա դատ	81
Թարիփ անեմ լսեցէ՛ք, Աստծու օրէնքն էս ա	82
Սիրելի՛ք, էս աշխարհէն շատ մարդ կայ	84
Ակա՛նջ զբէք, աղաներ, երկու աշուղ հիւր են եկել	85
Պասն ուտիս միմեանց հուշաթ արեցին	86
Ո՛վ արդար դատաստան, չունեմ ինձ պատասխան	89
Աստուած Մովսէսի ձեռքով ուղարկաւ	92
Ինքնակալ, Օգոստափառ իսկ զօրեղ Կայսր ես աւատ	94
Սերովրէք, Քերովբէք դասք հրեշտակաց	97
Ընկալայ զովասանքդ, անկեղծ սէրդ որդիական	98
Ո՛վ ստեղծող տէր բարերար	99
Փառք և պատիւ նախ Աստուծոյ մատուցանեմք	100
Սրախ դարգերիցն դու խաբար չունես	102

Զահել-Օղանի երգերը.

Ե՛կ, մուրվաթ արա՛, բէբաֆա զիլբար	103
Ամեն ժամ դարդ կանեմ, դարդս շատացաւ	—
Ոսկի արծաթ ես, դու գիւլաբաթուն զառի պէս	104
Մօրից իլայ ես բաղդաւոր	105
Եարար ես քեզ ի՞նչ տեղ տեսայ	—
Տղէն ասաւ աշխարհումս իմ սիրական եարն դու ես	106
Բարովք ինձնից կտրել ես	—
Վերայ աշխարհումս, դեօդալ նազանի	107
Իմ սիրելի զիլբար, հերիք ինձ ատես	108
Զէյրան ես ման կրգաս բաղերի մէջին	109
Էրված սրախ մէջին դու մեծ ահուզար ես	—
Թէ հաստատ ես, եար, ինձի	101

Գիշեր ցերեկ ա՛խ եմ քաշում	113
Քօլ Հաշտարիսան գովումեն	114
Բացվել ա չինար բօյբլդ	115
Վայ իմ պէս քօլ իղբային	116
Սիրելի, էշխիդ սէրէն էրվաւ ջանս	—
Իմ բաֆալու դիլբարս տեսէ՛ք ինձ ինչ արաւ	118

Բարսեղի երգերը.

Ողորմած, մարդասէր ստեղծող Աստուած	119
Աղամորդի, ո՛վ պարգեաւ էդ ժանգն	120
Էյ աղաներ, ակա՛նջ արէք, լսեցէ՛ք	—
Անակիղբն Աստուած, քեզ եմ յուսացել	121
Ո՛վ Աստուածասէր դուք քրիստոնեայք	—

Եաղուբ-Օղու երգերը.

Ինչ մարդ մարդի բարի կուղի	122
Ամենայն ժամ արթո՛ւն կացէք	—
Հիմքն սուրբ Կարապետի լուսաձև ա բոլորն	123
Ներսէս Կաթուղիկոսն մեզ հոգեւոր տէր եկաւ	125

Թուրինջի Աշակերտի երգերը.

Անցաւոր աշխարհիցն քաղցած ու ծարաւ կ'մնաք	126
Մեր նախնի ազգի միջում ընտիր պատուական ես	127
Տեսեցիմ, զարհուրեցիմ, մալորված տարված մնացիմ	128

Դուրկարի երգերը.

Տեսամ մէկ բաղչե միջում մին գեղեցիկ	129
Իմ կեանքը հալվեց, մաշվեց	130

Եթիմ-Օղլանի երգերը.

Գեղեցիկութիւնիդ վրէն ես մայիլ իլամ ~ ~	130
Ինկամ սար ու ձոր Գարբանտ զնալի ~ ~	131
Իմ" սիրելի, յատուկ քեզ հետ շարթ ունեմ ~	—

Քեշեշ-Նավասի երգերը.

Հրեշտակն ողջոյն երեստ, սուրբ Աստուածածնին ասեց	132
Մատաղ էրթամ քու ջափահիր արևուդ ~ ~	133

Սայեադ-Օղլանի երգը.

Ո՛վ աշխարհ, եարաք քեզնէն մարդ շնորհակալ կ'լինի՞	134
---	-----

Մեւքիսէթի երգերը.

Միտք ունեմ մին գիշեր քեզ զոնաղ իլեմ ~ ~	135
Փչի՛ր, նասիմ, փչի՛ր հարաւի կողմից ~ ~	136
Մեղայ յերկինս և առաջի քո, արարիչ Աստուած ~	—
Լաւ է անուն բարի, քան թէ դանձ աշխարհի ~	137
Աշխարհումս շատ սիրուններ կան ~ ~	138
Ողորմած, զթած, լուր ինձ ~ ~	140
Մին նազանի տոնա սպանել ա ինձ ~ ~	141
Աստուած սիրես, թէ ինձ հետ սէր ես ~ ~	142
Այբն Աստուած, որ ստեղծաւ ~ ~	143
Ժէ ժանդ ախտով լի եմ ~ ~	144
Խեղճ բիւրբիւլն փարփանի պէս եազի մէջ ~ ~	146
Յայտնի ա որ վաղն ինձ մօտս ես գալու ~ ~	150
Երեսի ունքը գովեմ, աչքը գովեմ թուշի հետը ~	—
Ծաւածաւսոս ծիծեռնակ թռչուն աղջիկ ~ ~	152
Իրաւ ա, ես քեզի շատ շատ եմ սիրում, Մաշա Զան	153
Յովհաննէս Սրբազանը որպէս որ եկաւ ~ ~	155
Կանաչ վազիդ զուրբան, խաղող ~ ~	162

Սկզբից պէտք ա խօսեմ, չում որ բանը սկսելեմ ~	163
Ձայն եկաւ Մակարեայից ականջիս ~ ~	166
Կեղծաւոր, խաբեբայ, ստոսաց աշխարհ ~ ~	167
Ինչպէս որ հաստ չուանը ասեղի ծախից չի դնալ ~	168
Հարիւր անգամ թօբայ եմ արել ~ ~	169
Անցեալը մին տեղ զնացի առաւօտան իմ բանին ~	170
Էս ադաթ ա, կասեն զինին կաթում ա ~ ~	171
Ձիկար իմ թայութում չում յառաջընթաց ~ ~	173

Խարազ-Օղլանի երգը

Սրտիս կրակն վառվառ ա ~ ~	175
--------------------------	-----

Գիւրջե-Նաւէի երգը.

Ժամ էր գնում, այսօր տեսայ մէկ ջիվան ~ ~	—
---	---

Լալայի երգերը.

Աստուած վայելումը տայ մեր եղբայր նորափեսին ~	176
Ազաբ տղան աշխարհումս ինչպէս մին բիւրբիւլ ~	177

Դուրկարեանցի երգը.

Ո՛չ մի մարդ թո՛ղ չի ասի թէ ունեմ ինձի բարեկամք	178
--	-----

Բլբուլեկի երգերը.

Երանի՛ կը տամ էն երեկոյին ~ ~	179
Ծիծեռն եմ դարձել սիրոյդ այգիում ~ ~	180
Էնքան չարչարանքիցս յետոյ զնումեմ ~ ~	181

Սօսի երգերը

Քուչումը ման ես դալի ~ ~	—
--------------------------	---

Մի հուրի եմ ընտրել այսօր գովական	~	~	182
Սիրով վառված իմ սիրտը՝ սիրոյ վերքը զգում է	~	~	183
Դու պատիկ աղջիկ, սպիտակ բոլոր	~	~	184
Քանի՛, քանի՛ էդպէս անես, հերիք է, հողիս ելաւ	~	~	185
Բաղդիս դուռը պինդ փակվել է	~	~	—
Թէ սրտիս հուրը կուզես հանդցնել	~	~	186
Դռան տակին կանգնած է	~	~	189
Հայոց աշխարհիկ, քաղցր հայրենիք,	~	~	—
Սար ու ձոր ընկած օտար հողի մէջ	~	~	190
Նորանոր սրտեր, նոր նոր եռանդներ	~	~	193
Արի՛, Աստուած, մեր հայրերի	~	~	195
Թատրոնիս սիրող Թիֆլիզի Հայ համքարներ	~	~	—
Կեցցե՛ն համքարները	~	~	196
Կեցցե՛ս դու Շապուհ, կեցցե՛ս մեր արքայ	~	~	—
Ո՛վ դու անմահ Արարիչ	~	~	197

Անյայտ երգեր.

Սիրելի, քեզնից խնդիրքս էս ա	~	~	199
Մինչերի քսան տարին աղջիկ թէ մարդի չի զնայ	~	~	—
Գաղեալ դարդըդ արա՛ ինձ այան	~	~	201
Գնացէ՛ք, տեսէք ինչն ա կերել մուկն	~	~	203
Յաւելուածք	~	~	205
Մամա ջան, մարդի եմ զընրմ	~	~	216
Աղջիկ, տեսիլ եմ, ճանաչել եմ	~	~	217
Երուսաղէմ մին ծառ կայ	~	~	220
Շիպիլի աղջիկ Մարիամը	~	~	222
Վ ա՛յ քեզ Ա . . . քաղաք	~	~	—
Երգարանիս երգիչների կենսագրութիւնքը	~	~	224
Առածներ	~	~	230
Բառարան	~	~	245
Ծանուցում			

20 154
20 155

20 13

899.99

4-67